

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ УНИОН

БЕОГРАД

УТВРЂИВАЊЕ ЧИЊЕНИЦА ПУТЕМ СТРУЧНОГ МИШЉЕЊА – ВЕШТАЧЕЊА У
ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ

(докторска дисертација)

Кандидат: мр Миња Симовић

Ментор: проф. др Небојша Шаркић

Београд, 2020. год.

САДРЖАЈ:

1. УВОД	5
2. ОПШТИ ДЕО	8
2.1 НАЗИВ И ПРЕДМЕТ НАУЧНОГ РАДА	8
2.2 МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА	8
2.3 ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ РАДА	10
2.3.1 Радна (полазна) хипотеза	10
2.3.2 Циљ истраживања	10
2.3.3 Задаци истраживања	11
3. ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ НА СТРУЧНА ЛИЦА У ПОСТУПКУ	12
3.1 Општи осврт на појаву стручних лица у законодавству	12
3.2 Развој института вештачења у законодавству Републике Србије	18
4. ИНСТИТУТ ВЕШТАЧЕЊА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ	21
4.1 Институт вештачења у правним системима Немачке, Француске и Италије	21
4.1.1 Улога суда и странака током извршења вештачења	22
4.1.2 Накнада вештака	32
4.1.3 Одговорност вештака у правним системима Немачке, Француске и Италије	35
4.2 Институт вештачења у правном систему САД	39
4.2.1 Улога суда и странака током извршења вештачења у САД	41
4.2.2 Накнада вештаца у САД	42
4.2.3 Одговорност вештака у правном систему САД	44
4.2.4 Предности и мане правног система САД	45
4.3 Смернице о улози судских вештака у правосудним поступцима држава чланица Савета Европе	46
4.4 Европски стандарди код судских вештака	54
5. ДОКАЗИ И ДОКАЗНА СНАГА	61

5.1. Основни појмови о доказивању.....	61
5.1.1 Правила о терету доказивања у парничном поступку.....	65
5.1.2 Појам и врсте правних чињеница које се доказују	70
5.1.3 Врсте доказних средстава.....	74
6. ВЕШТАЧЕЊЕ У ПРАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	84
6.1 Врсте вештачења.....	84
6.1.1 Факултативна и облигаторна вештачења	85
6.1.2 Поновно и допунско вештачење.....	86
6.1.3 Индивидуално и колективно (комисијско или тимско) вештачење.....	86
6.1.4 Класификација вештачења према предмету.....	87
6.2 Појам вештачења и вештака у парничном поступку.....	88
6.2.1 Способност бити вештак – права и обавезе вештака.....	89
6.2.2 Одређивање вештачења и избор вештака	91
6.2.3 Основни припципи вештачења	94
6.2.4 Предмет и субјекти вештачења.....	97
6.2.5 Руковођење вештачењем	99
6.2.6 Разлози за искључење и изузеће вештака и ослобођење од дужности вештачења	102
6.2.7 Накнада трошкова и награда судских вештака	105
6.2.8 Одговорност вештака.....	106
6.2.9 Оцена налаза и мишљења – став суда према налазу и мишљењу вештака	108
6.3 Вештачење у ванпарничном поступку.....	110
6.3.1 Општи ванпарнични поступак	111
6.3.2 Посебни ванпарнични поступци.....	112
6.4 Вештачење у извршном поступку	121
6.5 Вештачења у споровима за накнаду штете	125

6.5.1 Материјална штета.....	128
6.5.2 Нематеријална штета	134
6.6 Вештачење у породичним споровима.....	153
6.6.1 Процесни положај органа старатељства у парничном поступку	159
6.6.2 Вештачења у поступцима утврђивања материнства и очинства.....	166
6.7 Вештачења у споровима из радног односа.....	170
6.7.1 Вештачење мобинга.....	172
6.8 Вештачења у осталим споровима.....	174
6.8.1 Вештачење ваљаности тестамена	174
6.8.2 Вештачење ваљаности уговора.....	177
6.8.3 Саобраћајно вештачење.....	177
6.8.4 Машинско вештачење.....	184
6.8.5 Грађевински спорови	188
6.8.6 Спорови у вези са службеностима	196
6.8.7 Државински спорови	198
6.8.8 Вештачење потписа, рукописа и бројева	199
7. ВЕШТАЦИ У СУДСКОЈ ПРАКСИ	201
7.1 ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ ИСТРАЖИВАЊА	201
7.2 ПРЕЗЕНТАЦИЈА УЗОРКА.....	201
8. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	211
9. ЛИТЕРАТУРА.....	217

1. УВОД

Предмет докторске дисертације јесте вештачење које се веома често јавља као средство доказивања у грађанским судским поступцима. У великом броју предмета се појављују вештаци, као особе које су позване пред судом, да користећи се својим стручним знањем, изнесу своја запажања о чињеницама које су правно релевантне за утврђивање истинитости навода од којих зависи исход грађанског судског поступка. У савременом грађанском судском поступку све су бројније чињенице које се морају утврђивати егзактним научним методама и средствима, тј. применом посебног стручног знања и вештине од стране вештака, па је и све већи значај исказа вештака као доказног средства. Улога доказа вештацима у судском поступку готово је од непроцењивог значаја, а развојем науке доказ вештацима добија све више на значају.

Доказивање је процесна активност која омогућава да се релевантне чињенице утврде на правилан начин. Према дефиницији коју даје аутор Трива Синиша, доказивање представља прикупљање премиса и извођење закључака о истинитости једног суда – тврдње или тезе странака или суда о постојању или непостојању одређених чињеница из одређених закључака чија истинитост такође мора бити утврђена.¹ Обзиром на законски оквир, вештаци, уз увиђај, исправе, сведоке и саслушање странака, представљају једно од доказних средстава, помоћу којих странке доказују своје наводе током парничног поступка. Дужност процесног субјекта, на коме је терет доказивања је да суду пружи доказна средства помоћу којих се суд може уверити у истинитост одређене тврдње или тезе на којој се заснива истакнути захтев странке. Странке у поступку су дужне изнети чињенице на којима заснивају своје захтеве и предложити доказе којима се утврђују те чињенице. Суд изводи доказ вештачењем, на предлог странке, у случају када је ради утврђивања или разјашњавања неке чињенице неопходно стручно знање којим суд не располаже и које битно превазилази ниво знања које судија на том подручју обично достигне образовањем као судије и животним искуством. Судија треба да правилно процени када је његово знање на таквом нивоу да може сам ценити неку спорну чињеницу, без ангажовања вештака, а да при томе не прецени нити потцени своје знање. Улога вештака у парничном поступку је да својим стручним знањем утврди околности на основу којих сам суд мора закључити о постојању, односно непостојању одређених чињеница. Вештак треба

---

¹ Видети: Синиша, Трива, *Грађанско-процесно право*, Загреб, 1993, стр. 372.

помагати суду искључиво у утврђивању чињеница, а никада приликом одлучивања о примени правне норме. Тако судија од вештака не може тражити одговор на правна питања, нити се вештак може упуштати у правна питања или тумачење правних норми на личну иницијативу. Дакле, предмет доказивања вештачењем су тврдње странака о постојању или непостојању чињеница од којих зависи примена меродовног права.

Након што суд ангажује вештака, вештак на основу свог стручног знања износи своја запажања о предмету вештачења (даје налаз) и своје закључке о одређеним чињеницама изведене на основу резултата тога испитивања (даје мишљење). Које ће чињенице узети као доказане одлучује суд према сопственом уверењу на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа појединачно и свих доказа заједно, као и на основу резултата целокупног поступка.² Закон о парничном поступку је прихватио систем слободне оцене доказа, па суд на основу слободног судијског уверења цени налаз и мишљење вештака, како појединачно, тако и у склопу свих других доказа заједно и одлучује о доказаности или недоказаности неке чињенице.

У постојећој пракси судова, решења о одређивању задатка вештаку, односно вештачења, по правилу су кратка без јасно одређеног задатка вештаку, без навођења спорних чињеница на које он треба дати одговор. Међутим, за успешност конкретног вештачења, суд би морао вештаку дати потребна упутства и јасно дефинисан задатак.

Стручњаци применом свог нарочитог познавања било које области науке, технике, уметности вештине или заната, директно или индиректно доприносе свестраном, објективном и праведном расветљењу правне ствари, њихово нарочито познавање одређене области представља стручно знање, а допринос чињеничном и правном оформљењу правне ствари представља стручну помоћ у поступку.³

Грађански судски поступак (парнични, извршни и ванпарнични поступак) одликује све учесталије коришћење знања и искуства из ванправне области које нема лаички, већ стручни карактер, па у складу са тим актуелност проблематике утврђивања чињеница путем вештачења у грађанским судским поступцима заслужује пуну научну пажњу.

Садржај рада полази од увођења у предмет истраживања (историјски осврт и основни појмови), а затим сам предмет истраживања усмерава на средишња питања: анализу законских решења у домаћем правном систему којима се регулише област

---

² Члан 8 Закона о парничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014 и 87/2018 (у даљем тексту: ЗПП)

³ Видети: Милан, Милошевић, *Стручна лица у кривичном поступку*, Београд, 1996, стр. 13.

вештачења, проучавање упоредноправних решења, свих предности и недостатака, ради компаративне анализе, да би се истраживање заокружило анализом примене позитивноправних прописа и судске праксе у области вештачења.

У погледу структуре рада, целокупна проблематика и анализа биће систематизована у делове, којима претходе овај увод и општи део, а следе закључна разматрања са предлозима, као и попис коришћене литературе.

Трећи део рада биће посвећен историјскоправној анализи која ће приказати историјски осврт на појаву стручних лица, као и појаву вештачења у законодавству Републике Србије.

У четвртом делу рада анализираће се институт вештачења у упоредном праву Немачке, Француске, Италије и САД, те ће компаративном научном методом, уз уважавање специфичности сваког од анализираних правних система, приказати они елементи овог института који би евентуално могли да унапреде позитивноправну регулативу и ревидирају се у оној мери која је потребна за даљи развој вештачења у домаћем законодавству.

Пети део рада биће посвећен доказима и доказној снази, у оквиру којег ће посебна поглавља бити посвећена следећим питањима: општи појмови о доказивању, правила о терету доказивања у парничном поступку, врсте правних чињеница које се доказују у поступку, поједине врсте доказних средстава.

У оквиру шестог дела биће обрађен институт вештачења у домаћем законодавству, у оквиру којег ће у посебним поглављима бити обрађена питања која се тичу најважнијих карактеристика овог института, као што су: посебно стручно знање и способност бити вештак, услови за обављање послова вештачења, поступак именовања и разрешења вештака, врсте вештачења, задатак вештачења – предмет и обим вештачења, процесни положај вештака у поступку, основи за изузеће вештака, права и обавезе вештака, позивање вештака, извођење доказа вештачењем, став суда према исказу вештака и оцена исказа вештака као доказног средства итд. У овом делу рада биће речи о врстама вештачења, које ће се разрађивати на: утврђивање чињеница у уговорном праву, накнади штете, основу и висини и сл. Посебно ће бити речи о медицинским вештачењима у споровима за накнаду штете, вештачењима у породичним споровима, грађевинским споровима, државинским и радним споровима итд.

Седми део рада биће посвећен практичним аспектима, односно разматрању делатности вештака у судској пракси. Управо на овом месту ће се претходне теоријске анализе (историјскоправне, компаративноправне и др.) сусрести са конкретном улогом вештака у пракси, те ће тиме целина истраживања бити заокружена и спремна за закључна разматрања и предлоге евентуалне ревизије и унапређивања стања у законодавству и судској пракси. Наиме, у овом делу рада биће приказани резултати истраживања у правосудној пракси спроведеног у циљу утврђивања начина на који се у пракси испољавају и решавају основни проблеми везани за вештачење.

Упоредо са теоретском обрадом предметне проблематике и анализом добијених резултата истраживањем, у одређеној мери ће бити изложен и критички осврт на поједина позитивна законска решења, као и на пропусте и грешке до којих долази у пракси. Такође, биће изнети и одређени предлози чијим би се нормирањем, по мишљењу аутора овог рада, додатно афирмисао институт вештачења у судском поступку. Управо закључак на крају рада ће садржати сумиране резултате истраживања, као и све предлоге који су се током анализирања и истраживања питања вештачења у грађанском судском поступку наметали као научно утемељени и стручно оправдани у погледу нових или измене постојећих законодавних решења.

2.ОПШТИ ДЕО

2.1 НАЗИВ И ПРЕДМЕТ НАУЧНОГ РАДА

„УТВРЂИВАЊЕ ЧИЊЕНИЦА ПУТЕМ СТРУЧНОГ МИШЉЕЊА-ВЕШТАЧЕЊА У ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ“

2.2 МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Имајући у виду специфичност предмета истраживања и чињеницу да је овој теми неопходно прићи мултидисциплинарно и сагледати проблем са више аспеката, приликом израде докторске дисертације биће коришћени следећи научни методи:

- Историјски

Историјски метод ће послужити у оном делу дисертације у којем ће бити приказан историјски развој института вештачења у домаћем и страном законодавству.

- Нормативно-догматски

Нормативно-догматски метод ће се користити приликом проучавања и анализе међународних и домаћих прописа који уређују област вештачења.

- Компаративни

Компаративни метод биће од значаја приликом проучавања и обраде прописа и судске праксе у појединим земљама из окружења, појединим европским земљама које припадају систему континенталног права (Немачка, Италија, Француска), као и у појединим земљама које припадају англосаксонском правном систему (САД).

- Емпиријски

Емпиријским методом извршиће се истраживање праксе домаћих судова у погледу вештачења и анализа података који тим путем буду прикупљени. Путем емпиријског метода ће се вршити истраживања која се базирају на постојећим подацима (судови и судска пракса), као и непосредним увидом у извештаје и кориштењем статистичких података. За истраживање ове материје у судској пракси, биће употребљен метод посредног посматрања, у погледу истраживачких техника користиће се подједнако анализа документације и метода анкетирања, односно интервјуа, јер то налаже специфичност предмета истраживања. Дакле, као допунски извор података користиће се резултати интервјуа, односно вршиће се анализа података добијених интервјуом отвореног типа (биће обављени интервјуи са укупно 75 лица, од којих су тридесет судије, петнаест су стручњаци за ванправне области који су вештачили на подручју судова у Републици Србији, док су тридесет адвокати).

Дакле, практични аспект ове материје ће се посматрати на основу објављених судских пресуда и статистичких података, а затим и на основу резултата сопственог истраживања које ћемо обавити у судовима у Београду и другим градовима у Србији.

Емпиријски основ за истраживање вештака у судској пракси представља случајни узорак који је адекватан циљу и предмету истраживања. Узорак сачињава 100 предмета пред Основним и 100 предмета пред Привредним судовима у Републици Србији (укупно 200 предмета), док су статистички подаци прикупљени за 2015., 2016. и 2017. годину. Добијени резултати спроведеног истраживања биће презентовани кроз

табеларни и графички приказ са одговарајућим коментаром и закључком. На основу резултата истраживања извршиће се компарација теоретских ставова и практичних искустава у области вештачења са акцентом на спорна питања, те дати могући предлози нових решења.

2.3 ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ РАДА

2.3.1 Радна (полазна) хипотеза

Основна претпоставка на којој се заснива истраживачки рад јесте да се већина спорова у предметима, у којима је неопходно стручно знање, које превазилази ниво знања које судија достиже образовањем и животним искуством, решава уз помоћ вештачења, иако то није увек неопходно, па тиме у пракси заправо вештаци постају централне фигуре грађанског судског поступка, често изнад других доказних средстава, па и самог суда (општа хипотеза).

Друга хипотеза представља претпоставку аутора да налази вештака нису непогрешиви и необориви и да би, уколико би се то испоставило као тачно, у складу са тим, требало подићи одговорност вештака на један виши ниво, те прописима јасно одредити као обавезу вештака да буду осигурани од професионалне одговорности, у циљу заштите странака од евентуалних намерних или ненамерних грешака вештака које им могу нанети велику штету.

Додатно, жели се проверити, путем емпиријског метода, да ли су вештачења толико често заступљена у споровима (процентуално изражено) као што се то претпоставља (помоћна хипотеза).

2.3.2 Циљ истраживања

Истраживање за свој примарни циљ има анализу законодавних решења којима се у Републици Србији уређује област вештачења и анализу домаће судске праксе. Поред наведеног, дисертација има за циљ упознавање шире стручне јавности са

прописима и искуствима других земаља којима се могу подржати и подстаћи нова решења која се могу применити у домаћем правном систему.

Такође, као циљ дисертације, намеће се и потреба изналажења могућности за новелирање и унапређење појединих законских решења, првенствено кроз анализу прописа и искуства других земаља, као и кроз анализу одлука домаћих судова.

Сумирајући све горе наведено, ова дисертација има за циљ да се кроз један научноистраживачки рад прикаже теоријска анализа генезе и настанка института вештачења, упоредноправна анализа домаћих и међународних позитивноправних прописа, која би се затим сјединила са практичном и реалном сликом (кроз истраживачки део рада) о примени института вештачења у судској пракси, а резултати истраживачког рада омогућили би стручној јавности једно систематско сагледавање проблема који настају пракси, са понуђеним решењима која би се могла применити као одређени модели, а све у циљу унапређења области вештачења.

2.3.3 Задаци истраживања

- Анализа историјског развоја; историјски преглед и осврт на појаву стручних лица - вештака у домаћем и страном законодавству;
- Анализа законских прописа (законодавна регулатива) у домаћем правном систему који регулишу област вештачења;
- Проучавање упоредноправних решења, свих предности и недостатака, ради компаративне анализе;
- Анализа примене позитивноправних прописа и судске праксе ради доношења одређених закључака и могућих предлога у погледу даље примене института вештачења.

3. ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ НА СТРУЧНА ЛИЦА У ПОСТУПКУ

3.1 Општи осврт на појаву стручних лица у законодавству

Вештачења су у свим судским поступцима, нарочито у парничном и кривичном, веома значајна процесна радња. Предузимају се увек када је неопходно обезбедити суду помоћ стручњака, који ће својим стручним знањем омогућити утврђивање одређених чињеница важних за разјашњење предмета спора. Данас се различита вештачења масовно примењују у судским поступцима. Томе је допринело ширење граница људског сазнања и научнотехнолошки напредак, нарочито интензиван од XX вијека. Може се рећи да су вештаци у савременом судском поступку једнако неопходни као и правници.⁴ За разлику од неких других доказа, као што су исказ сведока, који имају врло дугу историју, доказ вештачењем не досеже тако дубок историјски развој, што никако не умањује значај позиције коју има у савременом судском поступку.

Најстарија доказна средства карактерише строги формализам. Доказна средства су ирационалне природе, а суд је био у обавези да води рачуна да ли докази задовољавају форму која се захтевала. Дакле, истина није била објективна, него формална, а цело доказни поступак се сводио на обављање одређених радњи у строго прописаној форми за које се веровало да се кроз њих испољава божија воља.⁵ Читав тај систем ирационалних доказа заправо нема много сличности са вештачењем у правом смислу те речи, без обзира што се неке радње које су предузимане могу тумачити као зачетак вештачења. Тако се у судским поступцима старог Египта, Вавилона, Асира и античке Грчке помиње учешће „светих особа“ код процењивања штете, док је у старом германском праву телесни преглед оштећеног често вршио врач или свештеник.

Временом „света лица“ (врачеви, свештеници, шамани) уступају место лицима која све више наликују стручном лицу у правом смислу: писарима, геометрима, апотекарима, ковачима металног новца, еснафским старешинама, медицинарима (лекарима, бабицама) итд. Као стручна лица која се први пут појављују у судском

---

⁴ Видети: Наташа Мрвић-Петровић, Јован Ћирић, Милан Почуча, *Медицинска вештачења у кривичном и парничном поступку*, Војносанитетски преглед 2015, број 72(8), стр. 729–735.

⁵ Видети: Б. Марковић, *О Доказима*, Београд, 1908, стр. 26.

поступку да би својим стручним знањем помагали суду да утврди релевантне чињенице, прво се помињу лекари. У Старој Грчкој су били позивани лекари да помогну суду у разјашњавању важних чињеница, на пример, у случајевима наступања изненадне смрти или смрти непознатог узрока. У Старој Грчкој била је забрањена обдукција, јер се људско тело сматрало светињом.

У римском праву Закон XII таблица, као најстарији зборник закона римског права, помиње неку врсту вештачења која се састојала у томе што су одређена лица вршила различите процене за потребе судских органа.

Korpus iuris civilis такође познаје радње налик савременом вештачењу, односно учеснике у поступку који имају сличности са стручним лицима.

Lex aquilia даје исцрпан опис судског вредновања и оцењивања телесних повреда, што је вршено уз помоћ лекара.

У *Digestama* се помињу стручна лица која по налогу судских органа врше процену штете, геометри и њихова судска одговорност за тачно мерење, лекари који су за потребе суда обављали телесне прегледе, као и начин употребе рукописа у случају сумње у фалсификовање исправе.

Положај ових лица није био генерално регулисан, није постојао ни јединствени термин за функцију и радње које су обављали у поступку, већ су се користили различити називи: *aestimator*, *artifex*, *diatometer disceptor*, *expertus*, *peritus*, *numinarius*. Њихова улога и место у судском поступку нису детаљно регулисани правним правилима, као што је то иначе био случај са другим доказним средствима (на пример, исказ сведока), тако да се не може говорити о постојању једног оформљеног доказног средства налик савременом вештачењу.⁶

Обзиром на то да је учешће лекара било веома често у поступцима, како парничном, тако и кривичном, упоредо са тим детаљније се регулишу и услови под којима лекар даје свој исказ. Заклетва је постала обавезна. Лекарским прегледима присуствовао је судија са два поротника. Међутим, вештачење као посебна радња у судским поступцима није познато, а лекари су у том периоду још увек само помагачи који помажу судским органима и нису вештаци са правима и обавезама које имају данас. Јустинијанов кодекс из 533. године прописује да лекари нису обични сведоци,

---

⁶ Видети: Снежана Соковић, *Вештачење као доказ у кривичном поступку*, Крагујевац, 1997, стр. 19. и 20, наведено према: К. Dippel, *Die Stellung des Sachverständigen im Strafprozess*, Heidelberg, 1986, str. 5.

јер суду пружају много више од лаика, а одговарајуће одредбе садрже и Визиготски и други европски законици средњег века.

Кривични поступак који је у то време средњег века, у периоду од V до XV века, био инквизиторски, у потпуности је био прожет тежњом да се добије признање које се сматра доказом највише вредности у то време. Поред признања, велики значај су имали искази сведока, а поред њих, пред судом се све чешће појављује сведок-лекар, чији исказ због његове стручности има већи значај за поступак него исказ обичног сведока. Тужилац је тако обим телесне повреде доказивао или исказом тројице сведока или исказом једног лекара, а величину телесне повреде утврђивао је лекар на начин примерен укупним медицинским знањима тог времена.

У 13. и 14. веку развијенији средњовековни градови имали су своје градске лекаре, који су својим стручним знањем помагали суду да разјасни нејасно чињенично стање, а осим тога имали обавезу да обавештавају градске власти о свакој повреди за коју је постојала сумња да је последица извршеног кривичног дела. Број школованих лекара је био мали, па су бербери и видари збрињавали највећи број повреда и мањих хируршких захвата.⁷

Пред судом су лекари најчешће говорили о томе о каквим се телесним повредама ради. Да ли је смрт последица телесне повреде или не, одлучивало се на основу тзв. критичног времена. Наиме, како би повређени преживео утврђено критично време, чак и кад смрт наступи одмах после тога, учинилац је одговарао само за телесну повреду. Уколико би повређено лице издахнуло у току критичног времена, узимало се да је смрт наступила као последица телесне повреде и окривљени је сматран одговорним за убиство. Тада се обдукција радила у присуству окривљеног, јер је постојало веровање да ране на убијеној особи поново крваре у присуству убице. У случају убиства, задатак лекара је био да утврди видљиве телесне повреде, а прве обдукције почињу да се раде од 15. вијека ради утврђивања узрока смрти по налогу судских органа. Процену урачунљивости окривљеног су вршиле судије и поротници, а не лекари, јер се сматрало да душевно оболење може уочити свако лице здравим разумом, па лекар у том случају није потребан ни у судском поступку.

Поред лекара, као лица која својим посебним знањем могу да допринесу решавању неке правне ствари, појављују се и припадници других занимања. То су геометри, занатлије, еснафи, мајстори за ковање новца. Положај и форма у којој ова лица

---

⁷ Видети: Снежана, Соковић, *оп. цит.*, стр. 21, наведено према: Е. Poppen: *Die Geschichte des Sachverständigenbeweises im Strafprozess des deutsch-sprachigen Raumes*, Gottingen, 1984, стр. 7.

учествују у поступку битно се разликује од начина на који саопштавањем својим медицинских знања лекар суделује у судском поступку. Паралелно са применом медицинског, стручно знање и искуство користи се и развија и код сузбијања различитих облика фалсификата. Прва вештачења рукописа законски су нормирана још у римском праву, а нарочито су се развила у средњем веку када се нагло увећао и број фалсификата исправа, научних и уметничких дела. Нарочиту богату традицију испитивања рукописа за потребе суда има Француска, у којој је већ 1570. године утемељено „Удружење вештака верификатора рукописа“. До овога је дошло због бројности фалсификата, а непосредан повод је био фалсификовање потписа краља Карла IX. Удружењем је председавао функционер полиције, а чланови су обавезно полагали испит и заклетву. Диплому је издавао министар правосуђа и тим актом добијало се звање „заклети мајстор вештак – верификатор рукописа, потписа, рачуна и прорачуна оспораваних пред судом“.⁸

Од 12. до 15. века готово сви владари задржали су право да кују свој новац, па је услед постојања великог броја краљевина, кнежевства, војводства, постојао на свакој територији различит новац. Фалсификовање кованог новца била је честа појава у средњем веку, па су старешине и мајстори за ковање новца повремено пружали помоћ суду у утврђивању спорних чињеница. У тако великом броју новчаних кованица у оптицају било је тешко разликовати праве од лажних, фалсификованих, а истовремено и неопходно, јер се прављењем лажног новца наносила велика штета новчаном промету уопште и укупној економској моћи малих феудалних јединица. Из тих разлога формиран су посебни судови за „новчане деликте“. Чланови ових судова били су ковачи новца, јер су поседовали потребна знања да реше конкретан случај из ове области, она која недостају редовним судијама. Старешине и мајстори радионица за ковање новца појавили су се и као тужиоци код фалсификовања, или су имали задатак тзв. „новчане полиције“, односно да надгледају оптицај новца, и да, уколико би се појавио фалсификован новац, сваки фалсификовани новчић или сваког ко поседује такав новац, приведу и туже надлежном суду. Међутим, далеко највећи проблем је што су фалсификатори новца најчешће биле саме старешине кованица за новац или њихови помоћници.

У случају деликата „поништавања међе“ исказ геометра, односно лица које је премеравало земљу, за суд је био од пресудне важности.

---

⁸ Видети: Милан, Милошевић, *Стручна лица у кривичном поступку*, Београд, 1996, стр. 34.

Током времена су се знања из различитих области значајно проширивала и продубљивала, па се све чешће јављала потреба за учешћем у парничном и кривичном поступку лица која су располагала стручним знањима или нарочитом вештином. Преломни тренутак је период рецепције римског процесног права у законодавствима западноевропских земаља када државни органи постају искључиво надлежни за кривично гоњење, функцију суђења преузимају образовани правници, а целокупан кривични поступак се систематски регулише.

Од XV века све се јасније уобличава посебно стручно лице – вештак које примењује стручна знања у доказном поступку (медицинска и друга). Појавом *Constitutio Criminalis Carolina* из 1532. године, први пут се у закону изричито спомиње, у оквиру законске оцене доказа, и утврђивања чињеница од стране судских лица вештака у случају следећих деликата: чедоморства, нехатног убиства од стране лекара, телесне повреде са смртним исходом, као и у случају питања да ли постоји душевно обољење или не.⁹

Constitutio Criminalis Theresiana из 1765. године по први пут законски нормира ексхумацију, по први пут се детаљније регулише место вештака у кривичном поступку и случајеви у којима се вештачење користи.

Потребу за учешћем стручњака у кривичном поступку временом почиње да процењује сам судија у зависности од конкретне ситуације. Тако се већ у 18. веку лекар у кривичном поступку појављује као помоћ суду увек када је надлежни судија сматрао да је то потребно.¹⁰ У извођењу свих радњи које је лекар обављао било је обавезно присуство судије, два поротника и записничара. У почетку су саме странке бирале вештака, али је увек било потребно и допуштење надлежних органа власти да се одређени лекар појави као вештак у кривичном поступку. Заклетва вештака је била обавезна. Уколико су постојала два противречна мишљења о чињеницама битним за поступак, била су могућа различита решења: или судија сам одлучује које мишљење је поузданије, или да се поступа по принципу *In dubio pro reo*, да би на крају постало владајуће схватање да у таквим случајевима треба прибавити мишљење медицинског факултета или медицинског колегијума. Правило је било да се обдукција врши најкасније од 12 до 24 часа по наступању смрти. Насупрот средњовековној пракси, суд све чешће излази на лице места и присуствује вештачењу, или се оно врши у кући

---

⁹ Видети: Снежана, Соковић, *оп. цит.*, стр. 21, наведено према Е. Рореп: *оп. цит.*, стр. 61.

¹⁰ Више о томе: Снежана, Соковић, *оп. цит.* стр. 20.

жртве, односно умрлог. Од посебно значаја у медицинским вештачењима је било питање да ли је у конкретном случају смрт наступила као последица телесне повреде.

Медицинска наука је напредовала и превазишла теорију критичних дана, настојећи да одреди посебне критичне периоде и најкритичније дане за поједине врсте болести и повреда. Повреде са смртним исходом су се делиле на: „апсолутно смртоносне“, ако је повређен неки важан животни орган, када је окривљени одговарао за убиство, и „случајно и изузетно смртоносне“. Касније је додата и категорија „најчешће смртоносних рана“, у коју су спадале повреде које су се најчешће завршавале смрћу, а само изузетно бивале излечене. Напушта се веровање да у присуству извршиоца ране на лешу поново крваре. Уместо тога предлаже се да обдукцији леша и даље присуствује осумњичени и додирује леш, али сада да би се пратило његово понашање из кога се може закључити и о кривици, мада је убрзо и тој радњи оспорена доказна вредност.

Постојање душевног оболења у овом периоду није значило и ослобађање од кривичне одговорности. Такво лице је најчешће било осуђивано због наводног бављења мађијама, као вештица или опсенар. Стање душевног здравља било је значајно и код самоубиства, које је било кажњиво. У случају неуспелог самоубиства, самоубица је кажњаван као да је неко друго лице повредио, а сахрањиван је без икаквих почести. У случају фалсификовања новца и неправилног промета животним намирницама у поступку доказивања такође се захтева исказ стручних особа. То су били мајстори разних заната, једно време само као вештаци у редовном кривичном поступку, а касније у 18. веку поново као чланови посебних еснафских и цеховских судова, који су се бавили проблемима промета и трговине. Велики значај имало је и вештачење рукописа познатог још из римских и античких времена.

Ни у једном од ових случајева вештачење не представља самосталну процесну радњу и у великој мери се разликује од вештачења у савременом парничном, кривичном и осталим судским поступцима.

Питање тренутка када се стручно лице појављује у поступку у савременом смислу те речи је веома тешко одредити. Најсигурније је појаву стручног лица у поступку везати за XIX век од када вештачење представља самосталну процесну радњу. Тада су донесени грађански и кривични законици и готово свим европским државама који регулишу ово питање (Француски грађански законик 1804. године, ЗКП Француске 1808, Аустријски казнени законик 1813, Аустријских грађански законик

1811. године, баварски законик 1813), у којима се експлицитно наводи да је вештачење обавезно када решавање неког правног питања захтева „посебно научно или стручно знање“.

3.2 Развој института вештачења у законодавству Републике Србије

Према Законику цара Душана, који је донесен 1349., а допуњен 1354. године, као и другим доступним правноисторијским изворима који датирају из раздобља од XII до XV века, право средњовековне српске државе уопште није предвиђало учешће посебних стручних лица у судском поступку. Поступак у то време био је ирационалне природе, па није било ни потребе за учешћем стручних лица из ванправних области која би помагала суду. Суд је у то време био превасходно оријентисан на коришћење ирационалних доказних средстава, као што су заклетва, божији суд, мазија, узданије и сл.¹¹ У феудалном српском поступку, кривичном и парничном, није било стручних лица ни у најширем смислу.¹²

Појава стручног лица у законодавству Републике Србије у највећој мери везана је за вештака чије законско нормирање датира од XIX века.¹³

У другој половини деветнаестог века постављају се темељи савременог схватања судске улоге научног вештачења. Кодификацијом правних система, судски процеси постају све разноврснији и захтевају специфична знања која измичу судијама. Временом читаве научне дисциплине добијају своју форензичку димензију. Сва процесна законодавства у Србији још од времена од када постоје писане кодификације – 19. век, предвиђају институт вештачења.

У оквиру домаћег законодавства уочавају се три етапе у развоју у односу на појаву стручних лица. Те фазе су следеће:

---

¹¹ Мазија се састојала у стављању усијаног гвожђа у посуду са кључалом водом, након тога на улазу у цркву па је окривљени, да би „доказао своју невиност“ морао да голим рукама подигне предмет из кључале воде и ако се том приликом не би опекао доказао би да је невин, будући да су опекотине сматране потпуним доказом кривице. Узданије је контракторан облик божијег суда, јер су се странке бориле у двобоју уз претпоставку да ће божја воља бити уз онога ко је у праву.

¹² *Стручна лица у кривичном поступку*, М. Милошевић, Београд, 1996, стр. 38.

¹³ У кривичном поступку обновљене српске државе егзистирала су посебна стручна лица и пре него што је то озваничено одговарајућим законским нормама.

1. период у коме домаће законодавство није нормирало учешће стручних лица у судском поступку ни у најширем смислу
2. период у коме је вештак био једино стручно лице у правом смислу речи и актуелно стање за које је карактеристично постојање више модалитета стручних лица у кривичном поступку, који се могу поделити на следеће историјске периоде:
  - период до 1865. године
  - период од 1865. до 1976. године, у односу на стручно лице највећи значај има Законик о судском поступку у кривичним делима из 1865. године, који је по први пут нормирало стручно лице у својству вештака и
3. период након 1977. године – јер је Законом о кривичном поступку из 1976. године, који је ступио на снагу 1. јула 1977. године, уз вештака нормирано и стручно лице – специјалиста.¹⁴

Исказ вештака као доказно средство први пут се помиње изричито 1842. године у распису тадашњег Министарства правосуђа, којим је судовима прописано правило о законској снази доказа. У овом наређењу се помињу само вештаци и то у оквиру одељка у коме је реч о сведоцима.

Законик о поступку судском у кривичним делима од 1865. године по први пут детаљно регулише учешће стручних лица и њихову делатност у кривичном поступку, тј. област вештачења. Дефиницију вештака као процесног субјекта налазимо у Законнику о поступку судском у грађанским парницама из 1865. године, параграф 251 овог Законика, „за вештаке се узимају само она лица која су по свом стручном знању, занату или вештини или занимању способна тачно испитати и одредити својства ствари.“ Решења која је усвојио законодавац Кнежевине Србије у односу на стручно лице и његову процесну делатност у основи су остала неизмењена и у каснијим законским актима све до доношења Закона о кривичном поступку из 1976. године, који је ступио на снагу 1. јула 1977. године. Све до тада вештак је представљао једино стручно лице, а вештачење једини облик пружања стручне помоћи. Прекретницу у домаћем законодавству у односу на нормирање стручних лица у кривичном поступку и доказном поступку уопште, представља доношење Закона о кривичном поступку од 1976. године. Најважнију новину представља нормирање стручног лица у ужем смислу као посебног процесног субјекта. Предвиђајући додатни вид стручног ванправног, а

---

¹⁴ Милан, Милошевић, *оп. цит.*, Београд, 1996, стр. 38.

изузетно и правног знања у виду саветодавне и стручно-техничке помоћи коју органу кривичног поступка пружа стручно лице – специјалиста, законодавац је несумњиво значајно проширио могућности примене науке и технике у правцу вођења ефикаснијег поступка.

4. ИНСТИТУТ ВЕШТАЧЕЊА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

4.1 Институт вештачења у правним системима Немачке, Француске и Италије

Немачка, Француска и Италија припадају систему грађанског права („*civil law*“), док Сједињене Америчке Државе припадају англосаксонском правном систему („*common law*“).¹⁵

Са развојем науке и научног знања све више је судовима потребна стручна помоћ у решавању одређених научних, техничких и других питања који захтевају специјализовано знање. Обзиром на повећање комплексности друштва у процесу глобализације, као и растући значај технологије у свакодневном животу, потреба за укључивањем стручњака у поступку је током времена све већа. Може се рећи да је улога вештака често кључна карактеристика грађанског и кривичног поступка. Мишљење вештака може се односити на професионално, научно, техничко, уметничко или неко питање у поступку, за које је потребно специјализовано знање. То подразумева да вештак поседује одређено стручно знање, или вештину, које је стекао путем студија, обуке или искуства, који му омогућавају да формира своје мишљење о питањима у вези са тим предметом. Широк је списак свих области експертизе, односно специјализованих области знања које могу бити релевантне у судском поступку. У грађанским предметима, рад проценитеља за штете, саобраћајно вештачење, машинско вештачење, медицинско вештачење, давање мишљења органа старатељства код одлучивања о поверавању деце и многи други, су типични примери случајева за које је потребно стручно мишљење у судским поступцима.

---

¹⁵ Континентално или цивилно-грађанско право је заједнички назив за правне системе који свој темељ имају на институцијама некадашњег римског права, а чија је главна карактеристика да свој извор имају у писаним законима и кодификацијама, за разлику од англосаксонског права чији су извор судска пракса, па се назива и прецедентно право.

У области медицине када су у питању злоупотребе, стручњак обично тражи да дефинише одговарајући стандард медицинске неге у датом случају, а онда да понуди своје мишљење о томе да ли је оптужени лекар одступио од тог стандарда у датом случају. Лекарски прегледи, узимање отиска прста, анализа крви и анализа ДНК су уобичајене врсте доказа који се дају путем стручних лица у кривичним предметима.

Стручна мишљења која се заснивају на стручним, научним или техничким питањима могу послужити као доказ у поступку, али се не могу бавити правним питањима.

У грађанско-правним системима, у земљама континенталног права, као што су Немачка, Француска и Италија, судија има активну улогу у управљању процесом. Суд именује вештака и надгледа све активности стручњака, који има одређена права која произилазе из вршења вештачења. Вештак се сматра као помоћно средство суда. Правни системи земаља континенталног права углавном се ослањају на писмене извештаје од стране стручњака, уз могућност усменог изношења налаза. Судови нису стриктно везани за стручно мишљење и они могу у принципу да не прихвате стручно мишљење ако не налазе да је исто уверљиво, али за то морају дати озбиљне и јасне разлоге. У земљама континенталног права, накнада је прилично строго регулисана законским прописима. У принципу, трошкове стручног мишљења је дужна да сноси странка која је изгубила спор. Сви ови правни системи захтевају од стручњака објективно, непристрасно и независно давање стручног мишљења, а у супротном треба да снесу одговорност за насталу штету.

4.1.1 Улога суда и странака током извршења вештачења

Земље које припадају систему грађанског права, као што су Немачка, Француска и Италија, подразумевају да суд именује вештака. У континенталној пракси Европе стручњаци су обично помоћници суда и стога стручњаци имају свој посебан статус, тако да вештак није стручни сведок, као што је то случај у англосаксонском праву. Пошто су стручњаци особе именоване од стране суда, они морају да спроводе вештачење под руководством суда и да поштују оквире истраживања, посебно задатак суда који се даје кроз низ питања, на које треба дати одговоре.

Немачка, Француска и Италија имају формиране званичне листе вештака, међутим, суд и странке нису стриктно обавезани таквим листама у избору стручњака.

Под одређеним околностима може се дозволити именовање и стручњака који нису са те листе. У овим земљама, листе су формиране како би се одредиле надлежности оних који су позвани као стручњаци у судском поступку из различитих научних области и области вештачења. Од кључног је значаја да се истакне да судови нису у законској обавези да изаберу само оне стручњаке који су регистровани на таквим листама. У ствари, такви спискови су пре свега у циљу да суд у именовању надлежних лица у било којој релевантној области науке или технологије, има увид која лица су релевантна за дату област вештачења. Листе стога не треба сматрати као ограничење, јер је искључиво на суду дискреционо право у избору стручњака.

У Француској, чланом §232 Закона о парничном поступку из 2007. године прописано је да судови могу именовати експерте по сопственом избору.¹⁶

У Италији, чланом §61 Закона о парничном поступку прописано је да морају стручњаци бити изабрани са листе (дакле, постоје званични регистри који се воде у Италији), уз формулацију која јасно омогућава изузетке.¹⁷

Иако ће у већини случајева судови на европском континенту одабрати стручњаке међу онима који су наведени у листама, они нису дужни да то обавезно учине. У Француској, на пример, могућност да се изаберу стручњак са листе већа је у грађанским и управним поступцима него у кривичном поступку, што је прописано Закоником о кривичном поступку. Суд може на захтев јавног тужиоца или по службеној дужности, или на захтев странака, наложити вештачење. Странка или тужилац може предложити вештачење, а у случају да суд не удовољи захтеву за вештачење, он мора да образложи такву одлуку у писаној форми у року од месец дана. Стручњаци врше своју мисију под надзором судије који је наложио извештај стручњака.¹⁸ У кривичном поступку, правило је да се стручњаци бирају међу физичким или правним лицима који се налазе на националној листи Касационог суда или на листама које се воде код апелационих судова, под условима одређеним Законом о правосудним стручњацима број 71-498 од 29. јуна 1971. године. У изузетним

---

¹⁶ §232 Code de procédure civile, France, 2007, доступно на сајту: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do?idArticle=JORFARTI000017727316&cidTexte=JORFTEX000017727195&categorieLien=id> – сајт посећен 09.09.2019.године.

¹⁷ §61 Codice di procedura civile, Italy, 1940, доступно на сајту: <https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-civile/> - сајт посећен 09.09.2019. године..

¹⁸ §156 Code de procédure pénale, France, 1959. , доступно на сајту: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000688948&categorieLien=id> – сајт посећен 09.09.2019.године.

околностима, судови, уз образложену одлуку, бирају стручњаке који нису укључени у ове листе. У том случају, од стране судова морају бити наведени конкретни разлози за именовање стручњака који није на листи. Пропуст да се наведу такви разлози може имати за последицу ништавост стручног мишљења.¹⁹

Чланом §256 француског Закона о парничном поступку прописано је да онда када техничко питање не захтева сложену анализу, суд може наложити стручњаку да обезбеди једноставан „савет“ или „консултације“, као облик стручног мишљења, који се користи када „стручно знање“, које не спада у надлежност суда, није толико сложено да захтева вештачење.²⁰ (На пример, када се од менаџера банке тражи консултација о „уговорној пракси“ коју банке нуде.) Одлуку о томе да ли је вештак потребан у поступку, одлуку о избору стручњака, као и изузећу вештака, доноси суд. Такође, одлуку да захтева стручно мишљење доноси суд, или на сопствену иницијативу или на предлог било које странке. Опште правило, које је релевантно и у грађанским и кривичним поступцима, је да је судска одлука „дискрециона“ у смислу да судови могу именовати стручњака кад год су они мишљења да постоји потреба да се стекне специјализовано знање у вези са чињеницама које су релевантне за предметну правну ствар. Разлози морају бити јасно одређени за такву одлуку у грађанским и кривичним поступцима. У пракси, увек када суд одбије именовање вештака на захтев странке у првом степену, та странка има право да понови захтев у жалби (у случајевима у којима је жалба дозвољена у складу са домаћим законом).

У немачком кривичном поступку, на пример, правило је да мора нужно бити дато стручно мишљење у поступцима који имају посебан значај (што је случај са ДНК анализом, кад год је окривљени осумњичен за одређену врсту кривичног дела), што је прописано чланом §81г немачког Закона о кривичном поступку.²¹

У Француској, члан §263 Закона о парничном поступку изричито предвиђа да мишљење вештака може бити потребно само када други облици стручног мишљења (као што су консултације) нису у стању да објасне научно питање у очима суда.²²

У случају стручњака које поставља суд, као што је то случај у европском праву, обим и предмет задатка је дефинисан од стране суда. Задатак вештака који је именован

---

¹⁹ §157 Code de procédure pénale, France, 1959.

²⁰ §256 Code de procédure civile, France, 2007.

²¹ §81г Strafprozeßordnung, StPO, Germany, 1877, доступно на сајту: <https://www.deutscher-reichsanzeiger.de/rgbl/strafprozessordnung/> - сајт посећен 09.09.2019.године.

²² §263 Code de procédure civile, France, 2007.

од стране суда јасно је прецизиран налогом од стране суда. Обично суд одређује задатак преко скупа упутстава или питања која се дају стручњаку. Питања се односе на стручну област знања, а као и у нашем праву, није дозвољено да се вештаку постављају правна питања, нити да се он њима бави. Суд или странке у поступку могу са вештаком уговорити израду стручног мишљења, у циљу разјашњења стварног стања. Налаз вештака представља доказно средство и он се пре свега позива да да одговоре приликом судског извођења доказа. Вештак мора утврђивати чињенице, ако је то садржај поверене му судске наредбе. Утврђивање чињеница се најчешће изводи у оквиру закључног доказа путем суда. Доказ изведен путем вештачења има највећу доказну вредност. Вештак – форензичар је овлашћен да спроводи истраживања и разјасни садржај предмета. Такође има овлашћења да се у оквиру своје наредбе за вештачење распитује код странака у поступку и да затражи потребну документацију. До једног нивоа вештак – форензичар може бити позван да утврди чињенице. У том циљу може странкама у поступку постављати питања и тражити податке. Странке при том своја запажања достављају вештаку у писаној форми. На темељу закона, вештак – форензичар је обавезан да њихова мишљења компарира у свом стручном извештају. Завршну експертизу вештак – форензичар доставља у писаној форми. Утврђивање чињеница од стране вештака – форензичара има велику доказну вредност. Вештаци – форензичари именовани од стране суда, вреднују се као доказно средство једне странке чију тврдњу подржавају. Што се тиче захтева за одабир вештака, у Француској је прописано да исти мора располагати натпросечном квалификацијом. Што се тиче накнаде за рад вештака – форензичара, исти нису законом регулисани, већ постоје препоруке и смернице којих се сваки суд строго придржава на територији целе Француске.

Немачким законима није уређена дефиниција нити опис занимања вештака. Ипак, Законом о парничном поступку, уређено је да се за израду стручног мишљења предност даје именованом и заклетом вештаку у односу на друге стручњаке, када за стручно подручје за које треба урадити налаз и мишљење постоји јавно именовани и заклет вештак.

У немачком, француском и италијанском поступку, самом поступку давања стручног мишљења претходи формална расправа у којој се стручњак појављује лично пред судом и заклиње да ће да изврши задатак са пажњом и одговорношћу. Тако прописује члан §226 италијанског Законика о кривичном поступку, као и члан 193

Закона о парничном поступку Италије.²³ Док је у САД је потребно да стручњак положи заклетву само када у поступку пред судом сведочи, односно када се појављује као стручни сведок, у Европи се заклетва (или друга еквивалентна заклетви) захтева од стручњака у време његовог именованја. Ово је директна последица његовог преузимања улоге помоћника суда. Након обавештења о именованју, експерт мора прихватити или одбити вештачење одмах. Сви релевантни документи су доступни како би вештак могао донети одлуку, у складу са чланом §268 Закона о парничном поступку Француске.²⁴

У принципу, стручњаци који су именовани од стране судова на европском континенту имају обавезу да се одазову на позив суда, јер се по закону сматрају као помоћници суда. У Италији, темељ такве обавезе се може наћи и у одредбама грађанског и кривичног поступка, у члану §63 Закона о парничном поступку Италије.²⁵ Уколико вештак установи да постоје чињенице које утичу на његову способност за пружање непристрасног мишљења, он мора одмах да обавести судију о тим околностима и да се повуче из предмета. Након прихватања повлачења вештака, други стручњак ће га одмах заменити.

Закони Италије, Француске и Немачке омогућавају вештаку да одбије да вештачи у следећим случајевима: када постоје основи за изузеће вештака, када вештак није у могућности да изврши вештачење у одређеном року или када вештак основано верује да нема довољне квалификације да изврши задатак и да одговори упутствима суда. У неким случајевима, међутим, стручњак може одбити именованје. Одбијање да се одазове вештачењу у конкретном случају не доводи до санкционисања вештака, под условом да је исто оправдано. Иако је у теорији санкције могуће употребити уколико вештак одбије да прихвати задатак без неког оправданог разлога, ипак ефикасност таквих санкција је упитна. У пракси, уколико вештак не прихвати дужност која му је додељена или ако постоји законски разлог за одбијање, судови у Италији, Француској и Немачкој ће једноставно изабрати другог стручњака.²⁶ У правима Италије, Немачке и Француске изузеће вештака именованог од стране суда могу тражити странке у спору суда на основу законских разлога, као што су постојање сукоба интереса, пристрасности итд. У Немачкој, ако грађански суд именује вештака без сагласности

---

²³ §226 Codice di procedura penale, Italy, 1942, §193 Codice di procedura civile, Italy, 1940.

²⁴ §268 Code de procédure civile (2007)

²⁵ §63 Codice di procedura civile (1940), Italy

²⁶ Извор: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/Comparative-study-on-expertwitnesses-in-court-proceedings>, сајт посећен 22. 10. 2018. године.

странака, свака странка може из одређених разлога тражити изузеће вештака. Разлози који оправдавају изузеће стручњака и изузеће судија су исти. Ово је опет последица тога што се у Немачкој, Француској и Италији стручњаци сматрају помоћницима суда. Судија се може изузети само када изражава пристрасност у односу на једну од странака. Странка може тражити да суд одбије именовање вештака. Из истог разлога може тражити изузеће судије. Ако једна странка тражи изузеће вештака, суд ће да одлучи да ли да одобри захтев странке или ће исти да одбије. Захтев за изузеће вештака подноси се суду најкасније у року од две недеље од дана објављивања или достављања одлуке о именовању вештака. Након тога рока, изузеће је дозвољено само ако подносилац захтева докаже да без његове кривице није могао разлог за изузеће раније истаћи. Против одлуке којом се изузима вештак не постоји право жалбе, како то прописује члан §406 образац ЗПО Немачке.²⁷

Дакле, странка може тражити да суд одбије именовање вештака из истог разлога из којег може тражити изузеће судије (на пример, ако изражава пристрасност у односу на једну од странака, али и других разлога који су таксативно наведени за изузеће судија у члану 41. немачког ЗПО).

У Француској, разлози за изузеће стручњака су идентични онима који су прописани за изузеће судија и наведени су у Закону о парничном поступку (§341). То су, на пример: постојање личних интереса у конкретном случају; ако су вештаци дужници, односно повериоци странака; доказ пријатељства или мржње између вештака и било које странке; ако су вештаци раније већ изразили своје мишљење у случају у својству арбитра, медијатора или саветника било које странке.²⁸ Када је у питању улога суда током извођења вештачења, суд руководи поступком вештачења и надгледа све активности које су спроведене од стручњака. У пракси, како то налаже члан §194 Закон о парничном поступку Италије, а у зависности од специфичних потреба случаја, суд може дозволити вештаку: а) да се појављује у судским расправама; б) да испита комплетне списе предмета (укључујући расправе, изјаве, кретања, изјаве под заклетвом, доказне предмете); в) омогући контакт и интервју са трећим лицима; г) да захтева информације, документе од трећих лица; д) приступ простору и месту у циљу

---

²⁷ §406 Zivilprozessordnung, ZPO (1877), Germany

²⁸ §341, Code de procédure civile 2007, France

обезбеђивања информација о неком конкретном питању; ђ) да да предлог решења проблема међу странкама, када је то могуће.²⁹

Закони Немачке, Француске и Италије полазе од претпоставке да ће стручњак лично обавити вештачење (члан §233 француског Закона о парничном поступку и §407 став 2 немачког ЗПО)³⁰³⁵. Међутим, у пракси то није увек могуће, као што је то случај код веома сложених предмета вештачења. Из тих разлога, наведено правило трпи велики број изузетака, па тако законске одредбе омогућавају судовима да одобравају стручњацима да ангажују техничке сараднике током вршења вештачења. Тако, у Италији, Француској и Немачкој већина стручњака још у фази одређивања вештачења, односно именовања у конкретном предмету, може затражити одобрење од судова да ангажује техничке сараднике који пружају помоћ у обављању вештачења. Судови обично дозвољавају стручњацима, увек када је то неопходно, као у случају веома сложених вештачења, да користе услуге техничких сарадника током извршења вештачења. Ни у ком случају, међутим, сарадња асистента не може да се састоји у давању једног научног мишљења, која је ексклузивни и искључиви домен судског вештака који је именован. Практика грађанских судских поступака у земљама континенталног права указује на то да је вештаку дозвољено да затражи помоћ од техничких сарадника као помоћника, али само под условом да је стручњак, односно вештак тај који проверава све такве радње техничких сарадника – асистената и у крајњем задржава пуну одговорност за своје закључке.

Према одредби члана §23 италијанског Закона о парничном поступку, председник мора да обезбеди ротацију у именовању експерата у парничном поступку, како би се избегло прекомерно ангажовање истих вештака.^{31 36} У складу са условима овог правила, број вештачења додељених сваком вештаку не би требало да прелази 10% од укупног броја вештачења додељених од првостепеног суда у датој области праксе. Иако закон наводи да „транспарентност и јавност задатака вештака мора бити осигурана путем одговарајућих средстава информисања“, у пракси то није случај. У складу са чланом §201 Закона о парничном поступку, односно §225 Законика о кривичном поступку Италије, у ситуацији када суд именује стручњака, странке имају основно право да:

а) постављају своје консултанте странке;

---

²⁹ §228 Codice di procedura penale (1942), §194 Codice di procedura civile (1940), Italy.

³⁰ §233 Code de procédure civile (2007) и §407 Zivilprozessordnung, ZPO (1877).

³¹ §23 Codice di procedura civile, Italy, 1940.

- б) добију обавештење о временском распореду и месту где ће се обавити вештачење и да учествују у неким активностима које спроводи стручњак, лично или преко консултаната странке;
- ц) комуницирају и прате активности судског вештака;
- г) подносе коментаре, улажу приговоре и захтеве за даља истраживања, као и предлоге за алтернативне приступе;
- д) оспоравају стручност налаза пред судом;
- ф) траже ново вештачење када се не слажу са налазом и мишљењем вештака.³²

У пракси, странке у грађанским и кривичним поступцима ће готово увек именовати своје консултанте.³³ Статус консултаната странке се, међутим, разликује од статуса вештака кога је суд одредио.

Судови ових земаља континенталног права врло често сумњају у поузданост консултаната странке управо због тога што су исти ангажовани од те странке и што су већ дискутовали о случају са странком. Значајно је истаћи да битна повреда наведених права је основ за поништавање стручног мишљења. На пример, у италијанском кривичном поступку стручњак именован од стране суда дужан је да одмах обавести све странке о месту и времену када ће се радње вештачења предузети (§229 италијанског Законика о кривичном поступку).³⁴ Пропуст да се то учини може довести до поништења вештачења.

О тој потреби говори и судска пракса Европског суда за људска права, који је у више наврата изразио правно схватање да су вештачења спроведена у складу са правилима битан елемент правичног суђења у складу са чланом 6 Европске конвенције о људским правима. Суд је дужан да осигура поштовање принципа једнакости странака, што значи да се свакој странки мора дати разумна могућност представљања својих аргумената у условима који неће ниједну странку по поступку довести у неповољнији положај у односу на другу страну. Суд, дакле, мора дати прилику свакој странки да оспори доказе друге странке, да се на исте изјасни, као и прилику да се изјашњава и поставља питања вештаку приликом предузимања радњи вештачења, што

---

³² §225 Codice di procedura penale (1942), §201 Codice di procedura civile (1940), Italy

³³ Извор:<http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/Comparative-study-on-expertwitnesses-in-court-proceedings>, сајт посећен 22. 10. 2018. године

³⁴ §229 Codice di procedura penale (1942), Italy

је у складу са принципом једнакости оружја странака, у оквиру права на правично суђење.

На пример, у случају *Мантованели против Француске* (1997), из пресуде Европског суда за људска права се утврђује да је суд одлучио следеће: „принцип једнакости оружја мора се применити у случају извештаја о техничким питањима“. У случају Мантованели, суд је именовао медицинског вештака у току поступка који је покренут од стране апликаната у односу на смрт њихове кћерке у болници. Апликанти су се жалили, између осталог, да они нису добили прилику да дају упутства за вештака, нити су они ни њихов заступник били обавештени о датумима интервјуа од стране стручњака у болници, као и да они нису добили прилику да унакрсно испитају вештака када је сведочио на суђењу. Европски суд је заузео став да домаћи поступци нису били фер и да је дошло до повреде члана 6 Европске конвенције о људским правима у конкретном случају.³⁵ Као рок за достављање експертизе се не помиње међу основима који могу довести до поништења вештачења (§239 француског Закона о парничном поступку).³⁶

Наравно, у Италији, Француској и Немачкој, грађански и кривични судови увек ће поставити рок за достављање налаза и мишљења вештаку. Превелика одлагања и кашњења могу да изазову спор пред Европским судом за људска права, што може бити окарактерисано као повреда права на суђење у разумном року из члана 6 став 1 Европске конвенције. Стручњаци обично приступају изради писменог извештаја у земљама континенталног права, као што су то Италија, Француска и Немачка. У континенталном парничном поступку усмено сведочење вештака функционише чисто као опциони додаток његовом писменом извештају. Писани извештај, односно налаз и мишљење, треба да садржи одређене информације. Преамбула обично садржи имена и адресе свих укључених у вештачење и задатак суда који је дат вештаку. Ту се наводе такође: евиденција о састанцима са странкама у циљу обављања вештачења, записници о њиховом присуству, копије њихових захтева и њихова запажања, примедбе и сугестије. У извештају вештак мора да одговори на питања постављена од стране суда и странака.

---

³⁵ Видети: Case of Mantovanelli v. France (Application no 21497/93), Judgment, European Court of Human Rights, Strasbourg, 18 March 1997, доступно на сајту: <https://hudoc.echr.coe.int/ENG#%7B%22itemid%22:%5B%22001-55765%22%5D%7D> - сајт посећен 09.09.2019.године.

³⁶ §239 Code de procédure civile (2007), France.

Дакле, правила парничног поступка у Италији, Француској и Немачкој стављају у први план подношење писаног извештаја суду, а усмено сведочење је потребно само у циљу разјашњења нејасноћа у извештају.

У Француској, темељ овог правила може се наћи у §245 и §283 Закона о парничном поступку, где се у члану §245 наводи да судија може увек позвати стручњака да наведе или објасни, било у писаној форми или на рочишту, његове налазе или закључке, док се у члану §283 прописује да судија може позвати вештака да усмено на рочишту објасни своје закључке, ако у писаном извештају не нађе довољно објашњења за дати налаз и мишљење.³⁷

У Немачкој, стручњацима у парничном поступку може бити потребно да се појаве на усменом испитивању у ретким случајевима, према члану §355 и §397 ЗПО³⁸.

Када је у питању италијански кривични поступак и Законик о кривичном поступку из 1988. године, они су инспирисани адверсарним системом. Наиме, стручњаци морају доћи на суд, да буду директно и унакрсно испитивани од странака и суда, те да приликом таквог испитивања користе белешке, а све се то записнички констатује (§501 став 2 италијански Законик о кривичном поступку).³⁹ По закону, италијански кривични поступак не захтева вештачки налаз у писаној форми. Вештак може једноставно да дође у суд и да одговоре који се од њега траже. У том случају, усмено сведочење је доказ само по себи. У пракси, међутим, суд може овластити стручњака да састави писмени извештај под условима §227 става 5 Закона о кривичном поступку и то се скоро увек дешава.⁴⁰ Тај писмени извештај представља доказ заједно са усменим изјавама стручњака. У суштини, то значи да италијански кривични судови готово увек базирају своју одлуку како на усменим изјавама, тако и на темељу писаног извештаја.

Континентално право и европски приступ има за циљ да избегне пристрасне стручњаке, али оно такође има својих недостатака. У европском континенту судови нису обавезани мишљењем које је поднео судски вештак. Практика широм Европе уједначена је у ставу да судови имају право да занемаре налазе који су неуверљиви, у складу са латинском традицијом по којој суд остаје „peritus peritorum“ (дословно: „експерт експерата“, што значи да је суд је „крајњи експерт“). У ширем смислу

---

³⁷ §245, §283 Code de procédure civile (2007), France

³⁸ §355, §397, Zivilprozessordnung, ZPO, 1877, Germany

³⁹ §501 Codice di procedura penale (1942), Italy

⁴⁰ §227 Codice di procedura penale (1942), Italy

гледано, судови у европском континенту имају могућност да прихвате или да не прихвате закључке које је изнео званично именован стручњак. Судови морају детаљно објаснити разлоге због којих не прихватају налаз вештака. Пропуст да се то учини представља основ за жалбу. Овде указујемо и на принцип француског закона да судија није везан никаквим мишљењем стручњака.

У пракси, међутим, тешко је да став суда буде у супротности са налазом вештака, у области у којој само вештак има стручно знање, а не и суд, без ослањања на мишљење других стручњака или консултаната странака. С тим у вези, судија треба да пружи детаљно објашњење због чега прихвата или не прихвата налаз вештака. У сваком појединачном случају, судови морају понудити своју правну и логичну процену научних сазнања из налаза и мишљења вештака.

У систему континенталног права проблем за странке представља када треба да оспоре налаз и мишљење судског вештака који ужива значајан ауторитет. У првом реду, недостају му ефикасни механизми којима би се могли ограничити и контролисати значајан, можемо рећи повишени ауторитет судских вештака. Званични експерти имају правни статус који је много већи него код једноставних сведока. У овом систему, странке су често суочене са стручњаком коме је суд „склон да верује“, јер је суд поставио вештака, иако често такав налаз није у складу са правилима струке и науке.

У претходно описаним правним системима странке се често суочавају са ситуацијом у којој се мишљење доставља од стране судског вештака, које иако није обавезујуће за суд, ипак се третира као нешто што буквално има снагу објективне истине. То је разлог зашто је у овим земљама апсолутно неопходан систем кочница и систем контроле да би се обезбедила правичност у поступку током извршења вештачења.⁴¹

4.1.2 Накнада вештака

Када је у питању правни и регулаторни оквир за накнаду вештака, у свим поменутих правних системима важи принцип да стручњаци имају право на правичну накнаду за пружање вештачења суду, односно давања налаза и мишљења, било то у писаној или усменој форми.

---

⁴¹ Извор: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/Comparative-study-on-expertwitnesses-in-court-proceedings>, сајт посећен 22. 10. 2018. године.

Накнада не представља само накнаду за трошкове настале вештачењем, него и реалну зараду која вештаку припада. При томе треба имати у виду да није оправдано одређивање превисоких хонорара за стручњаке, као што се у исто време не може очекивати да стручњак буде на финансијском губитку учешћем у парничном процесу. Постоје, наравно, одређени критеријуми који се примењују приликом одређивања накнаде вештаку. Модалитети ових накнада и обрачун истих специфични су за сваку земљу. За утврђивање накнаде за рад вештака постоји правни акт који је први пут донесен 1931. године, а којим се регулише ова проблематика у случају када је суд наручилац вештачења. Овај правни акт је више пута мењан, последњи пут 2007. године и назива се „Закон о правосудним надокнадама и Закон о надокнадама“ (Закон ЈВЕГ који одређује накнаде за стручњаке, преводиоце, тумаче, судије, сведоке и трећа лица). У случају када је вештак запослен у неком телу јавне управе и када тај предмет спада у његов редован рад, тада за услуге вештачења не добија додатни хонорар, јер се подразумева да то вештачење обавља за време радног времена. У случају када је наручилац вештачења приватно лице, тада накнада вештачења зависи од самог уговора који закључују вештак и наручилац вештачења.

Накнада за вештачење детаљно је регулисана у Немачкој, па у складу са овим законом стручњаци добијају накнаду која укључује следеће компоненте: а) накнада за своје услуге (§9-11 ЈВЕГ); б) путни трошкови (§ 5 ЈВЕГ); ц) накнада за трошкове (§6 ЈВЕГ); г) замена за друго и за посебне трошкове (§ 7 и 12 ЈВЕГ). Накнада се обрачунава у сатницама (које иду од 50 до 85) зависно од врсте стручности. Посебни додатни трошкови могу бити одређени у складу са одредбама Закона ЈВЕГ ако одређени наведени услови важе (§13 ЈВЕГ).⁴²

У Италији, накнада вештаку регулисана је Указом Председника Републике од 30. маја 2002, бр. 115, Консолидовани текст законодавних и регулаторних одредби о трошковима правосуђа (текст А), објављен у Службеном листу бр. 139 од 15. јуна 2002. године – допуна бр. 126 (Исправка бр. 286 од 6. децембра 2002. године).⁴³ Стручњаци имају право на: а) таксе; б) трошкове везане за вештачење.

---

⁴² Видети: Justizvergütungs- und –entschädigungsgesetz (Gesetz über die Vergütung von Sachverständigen, Dolmetscherinnen, Dolmetschern, Übersetzerinnen und Übersetzern sowie die Entschädigung von ehrenamtlichen Richterinnen, ehrenamtlichen Richtern, Zeuginnen, Zeugen und Dritten, in Kraft getreten am 01.07.2004, zuletzt geändert durch Gesetz vom 11. 10. 2016, доступно на сајту: <https://www.gesetze-im-internet.de/jveg/BJNR077600004.html> - сајт посећен 09.09.2019.године.

⁴³ Видети: Decreto Del Presidente della Repubblica 30 maggio 2002, n. 115, *Testo unico delle disposizioni legislative e regolamentari in materia di spese di giustizia, (Testo A)*", pubblicato nella *Gazzetta Ufficiale* n. 139

Што се тиче хонорара који се одређују стручњацима, они нису у функцији појединачних преговора између суда и стручњака. Уместо тога, исти мора бити у извесној мери везан „етичким“ стандардима утврђеним законом. У оквиру веома строгих граница, суд има право да одреди накнаду, у складу са три критеријума: а) тешкоће мисије; б) комплетност стручног мишљења; ц) квалитет целог учинка. У пракси, накнада за експерте се обрачунава према три различита критеријума, у зависности од врсте вештачења које је потребно, на три начина: а) фиксни износ унапред утврђен законом; б) дневне стопе; ц) комбинација претходно наведеног. Пошто закон успоставља тачно како и када судови морају применити сваки од наведених критеријума, судови не уживају никакво дискреционо право поводом тога. У последњих неколико година, било је покушаја у земљама континенталне Европе да боље контролишу расходе за стручна мишљења, јер такви трошкови чине значајан део буџета правосуђа, посебно у вези са кривичним предметима и предметима за које је тешко, или немогуће, да се на крају осигура уплата од оне странке која губи спор. Аванс стручњацима, према члану §280 француског Закона о парничном поступку, плаћа се након што на расправи вештак буде формално именован као стручњак у конкретном поступку. Тада суд одређује износ који треба бити уплаћен вештаку на име аванса, при томе налажући једној од странака да плати ову накнаду.⁴⁴ Правило је да вештачење плаћа странка којој је потребно да вештак да стручно мишљење у конкретном предмету, односно она странка која га предлаже. Ово правило, међутим, трпи значајне изузетке, поготово када је странка слабог имовног стања.

У грађанским поступцима у Италији, Француској и Немачкој закон прописује да је трошкове стручног мишљења дужна да сноси странка која губи спор. Ипак, ствари су знатно компликованије у пракси.

У Италији и Француској, на пример, уобичајена пракса судова је да се поделе трошкови вештачења и уопште трошкови вођења поступка између странака, чак и ако је једна од њих у потпуности успела у парници. У Италији, ова пракса налази свој легитимитет у члану §92 Закона о парничном поступку, према којем суд може поделити трошкове акције имајући у виду „озбиљне и изузетне разлоге“.⁴⁵ Овај критеријум се често злоупотребљава од стране италијанских државних судова. Практика дељења трошкова на једнаке делове развила се као покушај да се избегне

---

del 15 giugno 2002 - Supplemento Ordinario n. 126 (*Rettifica G.U. n. 286 del 6 dicembre 2002*), доступно на сајту: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/deleghe/02113dla.htm> - сајт посећен 09.09.2019.године.

⁴⁴ §280 Code de procédure civile 2007, France

⁴⁵ §92 Codice di procedura civile 1940, Italy.

преоптерећење странака које изгубе спор. Међутим, то може да се критикује, из више разлога. Основни разлог је да странка која ничим није изазвала нити скривила вођење парнице не би требало да сноси било какве трошкове поступка, па ни трошкове вештачења. Међутим, суд је оставио ову законску могућност, што је случај и у нашем праву, али се она код нас ретко примењује у пракси.

Посебне одредбе се примењују како би се осигурала правна помоћ сиромашним лицима. У таквим случајевима, трошкови вештачења се плаћају од државе, а странка која је лошег имовног стања се може ослободити од плаћања трошкова поступка. Ова законска могућност постоји и у нашем праву. Држава тада може евентуално наплатити такве трошкове од друге странке доброг имовног стања која изгуби спор (иако Италија и Француска ретко траже надокнаду за такве трошкове у пракси). Такође, у Немачкој је успостављен систем правне помоћи како би се осигурало да су права свих странака у поступку у потпуности испоштована (§114, образац ЗПО).⁴⁶

У Француској, судска одлука о накнадама за вештаке може бити предмет жалбе на основу §724 Закона о парничном поступку⁴⁷. Укратко, странке могу изјавити жалбу у року од месец дана од одлуке суда којом одређује накнаду за стручно лице.

У Италији, такође, налог суда у вези са одређивањем накнаде вештаку, може бити предмет жалбе у кривичним и грађанским поступцима. У суштини, странке и стручњак имају право да поднесу жалбу на судску одлуку у вези са том накнадом. Обим жалбе је прилично ограничен, као аргументи могу се истицати само она питања која се односе на прорачуне у вези са трошковима. Жалба мора да буде поднета суду који је издао наредбу у року од 20 дана. Одлука о накнадама обавезује одмах, а странке су дужне да плате накнаду како би избегле извршење, што значи да жалба не одлаже извршење одлуке.

4.1.3 Одговорност вештака у правним системима Немачке, Француске и Италије

Све земље санкционишу понашање које представља очигледну злоупотребу почињену од стране вештака. Међутим, када је у питању нехат, а не само намера,

---

⁴⁶ §114, Zivilprozessordnung, ZPO, 1877, Germany.

⁴⁷ §724 Code de procédure civile 2007, France.

стручњаци би требало да сnose професионалне ризике, дакле, не само када раде са намером против интереса правде, него и када су њихова мишљења резултат научне неспособности. Када доводе у заблуду суд и странке мада не намерно, таква понашања вештака би требало санкционисати. То је разлог зашто би законским прописима требало осигурати да професионалне организације ефикасно прате етичке стандарде који се примењују од стране експерата у судским поступцима. Ово, наравно, ствара проблеме и судови нису у могућности да непосредно примењују дисциплинске санкције, јер је то надлежност стручних тела чија независност је такође вредност заштићена законом.

Стручњаци који подnose своје доказе на суду би требало да се уздрже од неморалног понашања, али оно што је „неморално“ је често тешко одредити. Стандард шта се сматра као неприхватљиво професионално понашање је одређен Етичким кодексом професионалног удружења коме вештак припада. Ова удружења су у обавези да обезбеде санкције за кршење професионалних стандарда понашања. Поред дефинисања непрофесионалног понашања, етички кодекси такође типично садрже процесне механизме којим наводно неморално понашање истражују и евентуално санкционишу. Такве санкције иду од опомене, па до протеривања из чланства у организацији. То може бити праћено губитком лиценце, акредитације, односно сертификације одбора. Какво понашање се може сматрати неморално? То је обично професионално понашање које укључује превару, кривоклетство, или понашање за које се сматра да је неискрено или неправедно. Потенцијална одговорност ове врсте спада у област „стручне злоупотребе“, било намерно или ненамерно понашање, као што је дефинисано важећим законом. Дефиниција шта представља неприхватљиво стручно понашање је наведена у неким етичким кодексима, само у општим цртама.

Када је у питању општи законски оквир одговорности за стручњаке, чињенице којима активирају одговорност и могуће санкције против стручњака, очигледна полазна претпоставка је да је вештак који је именован у судском поступку обавезан да вештачење обави непристрасно, независно и стручно. Главна дужност вештака да је да помогне у разјашњавању неког научног, техничког, уметничког или другог питања које је ван домена суда, за које је потребно специјализовано знање.

Вештачење ствара значајне одговорности, што прати по потреби систем санкција у свакој земљи. Вештак у свом раду може: а) проузроковати штету некој од странака у поступку; б) учествовати у кажњивом понашању; в) не придржавати се етичких стандарда у вршењу вештачења (било усмено или у писменом извештају) на

суду. За штете које проузрокује вештак странкама у поступку одговара према општим принципима грађанског права, па странка има право на накнаду штете.

У европском континенталном праву, основно правило је да субјекти који се уписују као судски вештаци имају обавезу да вештаче, јер се сматрају помоћницима суда, осим ако постоји основ за њихово легитимно одбијање вештачења.

У Италији, ако стручњак не поштује одлуку о именовању од стране суда и одбија да вештачи у конкретном предмету, он подлеже кривичном гоњењу према члану §366 италијанског Кривичног законика.⁴⁸ За такво дело прописана је новчана казна и казна затвора до шест месеци. У таквим случајевима, стручњак може да буде предмет дисциплинских санкција.

У Француској, одбијање да се вештачи без ваљаног разлога се сматра тешким професионалним прекршајем и може бити основ за трајно уклањање са листе вештака (иако се ова санкција ретко примењује у пракси).

У свим наведеним правним системима, кривичном гоњењу подлежу они вештаци који свесно дају суду лажне изјаве у вези са питањима која се односе на:

- а) своје квалификације;
- б) основе за инкомпатибилност и сукоб интереса;
- ц) активности које обављају током вештачења;
- д) налазе који су наведени у мишљењу.

Под а), типичан је пример експерта који лажно изјављује да је члан одређене професионалне организације. Такво понашање изазива кривичну одговорност у свим наведеним правним системима.

Под б), типичан пример је да стручњак не открије разлоге према којима, по домаћем закону, је неспојиво да вештачи као стручњак у датом случају.

Под ц), типичан је пример једног експерта који износи неистине о активности током мисије (нпр. експерт који изјављује да је саслушао окривљеног, или обавља лекарски преглед, када у ствари тога нема).

Под д), типичан пример је да је стручњак који крије истину или лажно изјављује постојање или непостојање одређене ствари (на пример стручњак који лажно изјављује

---

⁴⁸ §366 Codice di procedura civile, 1940, Italy.

да метак није ушао у лобању живој особи, упркос научним сазнањима који доказују супротно) или манипулације на друге начине, противно правилима струке и науке.

У оквиру специфичне одговорности у вези са горе наведеним, у Италији, вештак који је именован, који свесно поднесе лажне изјаве на суду у случајевима под б), ц) и д) може бити одговоран за дело „лажне експертизе“ (по основу §373 италијанског Кривичног законика), које је кажњиво затвором од две до шест година.⁴⁹

Осуда за овај прекршај активира аутоматску суспензију обављања професије за исти временски период.

Много озбиљнији преступ, назван „превара у судском поступку“ (члан §374 италијанског Кривичног законика), кажњава стручњаке за превару који на било који начин мењају објекте, места или појединце током извршења своје мисије са циљем обмањивања суда.⁵⁰ Ово дело је кажњиво затвором од шест месеци до три године.

Чак и теже кривичне санкције се примењују у Француској у случају лажног вештачења, из члана §434 домаћег Кривичног законика, за ово дело је прописана новчана казна и казна затвора од пет година.⁵¹

Кад вештак делује ван његовог занимања у извршењу мисије, тј. у складу са правилима струке и науке, то понашање је обично под надзором професионалне организације којој експерт припада, а не суда, иако је обавеза судова да пријаве такве случајеве надлежном органу за даљу акцију против стручњака.

У континенталном правном систему земаља Европе закон забрањује стручњацима да откривају било какве информације које су добијене у току вештачења (члан §244 став 2 француског Закона о парничном поступку).⁵²

У Француској и Италији, правила професионалне етике забрањују стручњацима да дају било какве изјаве о вештачењу у јавности.

Санкције против стручњака за кршење правила етичког поступка могу да укључују комбинацију грађанске сатисфакције – накнаде штете, кривичну санкцију и дисциплинске санкције. Тако, у Француској, имамо и санкцију: трајно уклањање стручњака са листе вештака, коју води Апелациони суд и Касациони суд.

---

⁴⁹ §373 Codice di procedura penale, 1942, Italy.

⁵⁰ §374 Codice di procedura penale, 1942, Italy.

⁵¹ §434 Code de procédure pénale, 1959, France.

⁵² §244 Code de procédure civile, 2007, France.

Што се тиче дисциплинских санкција, етички кодекси у свим земљама предвиђају санкције које могу уследити уколико се утврди да је члан прекршио етичке одредбе. Санкције се крећу од мера као што је укор (било усмено или у писаној форми), до више озбиљних, које обухватају јавну осуду, суспензије чланства на одређени период, која може бити праћена одузимањем акредитива или професионалних сертификата. Тешке казне против професионалаца, као што су суспензије чланства или искључење могу се изрећи само након проведене процедуре у поступку оптуженог. Због процеса обично се захтева обавештење о конкретним оптужбама, извођење доказа на расправи у којој је оптуженом дозвољено да присуствује, да се суочи са оптужбама против њега и да изнесе своју одбрану у циљу оспоравања тих оптужби, а на коначну одлуку има и право жалбе.

4.2 Институт вештачења у правном систему САД

Англосаксонски правни систем, конкретно правни систем Сједињених Америчких Држава, осим низа специфичности у односу на европскоконтиненталне правне системе, има још једну карактеристику која проистиче из њеног федералног уређења које утиче како на правни партикуларизам, тако и на веома сложена правила која важе у појединим државама чланицама. Међутим, на федералном нивоу постоје једнообразно уређена и утврђена правна правила, углавном она најважнија, која се примењују једнако у свим државама чланицама. Такав случај је и са уређењем института вештака који је утврђен на федералном нивоу.

Тако, правни систем САД-а, вештаке одређује као стручњаке који функционишу као сведоци за одговарајуће странке, тужиоца и туженог у грађанском судском поступку, као и оптуженог и тужиоца у кривичном поступку, који их ангажују и плаћају их, док суд задржава своју пуну непристрасност. Вештаци се сматрају стручним сведоцима у англосаксонском праву, на шта упућује и сам назив: „*expert witness*“. Функција вештака састоји се у томе да, захваљујући свом ванправном знању и вештини, одређене чињенице које му буду предочене, треба да протумачи и објасни суду, странкама и пороти, како у свом сведочком исказу, тако и у извештају.⁵³

---

⁵³ Видети: Медицинска вештачења у кривичном и парничном поступку, Наташа Мрвић-Петровић, Јован Ћирић, Милан Почуча, у: Војносанитетски преглед, 2015, vol. 72, br. 8, стр. 729.

Према важећем Правилу 702 Федералних правила доказивања, које се односи на сведочење вештака, сведок који је квалификован као стручњак знањем, вештином, искуством, обуком или образовањем, може сведочити у виду мишљења или на други начин ако:

- научно⁵⁴, техничко или друго специјализовано знање стручњака може помоћи у утврђивању неке чињенице или разумевању доказа који су у питању;
- сведочење се заснива на довољним чињеницама или подацима;
- сведочење је производ поузданих принципа и метода;
- експерт је поуздано применио принципе и методе на чињенице случаја.⁵⁵

Правило је широко формулисано. Области знања које се могу извући не ограничавају се само на „научне“ и „техничке“, већ се простиру и на друга „специјализована“ знања. Стручњак се посматра као особа која се квалификује „знањем, вештином, искуством, обуком или образовањем“, а не само у ужем смислу. Дакле, у оквиру правила не сведоче само стручњаци у најужем смислу речи, на пример, лекари, физичари и архитекте, него и остали који се могу назвати „квалификованим“ сведоцима, а који имају неко посебно стручно знање у некој области (на пример банкарски). Процена чињеница је често тешка или немогућа без примене неких стручних, научних, техничких или других специјализованих знања, а најчешћи извор овог знања је вештачење.⁵⁶

У САД странка у поступку треба да изабере и именује стручњака. Суд може поставити било ког вештака о коме се странке слажу и било ког по свом избору, са листе званичних листа стручних сведока која постоји у САД. Али суд може одредити само онога ко даје сагласност да поступа.⁵⁷ Изузеће вештака је институт који је стран америчком закону.

Дакле, у земљама права као што је САД, стручњаци могу бити слободно постављени, од странака које их именују и које могу одлучити да ли желе да их уведу као доказ у поступку. Од овога правила постоје два изузетка. Наиме, америчка Федерална правила доказивања изричито предвиђају обавезност судског вештачења, односно постављања вештака од стране суда, у два случаја:

---

⁵⁴ Занимљиво је што се у правном систему САД-а од вештака очекује, осим стручног и поседовање научног знања, док у европским земљама, вештаци искључиво дају своје стручно мишљење, а не научно.

⁵⁵ Rule 702, Federal Rules of Evidence, SAD.

⁵⁶ Извор: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702 сајт посећен 09. 10. 2018. године.

⁵⁷ Rule 706 FRE SAD

1. у поступцима одузимања имовине (у нашем праву то се зове: експропријација) и
2. у кривичним предметима.

У случајевима одузимања имовине, суд именује вештака да сведочи у вези са накнадом, односно компензацијом за одузимање имовине. Такође, код кривичних дела, када је утврђена кривица оптуженог, суд често жели да добије информације о психичком или физичком здрављу оптуженог пре изрицања казне. За то треба позвати стручњака да испита окривљеног, а овај стручњак је генерално изабран, именован и плаћен од стране самог суда.

4.2.1 Улога суда и странака током извршења вештачења у САД

Након именовања, суд мора обавестити стручњака о његовим дужностима. Суд може то учинити у писаној форми или усмено, у којој расправи странке имају прилику да учествују. Обим задатка вештаку дефинише странка која је ангажовала вештака споразумом о вештачењу. Стручњаци обављају своје задатке, дакле, не под руководством суда, већ под руководством странке која их је изабрала. Осим ретких случајева који укључују стручњака који је именован и постављен од стране суда, судови нису обавезни да прате ток извршења вештачења од стране стручног сведока. Таква улога је у потпуности препуштена странкама у поступку.

Пошто су у већини случајева стручњаци именовани од странака, временски оквир, односно рок за вештачење се одређује у уговору – споразуму потписаним између стручњака и странке у поступку или њеног пуномоћника. У пракси, случајеви кашњења у извршењу вештачења су приватна ствар која треба да се реши између странке, односно њеног пуномоћника и вештака. Наиме, у Сједињеним Америчким Државама вештак је у уговорном односу са својим клијентом и он не сме откривати никакве информације које се односе на правну ствар или послове, нити било шта друго из приватности свог клијента, у медијима, или другима који не учествују у процесу, без претходног добијања посебне дозволе за то. Ако је потребно, вештак треба да буде спреман да потпише уговор или одређену изјаву о поверљивости поступка. Супротна странка такође добија исказ вештака и има право да зна све детаље о вештачењу.

Федерална правила о грађанском поступку, правило 26, налаже да у федералним судовима извештај стручњака мора да садржи потпуну изјаву о свим мишљењима које

ће сведок изразити и основ и разлоге за њих; податке или друге информације које разматра сведок у њиховом формирању; доказне предмете који ће се користити за резимирање или за подршку; квалификације сведока, укључујући списак свих публикација аутора написаних у последњих 10 година; списак у којим је све другим случајевима, током претходне четири године, сведок сведочио као експерт на суђењу; изјаву о накнади која се плаћа за експертизу и сведочење у конкретном предмету.⁵⁸ Вештак, поред писменог извештаја који даје, може бити позван од суда или странке да сведочи. Стручни сведок може бити унакрсно испитан од било које странке у поступку.⁵⁹ Дакле, вештаку се могу постављати питања током директног и унакрсног испитивања.

У америчком закону постоји дугогодишња политика која подстиче снажно и темељно унакрсно испитивање вештака.⁶⁰ Према важећем Правилу 705, прописано је да, осим ако суд не одреди другачије, вештак може дати своје мишљење и дати разлоге за то, без првог сведочења о основним чињеницама или подацима. Али од експерта се може тражити да открије те чињенице или податке о унакрсном испитивању.⁶¹

4.2.2 Накнада вештацима у САД

У земљама англосаксонског права, странке преговарају о накнади за ангажовање стручњака. У сваком случају, забрањено је везати ниво накнаде за исход случаја. У САД-у не постоји законски или регулаторни оквир за накнаде за вештаке. Иако је пракса таква да вештаци преговарају за своје накнаде директно са странкама, и конкретније, са адвокатима, ипак одређивање накнада судским вештацима има своје специфичности, јер подлеже Правилу 706 Федералних правила доказивања.

У пракси, овај систем је далеко флексибилнији од оног који се примењује у европском континенту. То не значи, међутим, да ће вештак моћи да обезбеди енормно високе накнаде за пружене услуге у његовом професионалном ангажману. Странка која плаћа прекомерне хонораре стручњака је изложена ризику да ту информацију види порота, странке и остали учесници у поступку у току стручног унакрсног испитивања.

---

⁵⁸ Rule 26, Duty to Disclose; General Provisions Governing Discovery, *Federal Rules of Civile Procedure*, United States of America.

⁵⁹ Rule 706 ФРЕ

⁶⁰ Извор: <https://www.testifyingtraining.com/expert-witness-can-legally-asked-cross-examination/> сајт посећен дана 15. 10. 2018. године.

⁶¹ Rule 705, Federal Rules of Evidence, SAD, https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_705

Федерална правила доказивања, правило 706, прописује да именовани стручни сведоци имају право на разумну надокнаду у износу који суд може дозволити. Накнада у кривичним предметима или грађанским споровима, који укључују правичну накнаду по Петом амандману, исплаћује се из средстава која су предвиђена законом. Накнада само у изузетним случајевима може бити фиксна и регулисана законом. У другим грађанским (парничним) поступцима накнаду плаћају странке у грађанском односу и то у тренутку када је суд усмерава, а надокнада се затим наплаћује као други трошкови.⁶²

Како вештаке именују саме странке у САД-у, опште правило је да је странка у принципу обавезна да плати вештака којег је она ангажовала. Ово је примена општег принципа који важи у САД-у, а према коме странка која тражи вештачење сноси трошкове у вези са тим вештачењем. Ако се случај коначно реши, вештаци и њихове накнаде могу бити део споразума о нагодби између странака, али не морају. Уобичајено је да ће свака странка платити стручњака којег је она ангажовала, односно оправдане трошкове вештачења који су настали, а не може тражити, како је то у неким другим правним системима, да му трошкове накнади супротна странка.

Међутим, у случајевима обавезног вештачења, када сам суд ангажује вештака (у поступцима одузимања имовине и у неким кривичним предметима), суд може да одобри исплату за именованог стручњака из јавних фондова.⁶³ У случајевима одузимања имовине, сви трошкови, укључујући и трошкове за именованог вештака да сведочи у вези са накнадом за одузимање имовине, процењују се и стављају на терет буџета државе, односно Владе. Слично је и са плаћањем стручњака у кривичним предметима. Правила налажу и омогућавају плаћање накнаде за вештаке из јавних фондова. Законик о кривичном поступку овлашћује плаћање трошкова вештачења када је потребна таква помоћ за ефикасно заступање сиромашних појединаца у федералним кривичним поступцима, дакле, за оне слабог имовног стања. Ипак, у највећем броју случајева, осим ових изузетака, у складу с правилом 706 (Б), накнада се плаћа од странака у таквом односу.

Повремено се дешава да једна од странака једноставно одбије да плати. Када се то деси, суд ће одржати рочиште и, када је то потребно, захтевати да се изврши уплата. У том случају суд има опцију доношења привремене мере као средства за

---

⁶² Rule 706 Federal Rules of Evidence, доступно на сајту: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_706, сајт посећен 09. 10. 2018. године.

⁶³ Rule 706 Federal Rule Evidence

обезбеђивање да ће бити извршена уплата. Ослањање на странке за исплату накнада је главни разлог за ограничавање именована стручњака на случајеве у којима странка пристаје на именовање.

Правило 706 даје судијама дискреционо право додељивања трошкова именованим стручњацима међу странкама, али дозвољава мало могућности да се окрене другим местима за компензацију. У практичном смислу, сиромашни статус једне или више странака ограничава способност суда да додели трошкове стручњаку. Суд има овлашћење да нареди да странка која није лошег имовног стања плати трошкове вештака, али искључиво уз њену сагласност. До тешкоћа може да дође када су једна или више странака лошег имовног стања. Тешкоће у пружању плаћања вештачења у таквим околностима указују да у неким случајевима није извршено именовање вештака управо због немогућности да се нађу средства за накнаду трошкова вештачења.

Међутим, исто правило подржава увођење трошкова на странке доброг имовног стања, па постоји могућност да судије наметну другој странки плаћање трошкова вештачења, када је странка која предлаже вештачење лошег имовног стања, али само под условом да се странка доброг имовног стања сагласила да преузме трошкове вештака.

На основу претходно наведеног, за институт вештачења у САД-у, у највећем броју случајева добровољан и заснован на уговорном односу између вештака и странака, па се оправдано може поставити питање да ли ће се сваки пут када је то потребно и неопходно у неком судском спору заиста и користити знање и мишљење вештака, односно да ли ће се овоме прибегавати и када то није потребно у судском поступку?

Када је у питању висина накнаде за вештачење, забрањено је везивати висину накнаде за стручњака који је ангажован у улози вештака у конкретном случају за исход тог случаја (успех странке у спору).

4.2.3 Одговорност вештака у правном систему САД

У Сједињеним Америчким Државама вештаци су увек били предмет кривичног гоњења за кривоклетство (лажно сведочење) због давања лажног исказа. У САД-у, лажно сведочење се дефинише као кривично дело када неко намерно не говори истину

након што је уредно положио заклетву (то може бити нотар, судски службеник или други званичник). Ова лажна изјава може бити направљена у сведочењу пред судом, на расправама, приликом давања изјава, испитивања, као и потписивањем писаног правног документа (захтјева за издавање дозволе, пореске пријаве, изјава под заклетвом под кривичном и материјалном одговорношћу), за који се зна да садржи нетачне податке. Свако лице које је проглашено кривим за давање лажног исказа биће кажњено новчаном казном или затвором до пет година.⁶⁴

4.2.4 Предности и мане правног система САД

Као што је већ донекле напоменуто код описа правног положаја вештака у САД-у, као и сваки други систем, и овакав има своје предности, али и недостатке.

Као главна предност се истиче чињеница да суд задржава своју пуну непристрасност, не меша се у избор и именовање стручњака. Судија који прати рад, доноси закључак о поузданости стручног мишљења. Таква одлука имао веома мале шансе да буде пристрасна обзиром на то да нема претходног контакта између суда и стручњака.

Међутим, један од очигледних недостатака је свакако то што овакав систем може озбиљније бити изложен ризику од корупције и ризику од некомпетентних стручњака, јер странкама је дозвољено да саме постављају своје независне или приватне консултанте. Такође, већ наведени недостатак јесте да се у пракси може догодити да странке не ангажују вештаке (осим код изузетака када је то по прописима обавезно), а њихово мишљење би било пожељно ради решавања спора или уколико га ангажују, а њихово мишљење није релевантно за предметни поступак, јер је дата широка слобода странкама у поступку. Овај недостатак је донекле ублажен изузецима који налажу да сам суд наложи обавезно ангажовање вештака у одређеним поступцима, али и даље остаје опасност од широке употребе овог доказног средства, чак и када није потребно и тиме додатно може доћи до усложњавања и одуговлачења поступка.

---

⁶⁴ U.S. Code SAD, Title 18, Part I, Chapter 79, § 1621, доступно на сајту: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-79> - сајт посећен 09.09.2019.године.

4.3 Смернице о улози судских вештака у правосудним поступцима држава чланица Савета Европе

Правни инструмент Савета Европе који садржи одредбе које се односе на вештачење су: Смернице о улози судских вештака у правосудним поступцима држава чланица Савета Европе које је донела Европска комисија за ефикасност правосуђа (*Council of Europe European Commission for the efficiency of justice-CEPEJ*) на свом пленарном заседању од 12. децембра 2014. године у Стразбуру.⁶⁵

Дефиниција експерта именованог од стране суда која се користи у овом документу је она који је предвиђена у извештају ЦЕПЕЈ о европским правосудним системима, према којој технички стручњаци „стављају на располагање судовима своје стручно и техничко знање о чињеницама“.⁶⁶ Смернице садрже девет делова којима су одређени основни стандарди, а то су:

1. Суштина стручног мишљења – задатак вештака

Вештак учествује у доношењу одлуке у делу који се односи на преношење специјалног знања суду. Вештак је помоћник или саветник суда, док је судија тај који одлучује о правним питањима. Улога вештака је да достави суду чињенице у складу са својим специјалним знањем, образовањем и искуством, из којих судија онда може извући своје закључке.⁶⁷ Према ставу 16. Смерница вештак је дужан да нађе и презентује суду чињенице које могу добити само стручњаци који спроводе специјално објективно запажање. Он/она преноси стручно и/или техничко знање судији које затим омогућава судији да обави објективну и јасну истрагу и процену чињеница. Вештак не може, на било који начин, да преузме одговорност судије за процену и оцену чињеница које су основа за пресуду суда.⁶⁸ Вештак даје суду чињенице према његовом посебном

---

⁶⁵ Европска комисија за ефикасност правосуђа (*Council of Europe European Commission for the efficiency of justice-CEPEJ*) основана је 18. септембра 2014, циљ јој је побољшање ефикасности и функционисања правосуђа у државама чланицама; комисија је састављена од 47 признатих стручњака држава чланица Савета Европе.

⁶⁶ Видети: Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States, Document adopted by CEPEJ-European Commission for the Efficiency of Justice at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11–12 December 2014).

⁶⁷ Видети: Мелита Бествина, *Судски вјештаци и процјенитељи у Републици Хрватској прије уласка у ЕУ 2013. године и данас*, у: *Улога и значај професионалних судских вјештачења у доношењу праведних судских одлука*, стр.73–74, Други конгрес удружења судских вјештака Црне Горе, Будва, октобар 2017.

⁶⁸ Став 16. Смерница ЦЕПЕЈ

знању, образовању и искуству из којих судија може потом закључити своје закључке. Чак и ако вештак може играти важнију улогу у правном одлучивању у другим јурисдикцијама, вештак би требало бити обавезан да помогне само у проналажењу чињеница, а не примени и тумачењу закона.⁶⁹

2. Особа у својству вештака

Вештак може бити физичко или правно лице. Уколико вештак којег суд именује није у могућности дати налаз и мишљење, због болести, недостатка времена – преоптерећености, некомпетентности или других разлога, суд може заменити вештака другим вештаком.⁷⁰ Према Смерницама ЦЕПЕЈ-а, став 25., државе чланице Савета Европе би требало да обезбеде вештацима право да ангажују помоћнике. Наиме, бројни судски вештаци су преоптерећени послом и имали би користи од ангажовања стручних помоћника. Тако се ставом 25. прописује да вештак може користити запослене приликом израде стручног мишљења. Они могу не само да раде припремни рад, већ могу и израдити стручно мишљење према упутствима стручњака, при чему морају бити надгледани. Међутим, запослени не постају стручњаци, односно вештаци приликом обављања одређених послова који се односе на припрему и израду стручног мишљења. Само лице одговорно за стручно мишљење – онај ко потписује мишљење је именовани вештак. И у стручном мишљењу то мора бити јасно – наводи се име, адресу и контакт подаци вештака. Запослени помоћници су одговорни за свој рад само у односу према вештаку. Они немају никаква права или дужности у односу на суд.⁷⁵ Да би се избегли проблеми са јасноћом и једноставношћу, број ангажованих вештака не треба да буде превелики. Требало би да буде ограничен на одређени број који зависи од сложености и сврсисходности питања која се испитују. Овај број треба да дефинише суд или закон. У случају да постоји много различитих вештака који припремају стручна мишљења, мора бити јасно и недвосмислено видљиво који вештак је одговоран за које делове стручног мишљења. Ипак, стручно мишљење мора потписати сваки појединачни вештак. Ако један од вештака преузме неке задатке неког другог стручњака, он/она то треба јасно назначити.⁷¹

---

⁶⁹ Став 18.

⁷⁰ Став 29.

⁷⁵ Став 25.

⁷¹ Став 28.

3. Одабир вештака

Вештака именује суд, с тим што може затражити од странака да дају предлог у вези са особом која ће бити именована за вештака. Ако обе стране заједно предлажу истог вештака, суд би то требао прихватити као главни изборни критеријум, али не би био обавезан предлогом странака.⁷² Међутим, обично суд мора именовати вештака без странака јер ће веома ретко постојати истоветан предлог квалификованог вештака истакнут од обе стране. Суд у сваком случају мора да именује вештака према специфичним критеријумима за избор. Општи принцип избора треба да буде квалификација вештака, која се врши на основу следећих критеријума: знање/компетентност вештака, непристраност и независност, временски и технички капацитет/особна способност, разумљивост језика, форензичко искуство, предвидљивост трошкова итд..⁷³ Вештак мора имати одговарајућу квалификацију и/или неопходно практично искуство или вештине. Квалификација зависи од области стручности и од конкретног задатка. Дакле, услови везани за квалификацију вештака разликују се у зависности од различитих профила посла и распоређивања задатака.

Други критеријум за именовање вештака је чињенична независност и лична непристрасност. Наиме, вештак мора остати независан у вези са предметом који се испитује и мора бити непристрасан у односу на обе стране. Такође, забрањено је да он/она буде у непосредном личном односу са једном странком. Он/она мора гарантовати да се његово/њено мишљење даје објективно, а не према потенцијалним личним интересима.⁸⁰

Као критеријум за именовање вештака у Смерницама се наводи и време и технички капацитет/лична својства. Наиме, вештак мора имати времена и техничке уређаје да изврши процену унутар временског рока на исправан начин. Он такође мора да буде лично способан да проведе процену и да буде доступан за суђење.⁷⁴

Следећи критеријум који се захтева је да трошкови буду унапред предвиђени.

Критеријум-форензичко искуство/професионални стручњак, подразумева да избор експерта не може зависити од тога да ли је вештак већ имао искуства са судским проценама. Ипак, уколико суд већ познаје вештака и он је доказао своју способност суду, вероватно ће суд тог вештака именовати.⁷⁵

---

⁷² Став 30.

⁷³ Став 32.

⁷⁴ Став 37.

⁷⁵ Став 40.

Критеријум предвидљивост исхода процене не мора бити критеријум селекције, односно одабира вештака. Понекад се не може елиминисати ако вештак подржи одређено стручно мишљење. Међутим, није дозвољено свесно поставити вештака који подржавају одређени стручни став како би утицали на исход процене. У сваком случају, нужно је да вештаци јасно назначе да ли се они усаглашавају са превладавајућим стручним ставом и, ако не, зашто су одлучили да то не учине.⁷⁶

Разумљивост језика – овај критеријум за именовање вештака подразумева да вештак треба бити способан да своје стручно мишљење изнесе на јасан и разумљив начин, по потреби и на траженом службеном језику који се користи у суду. Вештак би такође требао изабрати начин комуникације која омогућава суду и странкама да разумеју стручно мишљење и његове изјаве у вези са тим, и тиме омогући суду да изврше процену доказа.⁷⁷ Држављанство вештака, не би требало да буде битно и стога није критеријум за избор, према овим смерницама.⁷⁸

Такође, критеријум одлучност и упућивање на резултате значи да вештак треба да буде одлучан у вези са питањима која прими и покуша да одговори на питања и да не оставља било шта као нерешено и отворено. Може се претпоставити да је ово обично случај са форензички искусним вештацима.⁷⁹

И коначно, општи принцип мора бити надлежни, независни и непристрасни вештак који може припремити стручно мишљење у вези са добро уређеним судским поступком. Само тако се може гарантовати да је утврђивање чињеница исправно и корисно за судски поступак у питању.⁸⁰

Суд мора утврдити да ли вештак има потребну компетентност и стандард квалитета, а тиме и опште образовање и специјализовано образовање везано за област његовог рада.⁸¹ Такође, суд има дужност да саслуша вештака прије његовог именовања. Изабрани и именовани стручњаци морају увек имати могућност да буду саслушани на суду након избора и пре него што примају упутства. Вештак мора имати прилику да одбије именовање.⁸²

---

⁷⁶ Став 42.

⁷⁷ Став 44.

⁷⁸ Став 45.

⁷⁹ Став 46.

⁸⁰ Став 47.

⁸¹ Став 48.

⁸² Став 55.

И странке у поступку имају могућност да дају мишљење о предложеном вештачењу и личности вештака. С тим у вези, странке могу да открију додатне информације у вези са личним односом вештака са странкама, као и информације које се односе на његову способност, односно квалификације за давање стручног мишљења. Важни разлози за одбијање именована одређеног вештака, односно његово изузеће могу бити разлози који подразумевају повреду принципа стварне независности или личне непристрасности, нпр. блиског односа са једним од странака, сукоба са једним страном, лични интерес у исходу тужбе или извесног недостатка надлежности.⁹¹ Странке имају могућност жалбе на именовање одређеног вештака. Једино на тај начин се може гарантовати очување принципа независности и непристрасности.⁹²

Када су у питању средства контроле суда након именовања и током поступка избора, у складу са ставом 61 Смерница ЦЕПЕЈ-а, суд може да откаже именовање вештака током поступка, а након именовања. Ово је важно у случајевима када је недостатак вештака доказан касније, на пример због личних околности које су се промениле током поступка као што су болест, несолвентност или недостатак чињеничне експертизе у процени вештака, неуспех вештака да дају стручно мишљење које задовољава стандарде квалитета, итд.⁹³

4. Захтев за припрему стручног мишљења

Захтеви за припрему стручног мишљења (процену)/форма стручног мишљења по правилу садрже следеће:

- наручивање процене;
- приматеља стручног мишљења;
- утврђивање чињеница од стране самих вештака – стручњака;
- припрема локалне истраге или локалног испитивања на месту догађаја;
- прибављање додатних и допунских извештаја или процена;
- услови који се односе на садржај стручног мишљења;
- усмено или писмено стручно мишљење/облик стручног мишљења;
- прелазни извештај или завршни извештај;
- израда стручног мишљења у разумном року;

---

⁹¹ Став 58.

⁹² Став 60.

⁹³ Став 61.

- упутство суда и странака.

Сврха стручног мишљења је да се користи као доказ у тужби. Због тога је важно у вези са давањем стручног мишљења да постоје општи прописи за форму стручног мишљења. Вештак мора да прати инструкције-упутства суда приликом давања налаза и мишљења. Дакле, вештак мора да припрема своје стручно мишљење узимајући у обзир онога коме је упућено, а то су судови и странке. Независно од знања странака, стручно мишљење мора бити разумљиво и повезано са разматрањем доказа који се могу користити.⁸³

Када је у питању припрема локалне истраге или локалног испитивања на месту догађаја вештак мора припремити и организовати своје посете на лицу места и мора унапред обавестити странке и суд. Поступак мора бити транспарентан за све учеснике и не може бити пристрасан или једностран. Општи принцип права саслушања (на суду) мора се поштовати у сваком тренутку.⁸⁴

Вештак мора обавестити суд и странке о недостатку личне експертизе и добијању додатних извештаја или стручних мишљења у вези са потпитањима. Стручно мишљење мора се експлицитно односити на такве додатне извештаје или процене и навести њихов садржај.⁸⁵ Стручно мишљење треба да буде кохерентно, добро организовано, добро структурирано, научно утемељено и разумљиво.⁸⁶

Стручно мишљење мора приказати чињенице случаја, на основу чега се заснивају резултати вештачења. Образложење стручњак треба дати јасно и коректно.

Осим тога, стручно мишљење треба да садржи и резиме закључака и прецизан одговорна питања која поставља суд.

Стручно мишљење се мора дати у писменом облику или у електронској форми. Према упутствима суда, извештај се такође може поднети и усмено.⁸⁷ Вештак може припремити привремене извештаје у зависности од обима процене. Такође, захтева се да вештак треба да изради стручно мишљење у разумном временском року.⁸⁸

---

⁸³ Став 66.

⁸⁴ Став 67.

⁸⁵ Став 68.

⁸⁶ Став 69.

⁸⁷ Став 72.

⁸⁸ Став 75.

5. Дужности вештака

Неке од дужности вештака су следеће: лична процена, независност и непристраност, обавеза чувања тајне, обавеза редовног стручног усавршавања, давање стручног мишљења у разумном року, обавеза појављивања пред судом, обавеза обавештавања, обавеза закључивања осигурања итд. У ствари, вештак има дужности које се односе на његову личност (личне дужности) и дужности које се односе на поступак саме процене.

У личне дужности спадају:

1. лично оцењивање (не може пренети ту дужност на треће лице);
2. независност и непристрасност (вештак мора пријавити све околности које могу довести до сумње у вези са његовом независношћу и његовом непристрасношћу; такође, судови треба да буду опрезни у погледу ситуација монопола експертизе; ротација стручњака могла би се сматрати одговарајућим средством за побољшање независности вештака у односу на суд)⁸⁹;
3. дужност вештака да чува све поверљиве информације које је сазнао у вези са вештачењем;
4. дужност полагања заклетве и
5. дужност редовног стручног усавршавања.⁹⁰

Процесне дужности вештака су следеће:

1. обавеза давања стручног мишљења као таква;
2. правилан поступак;
3. припрема стручног мишљења у разумном року;
4. обавеза појављивања пред судом;
5. предвидљиви трошкови стручног мишљења;
6. комуникација и документација/обавеза обавештавања;
7. обавеза закључивања осигурања.

---

⁸⁹ Став 84.

⁹⁰ Став 87.

6. Права вештака

Вештак има право одбити именоване у случају пристрасности када за њега није могуће да проведе процену непристрано или независно, као и у случају неквалификованости за дато вештачење. Такође, вештак има право на приступ и право на информације. Он може разгледати списе предмета. Вештак има право на накнаду трошкова и на плаћање аванса.

7. Могућности за праћење вештачења и санкција у случајевима кршења дужности

У складу са једном од дужности вештака, односно доношења свих налаза и мишљења у разумном року, јесте и евентуална санкција уколико ову дужност не испуни, јер одуговлачење може довести до повреде члана 6. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Због тога је важно да судија прати процес вештачења и истим руководи, те да санкционише понашање вештака у случају неоправданог кашњења са изградом налаза и мишљења.

Такође, налаже се обавеза свим државама чланицама ЕУ да пропишу обавезу вештака да се осигурају од евентуалне штете, за било какав случај одговорности, како би странке могле остварити право на могуће одштетне захтеве.

8. Дејства стручног мишљења на судску парницу или расправу

У складу са овим Смерницама, стручно мишљење није обавезујуће за суд или странке, већ суд процењује по слободном уверењу да ли ће налаз и мишљење вештака употребити као доказно средство. При томе мора водити рачуна да ли је оно заиста и објективно уверљиво. Суд узима у обзир све примедбе које су странке уложиле против стручног мишљења. Стручно мишљење се уводи у поступке писменом доставом или усменим објашњењем током судског поступка. Странке и суд морају имати право постављати питања вештаку. Вештак је дужан дати своје мишљење о предмету вештачења и можда дати допунски налаз и мишљење, односно изложити додатно стручно мишљење.

Што се тиче доказне вредности стручног мишљења, у основи оно треба имати исту доказну вредност као и други докази. Судија има могућност не сложити се са представљеним ставом и схватањем вештака уколико има оправдане разлоге за то. Ако намена стручног мишљења није да функционише у својству доказа у парници, већ као помоћ судији у самом разумевању, изјаве вештака немају обавезујуће дејство.

9. Перспектива

У складу са начелима у овом правном институту, свака земља чланица Савета Европе, која то већ није урадила, требало би увести законске прописе који се односе на права и одговорности вештака у судском поступку, односно контролисати и преиспитати задовољавају ли постојеће смернице по том питању минималне прописане стандарде правила понашања за вештаке.⁹¹

4.4 Европски стандарди код судских вештака

У Европској унији се већ од раније јавила потреба за стандардизацијом, односно увођењем заједничких правила и стандарда у области вештачења. Та потреба је резултат познатих трендова интернационализације и глобализације који су пред државе старог континента поставиле захтев размене доказа добијених вештачењем, те признавања и прихватања вештачења из једне државе у другој и обрнуто. За реализацију овог императива, као и за сам рад судских вештака и поузданост судског вештачења, велики значај има стандардизација послова судских вештака. У том смислу је веома значајна и акредитација, односно поступак у коме се вреднује одређена институција и формлно признаје да је она технички и стручно оспособљена за обављање одређене делатности у складу са међународно прихваћеним правилима. Акредитација институција које обављају вештачења је такође један од услова усклађивања правне легислативе Европске уније. У државама чланицама ЕУ се од краја 2013. године не признају правосудни докази добијени у неакредитованој форензичкој институцији. Наиме, Савет Европе је 2009. године донео одлуку која се односи на акредитацију форензичких институција држава чланица ЕУ.⁹² Овом одлуком је Европска унија императивно одредила да ће се у правосудним поступцима, у државама чланицама ЕУ, признавати само докази добијени у акредитованим институцијама, а рок за примену ове одлуке је био крај 2013. године.

---

⁹¹ Видети: Мелита, Бествина, *Судски вјештаци и процјенитељи у Републици Хрватској прије уласка у ЕУ 2013. године и данас*, у: *Улога и значај професионалних судских вјештачења у доношењу праведних судских одлука*, стр.73–74, Други конгрес удружења судских вјештака Црне Горе, Будва, октобар 2017.

⁹² The Council of Europe Union 2009 EU, Council Framework Decision 2009/95/JHA od 30.11.2009.- Accreditation of forensic service – <http://eclan.eu> – сајт посећен 05.02.2019. године.

Институције које су надлежне за спровођење закона (полиција, судови, тужилаштва), а којима су нужни резултати вештачења, морају захтевати да они буду поуздани, засновани на стандардним процедурама, компатибилни са резултатима у другим државама, ширим научно – стручним круговима, међународно признатим институцијама, добијени у потребним временским роковима, на ефективан и ефикасан начин. Квалитет анализа и резултати судских вештачења имају веома велик значај за судски систем, спровођење закона, спречавање криминала, као и за међународну размену и координацију информација и форензичких података у свету.⁹³

У складу са напред реченим, Савет ЕУ је усвојило пројекат: „Визија Европске форензичке науке 2020, укључујући и стварање европског форензичког научног подручја у Европи“ (EFSA, Concil conclusions on the vision of European Forensic Science including the creation of European forensic science area and the development of forensic science infrastructure in Europe).⁹⁴ Овај пројекат подразумева да се до 2020. године у свим државама ЕУ судска вештачења израђују на исти и то стандардизован начин.⁹⁵ Потврда у виду униформности судских вештачења у државама ЕУ јесте и акредитација форензичких институција ISO 17025⁹⁶.

Поменути стандард подразумева уједначавање комплетног рада, односно налаза и мишљења судских вештака⁹⁷, а на овом месту ће се приказати само они делови стандарда који су релевантни за предмет овог рада, као што су: преглед захтева клијената, услуга клијентима, притужбе, корективне и превентивне мере, контрола

---

⁹³ Видети: Ивановић, Александар Б., *Европски стандарди код судских вештачења – савремени аспекти*, Зборник радова и сажетака, Удружење судских вјештака Црне Горе, Други конгрес УСВИЦГ са међународним учешћем, Будва 20-22.10.2017. године, стр. 55-69.

⁹⁴ Извор: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/doc/pressdata/en/jha/126875.pdf – сајт посећен 05.02.2019. године.

⁹⁵ Извор: https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/projects/HOME_2013_ISEC_MO_ENFSI_4000005962_en - сајт посећен 05.02.2019.године

⁹⁶ Извор: <https://www.iso.org/ISO-IEC-17025-testing-and-calibration-laboratories.html> - сајт посећен 05.02.2019.године.

⁹⁷ Видети: Craig, Adam, *Forensic Evidence in Court: Evaluation and Scientific Opinion*, 2016, pp.67-77.,
доступно на:

https://books.google.rs/books?id=KU6QDAAAQBAJ&pg=PA61&lpg=PA61&dq=ISO+17025+court+experts&source=bl&ots=5whjlcDfxp&sig=ACfU3U1EU8CRV6HtaRyv6rHmbD9cqVjoVg&hl=sr&sa=X&ved=2ahUKEwiogNSn6_nlAhXEmFwKHXdKD3EQ6AEwCXoECAoQAQ#v=onepage&q=ISO%2017025%20court%20experts&f=false – сајт посећен 05.02.2019.године.

записника, технички захтеви, специфичности форензичког особља, методе испитивања и анализа, валидација метода и процедуре, развој и валидација методе, опрема, референтни стандарди, материјали и реагенси, руковање предметом испитивања (узорковање, означавање, паковање), лабораторијски пријем, руковање и поступање и, најзад, извештај о резултатима.

Преглед захтева клијената. Судски вештак или институција у којој ради треба да поседује документоване стандарде оперативне процедуре који обезбеђују да захтеви клијената (најчешће судова, тужилаштва, адвоката и др.) буду адекватно дефинисани, документовани и разумљиви. Овај захтев подразумева да су судски вештак или институција у којој ради осопособљени да испуне захтеве клијената и то пре прихватања одређеног посла, тј. пре израде уговора. У именованим стандардима је то названо „преглед уговора“, а споразум може бити писмени или усмени. Уколико је постигнут усменим путем, он се накнадно мора документовати.

Услуга клијентима. Судски вештак или институција у којој ради, треба да разуме потребе својих клијената, те да од истих о томе тражи повратне информације ради евентуалних додатних разјашњења. И негативне и позитивне информације важне су за побољшање услуга судског вештачења. Увек треба поштовати поверење клијената и константно унапређивати свој рад.

Притужбе. Судски вештак или институција у којој ради треба да има систем који се ефикасно бави притужбама клијената, што укључује обавезу да извести клијенте о свим акцијама предузетим поводом решавања проблема или спречавања понављања истог. О свим притужбама и предузетим мерама треба сачинити записнике и користити их за унапређење управљања квалитетом у раду.

Корективне и превентивне мере. Када рад судског вештака није у складу са стандардном квалитета (нпр. када рад одступа од оперативних процедура, односно захтева клијената) то се према Стандарду сматра неусклађеним радом. Судски вештак или институција у којој ради треба да има предвиђени систем за проверу рада, повратне информације особља или клијената, у виљу препознавања стања неусклађености и превазилажења тог стања.

Контрола записника. Судски вештак или институција у којој ради треба да има системе за израду, означавање, управљање, чување, кретање, проналажење и уништавање свих записника у папирној и у електронској форми. Сви записници

судског вештака треба да буду заштићени на начин стварања копија компјутерских фајлова електронских записника, те мера успомоћ којих судски вештак моће да идентификује било какве промене на њима и да осигура интегритет и поверљивост.

Технички захтеви. Тачности и поузданисти резултата вештачења доприносе како сами судски вештаци, тако и њихов радни простор, методе испитивања, опрема, узимање узорака, руковање предметом испитивања и сл. Особље – вештаци су највреднија имовина иснтитуција које се баве експертизама, односно вештачењем. У тим институцијама треба подстицати атмосферу у којој се запослени – вештаци охрабрују да унапреде своје знање и вештине, да напредују као појединци и да у потпуности развију своје потенцијале.

Специфичности форензичког особља. Када се говори о тзв. форензичком особљу, без обзира да ли обавља послове на терену или у лабораторији, неопходно је да поседује одређене вештине у вези са доказним материјалом, како би правилним поступањем обезбедили да не дође до промена на доказном материјалу.

Методe испитивања и анализа, валидација метода и процедуре. Судски вештак или институција у којој ради треба да користи одређене методе и поступке у вршењу свога посла и то: узорковање, руковање, транспорт и складиштење доказа, и+употреба опреме, тестирање, вредновање и тумачење резултата и извештавање. Методе и процедуре треба да буду ажуриране, потпуно документоване и лако доступне свим странкама у судском поступку.

Развој и валидација метода. Методе и процедуре које се користе, треба да су по могућности утемељене на радовима објављеним у рецензираним научним и стручним часописима и треба да обрате пажњу и на потребе клијената. Ако објављене методе нису на располагању, методе развијене у лабораторији могу бити ауторизоване, под условом да одговарају намени и задовољавају потребе клијената. У том случају, записник о испитивању мора да садржи и довољно детаља о примењеној методи како би други аналитичари одговарајуће квалификације разумео методу и добијене резултате.

Опрема. Стандарди у погледу опреме подразумевају да судски вештаци или институција у којој раде треба да осигурају поузданост опреме која се користи. Опрема и софтвер потребни за обављање посла треба да буду спремни за своју намену, као

што, по правилу, треба и да су доступни судском вештаку. Попис опреме треба одржавати уз евиденцију њене локације, датума набавке, историје сервиса и одржавања. Главне ставке опреме (нпр. инструменти као што су спектрометри, хроматографи и сл.), морају имати властити дневник за бележење тих информација, који се чува у близини инструмената.

Референтни стандарди, материјали и реагенси треба да одговарају процедури која се користи и њихов квалитет треба да буде у складу са спецификацијом методе. Серијски број стандарда и кључних реагенаса треба евидентирати и треба их тестирати у смислу поузданости.

Руковање предметом испитивања (узорковање, означавање, паковање). Судски вештак или институција у којој ради треба да има усвојене процедуре за узимање узорка заплењеног материјала или узорака на лицу места или у лабораторији, а те процедуре треба да су расположиве на локацијама на којима се узорци узимају. Процедура за узорковање треба да обезбеди да је део узорка узет за анализу репрезентативан за цео узорак. Треба евидентирати план узорковања и процедуре за узорковање, име особе која узима узорак и услове околине.

Лабораторијски пријем, руковање и поступање. Лабораторија мора да има документоване и усвојене процедуре за пријем и поврат заплењених материјала и биолошких узорака. Посебни захтеви треба да буду задовољени у вези материјала, узорака или прибора који може представљати опасност по здравље или безбедност особља (нап. прибор за конзумирање – игле). У документима који прате достављени материјал треба да буде наведена свака ставка и у довољно расположивих информација за лабораторију, односно да се разуме шта се конкретно тражи у захтеву.

Извештај о резултатима. Резултати анализа судских вештака морају бити изражена тачно, јасно, недвосмислено и објективно, те да испуњавају захтеве клијента. Формат извештаја треба да буде дизајниран тако да одговара свим врстама анализа које се врше и да минимизира могућност неразумевања и злоупотреба. Уколико судски вештак, приликом изношења налаза и мишљења пред судом, долази са институције која је акредитована по наведеном стандарду (ISO 17025), подразумева се да налаз и мишљење испуњава овај стандард.

Као дугорочни циљ у правцу стандардизације и унификације обављања послова вештачења, треба да буде и пријем удружења судских вештака у EURO-EXPERT

(Organisation for European Expert Associations)⁹⁸, a ради побољшања међусобне сарадње вештака у Европи. Вештаци треба да спроводе перманентно образовање, доживотно учење и усавршавање и да императивно поштују задате рокове приликом вештачења. Национална удружења вештака треба да раде на томе да буду учлањена у EURO-EXPERT удружење и да примењују у својој пракси и раду правила овог удружења. Чланови овог удружења могу бити само удружења вештака из држава чланица ЕУ, док удружења из других држава могу бити само придружени чланови. Од активности које је EURO-EXPERT до сада спровело, издваја се доношење *Code de practice*⁹⁹ и обавезних стандарда за пријем вештака у организацију вештака *Association Standards* који је обавезујући како за чланове овог удружења, тако и за чланове удружења вештака који имају намеру да се учлане у ово референтно удружење.

Чланом поменуте међународне организације судских вештака, односно придруженим чланом, постало је и Национално удружење проценитеља Србије (НУПС) које је основано 2006. године у Београду. Будући да је Република Србија будући кандидат за чланство у ЕУ, усаглашавање стандарда вршења процена са интернационалним стандардима је део процеса интеграције. Том процесу НУПС се придружује тако што врши едукацију проценитеља у складу са међународним стандардима. НУПС броји око 160 чланова који се баве: проценом капитала, проценом вредности опреме и производних погона, проценом непокретности и проценом финансијске имовине. Између осталог, удружење промовише своје основне циљеве и задатке кроз залагање за континуирану едукацију проценитеља, размену идеја и мишљења међу проценитељима, дефинисање професионалних стандарда и добре праксе у складу са законом, заштиту етичких правила и интереса струке итд.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Удружење које је основано 1998. године као кровно удружење које чине удружења следећих држава чланица ЕУ: Савезно удружење јавно именованих и заклетих експерата Немачке, Академија експерата Енглеске, Федерално национално друштво судских вештака Француске, Конфедерација заклетих и изабраних судских вештака Аустрије, Комора судских вештака Чешке Републике, Комора судских вештака Мађарске, Удружење судских вештака Португала, Генерални савет експерата Шпаније. Седиште удружења се налази у Луксембургу, а генерални секретаријат, као његово извршно тело налази се у Институту за вештачења у Келну у Немачкој. <https://euroexpert.org/> - сајт посећен 10.11.2019. године.

⁹⁹ Овде су садржана правила и обавезујући услови за удружења која желе да постану чланови EURO-EXPERT – а, па су обавезна да у своје чланство примају само оне вештаке који испуњавају следеће услове: располагање стручним знањем, беспрекорно понашање и некажњавање, а оно што је најважније јесте да је вештак форензичар у обавези да у свом раду буде независан и објективан. Затим, овај акт подразумева да ће вештак чувати тајне и обавезу обавештавања суда код постојања сукоба интереса.

¹⁰⁰ Извор: <http://www.procenitelji.org.rs> - сајт посећен 09.09.2019. године.

5. ДОКАЗИ И ДОКАЗНА СНАГА

5.1. Основни појмови о доказивању

Закон о парничном поступку и Закон о извршењу и обезбеђењу, баве се опширно доказима и извођењем доказа. Под доказивањем се сматра низ радњи суда, парничног и извршног, односно јавних извршитеља и странака. Те радње у парничном поступку обухватају, пре свега, предлоге странака за извођењем доказа, а потом и решавање о томе који докази треба да буду изведени. Када се то утврди, странке подносе доказна средства.. Након њиховог подношења и прибављања, следи извођење и оцена доказних средстава, што за крајњи резултат има утврђивање материјалне истинитости чињеница од којих зависи примена правила материјалног или процесног права.¹⁰¹

Предмет доказивања су одређене тврдње странака о постојању или непостојању чињеница, од чега зависи и примена одговарајућег материјалног или процесног права. Доказивањем се проверава истинитост изнесених тврдњи, односно чињеница за које треба утврдити да ли су се догодиле у прошлости, односно да ли постоје у садашњости.¹⁰² Доказно средство или доказ је чињеница из које се чулним опажањем црпи сазнање о истинитости тврдње о постојању или непостојању чињенице чије је утврђивање од значаја за парнични и извршни поступак.¹⁰³

Доказна снага доказног средства представља способност тога средства да допринесе извођењу закључка о истинитости онога што се жели доказати, да утиче на формирање убеђења судије и закључак суда о постојању чињенице која треба да се докаже. Дакле, доказна снага је способност доказног средства да код судије створи уверење о истинитости одређене правно релевантне чињенице. Доказ је синоним за доказно средство.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Чланом 10 Закона о извршењу и обезбеђењу прописано је да у поступку извршења и обезбеђења сходно се примењују одредбе Закона о парничном поступку, ако овим или другим законом није другачије одређено.

¹⁰² Видети: Боривоје, Познић, Весна, Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право*, Београд, 1999, стр.

¹⁰³ Више о томе: Верољуб, Рајовић. *Грађанско-процесно право*, Београд, 2009, стр.103.

¹⁰⁴ Видети: Синиша, Трива, Велимир, Белајац, Михајло, Дика, *Грађанско парнично процесно право*, Загреб, 1986, стр. 395.

Степен доказаности одређује резултат до којег суд долази извођењем доказа о спорној чињеници. Чињеницу која је била предмет доказивања суд узима у обзир само ако је иста доказана и на њој заснива своју одлуку.

Признање чињенице није доказно средство, већ има значај процесне радње којом се отклања доказивање.

Извесност је степен сазнања који не оставља сумњу у супротно. То је највиши степен уверења о постојању, односно непостојању одређене чињенице, до кога судија долази непосредним чулним опажањем. Вероватноћа ја такав степен сазнања до кога је дошао судија на основу доказног основа. Вероватноћа значи да постоји могућност да одређена чињеница постоји. О вероватноћи да одређена чињеница постоји може се говорити кад има више аргумената да чињеница постоји од оних који говоре против. Због тога је, по правилу, степен извесности потребно остварити у погледу процесних претпоставки, а чињенице од којих зависи одлука суда потребно је учинити само што вероватнијим.¹⁰⁵

Закон о парничном поступку прописује да је суд дужан да утврди све чињенице од којих зависи основаност тужбеног захтева, а овлашћен је да утврди и чињенице и изведе доказе које странке нису предложили, ако из резултата расправљања и доказивања произлази да странке иду за тиме да располажу захтевима којима не могу располагати.¹⁰⁶ Суд може наредити да се доказују чињенице које је странка признала пред судом ако сматра да странка њиховим признањем иде за тиме да располаже захтевом којим не може располагати. Суд неће дозволити располагања странака која су у супротности са принудним прописима, јавним поретком, правилима морала и добрим обичајима.¹⁰⁷

Дакле, овлашћење суда да одређује извођење доказних средстава које странке нису предложили, остаје само у случајевима у којима се ради о недозвољеним располагањима странака.¹⁰⁸ По правилу, утврђују се само одлучне, тј. правно релеватне

---

¹⁰⁵ Видети: Сениша, Трива, Велимир, Белајац, Михајло, Дика, *оп. цит.*, стр. 393.

¹⁰⁶ Члан 7 став 3 ЗПП

¹⁰⁷ У парничном поступку доминантно је расправно начело, што значи да је изношење чињеница и предлагање доказа препуштено странкама, док је истражно начело напуштено, а задржано је само у случају када су у питању располагања захтевима којима странке не могу располагати.

¹⁰⁸ Изузетак од правила такође представља и доказивање у породичним споровима када суд може испитивати чињенице и спроводити доказни поступак и по службеној дужности, нарочито у делу предлога који се односи на вршење родитељског права и интереса малодобне дјече, па с тим у вези суд може затражити налаз и стручно мишљење од органа старатељства, породичног саветовалишта или

чињенице од којих зависи примена материјалног права. Као основ за одлучивање се, по правилу, без доказивања, узимају само признате, односно неспорне чињенице, општепознате или ноторне чињенице, претпостављене чињенице и чињенице утврђене пресудом или решењем у деловима битним за предметне поступке.¹⁰⁹ У поступку се утврђују чињенице, односно догађаји конкретно одређени у времену и простору, од којих зависи примена неке правне норме. Правне чињенице представљају, дакле, околности за које правна норма везује неко дејство, а које су конкретно одређене у простору и времену.¹¹⁰

У парничном поступку, предлагачи доказивања су странке које указују на доказна средства помоћу којих се може проверити истинитост тезе о постојању или непостојању одређених чињеница. Терет доказивања је дужност одређених процесних субјеката да суду пруже обавештења о доказним средствима помоћу којих се ови субјекти могу уверити у истинитост одређене тврдње. Иако се обично говори о доказивању чињеница, суштински се доказују чињеничне тврдње, а тиме и истинитост чињеница. Јер, утврђивањем истинитости једне тврдње, утврђује се и постојање једне чињенице о којој је тврдња изнесена, али и обратно. Због тога може рећи да се, као предмет доказивања, чињеничне тврдње и чињенице своде на исто.

У функцији доказних средстава појављују се лица и ствари. У лична доказна средства у оба поступка спадају: сведоци, вештаци и саслушање странака. У стварна спадају: исправе и предмети увиђаја. Према резултату доказивања, докази се деле на: потпуне и непотпуне. Потпун доказ је онај који код органа који воде поступке ствара уверење о истинитости одређене чињеничне тврдње. Непотпун доказ је онај који је у могућности да уверење органа који воде поступке о истинитости изнесених тврдњи доведе до степена вероватности. Овакав начин доказивања у парничном поступку је познат као тзв. неформално доказивање. Неформално доказивање у парничном

друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима, водећи се најбољим интересом детета.

¹⁰⁹ У поступку се не доказују ноторне или општепознате чињенице, а то су пре свега оне чињенице које су познате сваком просечном човеку или већем броју људи. Допуштено је доказивати и да једна чињеница није ноторна, а да ли једну чињеницу треба узети као ноторну или општепознату, о томе одлучује суд.

¹¹⁰ У науци грађанског процесног права не говори се увек о чињеницама, него се употребљавају следећи изрази: спорне чињенице, важне чињенице, негативне чињенице, али и правно релевантне чињенице. На основу наведених законских формулација ових одлучних чињеница, може се са сигурношћу закључити да су то оне чињенице од којих зависи примена меродавног правног правила у одређеним конкретним случајевима оба поступка. Тиме се указује на значај неке чињенице у поступцима и на њену повезаност с правном нормом која на њу треба да се примени.

поступку је радни метод који суд користи кад треба да се учини вероватним постојање одређене чињенице. Тако ће суд поступити кад треба да на брз и погодан начин провери тачност назначене вредности спора, или кад треба да донесе одлуку о предлогу за повраћај у пређашње стање.

Обзиром на однос доказа према чињеницама о којима треба да се пруже одређена сазнања, докази се деле на: непосредне или директне и посредне или индиректне (индиције).¹¹¹

Посредни докази су они који само посредно, индиректно указују на постојање одређене релевантне чињенице, када суд о постојању чињенице долази логичним извођењем односно закључује из постојања неке друге чињенице, док непосредни докази омогућавају да се на основу њих директно утврди постојање одређене чињенице.¹¹² Непосредни доказ је онај на основу којег се непосредно сазнају чињенице од којих по материјалном праву зависи садржина мериторних одлука. Из посредних доказа утврђујемо прво чињеницу која није директно у вези с предметом поступка, па тек онда из њеног постојања закључујемо о постојању правно релевантне чињенице. Ова друга чињеница се назива индиција. Дакле, када се постојање или непостојање материјалноправних чињеница доказује посредно, тј. индицијама, тада те чињенице стоје у каузалној вези као узрок или последица материјалноправних чињеница које треба доказати. Према томе, доказ индицијама може пружити одређени степен извесности о постојању непосредно правно релевантне чињенице, али само када постоји већи број јаких индиција. Може се рећи да индиције имају двоструки карактер. Оне су с једне стране чињенице, а с друге стране су докази за друге чињенице које су одлучне у парничном или управном поступку.

Суд је овлашћен да резултат изведених доказа цени слободно, по свом уверењу, у складу са начелом слободне оцене доказа. Правни системи процесног права су прихватили методу слободне оцене доказа, као темељну методу. Другим речима, које ће чињенице узети као доказане одлучује суд по својим уверењима, на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа појединачно и свих доказа заједно, као и на основу резултата целокупних поступака о којима је реч. Ово начело слободне оцене доказа

---

¹¹¹ У том смислу: Ђуричин Биљана, *Утврђивање истине у парничном поступку*, Подгорица, 1998.

¹¹² На пример, посредан доказ био би исказ сведока који је посведочио да му је поверилац казао да је новац позајмио неком лицу, а непосредан доказ био би сведочење лица које је било присутно приликом вршења позајмице.

није консеквентно проведено само код неких законских правила о доказној вредности одређених доказних средстава (на пример, код јавне исправе).¹¹³

5.1.1 Правила о терету доказивања у парничном поступку

Раније важећи законски прописи одређивали су обавезу суда да у парничном поступку истинито утврђује све спорне правно релевантне чињенице од којих зависи основаност неког захтева. У складу са начелом материјалне истине судови су морали проводити доказе и утврђивати спорне чињенице по службеној дужности, што је данас за парнични поступак незамисливо. Начело материјалне истине према важећим законским прописима данас је карактеристично једино за кривични поступак. Суд је дужан да у току поступка утврди истину, али не апсолутну истину, већ истину у оквиру предложених и изведених доказа, а ако то није у могућности, онда ће донети одлуку применом правила о терету доказивања. Међутим, некада важећи Закон о парничном поступку прокламовао је начело материјалне истине, што се види из законске одредбе где је било прописано да је суд дужан да потпуно и истинито утврди спорне чињенице од којих зависи основаност захтева, док су странке дужне да изнесу све чињенице на којима заснивају своје захтеве и да предложе доказе којим се утврђују те чињенице. Суд је такође био овлашћен да изведе и доказе које странке нису предложиле ако су ти докази од значаја за одлучивање.¹¹⁴

Важећи Закон о парничном поступку Републике Србије предвиђа да су странке дужне да изнесу све чињенице на којима заснивају своје захтеве и да предложе доказе којима се утврђују те чињенице.¹¹⁵ Терет доказивања је на парничним странкама, тужиоцу и туженом, који су дужни да докажу своје чињеничне наводе.

---

¹¹³ Више о овом питању видети: Никола, Бодирога, *Грађанско процесно право: практикум*, Правни факултет Универзитета Београд, 2011, стр. 95.

¹¹⁴ Члан 7 Закон о парничном поступку, закон је објављен у: Службени лист СФРЈ бр. 4/77, 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90 и 35/91 и Службени лист СРЈ 27/92, 31/93, 24/94, 12/98, 15/98 и 3/2002.

¹¹⁵ Члан 7 Закон о парничном поступку објављен у „Службеном гласнику РС“, бр. 72/2011, 49/2013, 74/2013, 55/2014, 15/2015. ¹³³ Закон о парничном поступку који је објављен у Службеном Гласнику број 125/2004 и 111/2009. ¹³⁴ О овом питању видети: Ранко, Кеча, *О терету доказивања у парничном поступку*, у: Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, стр. 75.

Све до доношења Закона о парничном поступку 2004. године¹³³, који је у међувремену престао да важи, у нашем парничном поступку била је присутна идеја о дужности суда да у поступку утврђује материјалну истину. Сходно начелу материјалне истине, чињенично стање није могло остати неразјашњено, а уколико би се то и десило, одговорност је била на суду и значила је неспособност суда да потпуно и правилно утврди правнорелевантне чињенице које су међу странкама спорне.¹³⁴ Судови су се у пракси веома ретко позивали на правила о терету доказивања, јер је могућност да чињенична основа пресуде буде утврђена применом правила о терету доказивања наилазила на негативан став у судској пракси и неодобравање од стране највиших судских инстанци.¹¹⁶

Тек доношењем Закона 2004. године у потпуности је изостављена законска одредба по којој је суд био овлашћен да изведе и доказе које странке нису предложиле ако су ти докази од значаја за одлучивање. Тиме је у потпуности престало овлашћење суда да по службеној дужности изводи доказе који нису предложени од стране парничних странака. Дакле, суд ће да размотри и утврди само оне чињенице које су странке изнеле и да изведе само доказе које су странке предложиле, ако законом није другачије прописано. Изузетак од овог правила је да је суд овлашћен да утврди и чињенице које странке нису изнеле и изведе доказе које странке нису предложиле, ако из резултата расправљања и доказивања произлази да странке располажу захтевима којима не могу располагати, тј. који су супротни принудним прописима, јавном поретку и правилима морала или кад је то посебним прописима предвиђено.¹¹⁷

У истом парничном поступку странке могу бити у обе процесне позиције, и на страни тужилачке и на страни тужене странке, тако да се расподела терета доказивања не може везивати за примену овог критеријума на начин којим би се тужилац унапред обавезао на доказивање одређених чињеница нити би се то могло захтевати од тужене странке.

Ако се нека од странака позива на постојање неког права и на том свом праву темељи свој захтев, она сноси терет доказивања чињеница које су битне на настанак или остваривање тог права. Са друге стране, странка која оспорава постојање неког права сноси терет доказивања чињеница која је спречила настанак или остваривање тог права или чињеница услед којих је то право престало да постоји. У обе процесне

---

¹¹⁶ Видети: Ранко, Кеча, *О терету доказивања у парничном поступку*, у: Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, стр. 76, наведено према: Боривоје Познић, Коментар Закона о парничном поступку, Београд, 2009. стр. 583.

¹¹⁷ Видети: Верољуб, Рајовић, *оп. цит.*, стр. 107.

ситуације ЗПП унапред не одређује странку коју погађају штетне последице околности да су одређене чињенице остале неразјашњене у поступку. Правила се могу односити на сваку од странака у поступку.¹¹⁸

Примена правила о терету доказивања долазе до изражаја у случају када суд није у стању са сигурношћу да утврди постојање неке чињенице која је одлучна за доношење одлуке у спору. Тек након што парнични суд на односу спроведеног доказног поступка, није у стању са сигурношћу утврди неку одређену чињеницу која је била предмет доказивања, одлуку може засновати позивањем на одредбе о терету доказивања. Дакле, примени правила о терету доказивања претходи оцена изведених доказа, па тек након што суд на основу изведених доказа не може са сигурношћу да утврди неку чињеницу, када је у питању постојање те чињенице, он приступа примени правила о терету доказивања, па недоказаност чињенице која је била предмет доказивања иде на штету једне од странака. Ако се одређене чињенице не могу са сигурношћу утврдити, у крајњем случају то резултира ставом о њиховом непостојању. Применом правила о терету доказивања, суд утврђује да не постоје те чињенице што резултира одбијањем тужбеног захтева. Ако се претпоставља постојање чињеница од којих зависи настанак или престанак неког права на које се тужилац позива, долази до померања терета доказивања на туженог који мора доказати да претпостављена чињеница не постоји, те уколико доказом о противном тужени у томе не успе да убеди суд у непостојање претпостављене чињенице, сматраће се да иста постоји.¹¹⁹

Предмет доказивања су правно релевантне чињенице, односно оне чињенице које суд сматра важним за доношење одлуке.

Иако је нови Закон о парничном поступку суштински променио парничну процедуру, и поред тога суд је у обавези да поступа на начин који омогућава свестрано расправљање о предмету спора који треба да допринесе правилном утврђењу чињеничног стања, на темељу којег суд може формирати своје уверење и заузети правни став, те на тако утврђено чињенично стање правилном применом материјалног права донети закониту и правилну одлуку.

Дакле, постоји потреба суда да провери веродостојност тврдњи странака о постојању или не постојању правно релевантних чињеница на које се странке позивају, да би могао формирати став и донети закониту и правилну одлуку. Ово подразумева да

---

¹¹⁸ Више о томе: Ранко, Кеча, *О терету доказивања у парничном поступку*, у: Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 3/2013 стр. 88.

¹¹⁹ У том смислу: Ранко, Кеча, *оп. цит.*, стр. 90

суд не може бити само пасивни посматрач поступка који се одвија, већ га мора правилно усмеравати и активно учествовати у утврђивању чињеница. Суд ће постављањем питања да се стара да се у току расправе пружи потребна објашњења, да би се утврдиле чињенице од којих зависи одлука о основаности захтева.¹²⁰ Дакле, суд има дужност и овлашћење да се стара да се у току расправе утврде чињенице од којих зависи одлука о основаности тужбеног захтева, да обезбеђује законодавни оквир за поступање странака и надгледа њихову међусобну борбу. Према Закону о парничном поступку, странка је дужна да најкасније на припремном рочишту, односно на првом рочишту за главну расправу, ако припремно рочиште није обавезно, изнесе све чињенице потребне за образложење својих предлога, да предложи доказе којима се потврђују изнете чињенице, да се изјасни о наводима и понуђеним доказима противне странке, као и да предложи временски оквир за спровођење поступка. Суд ће на припремном рочишту, односно на првом рочишту за главну расправу ако припремно рочиште није обавезно, да утврди које су чињенице неспорне, односно општепознате и које су чињенице спорне и која би правна питања требало да се расправе између странака. Такође, суд ће на овом рочишту да одлучи која ће доказна средства да изведе на главној расправи и решењем ће да одреди временски оквир за спровођење поступка, које садржи: број рочишта, време одржавања рочишта, распоред извођења доказа на рочиштима и предузимања других процесних радњи, те укупно време трајања главне расправе, док ће друге предлоге за извођење доказа које не сматра битним за доношење одлуке одбити решењем против кога није дозвољена посебна жалба.¹²¹

Законом је предвиђено да ће суд од странака затражити додатна објашњења постављањем питања која су потребна да би се дефинисале релевантне чињенице и кључна правна питања од којих зависи основаност или неоснованост тужбеног захтева. Ово, међутим, не значи да суд по службеној дужности истражује чињенице које странке нису изнеле. нити значи да је задржано истражно начело у грађанском судском поступку. Постављање питања служи само ради пружања додатних објашњења у функцији дефинисања онога што је спорно питање међу странкама и препознавања онога што је битна чињенична грађа, од чијег утврђења зависи и правилна примена материјалног права. Дакле, важно је да се из бројних чињеничних навода издвоје чињенице које су одлучне за доношење законите и правилне одлуке, да се дефинише шта је спорно, а шта је неспорно међу странкама. Суд ће у свим фазама поступка разговарати са странкама у циљу разјашњења која су кључна правна питања међу њима

---

¹²⁰ Члан 313 ЗПП

¹²¹ Члан 308.

спорна, односно који је правни основ спора и који правни институт треба применити на спорни правни однос.¹²² Странка која тврди да има неко право, сноси терет доказивања чињенице која је битна за настанак или остваривање права, а уколико оспорава постојање неког права, сноси терет доказивања чињенице која је спречила настанак или остваривање тог права. Странка је дужна да изнесе чињенице и предложи доказе на којима заснива свој захтев или којим оспорава наводе и доказе противне странке.¹²³ Доказивање обухвата све чињенице које су важне за доношење одлуке, а суд одлучује који ће се докази извести ради утврђивања битних чињеница.¹²⁴ Не доказују се чињенице које је странка признала пред судом у току парнице, односно чињенице које није оспорила. Изузетак од правила је када суд може да одлучи да се доказују и признате чињенице ако сматра да странка њиховим признањем иде за тим да располаже захтевом којим не може располагати. Такође, не доказују се чињенице које су општепознате.¹²⁵

Суд ће, узимајући у обзир све околности, да оцени да ли ће да узме за признату или оспорену чињеницу коју је странка прво признала, а после потпуно или делимично оспорила или ограничила признање додавањем других чињеница. Странка која тврди да има неко право сноси терет доказивања чињенице која је битна за настанак или остваривање права. Са друге стране, странка која оспорава постојање неког права, сноси терет доказивања чињенице која је спречила настанак или остваривање права или услед које је право престало да постоји, ако законом није другачије прописано.

Ако суд на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа засебно и свих доказа као целине и на основу резултата целокупног поступка не може са сигурношћу да утврди неку чињеницу, о постојању чињенице примениће правила о терету доказивања.¹²⁶

---

¹²² Видети: Питања и одговори са Двадесет другог саветовања судија привредних судова РС са Златибора, септембар 2014.

¹²³ Члан 228 ЗПП

¹²⁴ Члан 229.

¹²⁵ Члан 230.

¹²⁶ Члан 231.

5.1.2 Појам и врсте правних чињеница које се доказују

Правне чињенице су чињенице или околности за чије наступање норма везује настанак, промену или престанак правног односа, тј. везује настанак неких правних последица. Правне норме увек одређују које правне чињенице производе неко правно дејство односно које чињенице су правно релевантне. Правна чињеница је, дакле, свака чињеница важна за настанак, промену или престанак неког субјективног права или обавезе односно неког статуса, тј. неког правног дејства.¹²⁷ Постоји много врста правних чињеница.

Основна подела правних чињеница јесте подела на:

1. догађаје и
2. људске радње.¹²⁸

„Догађај је чињеница, односно околност која наступа независно од воље човјека, на коју човјек не може да утиче, а која производи одређено правно дејство у виду настанка, престанка или измене правних односа.“¹²⁹ На пример, природни догађаји могу бити: рођење човека, протек времена, стицање пунолетства, природна смрт, земљотрес и сл. Природни догађаји могу произвести различита дејства. Рођењем се стиче правни субјективитет; протеком времена стиче се пословна, радна, брачна способност; одржајем се стиче право својине. Смрћу човека губи се субјективитет, престаје правна, деликтна, пословна способност, престаје брак, отвара се наслеђе.

Људске радње су она понашања која имају правни значај, а којима човек може да управља. То су правне чињенице које настају актима људске воље.¹⁴⁹ Људске радње се могу разврстати по два различита критеријума и то на: 1. правнословне и 2. непословне, затим на: 1. допуштене и 2. недопуштене.

Ако се радња предузима са циљем да би наступила правна последица – правно дејство, у виду промене, настанка, престанка права или обавезе таква радња зове се правни посао. Изјава воље у том случају је средство да се изазове правно дејство. Најважније радње у грађанском праву су правни послови. Правни посао је изјава воље

---

¹²⁷ Детаљно: Владимир В. Водинелић, *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права (део трећи)* Београд, 2012., стр.417

¹²⁸ Видети: Илија, Бабић, *Увод у грађанско право*, Београд, 2009, стр. 56

¹²⁹ Цитирано према: Зоран П. Рашовић, *Грађанско право*, Подгорица, 2009, стр. 368.

¹⁴⁹ О овом питању видети: Зоран П. Рашовић, *оп. цит.*, 2009, стр. 369.

предузета с циљем настанка, промене или престанка субјективног права. Дозвољене радње могу бити спонтане, случајне, и вољне радње. Вољне радње су изјаве воље (најзначајнији су правни послови), а спонтане (случајне) правне радње настају независно од воље правног субјекта. Губитак ствари, на пример, није вољна радња и настаје случајно. Такође, полазећи од врсте знања потребно за њихово утврђивање, чињенице које се утврђују у поступку можемо поделити на: чињенице које се утврђују на основу правничког и оне које се утврђују на основу ванправног знања.

Чињенице које се утврђују на основу ванправног знања можемо поделити на:

1. чињенице за чије утврђивање је довољно лаичко знање и
2. чињенице за чије је утврђивање неопходно знање из области одређене струке.

Под лаичким знањем подразумева се знање које је иманентно сваком просечно образованом, информисаном и културном лицу, дакле знање које својим квалитетом и квантитетом не прелази границе уобичајеног животног искуства. Под стручним знањем подразумевамо специјално знање из било које области које прераста границе тзв. општег и посебног знања појединца.

Чињенице које се утврђују у поступку на основу лаичког знања обавезно су присутне у сваком поступку, док друга врста чињеница је објективно малобројна и не мора се јавити у сваком појединачном случају.

Настанак, промена или престанак субјективног права по правилу не настаје на основу једне чињенице него на основу више чињеница. Све чињенице које се морају стећи да би настало, променило се или престало конкретно субјективно право чине скуп чињеница (чињенични скуп). На пример, да би настао брак, потребно је да оба лица буду брачно способна, различитог пола, да сагласно изјаве вољу о ступању у брак, да то учине пред матичарем, да ниједно од њих није већ у браку итд.¹³⁰

Предмет доказивања су чињенице за које су релевантне за доношење судске одлуке. Утврдити неку чињеницу значи испитати да ли она постоји или је постојала.

Често се морају доказивати не само позитивне (чињенице које су постојале или постоје) него и негативне чињенице, ако су релевантне за рјешење одређеног парничног предмета. За рјешење парничног спора, може по закону бити од значаја и

---

¹³⁰ Видети: Владимир В. Водинелић, *оп. цит.*, стр.424.

непостојање једне чињенице. Дакле и негативна чињеница може бити предмет доказивања.¹³¹

Признате чињенице. Чињенице које се не доказују ни у једном поступку су признате, односно неспорне чињенице у парничном и извршном поступку, јер према расправном начелу које је доминантно у парничном поступку, доказују се само чињенице које су међу странкама спорне. Дакле, признате чињенице се не доказују. Признање чињеница у поступку су једностране правне радње којима странке саопштавају суду да су истините чињеничне тврдње на којима њихови противници заснивају своје захтеве у овим поступцима. Међутим, лица која воде предметне поступке могу наредити да се доказују и признате чињенице, ако сматрају да странке њиховим признањем иду за тим да располажу са захтевима са којима не могу располагати. Призната чињеница је она која је за странку која је признаје неповољна. Другим речима, предмет признања је увек чињеница у погледу које терет доказивања лежи на противној странци. Суд који води поступак је дужан да изводи доказе о чињеницама изнесеним у одсутности противника, којима они нису раније стављени до знања путем поднеска.

Општепознате или ноторне чињенице. За њих важи правило да уколико су правно релевантне чињенице несумњиво познате свима или већини, такве чињенице не треба посебно доказивати. У погледу ноторних чињеница важи правило да онај ко се на њих позива не мора да их доказује.¹³²

Другим речима, не треба доказивати чињенице које су познате ширем кругу људи (ноторне), што не обухвата све људе у срединама у којима се воде поступци. Ниједан закон не одређује обим ноторности, па се у судској пракси у неким случајевима тражи шира, а у неким ужа ноторност. Сигурно је да широко схватање ноторности крије у себи и опасност од злоупотребе права. Зато странке с ноторним чињеницама не могу диспонирати. Уз то, допуштено је и доказивати да одређена чињеница није ноторна. Ако доказивање успе, тада треба изводити редовно доказивање ради проверавања истинитости тврдње о њеном постојању, о њеном непостојању, односно да ноторна чињеница није ни постојала. Међутим, у поступцима важи правило, да онај ко се позива на ноторне чињенице не мора да их доказује, с тим да их може доказивати ако за то има правни интерес. Да ли једну чињеницу треба узети као

---

¹³¹ Више о овоме: Боривоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право*, Београд, 1999, стр. 235.

¹³² Видети: В. Рајовић, М.Живановић, Р. Момчиловић, *оп. цит.*, стр. 87.

општепознату (ноторну), о томе одлучује суд или извршитељ. Међутим, у пракси је могућа ситуација да једна чињеница има карактер ноторности, ако она као таква није позната суду или службеном лицу које води поступак. На пример, ради се о чињеници која је општепозната ужем друштвеном кругу људи из области трговине, занатства, уметности и сл. Тада, суд може тражити да се утврди ноторност такве чињенице, па би тако и они сами могли доћи до уверења о карактеру ноторности таквих чињеница. Колики је значај ноторних чињеница у оба поступка, најбоље говори чињеница да би се за ноторност могло рећи да је најјача од свих разлога који указују да је доказивање непотребно.

Претпостављене и измишљене – фингиране правне чињенице. Правне претпоставке или презумпције су правне чињенице које се не доказују, него право узима да оне постоје, не тражећи доказ о томе. Циљ законских пресумпција или претпоставки је да олакшају доказивање одређених чињеница, како ради заштите одређених категорија, тако и ради остваривања економичности вођења поступка.¹³³ Дакле, иако би се из наведене констатације могло закључити супротно, код законских претпоставки доказивање није у потпуности искључено, али је знатно олакшано. Странка која се позива на законску претпоставку мора доказивати само постојање пресумптивне чињенице за чије се постојање веже пресумпција. Ипак, када постоји законска претпоставка о истинитости једне чињенице, онда суд који води поступак сматра ту чињеницу истинитом. И у парничном и у извршном поступку, по правилу, допуштено је побијати доказним средствима истинитост законских пресумпција. Због тога су законске пресумпције, по правилу, обориве законске претпоставке, па се због тога код доказивања супротног од законске претпоставке, могу употребљавати сва доказна средства. Због наведеног се може закључити да закони само изузетно искључују доказ против законске претпоставке о истинитости чињенице. Само тада говоримо о необоривој законској претпоставци. Према томе, у парничном и извршном поступку, доминантне су обориве претпоставке

Обориве претпоставке допуштају могућност да се са одговарајућим доказима утврди супротно од оног што се нормом претпоставља. На пример, оцем детета рођеног у браку сматра се муж мајке детета. Ово је оборива претпоставка, јер муж мајке детета може ову претпоставку оспорити, односно поднети тужбу ради оспоравања очинства. Чињеница да је неко уписан у земљишне књиге као власник само

---

¹³³ О овом питању видети: Михајло, Дика, Јозо, Чизмић, *Коментар Закона о парничном поступку Федерације Босне и Херцеговине*, Сарајево, 2000, стр. 394.

је претпоставка власништва-оборива чињеница, јер се може доказивати и супротно-да он није стварни власник непокретне ствари.

Необориве претпоставке искључују могућност доказивања постојања, односно непостојања супротне чињенице. За лице које је правоснажним рјешењем ванпарничног суда лишено пословне способности претпоставља се да је пословно неспособно тако да није дозвољено доказивати да је пуноважан правни посао кога је то лице предузело. Такође, дете млађе од седам година је потпуно деликтно неспособно и није допуштено доказивати супротно итд.

За разлику од претпоставке код које постоји несигурност да ли нешто постоји, код фикције се јавља сигурност да нешто не постоји. Због тога се и може казати да овакве пресумпције и нису претпоставке, него једна врста фикције. Оне у суштину поричу доказе, али и истину.

Фикција је чињеница која у стварности не постоји, али се замишља да постоји. Тако се сматра да је зачето дете рођено, ако је то у његовом интересу. Позната је чињеница да зачето дете још није рођено, али се замишља, фингира, као да је оно рођено, јер се тиме штите његови интереси. Фикција за насцирутуса да је жив рођен омогућује остварење његовог наследног права, јер се фингира да је дете које је само зачето, рођено у моменту оставиочеве смрти. Без те фикције, имовинска права оставиоца припадала би само наследницима – рођеним лицима.

5.1.3 Врсте доказних средстава

У парничном поступку, када су у питању радње доказивања, свака странка је дужна да изнесе чињенице и предложи доказе на којима заснива свој захтев или којима оспорава наводе и доказе противне странке. Овлаштење суда да одређује извођење доказних средстава које странке нису предложиле, остаје само у случајевима у којима се ради о недозвољеним располагањима странака.

Под доказним средствима подразумевају се извори сазнања о постојању или непостојању чињеница чије је утврђивање од значаја у парничном или извршном поступку.

Доказивање се врши доказним средствима и зависно од поступка који је у питању та доказна средства могу бити: а) увиђај; б) исправе; ц) сведоци; д) вештаци и е) саслушање странака.

Увиђај је непосредно чулно опажање суда о својствима ствари или лица. Претежно се користи приликом увиђаја чуло вида, али и друга чула: слуха и додира.

Увиђај се предузима када је за утврђивање неке чињенице или за разјашњење неке околности потребно непосредно опажање суда, Увиђај може да се врши уз учествовање вештака, онда када је потребано присуство вештака и његово стручно мишљење, у циљу што веродостојнијег утврђења истинитости доказа.¹³⁴

Суд може да одреди да се увиђај снима, у целости или делимично, тонским или оптичким уређајима.¹³⁵

Увиђај може да се врши и изван зграде суда, уколико ствар која треба да се разгледа не може да се донесе у суд, или би њено доношење проузроковало знатне трошкове.¹³⁶ Увиђај спроводи суд или јавни извршитељ, а његов резултат се уноси у записник на главној расправи, или записник са рочишта који је урађен на лицу места.

Исправа. Постоје различита схватања о појму исправе. Исправа се, између осталог, може схватити као сваки предмет на коме постоји видан знак који може да посведочи о неком догађају, околности или чињеници. Ово је шире значење исправе, па се у пракси чешће користи уже значење под којим се подразумева сваки документ којим се потврђује нека чињеница или неко друго својство. Закон о парничном поступку не даје дефиницију исправе, него само јавне исправе.

Законска дефиниција јавне исправе гласи:

„Исправа коју је у прописаном облику издао надлежни државни орган, у границама својих овлашћења, као и исправа коју је у таквом облику издала, у вршењу јавних овлашћења, друга организација или лице (јавна исправа), доказује истинитост онога што се у њој потврђује или одређује.“¹³⁷

Исправе се као доказна средства употребљавају, не само у парничном и извршном поступку, већ и у свим другим поступцима. Све исправе се деле на јавне и приватне (нејавне).

Јавне исправе су оне исправе које су у прописаном облику издали државни органи у границама својих надлежности, као исправе које су у таквом облику издате

---

¹³⁴ Члан 234 ЗПП

¹³⁵ Члан 235.

¹³⁶ Члан 236.

¹³⁷ Члан 238.

од стране привредних друштава, установа или организација на основу јавних овлашћења која су им поверена законом или прописом заснованим на закону.

Осим јавних исправа, постоје и приватне исправе. Може се оправдано констатовати да се све исправе које немају обиљежја јавних исправа сматрају приватним исправама. Према томе, ове исправе се сматрају приватним, без обзира на то да ли су издате од физичког лица, правног лица или државног органа, под условом да исти не врше јавна овлашћења. С домаћим јавним исправама изједначавају се јавне исправе издате од иностраних органа, под условима узајамности, односно реципроцитета. Међународним уговорима се ближе уређује правни режим исправа издатих од иностраних органа.

Када су у питању јавне исправе, вреди законска пресумпција о истинитости садржаја ових исправа, под условима: да их је издао надлежни орган, да су издате у границама надлежности органа и да су састављене у прописаном облику. Суд који води поступак, у обавези је да прихвати тачност чињеница наведених у јавним исправама, значи као доказане. То значи да суд не може испитивати веродостојност јавних исправа према начелу слободне оцене доказа. Ова поставка о тачности чињеница у јавној исправи је заснована на законској пресумпцији, али она никако не искључује могућност оспоравања и обарања такве доказне снаге јавне исправе. Дакле, ради се о оборивој законској претпоставци. Примери јавних исправа: а) радна књижица, односно оно што се њоме потврђује; б) записник о судском поравнању; ц) зелени картон осигурања моторног возила за штету која се проузрокује трећим лицима код иностраног саобраћаја итд.

За разлику од јавних исправа, приватне исправе не потврђују истинитост онога што садрже по самом закону, па суд и орган управе по приговору странке, морају увек испитати истинитост приватне исправе. Нпр. извод из повериочеве картице дуговања (аналитичка картица) није у погледу доказне снаге изједначен с јавном исправом.

Сведок је физичко лице које суду даје исказ о свом опажању чињенице у прошлости.¹³⁸ Сведок може бити свако лице, које има способност опажања и способност репродуковања. Сведок је лице које веродостојно преноси своја опажања која су се десила уз његово присуство догађају. Сведок који је присуствовао догађају преноси своје непосредно сазнање, а сведок који је стекао своје сазнање од других лица износи своје посредно сазнање. Законом о парничном поступку прописана је дужност

---

¹³⁸ Видети: Верољуб Рајовић, *оп.цит.*, стр. 110.

сведочења лица која су способна да дају обавештења о чињеницама које се доказују. Свако лице које се позива као сведок дужно је да се одазове позиву, а дужно је и да сведочи ако не постоје законски разлози који га ослобађају те дужности.¹³⁹

Према Закону о парничном поступку сведок може свој исказ да пренесе суду писаном изјавом или тонским и оптичким снимком. Писана изјава сведока мора да буде оверена у суду или од стране лица јавног овлашћења.¹⁴⁰ Ако сведок, који је уредно позван не дође, а изостанак не оправда или се без одобрења или оправданог разлога удаљи са места где треба да буде саслушан, суд може да нареди да се исти принудно доведе и сноси трошкове довођења, а може и да га казни новчаном казном. Ако сведок дође и пошто је упозорен на последице ускрати сведочење или одговор на поједино питање, а суд оцени да су разлози ускраћивања неоправдани, може да га казни новчаном казном, а ако и после тога одбије да сведочи, може поново новчано да се казни.¹⁴¹

Не може да се саслушава као сведок лице које би својим исказом повредило дужност чувања тајне, док га надлежни орган не ослободи од те дужности.

Сведок може да ускрати сведочење о:

1. ономе што му је странка као свом пуномоћнику поверила;
2. ономе о чему се странка или друго лице сведоку као верском исповеднику поверило;
3. чињеницама које је сведок сазнао као адвокат, лекар или у вршењу неког другог занимања, ако постоји обавеза чувања професионалне тајне.

Уколико постоји неки од наведених разлога, судија ће упозорити сведока да може да ускрати давање исказа.¹⁴²

Сведок може да ускрати одговор на поједина питања ако за то постоје оправдани разлози, а нарочито ако би својим одговором на та питања изложио тешкој срамоти, знатној имовинској штети или кривичном гоњењу себе или своје сроднике по крви у правој линији до било ког степена, а у побочној линији закључно до трећег степена, свог супружника или ванбрачног партнера или сроднике по тазбини закључно до другог степена и онда кад је брак престао, као и свог старатеља или штићеника,

---

¹³⁹ Члан 244. ЗПП.

¹⁴⁰ Члан 245.

¹⁴¹ Члан 257.

¹⁴² Члан 248.

усвојитеља или усвојеника.¹⁴³ Сведоци се саслушавају појединачно и без присуства сведока који ће се касније саслушавати. Сведок је дужан да одговоре даје усмено. Сведок ће претходно да се опомене да је дужан да говори истину и да не сме ништа да прећути, а затим ће да се упозори на последице давања лажног исказа.¹⁴⁴ Сведок се позива да изнесе све што му је познато о чињеницама о којима треба да сведочи, а затим могу да му се постављају питања ради проверавања, допуне или разјашњења. Није дозвољено да се постављају питања у којима је већ садржан одговор на питање. Сведок ће се увек упитати одакле му је познато оно о чему сведочи.¹⁴⁵

Исказ сведока суд цени појединачно и у склопу свих доказа заједно. Он прво полази од способности сведока да чињенице запази и да их задржи у сећању, као и околности под којима је сведок запазио чињеницу (сведок који је позван да присуствује одређеном догађају свакако ће боље запазити шта се десило, него сведок који је случајно наишао). Запажа се кроз праксу да судови често не цене као уверљиве сведочке исказе блиских сродника као пристрасне и срачунате на успех у спору странке која их је предложила.

Вештаци. Суд ће да изведе доказ вештачењем ако је ради утврђивања или разјашњења неке чињенице потребно стручно знање којим суд не располаже.¹⁴⁶

Вештак свој писани налаз и мишљење подноси суду најкасније 15 дана пре рочишта. Суд доставља странкама налаз и мишљење најкасније осам дана пре заказане расправе. Писани налаз вештака мора да садржи: образложење са навођењем чињеница и доказа на којима је налаз заснован и стручно мишљење; податке о томе где и када је извршено вештачење; податке о лицима која су присуствовала вештачењу, односно о лицима која нису присуствовала, а уредно су позвана; и податке о приложеним документима.

Ако вештак достави налаз и мишљење који је нејасан, непотпун или противречан сам себи, суд ће да наложи вештаку да допуни или исправи налаз и мишљење и одредиће рок за отклањање недостатака, односно позваће вештака да се изјасни на рочишту.¹⁴⁷ Ако је одређено више вештака, они могу да поднесу заједнички

---

¹⁴³ Члан 249.

¹⁴⁴ Члан 254.

¹⁴⁵ Члан 255.

¹⁴⁶ Члан 259.

¹⁴⁷ Члан 270.

налаз и мишљење ако се у налазу и мишљењу слажу. Ако се у налазу и мишљењу не слажу, сваки вештак посебно износи свој налаз и мишљење.

Ако се подаци вештака о њиховом налазу битно разликују или ако је налаз једног или више вештака нејасан, непотпун или у противречности сам са собом или са утврђеним околностима, а ти недостаци не могу да се отклоне поновним саслушањем вештака или се појави сумња у правилност датог мишљења, суд ће на предлог странке да одреди ново вештачење.¹⁴⁸

Облици вештачења су: обезбеђење доказа, давање стручног мишљења, процена и вештачење у ужем смислу речи.

У законодавству Републике Србије још увек није направљена дистинкција између различитих облика вештачења. У теорији и пракси постоје четири облика вештачења, а то су: обезбеђење доказа, давање стручног мишљења, процена и вештачење у ужем смислу речи.

Пракса је показала да пре него што парница буде покренута неки доказ може да буде неизводљив, или ако је парница у току, да ће његово извођење у фази главне расправе бити знатно отежано. Због тога, ЗПП познаје и институт обезбеђења доказа. По ЗПП, ако постоји оправдана бојазан да се неки доказ неће моћи да изведе или да ће његово касније извођење бити отежано, може се у току ,као и пре покретања парнице, предложити да се овај доказ изведе без одлагања. Предлог за обезбеђење доказа може да се поднесе и након што одлука којом се поступак окончава постане правноснажна, ако је то потребно за поступак по ванредним правним лековима. Обезбеђење доказа представља процесну радњу у којој суд или други државни орган може да изврши „фиксирање“ или „замрзавање“ одређених доказа.¹⁴⁹

Обезбеђење доказа се врши у фази пре почетка вођења поступка из разлога што у неким одређеним околностима извођење појединих доказа у каснијој фази може постати знатно отежано или чак и немогуће. Постоје животне околности када би било нереално за очекивати да странке у таквим околностима живе све док се поступак правоснажно не оконча. На пример, ако постоје околности у којима је неке проузрокована штета на стану, у виду влаге која се појавила на стану, логичан след догађаја је да ће купац стана као нови власник стана одмах без одлагања да отклони

---

¹⁴⁸ Члан 273.

¹⁴⁹ Видети: Небојша, Шаркић, Младен, Николић, *Вештачење-грађанско-правни аспект*, Београд, 2014, стр. 15

влагу у стану да би могао неометано у истом становати заједно са својом породицом, без последица по здравље како своје, тако и чланова породице и то пре покретања тужбе против лица које је одговорно за насталу штету. У том случају ће власник стана тражити обезбеђење доказа пре покретања тужбе, управо у циљу да би осигурао доказе који су му потребни за суд, да би доказао да је влага у стану постојала пре него што је иста санирана. Дакле, нереално би било за очекивати да неко лице чека правоснажно окончање парничног поступка за накнаду штете да би санирало влагу на стану или извршило поправку штете на возилу насталу поводом саобраћајне незгоде.¹⁵⁰ Управо обезбеђењем доказа се поједини докази „фиксирају“ и они служе за касније доказивање у парничном поступку.

У нашем правном систему и судској пракси чести су примери спорова који неоправдано дуго трају, долази и до злоупотребе процесних права од стране учесника поступка, који понекад на све начине покушавају да одуговлаче поступак да би супротна страна у поступку што спорије дошла до правоснажне и извршне одлуке суда. Кршење члана 6 став 1 Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, односно права на суђење у разумном року, је у пракси веома често. Обезбеђењем доказа се олакшава касније доказивање и утврђивање чињеница у поступку пред судом.

У поднеску којим тражи обезбеђење доказа предлагач је у обавези да наведе доказе који треба да се изведу, чињенице које треба да се докажу, као и разлоге због којих сматра да касније доказ неће моћи да се изведе или да ће његово извођење бити отежано. У поступку обезбеђења доказа пре покретања парнице не може да се изводи доказ саслушањем странака. У предлогу се мора навести име и презиме противника и његово пребивалиште, односно боравиште, осим ако из околности из којих се

---

¹⁵⁰ На пример, када се деси нека саобраћајна незгода у којој настане материјална штета, већег или мањег обима, поред обезбеђења доказа о самом начину настанка незгоде (увиђај од стране полицијских службеника или попуњавање европског извештаја), потребно је приступити и обезбеђењу доказа о насталој материјалној штети на моторном возилу. Обезбеђење доказа о насталој штети на возилу врши се на тај начин што се власник оштећеног возила или лице овлашћено од власника обраћа проценитељу у циљу сачињавања записника о оштећењу возила. Проценитељ врши следеће радње: непосредни преглед возила, процењује степен оштећења појединих делова возила, нормира потребно радно време за поправку возила и о томе сачињава записник са фотодокументацијом. Поступак процене штете на моторним возилима је сложен поступак чији је циљ обезбеђивање доказа о насталој штети на возилу, а крајњи резултат тог поступка је утврђивање материјалне штете на возилу, као адекватне одштете за претрпљену штету.

Услов за накнаду материјалне штете и постављање одштетног захтева у парници је управо сачињавање записника о оштећењу возила од стране проценитеља у поступку обезбеђења доказа.

обезбеђење тражи не проистиче да он није познат.¹⁵¹ Поднесак предлагача којим се предлаже обезбеђење доказа доставља противнику предлагача на изјашњење. Међутим, уколико постоји опасност од одлагања, суд може о предлогу да одлучи и без претходног изјашњења противника предлагача. У решењу којим усваја предлог суд ће да закаже рочиште за извођење доказа, наведе чињенице које треба доказати и доказе које треба извести, а у случају потребе именоване и вештаке. Ако противнику није раније био достављен поднесак којим је предложено обезбеђење доказа, поднесак ће му се доставити заједно са решењем суда којим се усваја предлог за обезбеђење доказа. Суд може, ради учествовања на рочишту за извођење доказа, да постави привременог заступника противнику који је непознат или је непознато његово боравиште. Суд може у хитним случајевима да одреди да се са извођењем доказа започне пре него што се решење којим се усваја предлог за обезбеђење доказа и достави противнику обезбеђења. Против решења суда којим се усваја предлог за обезбеђење доказа, као и против решења којим се одлучује да извођење доказа започне пре него што се решење достави противнику, није дозвољена жалба.¹⁵² У поступку обезбеђења доказа суд може одредити вештачење. С тим у вези, у погледу права и обавеза, положај ових стручних лица дефинисан је законом и за њих важе иста правила као и за вештаке. Ипак, на овај налаз странке не могу давати примедбе, јер у фази обезбеђења доказа нема начела контрадикторности поступка, самим тим што поступак још није ни отпочео, нити је извесно хоће ли до њега уопште доћи. Осим тога, не постоји могућност допунског вештачења нити одређивања супер вештачења.

Давалац стручног мишљења је лице које суду или другом државном органу треба да помогне у фази припремања доношења одлуке или разумевања одређених околности и чињеница.¹⁵³ За даваоце стручног мишљења важи уобичајена дефиниција да располажу стручним знањем којим суд не располаже, међутим, процесни положај ових лица различит је од положаја вештака. Као пример даваоца стручног мишљења имамо орган старатељства, односно Центар за социјални рад, без чијег учешћа се не може донети готово ниједна одлука када су питању права малолетне деце у поступку. Центар за социјални рад, као орган старатељства, специјализован је за правну заштиту породице и њених чланова, као и помоћ породици. Осим послова старатељства, може да има различите процесне улоге и функције у грађанском судском поступку, које треба да омогуће остваривање породичноправне заштите. Као установа породично

---

¹⁵¹ Више о томе: Верољуб Рајовић, *оп. цит.*, стр. 116.

¹⁵² Чл. 284–288 ЗПП

¹⁵³ Више о томе: Небојша, Шаркић, Младен Николић, *оп. цит.*, стр. 16.

правне заштите, као и свака јавна установа, има својство правног лица и уписан је у регистар установа. Центар за социјални рад има правну и пословну способност, те страначку способност у грађанском судском поступку, дакле, може да буде странка у поступку. Заступа га директор Центра за социјални рад, као његов орган који представља заступника правног лица уписаног у регистар. Директор се у судском поступку саслушава као странка, изражава вољу и предузима правне радње Центра, а овлашћење за заступање може да пренесе на пуномоћника –запослено лице у самом Центру за социјални рад или на адвоката који се професионално бави заступањем, али се они као пуномоћници не могу саслушати као странке.

Када су у питању проценитељи, њихов положај у поступку је другачији у односу на положај вештака и давалаца стручног мишљења. Проценитеље суд ангажује за потребе обављања одређених радњи, као што су израчунавање вредности одређених ствари или исказивање тих вредности у неким одређеним параметрима. На пример, потреба за проценитељем јавља се у поступку стечаја, у ванпарничном поступку деобе покретних ствари између брачних другова или наследника, затим у извршном поступку када је у питању процена покретних ствари уколико судски извршитељ није довољно стручан и компетентан да изврши процену неких специфичних, или ствари веће вредности и слично.¹⁵⁴

Вештачење у ужем смислу речи подразумева вештака којег одреди суд у поступку када процени да је то неопходно процесним решењем које садржи све потребне елементе предвиђене у закону, са тачно назначеним предметом и обимом вештачења и тачним задатком вештаку, односно скупом питања на које треба да да одговоре. Закон о парничном поступку регулише процедуру вештачења и положај вештака. Задатак вештака да је након што пажљиво проучи предмет, да свој налаз и мишљење према правилима струке и науке и Законом о парничном поступку, а налаз и мишљење подлежу оцени од странака и суда.

Дакле, вештак у ужем смислу може бити само лице које је на основу правне и стручне способности стекло својство процесног субјекта у поступку. Иако у теорији и пракси постоје сва четири облика вештачења (обезбеђење доказа, давање стручног мишљења, процена и вештачење у ужем смислу речи), законски ово разграничење није извршено, што би било веома значајно и корисно.

---

¹⁵⁴ Више о томе: Небојша, Шаркић, Младен Николић, *оп. цит.*, стр. 17.

Саслушање странака. Битне чињенице могу да се утврђују и саслушавањем странака. Овај доказ се само примењује онда када суд нема довољно доказа за разјашњење спора, или када суд жели да се увери у своје стечено уверење од претходних доказних средстава.¹⁵⁵ Суд ће да одлучи да се изведе доказ саслушањем странака ако и поред изведених других доказа нађе да је то потребно за утврђивање битних чињеница.¹⁵⁶ Уколико суд на основу свих прикупљених доказа: увиђаја, исправе, сведока, вештака, сматра да није довољно прикупљених доказа, већ да је нужно да се саслуша и странка, у том случају одредиће да се саслуша странка, као ново доказно средство за предметни спор. Странке се саслушавају, по правилу, на рочишту, непосредно. Суд може да одлучи решењем, по службеној дужности или на предлог странке, да се странка саслуша путем конференцијске везе, коришћењем уређаја за тонско или оптичко снимање, у складу са чланом 245 овог закона.¹⁵⁷ Извођење доказа саслушањем странака замолним путем дозвољено је само ако странка због неотклоњивих сметњи не може лично да дође или ако би њен долазак проузроковао несразмерне трошкове.¹⁵⁸ Такође, не могу да се примене никакве принудне мере према странци која се није одазвала позиву суда ради саслушања, нити странка да се принуди на давање исказа. Суд ће с обзиром на све околности да оцени од каквог је значаја што странка није дошла на саслушање или што је ускратила исказ.¹⁵⁹ Са теоријског и практичног погледа овај доказ није веома поуздан. Сматра се да у већини случајева свака странка заступа свој субјективни став, и брани свој интерес у предметном спору.

---

¹⁵⁵ Видети: Никола, Бодирога, *Саслушање странака у парничном поступку*, У: Гласник Адвокатске Коморе Војводине, Год. 79, књ. 67, бр. 6 (2007), стр. 180-193.

¹⁵⁶ Члан 276 ЗПП

¹⁵⁷ Члан 277.

¹⁵⁸ Члан 279.

¹⁵⁹ Члан 282.

6. ВЕШТАЧЕЊЕ У ПРАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

6.1 Врсте вештачења

Гране и области науке и технике чија се достигнућа могу показати неопходним у поступку, не могу се таксативно одредити. Имајући у виду да је данас у свету регистровано преко 2000 различитих области наука, објективно би било тешко и побројати, а још теже прецизно разграничити све врсте, гране и дисциплине савремених наука и технике које евентуално могу наћи практичну примену у судском поступку. Такође, тешко је и претпоставити за којим би се све гранама науке и технике могла појавити потреба у будућности. Истина, потреба за коришћењем стручног знања чешће се јавља из једних области знања него из других. Имајући у виду сложеност и разноврсност могуће садржине стручног знања законодавац се није упуштао у покушај ближег законског одређења те садржине. О садржини посебног стручног знања у поступку може се говорити само начелно и то преваходно са аспекта учесталости у пракси.

Дакле, законом нису утврђене врсте вештачења. Имајући у виду бројност посебних стручних знања која се у пракси могу применити за утврђивање неке важне чињенице у одређеном судском поступку, јасно се може закључити да законодавац није могао утврдити врсте вештачења, осим што је прописао случајеве у којима је обавезно провести вештачење.

Постоји велики број области у којима се врши вештачење: архитектура, грађевинарство, геодезије, геологије, електро, комуникације, рачунарске системи, финансије и комерцијала, машинство и саобраћај, медицина, ветеринарство, пољопривреда, рударство, шумарство, технологија, криминалистика и дигитална форензика, заштита на раду, област ауторског права (интелектуална својина), балистика, графологија, област експлозивних средстава, хемијска струка итд. Тешко је уопште предвидети све могуће предмете вештачења, јер са напредовањем науке и технике имамо непрестани развој свих стручних знања и вештина, а непредвидивост конкретних ситуација и специфичност вештачења проширују се и области знања, што знатно отежава поделу вештачења.

У теорији, вештачење се може класификовати на више различитих начина.

6.1.1 Факултативна и облигаторна вештачења

Према овој подели облигаторна (обавезна) вештачења су она која су посебно нормирана законом (вештачење у случају телесних повреда, вештачење у случају сумњиве смрти, и вештачење када постоји сумња у искључење или смањену урачунљивост).

У смислу одредаба ЗКП-а, обавезно је вештачење у случају телесних повреда ако постоји сумња у односу на врсту и начин настанка телесне повреде.¹⁶⁰

Обавезно је и вештачење леша ако постоји сумња да је смрт одређеног лица непосредна или посредна последица кривичног дела или у тренутку смрти лице било лишено слободе или је непознат идентитет леша, јавни тужилац или суд ће одредити преглед и обдукцију леша. Психијатријско вештачења ће се такође обавезно обавити када постоји сумња у искључење или смањену урачунљивост, или да је окривљени услед зависности од употребе алкохола или опојних дрога учинио кривично дело или да је због душевних сметњи неспособан да учествује у поступку. Такође, психијатријско вештачење може се одредити у случају да се појави сумња у способност сведока да пренесе своја сазнања или опажања у вези са предметом сведочења.¹⁶¹

Наведена вештачења суд одређује по службеној дужности.

Сва остала вештачења која по закону нису обавезна спадају у факултативна вештачења.

Ипак, ова подела се, према мишљењу неких аутора¹⁶² не може у потпуности прихватити. По мишљењу аутора овог рада, свако вештачење које намеће конкретна ситуација, у којој за утврђивање или оцену неке важне чињенице треба прибавити налаз и мишљење, дато вештачење је онда обавезно, а то могу да буду како вештачења наведена у закону, тако и друга вештачења. Другим речима, уколико се у пракси покаже нужним одређено вештачење, оно онда уједно постаје и обавезно.

---

¹⁶⁰ Члан 127., ст. 1 Закона о кривичном поступку“Сл. гласник РС“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

¹⁶¹ Члан 131, ст. 2.

¹⁶² Видети: Милошевић, Милан: *Стручна лица у кривичном поступку*, Београд, 1996. , стр. 72.

6.1.2 Поновно и допунско вештачење

Када је налаз вештака нејасан или непотпун суд ће наложити допуну вештачења, а може, на предлог странке, одредити и ново вештачење.

Закон о парничном поступку наводи да уколико се подаци вештака о њиховом налазу битно разликују или ако је налаз једног или више вештака нејасан, непотпун или у противречности сам са собом или са утврђеним околностима, а ти недостаци не могу да се отклоне поновним саслушањем вештака или се појави сумња у правилност датог мишљења, суд ће на предлог странке да одреди ново вештачење.¹⁶³ Поновна експертиза се одређује када је прва експертиза неприхватљива, а недостаци не могу да се отклоне поновним саслушањем вештака. Потреба за допунским вештачењем може се појавити и код квалитетно изведене основне експертизе, уколико се појаве нове чињенице и нови докази.

Дакле, разлози за поновно вештачење су исти као и за допунско, а услов за разграничење потребе предузимања допунског или поновног вештачења је питање да ли се појављени недостаци у погледу налаза или мишљења вештака могу отклонити поновним саслушањем странака или не. Специфичност поновног вештачења је у томе што вештак треба да пружи критичку оцену раније експертизе, а не само да да нови налаз. Он треба да утврди да ли је приликом ранијег вештачења узет у обзир сав расположиви доказни материјал, примењене одговарајуће методе и проведена сва неопходна испитивања у складу са правилима струке и науке, па тек онда да да свој налаз и мишљење.

За разлику од поновне експертизе, допунско вештачење не значи негацију првог вештачења, већ само употпуњавање истог.

6.1.3 Индивидуално и колективно (комисијско или тимско) вештачење

Разликовање на индивидуална и колективна (комисијска) вештачења врши се према броју вештака који изводе вештачење. Индивидуална вештачења су она која врши вештак појединачно, а када вештачење врши више вештака (тим вештака) исте струке који сви потписују ради се о колективном вештачењу.

---

¹⁶³ Члан 273. ЗПП.

Комисијско или тимско вештачење могу да врше да или више вештака исте струке, или различите струке. Ова врста вештачења омогућава постизање већег нивоа објективности. У судској пракси се ретко примењује (чешће се запажа његова примена код сложенијих предмета), посебно приликом првог вештачења, из разлога што су са финансијског аспекта скупља због учествовања више лица у обављању вештачења и увећања трошкова у односу на вештачења која обавља вештак појединац.¹⁶⁴

6.1.4 Класификација вештачења према предмету

Основни проблем класификације према предмету вештачења представља немогућност доследног обухватања свих вештачења. Присутно је непрестано ново гранање основних специјалности.

Класификација вештачења према предмету, објектима и методици уз недостатке у погледу исцрпности и потпуности, може се извести на следећи начин:

1. криминалистичке експертизе (трасолошке, балистичке, експертизе рукописа и докумената итд.);
2. судско-психолошке;
3. судско-психијатријске;
4. судско-медицинске;
5. судскогаутотехничке: а) дијагностика стања неправилности моторних возила, б) хемијско-металографска испитивања детаља материјала возила, в) вештачење механизма настанка и тока саобраћајне незгоде и г) саобраћајно-трасолошко вештачење (комплексна експертиза);
6. судско-књиговодствене и финансијско-економске;
7. судско-технолошке;
8. пожарно-техничке;
9. вештачење техничко-заштитних мера на раду;
10. биолошке и агробиолошке;
11. ветеринарске;
12. судско-еколошке.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Више о томе: Дубравка, Колунџић, Растко, Свичевић, Весна, Ковачевића, *Вештачење нематеријалне штете*, Београд, 2010, стр. 15. и 16.

¹⁶⁵ Видети: Снежана Соковић, оп.цит., стр. 238.

6.2 Појам вештачења и вештака у парничном поступку

Вештачење је парнична радња у оквиру које вештак, као лице које располаже посебним стручним знањем и искуством, примењује стручна знања, вештине и методе на чињенице које представљају предмет вештачења. Вештачење обављају физичка и правна лица која испуњавају услове предвиђене Законом о судским вештацима, државни органи у оквиру којих се може обавити вештачење, као и научне и стручне установе. Изузетно, у појединим случајевима, уколико у Републици Србији нема вештака одговарајуће струке, или постоје други правни или стварни разлози због којих вештаци из наше државе не могу обавити вештачење у конкретном предмету, послове вештачења може обавити и вештак из друге државе, који испуњава услове за вршење послова вештачења према законима те државе.

Законом о судским вештацима прописано је да физичко лице може бити постављено за вештака између осталог, ако поред општих услова за рад у државним органима, испуњава и посебне услове:

- 1) да има одговарајуће стечено високо образовање на студијама другог степена (дипломске академске студије – мастер, специјалистичке академске студије, специјалистичке струковне студије), односно на основним студијама, за одређену област вештачења;
- 2) да има најмање пет година радног искуства у струци;
- 3) да поседује стручно знање и практична искуства у одређеној области вештачења;
- 4) да је достојан за обављање послова вештачења.

Изузетно, за вештака се може поставити и лице које има најмање средње образовање, уколико нема довољан број вештака за одређену област.¹⁶⁶ Међутим, по мишљењу аутора овог рада, ова одредба Закона би можда требала бити коригована. Наиме, један од услова за добијање лиценце за вештачење је високо образовање, а општепознато јесте да нека једноставнија вештачења могу да обављају и лица која имају средње образовање, а која поседују стручност и вештину. Вештина и стручност су веома важни и стичу се праксом и искуством. На основу изнетог, ако би услов за добијање лиценце за вештака који се тиче образовања био коригован (високо

---

¹⁶⁶ Члан 6. Закона о судским вештацима РС

образовање и средње образовање за одређена вештачења), онда би се вештаци са високим образовање, који обављају сложенија вештачења били растерећенији и тиме би се могло допринети убрзавању судског поступка.

Поред физичких лица, такође и правна лица могу обављати послове вештачења. Научне и стручне установе (факултети, институти и сл.), други органи и специјализоване установе, вештачење обављају тако што одређују једног или више стручњака одговарајуће специјалности или образују комисије или одборе састављене од научних и стручних радника који су запослени код њих који ће извршити вештачење.¹⁶⁷

6.2.1 Способност бити вештак – права и обавезе вештака

У парничном поступку од вештака се захтева: правна и стручна способност.

Под правном способношћу се подразумева да не постоје разлози да се неко искључи као судски вештак у складу са законом. Вештак може бити искључен или изузет из истих разлога као и судија. Такође, у случају захтева за изузеће странка је дужна да наведе околности на којима заснива свој захтев за изузеће, о чему одлучује суд, на чије решење није дозвољена жалба. Ако је странка сазнала разлоге за искључење или изузеће после извршеног вештачења и приговора вештачењу, суд ће поступити као да је захтев стављен пре извршеног вештачења.¹⁶⁸ Такође, могу постојати и други разлози за изузеће вештака, који се не односе на претходно наведене разлоге. То се пре свега односи на недовољну стручност у смислу доказа да вештак не прати науку и да се непрекидно стручно усавршава, како би с правом могао да се назове вештак експерт. Приговор ове врсте произилази из чињенице да стручно знање подлеже сталним променама, због чега вештак мора стално пратити научна достигнућа у својој струци.

Личне особине вештака које га квалификују за вештачење, као што су стручност, непристрасност и објективност, неопходно је допунити познавањем основних правних норми и појмова из области која се вештачи. То значи да би вештак на задовољавајући начин могао да врши улогу коју му је суд поверио, он мора познавати основне принципе вештачења и одређене правне појмове и норме, без обзира на академско звање, да би могао да на правилан начин изврши трансфер чињеница које

---

¹⁶⁷ Члан 9 и 19 Закона о судским вештацима РС

¹⁶⁸ Члан 253 ЗПП-а

би биле у функцији доказног поступка. Вештачење, дакле, треба да буде засновано на стручности и посебној умешности вештака, а не на снази академске позиције вештака. Ова вештина се учи и стиче кроз праксу. За вештака треба бити изабрано лице које располаже високим степеном стручног знања, личног искуства и афирмисано у оној области на које се вештачење односи. Сврха познавања правних појмова није да их вештак примењује у пракси, већ да избегава замке и грешке, као на пример „да је захтев оштећеног оправдан, или да нема основа за претрпљени страх“, јер би се таквим односом вештак довео у ситуацију да сам пресуђује уместо суда.¹⁶⁹

Вештак има право да се упозна са подацима који су потребни за давање тачног и потпуног налаза и мишљења. Суд је дужан да пружи вештаку одговарајућа разјашњења. Такође, може му се дозволити и да сам разматра списе предмета.

Вештак има право на накнаду трошкова и право на награду.

Дужности вештака су: да се одазове позиву за вештачење, да поднесе налаз и мишљење. Дужност вештачења није на добровољној основи и због тога лице које је постављено за вештака ту дужност мора да прихвати, као што је дужан да се одазива на сваки позив суда за вештачење, изузев у случајевима ослобођења од вештачења или изузећа које закон предвиђа. Суд може казнити новчано вештака који не дође на рочиште и обавезати га да накнади трошкове поступка које је проузроковао својим недоласком, ако је уредно позван а изостанак не оправда, као и вештака који без оправданог разлога одбије да врши вештачење.¹⁷⁰

У кривичном поступку, вештак је дужан и да положи заклетву, а за разлику од парничног, санкција за неодривање позиву поред новчане казне и накнаде трошкова поступка, може бити и привођење због којих дође до неоправданог изостанка.¹⁷¹ Вештак је дужан да суду поднесе налаз и мишљење у року који суд одреди. Санкције за одбијање дужности давања налаза и мишљења могу бити новчана казна вештака, а за лажан исказ вештак одговара за кривично дело (на то му се скреће пажња пре почетка вештачења).¹⁷² Дужност вештака у кривичном поступку је да пре вештачења положи заклетву. На главном претресу заклетва вештака је обавезна, што није случај у парничном поступку.

За судске вештаке у Републици Србији не постоји обука, не полаже се стручни испит за пријем у професију и не постоји обавеза сталног стручног усавршавања, што

---

¹⁶⁹ Више о томе: Дубравка, Колунџић, Растко, Свичевић, Весна, Ковачевић Весна, *оп.цит.*, стр. 22 и 23

¹⁷⁰ Члан 254 ЗПП

¹⁷¹ Члан 115 и члан 195 ЗКП

¹⁷² Члан 335 Кривичног Законика

све негативно утиче на квалитет и ефикасност вештачења и транспарентност одабира вештака.¹⁷³

Законом о судским вештацима прописани су услови за обављање послова вештачења којима би требало да се обезбеди да судски вештаци поседују одговарајућа стручна знања у тренутку именовања. Међутим, та стручна знања се не проверавају нити се проверава усавршавање тих знања. Новоименовани вештаци немају ни знања о потребама судског поступка нити могућности да их науче, осим кроз праксу. То доводи до проблема у току судског поступка и сужава круг вештака које судови желе да ангажују. Судски вештаци који познају потребе судских поступака ангажују се чешће и самим тим су оптерећенији послом, што узрокује кашњења. Истовремено, други вештаци имају мање прилика да се појављују пред судовима, па самим тим и мање могућности за учење из искуства, те остају у зачараном кругу где су ангажовани ретко или чак никад. Све то ствара утисак о недовољној транспарентности у избору судских вештака у поступцима, јер се поједини вештаци непрекидно ангажују, а други не.

Обуком и унапређењем рада свих судских вештака отклонила би се предност коју искуснији судски вештаци уживају над онима који су ређе ангажовани.

У вези са тим, било би неопходно извршити измену одредаба Закона о судским вештацима којима би се прописало следеће:

- обавезна обука судских вештака пре пријема у професију;
- обавезни стручни испит за судске вештаке пре пријема у професију;
- обавезно стално стручно усавршавање судских вештака.

6.2.2 Одређивање вештачења и избор вештака

Вештачење обављају вештаци које одређује парнични суд. Суд је слободан у одлучивању хоће ли одредити доказивање вештачењем, а изузетак је правило о дужности суда да ангажује тумача када је потребно. Суд треба одлучити о томе које струке или специјалности треба бити вештак, а треба донети одлуку и о личности вештака.

Предлог за извођење доказа вештачењем странке могу поставити у тужби, одговору на тужбу, поднесцима, припремном рочишту и рочишту за главну расправу.

---

¹⁷³ Извор: Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, <http://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>, стр. 17, сајт посећен 08. 11. 2018. године.

Против одлуке суда којом се одређена особа поставља за вештака, као и других решења које је суд донио у вези с тим, није допуштена посебна жалба.

Пре него што одреди које ће особе узети за вештаке, суд би о томе требало да саслуша странке. У хитним случајевима суд може одредити вештака, иако прије тога странке нису саслушане. Суд може одредити вештачење и противно сагласној вољи странака. Суд није везан предлогом странака кога ће именовати као вештака, јер су вештаци помоћници суда који попуњавају његово знање у стручним питањима, па се стога суду мора препустити да сам изабере своје помоћнике. Предвиђено претходно саслушање странака о особама које намерава узети за вештака, нужно је и корисно како би се избегли евентуални накнадни захтеви за изузеће вештака и тиме спречило непотребно одуговлачење поступка.

Кад је вештачење поверено стручној установи, она одређује особе које ће у њено име обавити вештачење.

На слици је илустративно приказан процесни ток вештачења¹⁷⁴

Када је у питању одређивање вештачења, кроз праксу судова запажа се да судови по аутоматизму уважавају предлог странке за одређивањем вештачења, а да при том не воде много рачуна о томе да ли је оно заиста неопходно, руководећи се мишљењем да је лакше одредити вештачење него образложити одбијање предлога.

¹⁷⁴ Извор: Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, <http://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>, стр. 10, сајт посећен 08. 11. 2018. године.

Такође, прекомерно ослањање на вештаке је уобичајено, а проузроковано је страхом међу судијама да апелациони судови неће подржати одлуку неког судије да одбије експертизу вештака, чак и када тај вештак додаје малу вредност поступку.¹⁷⁵ Широко је распрострањено мишљење да се извођење доказа вештачењем одређује чешће него што је неопходно и да се судови прекомерно поуздају у рад вештака. Тако, на пример, Законом о парничном поступку је прописано да се извођење доказа вештачењем одређује само ако суд не располаже потребним стручним знањем. Па ипак, чини се да се судови поуздају у налазе и мишљења вештака чак и у случајевима када они нису нарочито корисни за судски поступак.

Законом се не прописује максимални број вештака који се могу одредити за вештачење одређеног питања. Суду је дата законска могућност да одреди колико год је вештака потребно у једном поступку. Ако два вештака поднесу супротстављене налазе и мишљења, суд има право да наложи супервештачење ради анализе тих супротстављених налаза и мишљења. Чак и после овог трећег вештачења, судови и даље имају право да одређују нове вештаке који ће опет изнова вештачити о истој ствари. Ангажовање превеликог броја вештака у једном поступку доводи до преоптерећења поступка и неефикасности.

Законом о парничном поступку би требало прописати максимални број вештачења истог предмета вештачења која се могу одредити у току једног судског поступка. Ако суд одлучи да испита неку спорну чињеницу одређивањем два вештачења, а потом и наложи супервештачење, односно одреди трећег вештака ради провере супротстављених налаза и мишљења, требало би, по окончању тог поступка, да одустане од даље анализе исте чињенице и донесе одлуку. Грађа која се образује након овако сложеног поступка утврђивања чињеничног стања требало би да представља довољну основу за доношење судске одлуке. Додатна анализа би само преоптеретила суд, а не би пружила никакву додатну вредност за решавање спора. У Смерницама ЦЕПЕЈ-а став 28. се јасно наводи да би број вештака требало да буде ограничен и да би максимални број требало да утврди суд или би он требало да се пропише законом.¹⁷⁶ Број вештачења који се изводи у поступку утиче на трајање

---

¹⁷⁵

Извор:https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Funkcionalna%20analiza%20pravosudja%20u%20Srbiji_0.pdf, сајт посећен 06. 11. 2018. године.

¹⁷⁶ Став 28 Смерница ЦЕПЕЈ-а

поступка. Статистички подаци показују да ангажовање већег броја вештака на истом предмету оптерећује судски поступак и продужава његово трајање.

Дакле, број одређених вештака би требало да остане у разумним оквирима и не постане превелик како би се избегле нејасноће и непотребна сложеност. У сваком случају би требало ограничити одређени број вештака који може да вештачи у једном поступку, а који опет зависи од сложености и хитности питања које се разматра.

6.2.3 Основни приципи вештачења

Правилност самог вештачења осигурава се поступањем *lege artis*, по правилима одговарајуће науке, струке или вештине.

Вештак је обавезан да се у свом раду првенствено придржава прописа о вештачењу, затим да примењује правила струке, научна достигнућа, те је нужно да буде објективан и независан, те да непристрасно изради свој налаз и мишљење. Вештак треба савесно да испуњава све дужности које произилазе из његовог позива, да чува углед судских вештака и да својим радом и понашањем оправда поверење правосудних и других органа и странака. Налаз вештака мора да буде резултат стручног и објективног опажања о предмету вештачења, а мишљење производ добијених резултата на основу тог опажања. Без обзира на грану науке, врсту технике или вештине, вештаци су дужни придржавати се правила струке и науке која им налажу одређена начела. Ова начела у вештачењима, без обзира на подручје струке, јесу: принцип законитости, принцип утврђивања неправних чињеница, принцип иницијативе вештака, принцип независности у раду, принцип објективности вјештака и принцип унутрашњег уверења вештака.¹⁷⁷

Начело законитости вештачења подразумева да вештачење може бити правно ваљано само ако је проведено у складу са процесним законом у оквиру којег поступка се вештачење проводи. Надаље, вештачењем се утврђују само неправне чињенице. Специјално знање које примењује вештак не може и не сме бити у сфери права, стога вештак мора ускратити одговор на питање правне природе. Принцип иницијативе вештака у функцији је остварења начела објективности и независности у раду. Вештак приликом свог стручног деловања мора имати потпуну иницијативу у раду, а то му

¹⁷⁷ У том смислу: Етички кодекс судских вештака усвојен на Скупштини Удружења судских вештака Београда на седници одржаној дана 30. 09. 2010. године. Текст Кодекса је доступан на: <http://www.sudski-vestaci.org.rs/kodeks.php> - сајт посећен 11.11.2018. године.

налаже принцип активности. Принцип независности у раду вештака значи да нико, па ни сам суд, није овлашћен да упућује вештака у то шта ће и којим методама струке закључити о одређеној чињеници. Непристрасност у контексту вештачења значи да вештак мора бити апсолутно слободан, без присуства било каквог притиска или сугестије која би га усмеравала или наводила према одређеном налазу и мишљењу. Принцип објективног испитивања предмета вештачења захтева од вештака да његов приступ буде брижљив, тачан и непристрасан. Начело објективности вештачења тражи од вештака да проведе вештачење тако да оно буде потпуно, јасно и непротивречно. Битна компонента индивидуалности, процесне самосталности и објективности, јесте у томе да вештак мора у свом раду поступати по свом најдубљем аутономном уверењу. Принцип унутрашњег уверења вештака и професионалне савести поставља захтев да у поступку вештачења, испитујући и откривајући чињенице, вештак свој закључак мора базирати на индивидуалној оцени, тумачењу и објашњењу предмета вештачења. Свако вештачење представља посебност за коју не постоји унапред предвиђена формула.¹⁷⁸

Судски вештак треба свој посао обављати стручно, поштено, истинољубиво, професионално, мора бити особа у коју суд може имати пуно поверење и поуздање. Вештак је обавезан, одмах по пријему наредбе којом се одређује вештачење, приступити активно раду у предмету и отклонити евентуалне нејасноће и непрецизности у наредби. При томе, вештак сме преузети само оне послове за које сматра да ће их обавити на стручно беспрекоран начин. Судски вештак треба да прихвата обавезе на начин који служи јавном интересу, да поштује поверење јавности и буде предан свом занимању. Ова начела налажу судским вештацима да морају обављати вештачења на што веродостојнији начин, како би задржали и додатно учврстили јавно поверење. И коначно, начело професионалне пажње захтева од судског вештака да мора поштовати професионална и етичка начела, професионалне стандарде, непрекидно усавршавати своја знања и подизати квалитет свога рада.

У Републици Србији постоји евиденција о судским вештацима или правним лицима за обављање послова вештачења коју води Министарство правде. У тој евиденцији воде се вештаци који се налазе на листи сталних судских вештака и који имају лиценцу за вештачење, област вештачења за коју су специјализовани, њихове адресе, бројеви телефона и другим основни подаци. Не постоје изграђени механизми и инструменти контроле праћења рада вештака, нити место на коме би се евидентирали подаци о раду, количини ангажовања, ефикасности рада и квалитету рада вештака, дакле, не постоји база података о сваком вештаку, што би могло било значајно код

---

¹⁷⁸ Више о томе видети: Станковић, Драго, *Експертиза вјештака и истина*, Вјештак – 11 (1993).

праћења квалитета рада вештака¹⁷⁹. За судске вештаке не постоје ни обука нити испити, а није прописана ни обавеза сталног стручног усавршавања, што све негативно утиче на квалитет налаза и мишљења вештака. Требало би организовати обуку за судске вештаке. Едукација судских вештака требало би да подразумева обуку о потребама судског поступка и обуку о методологији израде налаза и мишљења за потребе суда. Едукацију би требало да спроводи Правосудна академија. Судски вештаци би требало да буду дужни да полажу стручни испит и стално се стручно усавршавају. Судови непрестано изнова ангажују искусне судске вештаке који су стога преоптерећени послом. Због тог значајног оптерећења предметима вештаци касне са израдом налаза и мишљења и тако узрокују кашњења у судским поступцима. Обуком и унапређењем рада свих судских вештака отклониће се предност коју искуснији судски вештаци уживају над онима који су ређе ангажовани.

Међутим, може се рећи да је Влада Републике Србије препознала значај судских вештака, те је унутар Националне стратегије реформе правосуђа предвиђено унапређење обуке, стручности и одговорности судских вештака. Међу стратешким смерницама утврђеним Стратегијом реформе правосуђа за период од 2013. до 2018. године су предвиђене измене и допуне Закона о судским вештацима ради увођења нових критеријума за именовање судских вештака. Тим изменама би требало да буду унапређени професионалност, стручност и одговорност судских вештака.¹⁸⁰ У јануару 2019. године, Министарство правде је донело Радни текст Националне стратегије развоја правосуђа за период 2019-2024. године, у коме је, између осталог наведено да „...улога судских вештака није на нивоу који би омогућио ефикасније поступање“¹⁸¹, што може значити да предлози из претходне стратегије нису постигли очекиване резултате и да се у наредном периоду приступа новим предложеним решењима.

---

¹⁷⁹ Тако на пример, постоје подаци да судови ангажују поједине судске вештаке далеко чешће од других, посебно када су у питању мањи судови, па се рецимо у Основном суду у Ужицу или Привредном суду у Суботици истих 10 вештака ангажовало у 94% свих предмета. Наведено према: Вештачење вештака : Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, доступно на: <http://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/Vestacenje%20Vestaka.pdf> , стр. 19, сајт посећен 8. 11. 2018. године.

¹⁸⁰ Текст Националне стратегије реформе правосуђе доступан је на:

<https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacionalna-Strategija-reforme-pravosudja-za-period2013.-2018.godine.pdf> , сајт посећен 06. 11. 2018. године.

¹⁸¹ Радни текст Националне стратегије развоја правосуђа за период 2019-2024. године доступан на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/radni%20tekst%202019%202024.pdf> , стр. 8, сајт посећен 11.11.2019. године.

6.2.4 Предмет и субјекти вештачења

Према важећем Закону о парничном поступку вештаци су у процесно-правном смислу треће особе и када су укључени у парнични поступак, што значи да вештаци према осталим учесницима поступка имају одређена права и обавезе. Није потребно посебно наглашавати да је у спровођењу доказа вештачењем улога парничних странака незамењива. Парничне странке, обзиром на карактер парничног поступка и њихову задату улогу, примарно иницирају провођење свих доказа, па тако и доказа путем вештачења, а странке могу бити и саме објект на којем ће се провести тај доказ (нпр. вештачење задобијених телесних повреда поводом утврђивања чињеничног стања у захтевима за накнаду штете насталих телесним повређивањем). Предлог за извођење вештачења странке могу ставити у тужби, одговору на тужбу, поднесцима и на самом рочишту. Странка која предлаже извођење доказа вештачењем дужна је да у предлогу назначи предмет вештачења, а може да предложи и одређено лице за вештака.¹⁸² Дакле, странка може да предложи личност вештака, а може и суду да остави да суд изабере особу која ће вештачити са листе судских вештака. Пре него што суд одреди које ће особе узети за вештаке, о томе ће саслушати странке, а само у хитним случајевима суд може одредити особу вештака без провођења саслушања странака о стручној особи којој намерава поверити обављање задатка вештачења. Ово у циљу тога да би се избегли могући накнадни захтеви за изузеће вештака, и тиме спречило могуће одуговлачење поступка. Странкама је омогућено у парничном поступку само да донекле утичу на избор особе вештака – стављањем предлога, с тим да ипак одлучујућу улогу у избору особе вештака има парнични суд. Суд може одредити особу вештака и противно сагласној вољи странака. У пракси је битно да се постигне сагласност странака, иако она није нужна, суда и парничних странака о особи вештака, јер ће у том случају вештак, уз избегавање могућег изузећа, моћи без опструкције странака ефикасно испунити свој задатак. Ако је странка сазнала за разлог изузећа после обављеног вештачења и приговара вештачењу из тог разлога, суд ће поступити као да је захтев за изузеће стављен пре обављеног вештачења.

Одредбама Закона о парничном поступку уређена је тзв. припремна фаза вештачења, у оквиру које суд мора вештака упознати с предметом вештачења. Када донесе решење којим се одређује вештачење, парнични суд ће позвати вештака да предмет вештачења брижљиво размотри, тачно наведе све што опази и нађе и своје

---

¹⁸² Члан 260 ЗПП.

мишљење изнесе савесно и у складу са правилима науке и вештине. Одређивање тачног предмета, задатка и обима вештачења посебно је значајно, јер непрецизно одређивање предмета, задатка и обима вештачења, може резултирати потребом за бројним допунама налаза и мишљења, тиме и непотребним продужењем трајања поступка и додатним трошковима.

Између осталог, суд ће упозорити вештака и на последице давања лажног исказа. Вештак који у поступку пред судом да лажан исказ, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године. Исказ вештака је лажан када вештак у налазу не наведе све оно што је опазио и нашао, или наведе да је нашао и опазио нешто што не постоји, као и онда када у стручном мишљењу противно својој савести и познавању научних правила, односно правила струке, изведе неправилне закључке.

Странке имају право налаз и мишљење вештака током трајања поступка подвргнути критици, постављати вештаку питања, тражити појашњења од вештака, све у циљу потпуног разјашњења чињеничног стања потребног за доношење законите одлуке. Странке имају право да присуствују вештачењу, као и да вештаку упућују питања и подносе потребну документацију (исправе) са којом располажу, наравно посредством суда, чиме се постижу услови за што потпуније разјашњавање и утврђивање чињеница важних за објективан и стручан налаз и мишљење вештака. Извођење вештачења свакако има предност у односу на ослањање на стручно знање суда, јер се налаз и мишљење вештака подвргавају дискусији и критици на расправи на којој учествују странке.¹⁸³ Неопходна би била израда измена и допуна Закона о судским вештацима којима би се прописала институционализација судских вештака приправника, сарадника и помоћника и дефинисање њихових права и дужности у току и ван поступка. Вештаци не ангажују приправнике или друго стручно помоћно особље. Према Смерницама ЦЕПЕЈ-а, вештаци би требало да имају право да ангажују помоћно особље, док Законом о судским вештацима ово питање није уређено, као ни Законом о парничном поступку, који не пружају било какве смернице о улози или правима помоћног особља судских вештака. Треба напоменути да су бројни судски вештаци преоптерећени послом и имали би користи од ангажовања стручног помоћног особља. Такође, Законом о судским вештацима би требало прописати и јасно уредити правила и дужности судских вештака приправника, сарадника и помоћника. Сасвим је извесно да би најiskusнији и најчешће одређивани вештаци ангажовали приправнике уколико би права и дужности тих лица била јасно уређена законом. Међу њиховим правима би могло да буде право да преузимају и враћају списе предмета, помажу при изради

---

¹⁸³ Синиша, Трива, *Грађанско парнично процесно право*, 1980, Загреб, стр. 434.

налаза и мишљења и присуствују рочиштима. Уз више помоћног особља било би мање кашњења у току поступка. То би било нарочито значајно за преоптерећене судске вештаке који се најчешће ангажују, а подносе најквалитетније налазе и мишљења. Приправници би стекли искуство кроз практичан рад и могли би да уче од искуснијих вештака. То би, на дужи рок, подстакло развој квалитетне професије вештака. Ако би се ови приправници касније определили да и сами постану вештаци, већ би поседовали потребну стручност и искуство, а судије би их већ препознавале као лица способна да обављају послове вештачења. Према Смерницама ЦЕПЕЈ-а, вештак би требало да има помоћно особље које не само што може да обавља припремне радње већ је и у стању да изради налаз и мишљење уз надзор вештака¹⁸⁴.

6.2.5 Руковођење вештачењем

Основна улога суда код извођења доказа вештацима је да руководи поступком вештачења у процесно-правном смислу, на начин да означава вештаку предмет који ће се разгледати, даје му конкретан задатак, поставља му питања и по потреби тражи објашњења у вези са датим налазом и мишљењем. Из права странака да присуствују вештачењу произлази дужност суда да странке обавести о датуму одржавања рочишта на којем ће се вештачење изводити, било да се вештачење врши пред судом или изван суда. Суд може вештаку давати разјашњења о предмету вештачења, а може му се допустити и разматрање списка предмета. На захтјев вештака, могу се изводити и нови докази да би се утврдиле околности које су важне за стварање мишљења вештака. Уз материјал којим располаже, вештаку су често потребни и други подаци који су познати суду. У том смислу, вештаку могу давати појашњења, а може му се одобрити и разматрање списка, о чему одлуку доноси суд. Кад вештак поднесе писмени извештај о извршеном вештачењу, суд је дужан тај извештај доставити парничним странкама пре одржавања рочишта за главну расправу, да би странкама била дата могућност да расправљају о вештаковом налазу и мишљењу, тако да могу стављати приговоре на извршено вештачење, као и предлоге за допуну вештачења или одређивање новог вештачења.

У складу са начелом судског управљања поступком, суд руководи вештачењем тако што непосредно прати рад вештака, поставља вештаку питања, тражи разјашњења,

---

¹⁸⁴ Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, Оп. цит. стр. 32.

скреће вештаку пажњу на одређене околности, даје му потребне информације о току парнице и околностима значајним за вештачење итд. Вештаци су дужни одговорно, савесно, професионално и етички испуњавати своје обавезе, уз примену начела објективности, непристраности, и стручног знања, те поштовати све законске и друге прописе, међународна правила и правила струке. Што се начина и места извођења вештачења тиче, вештачење се може обавити у присуству судије и изван зграде суда. Изван судске зграде могу се обављати само оне службене радње које су на темељу законских прописа потребне за решавање појединих предмета. У том смислу, о потреби изласка ради обављања вештачења одлучује судија који решава тај предмет. Ако је осигуран предмет вештачења, исто је могуће обавити и у суду. Најчешће вештак обавља вештачење на темељу упутстава која је добио у решењу суда којим је одређено вештачење, након чега доставља суду и парничним странкама свој налаз и мишљење. Чињенице које вештак сазна истраживањем у складу с правилима струке и науке, представљају налаз вештака. У налазу су, дакле, садржани подаци о свему што је вештак запазио или открио вештачењем, односно подаци о чињеницама које су од важности за парнични поступак. Налаз мора бити потпун и објективан навод утврђеног чињеничног стања. Налаз је веран опис стања и промјена које су објективно утврђене.

Суд није везан ни стручним налазом нити мишљењем вештака, и може их, водећи се правилима логике, подвргнути анализи и критици. Руковођење вештачењем огледа се, између осталог, и у показивању предмета вештачења вештаку. Вештак је везан упутствима и захтевима суда, јер је суд наредио вештачење и добро му је познато на која стручна питања тражи одговоре. Између суда и вештака мора постојати стални контакт и сарадња, јер то омогућава давање допунских упутстава вештаку и смерница за његов рад. Странке, њихови законски заступници и пуномоћници могу, по одобрењу суда, непосредно постављати питања вештаку.

Према раније важећем Закону о парничном поступку вештак је увек морао усмено изнети свој налаз и образложити своје мишљење (начело непосредности извођења доказа). Новина која је уведена Законом о парничном поступку од 2011. године јесте процесна могућност да странка у доказном поступку приложи писани налаз и мишљење вештака одговарајуће струке, прибављен ван поступка, који се доставља супротној странци на изјашњење.¹⁸⁵ Предлог се подноси најкасније до завршетка припремног рочишта за главну расправу или првог рочишта за главну

---

¹⁸⁵ Члан 261.

расправу, ако припремно рочиште није одржано. Суд може решењем да одреди да се извођење доказа вештачењем спроведе читањем писаног налаза и мишљења које је странка приложила, а након изјашњења супротне странке, дакле, уколико се друга странка сагласи са тим.¹⁸⁶ Међутим, давањем искључиво само писаног налаза и мишљења, осим када су се странке сагласиле о томе, суду и странкама би било онемогућено постављање питања и тражење објашњења. И поред тога што је суд одредио да вештак писано поднесе свој налаз и мишљење, вештак је дужан одазвати се позиву на рочиште на којему ће се расправљати о његовом налазу и мишљењу. Тиме ће се његов налаз и мишљење на рочишту боље расправити, а странке имају могућност од вештака тражити разјашњење и постављати му питања.¹⁸⁷

У записнику о вештачењу, поред података које садржи сваки записник о обављеној парничној радњи, требало би навести и податке о вештаку те његову специјалност, а ти се подаци морају навести и у писаном налазу и мишљењу. То је значајно због евентуалног расправљања о искључењу или изузећу вештака, због оцене вредности или поузданости налаза и мишљења, утврђивања кривичне одговорности вештака због давања лажног исказа и сл.

Мишљење вештака представља, дакле, стручну оцену вештака о запаженим чињеницама. Налаз и мишљење вештака морају бити утемељени на провереним чињеницама, те изнесени прецизно и јасно, а закључак заснован на правилима струке и науке. У налазу се наводе основни подаци о предмету вештачења и затеченом стању, па је налаз својеврсни опис предмета вештачења, док дато мишљење представља одговор који је суд тражио од вештака.

Судови би требало да квалитетније прате рад судских вештака. Механизми за адекватно руковођење радом вештака прописани су Законом о парничном поступку, али их судови ретко користе. Требало би примењивати једноставне методе за управљање током судског поступка у циљу унапређења ефикасности и јачања одговорности судских вештака. Судија би требало да одреди тачан датум за подношење налаза и мишљења вештака. У решењу којим одређују вештачење, судија не би требало просто да препише одредбе ЗПП-а о роковима за достављање налаза и мишљења. Ефектније је да се тачно одреди дан до кога вештак мора да поднесе налаз и

---

¹⁸⁶ Члан 261., став 3

¹⁸⁷ Видети: Никола, Бодирога, *У сусрет новом Закону о парничном поступку*, У: Билтен судске праксе привредних судова, Бр.4 (2011), стр. 303-338.

мишљење. Ако му је јасно до када треба да поднесе налаз и мишљење, вештак ће управљати својим временом те је мање вероватно да ће се налаз и мишљење доставити на самом рочишту. Судије би требало да прате поштовање рокова и захтевају оправдања у случају прекорачења. случају да је остављен довољан рок, а ипак дође до одлагања, судије би требало да утврде разлог за то и, према потреби, изрекну опомену, односно казну. Судије би вештаку требало да предају само део списка предмета који је релевантан за вештачење. Требало би унапредити техничку опремљеност судова да би се вештацима омогућило да преузму одштампану или електронску копију дела списка предмета. Вештаку би требало предати само копију, а никако оригинал списка предмета. Такође, можда би судије и тужиоци требало едуковати о основама одређених вештачења која обично одређују¹⁸⁸. Примера ради, судијама привредних судова била би корисна основна обука о тумачењу финансијских извештаја или обрачуну затезне камате. То би судијама и тужиоцима олакшало проверу налаза и мишљења вештака и идентификацију недостатака. Овим би се, такође, унапредио и квалитет судских поступака те на најмању могућу меру свело потпуно ослањање суда на налазе и мишљења вештака.

6.2.6 Разлози за искључење и изузеће вештака и ослобођење од дужности вештачења

Свако лице које суд одреди за вештака у одређеном предмету дужно је одазвати се позиву суда и дати свој налаз и мишљење, осим у законом одређеним случајевима. Одредбама Закона о парничном поступку уређују се услови, начин и поступак за изузеће вештака.

Вештак може бити искључен или изузет из истих разлога из којих може бити изузет судија или судија поротник, а за вештака може да се одреди лице које је раније било саслушано као сведок. Против решења којим се усваја захтев за изузеће вештака није дозвољена жалба, а против решења којим се захтев одбија није дозвољена посебна жалба.¹⁸⁹ Такође, за вештака суд може одредити и особу коју је једна од странака била

---

¹⁸⁸ Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, Оп. цит. стр. 32-33.

¹⁸⁹ Члан 266 ЗПП

претходно ангажовала да утврди одређене чињенице. Улогу вештака не могу обављати члан већа, записничар, странка и њен заступник.

Разлози за искључење вештака су у закону таксативно наведени:

- ако је акционар више од 3 % акција у укупном капиталу правног лица или члан привредног друштва које је странка у поступку;
- ако је сам странка у поступку, законски заступник или пуномоћник странке, ако је са странком у односу саовлашћеника, саобвезника или регресног обвезника, или ако у истом предмету треба да саслуша или ако је саслушан као сведок;
- ако му је странка или законски заступник, или пуномоћник странке, сродник по крви у правој линији до било ког степена, а у побочној линији до четвртог степена, или му је супружник, односно ванбрачни партнер, сродник по тазбини до другог степена, без обзира на то је ли брак престао или није;
- ако је старатељ, усвојитељ или усвојеник странке, њеног законског заступника или пуномоћника, или ако између њега и странке, њеног законског заступника или пуномоћника постоји заједничко домаћинство;
- ако је у истом предмету учествовао у доношењу одлуке нижег суда или другог органа, или је учествовао у поступку медијације, ако је поступао у предмету у коме је закључено судско поравнање, а тужбом се тражи поништај тог поравнања.

Са друге стране, вештак (једнако као и судија) може да буде изузет ако постоје околности које доводе у сумњу његову непристрасност.¹⁹⁰

Странка је дужна поднети захтев за изузеће вештака чим сазна да постоји разлог за изузеће, а најкасније пре почетка извођења доказа вештачењем. У захтеву за изузеће вештака странка је дужна навести околности на којима темељи свој захтев за изузеће. Странка се не може позивати на недовољну стручност вештака као разлог за његово изузеће. Ако је странка сазнала за разлог изузећа након обављеног вештачења и приговара вештачењу из тог разлога, суд би требао поступити као да је захтев за изузеће стављен пре обављеног вештачења. Након што је вештачење обављено, странка може приговорити вештачењу само онда када је за разлог изузећа сазнала након вештачења. О захтеву за изузеће одлучује суд. Када суд уважи захтев странке за изузеће вештака, поставиће новог вештака. Ако суд усвоји захтев странке за изузеће

---

¹⁹⁰ Члан 67 ЗПП

вештака након обављеног вештачења, поставиће такође новог вештака и поновиће већ обављено вештачење.

Одредбама Закона о парничном поступку уређује се питање ослобађања вештака од дужности вештачења. Ако сам вештак сматра да постоји неки од услова из Закона о парничном поступку, вештак може и сам тражити да буде ослобођен дужности вештачења. Разлози за ослобађање од дужности вештачења су исти они као разлози законом предвиђени због којих сведок може да ускрати сведочење или одговор на поједино питање, како и и други оправдани разлози.¹⁹¹ Уколико суд утврди да постоје околности, односно разлози због којих би сведок могао ускратити сведочење или одговор на поједино питање, надлежни суд ће по правилу донети решење којим ће ослободити вештака од дужности вештачења.¹⁹² Суд може вештака, на његов захтев, ослободити од дужности вештачења и из других оправданих разлога. Одредбама Закона о парничном поступку није таксативно прописано који су то „други оправдани разлози“ због којих суд може вештака ослободити дужности вештачења на његов захтев. То би могла бити чињеница да вештак не располаже потребним стручним знањем или техничким средствима за обављање вештачења. Могући оправдани други разлози били би заузетост другим службеним или неодложивим приватним обавезама, болест, спреченост због преузетих пословних обавеза, околности због којих странке могу тражити изузеће вештака и слично. Оправданост разлога оцењује суд према свом уверењу савесном и брижљивом оценом свих конкретних околности и при томе суд није увек дужан уважити захтев вештака.

---

¹⁹¹ Члан 265 ЗПП

¹⁹² Сведок може да ускрати сведочење о: ономе што му је странка као свом пуномоћнику поверила, ономе о чему се странка или друго лице сведоку као верском исповеднику поверило, чињеницама које је сведок сазнао као адвокат, лекар или у вршењу неког другог занимања, ако постоји обавеза чувања професионалне тајне. (Члан 248 ЗПП) Сведок може да ускрати одговор на поједина питања ако за то постоје оправдани разлози, а нарочито ако би својим одговором на та питања изложио тешкој срамоти, знатној имовинској штети или кривичном гоњењу себе или своје сроднике по крви у правој линији до било ког степена, а у побочној линији закључно до трећег степена, свог супружника или ванбрачног партнера или сроднике по тазбини закључно до другог степена и онда када је брак престао, као и свог старатеља или штићеника, усвојитеља или усвојеника. (Члан 249 ЗПП)

6.2.7 Накнада трошкова и награда судских вештака

Накнада трошкова и награда за рад судских вештака уређене су Правилником о накнади трошкова у судским поступцима. Правилником о накнади трошкова прописују се врсте трошкова који се надокнађују судским вештацима и утврђује начин обрачуна награде за рад вештака.¹⁹³ Према члану 14 овог Правилника, на име непосредних трошкова вештачења, вештаку, правном лицу или државном органу се надокнађују издаци за утрошени материјал и други стварни издаци. Суд о висини трошкова одлучује на основу поднетог захтева за накнаду трошкова вештачења и приложених доказа.¹⁹⁴ У складу са чланом 17, поред трошкова поступка, вештаку, преводиоцу, тумачу и стручном саветнику припада и награда, док је чланом 18 прописано да се награда вештаку одређује тако што се основица за обрачун награде дели бројем радних часова у месецу који је претходио вештачењу, па се тако добијени износ множи бројем часова који су били неопходни за вештачење.¹⁹⁵ За вештачење које је неопходно обавити у отежаним условима (ноћу, у изузетно неповољним временским приликама и сл.) и за вештачење које је неопходно обавити недељом и празником, награда се увећава до 100%. Кад је вештачење поверено правном лицу или државном органу, суд о висини награде одлучује на основу образложеног поднетог захтева за награду за обављено вештачење.

Стручни саветник има право на награду од 50% награде вештака. Награда стручном лицу одређује се сходном применом одредаба о одређивању награде вештаку (члан 18).¹⁹⁶

Постојећа правила о награди судских вештака се не примењују у пракси. Износ награде зависи од тога колико судија сматра да је прикладно платити налаз вештака.¹⁹⁷ Пошто вештак поднесе свој налаз и мишљење, судија би требало да без одлагања наложи исплату накнаде вештаку. Пошто је по подношењу налаза и мишљења новац већ доступан на рачуну депозита суда, не постоји разлог за одлагање исплате вештацима. Судије и странке би требало да унапред траже процену трошкова и награде

¹⁹³ Видети: Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, „Службени гласник РС“, бр. 9 од 5. фебруара 2016, 62 од 13. јула 2016.

¹⁹⁴ Члан 14.

¹⁹⁵ Члан 18.

¹⁹⁶ Члан 19.

¹⁹⁷ Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, Оп. цит. стр. 35-37.

за ангажовање вештака и тако разреше могуће неспоразуме о накнади пре израде налаза и мишљења. Често се дешава да различити вештаци наплаћују различите износе награда за исту врсту вештачења. Постоје значајне разлике у наградама које наплаћују вештаци, а оне, према наводима, утичу на одабир и квалитет рада вештака. Према статистичким подацима, разликују се просечни износи награда које плаћају пред различитим судовима, а највећа несразмера се јавља између привредних и основних судова.¹⁹⁸

Правилник о накнади трошкова, којим је уређена и награда за рад вештака, у пракси се готово и не примењује. Судија одлучује о адекватности награде за рад вештака. Награде не зависе од сложености предмета или трајања посла, већ од износа који странке, а нарочито судија, сматрају адекватном накнадом за вештака. Судије једнострано доносе одлуке о награди за вештачења, а понекад и износу стварно насталих трошкова. Веома се ретко дешава да судија затражи од вештака да по изради налаза и мишљења поднесе захтев за накнаду, односно награду, иако је то прописано Правилником о накнади трошкова. Не постоје посебна правила којима се уређују услови за утврђивање трошкова.

Правилник о накнади трошкова би требало изменити и допунити, да би се детаљније уредили:

- прецизни рокови за плаћање вештака;
- поступак за подношење захтева вештака за исплату накнаде трошкова и награде за рад;
- критеријуми под којима судије разматрају захтеве вештака за исплату накнаде трошкова и награде за рад;
- право на улагање приговора на додељени износ награде и трошкова.

6.2.8 Одговорност вештака

За штету коју причини у вршењу своје делатности вештак одговара према правилима опште одговорности грађанског права, за ону штету коју је проузроковао намјерно или крајњом непажњом. Другим речима, наше законодавство санкционише

---

¹⁹⁸ Ибид.

само оно понашање које представља очигледну злоупотребу права. Међутим, када је у питању нехат, а не само намера, вештаци треба да снесу професионалне ризике, дакле, не само када раде са намером против интереса правде, него и када су њихова мишљења резултат стручне неспособности. Када доводе у заблуду суд и странке, мада ненамерно, таква понашања вештака би требало санкционисати. Међутим, вештак је лице са посебним знањима и самим тим не може одговорати само за намеру или крајњу непажњу, него би требало да одговара за сваки облик штете према правилима професионалне одговорности. По угледу на остале правосудне професије (јавни бележници, извршитељи, адвокати), требало је прописати обавезу да вештак закључи уговор о осигурању са осигуравајућом кућом, да би се трећа лица заштитила од евентуалне грешке у вршењу професионалне делатности вештака. Такође, Министарство правде не води систематску евиденцију о разрешењу вештака због неуредног, несавесног или нестручног вештачења. Чини се да Министарство ретко разрешава вештаке из тих разлога, ако то уопште и чини. Законом о судским вештацима је прописано да вештака разрешава Министарство правде на образложени предлог суда или странке, односно учесника у поступку. Према подацима Министарства правде, током 2017. године Министарству је поднето 65 предлога за разрешење, али ниједан вештак није разрешен због неуредног, несавесног или нестручног вештачења. Нису доступни јединствени и систематизовани подаци за раније године. Министарство правде не поседује стручна знања нити има утврђене поступке за оцену рада вештака и њихово разрешење, нити има органе задужене за овај поступак. То је разлог зашто би законским прописима требало осигурати да професионалне организације ефикасно прате етичке стандарде који се примењују од стране експерата у судским поступцима. Ова удружења треба да буду обавезна да обезбеде адекватне санкције за кршење професионалних стандарда понашања¹⁹⁹. Такве санкције могу бити опомена, протеривање из чланства у организацији, што може бити праћено губитком лиценце за рад. Санкционисањем таквог понашања које представља

---

¹⁹⁹ У Републици Србији, на пример, постоји више удружења вештака. На сајту једног од њих, Националног удружења проценитеља Србије, под опцијом „Судски вештаци“ није доступна ниједана информација и ниједан документ који би се тикао рада судских вештака - <https://procenitelji.org.rs/sudski-vestaci/> - сајт посећен 11.11.2019. године. Наравно, то не значи аутоматски да се наведено удружење активно не бави развојем струке судских вештака, јер може бити у питању само ажурирање сајта, али свакако, таква ситуација би се морала променити, зарад озбиљности, како удружења тако и саме струке судских вештака. Друго удружење вештака – Удружење судских вештака доо Београд - <http://www.sudski-vestaci.org.rs/kodeks.ph> - сајт посећен 11.11.2019. године, на својој интернет презентацији има мноштво активности, једна од њих је и доношење и текст Етичког кодекса судских вештака, али у том тексту нема наведених санкција уколико се поједини судски вештак не понаша у складу са прописаним правилима. Чак и када би санкције биле прописане у тексту Етичког кодекса, оне би имале ограничено дејство, јер би се односиле искључиво на оне судске вештаке који су чланови тог удружења судских вештака.

злоупотребу права превентивно би се деловало и на друге вештака да не крше етичка и друга правила у вршењу своје дужности.

6.2.9 Оцена налаза и мишљења – став суда према налазу и мишљењу вештака

Посматрано формално - логички, изгледало би да за оцену исказа вештака не може да важи начело слободне оцене доказа, јер се судија, коме недостају ванправна стручна знања за утврђивање релевантних чињеница, самим тим што се послужило вештачењем, прогласио нестручним и некомпетентним и за оцену вештаковог налаза и мишљења. Да је судија компетентан да цени исказ вештака, био би исто тако компетентан и стручан да сам утврђује односне чињенице. Међутим, ствари не стоје тако. Исказ вештака се цени као и свако друго доказно средство – по слободном уверењу судије. Да је то тако види се по томе што позитивноправни прописи не предвиђају никаква одступања од начела оцене доказа по слободном уверењу судије и не прави никакву разлику између оцене исказа вештака и оцене других доказа. Ако је налаз и мишљење вештака нејасан, непотпун и противречан утврђеним околностима случаја, или се појави сумња у тачност вештаковог налаза и мишљења или је налаз супротан другом налазу, суд је обавезан да те недостатке отклони поновним испитивањем вештака, или да понови вештачење са истим или другим вештацима.²⁰⁰ Поновна експертиза се одређује када је прва експертиза неприхватљива, а недостаци не могу да се отклоне поновни саслушањем вештака. Потреба за допунским вештачењем може се појавити и код квалитетно изведене основне експертизе, уколико се појаве нове чињенице и нови докази. Ако постоје два налаза који су супротни и чије је усаглашавање немогуће постићи, суд има могућност да одреди треће супервештачење или надвештачење и оно се обично поверава некој установи или факултету (често у иностранству), а не вештаку појединцу.

Вештачење које се доставља суду подлеже критичкој оцени странака у поступку, односно њихових пуномоћника и суд ће га ценити као и све друге доказе по принципу слободног судијског уверења. Вештачење треба да се подвргне логичкој анализи, па у том контексту суд ће ценити да ли су у налазу вештака дати одговори на

---

²⁰⁰ Члан 273 ЗПП

постављена питања, да ли у самом налазу има нелогичности и контрадикторности и слично. Коначан исказ вештака суд може да прихвати или не прихвати, али такав став мора да образложи у својој одлуци. Дакле, у складу са начелом слободне оцене доказа, налаз и мишљење вештака не обавезују судију, иако потичу од стручњака којег је ангажовао у поступку управо због тога што му недостаје стручност за утврђивање одређених чињеница. Одсуство стручног знања не подразумева да суд а priori треба да прихвати налаз вештака, без његове критичке оцене, јер би то ставило суд у потчињен положај у односу на вештака, већ суд изводи логички став о налазу и мишљењу вештака и подвргава га својој оцени, као и било које друго доказно средство. Осим тога, критичка анализа налаза и мишљења није само дужност суда, већ она треба да буде предмет и странака и њихових пуномоћника у поступку.²⁰¹

Судија може да провери налаз и мишљење вештака и консултовањем других стручњака ван поступка, а без ичије помоћи и сам је у стању да утврди неке недостатке у исказу вештака, логичке противречности, повреде у поступку вештачења, математичке грешке итд. Судија увек може да одреди ново вештачење са истим или другим вештаком. Мало је вероватно да се његово унутрашње уверење неће поклопити бар са једним исказом вештака. Али и када би се то десило, судија има могућност да суди супротно налазу и мишљењу вештака ако за своју одлуку нађе ослонац у другим доказима који га више убеђују, а у крајњем случају у примени правила *in dubio pro reo*.²⁰² Ипак, то се у пракси ретко догађа, јер је независност суда од вештаковог мишљења ретка, с обзиром да за то треба дати уверљиве и јасне разлоге у образложењу одлуке, што судија тешко може учинити имајући у виду недостатак стручне едукације у односу на предмет вештачења. Ипак, то ни у ком случају не значи да је судија на било који начин потчињен налазу и мишљењу вештака, иако у судској пракси су одлуке судије (наравно, у оним предметима у којима је одређено вештачење) у великом броју случајева објективно детерминисане вештачким налазом и мишљењем.

---

²⁰¹ У судској пракси је често да странка која приговара на налаз и мишљење обично то чини на начин што се изјашњава да „приговара налазу у целисти“, те да је „налаз и мишљење нестручан, нејасан, контрадикторан“ и слично. Међутим, уопштене констатације би требало избегавати, а странка која приговара дужна је да изнесе и конкретне примедбе, а не само уопштене. Осим тога, суд треба избегавати уопштене формулације као што су, на пример: „суд прихвата у целисти налаз и мишљење као објективан, уверљив, логичан, дат у свему у складу са правилима струке и науке“ (при чему је нејасно која су то правила и које струке у питању, а још мање је компетентан да цени правила те струке), већ уместо тога суд свој став треба образложити конкретном аргументацијом.

²⁰² Видети: Момчило, Грубач, *Вештачење у кривичном поступку*, У: Приручник о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др Небојша Шаркић, Београд 2011, стр. 46–60.

6.3 Вештачење у ванпарничном поступку

Закон о ванпарничном поступку извршио је законску класификацију ванпарничних поступака у следеће групе:

- поступци уређења личних стања (статусне ствари);
- поступци уређења породичних ствари;
- поступци у имовинским стварима;
- поступак састављања, чувања, потврђивања и поништавања исправа и судски депозит.

У Закону о ванпарничном поступку Србије разграничење је извршено применом законског критеријума као основног, али и применом критеријума спора као допунског критеријума. То значи да се ванпарнични поступак примењује само у оним правним стварима које су законом изричито прописане, али се може водити и у другим правним стварима из надлежности редовних судова, ако се не односе на заштиту повређеног или угроженог права, нити се због својства учесника у поступку могу применити одредбе Закона о парничном поступку.²⁰³

Закон о ванпарничном поступку Републике Србије у првом делу садржи опште одредбе, у којима се уређују појам (дефиниција) ванпарничног поступка и регулишу општи институти ванпарничног поступка, који се примењују у свим посебним ванпарничним поступцима из тог закона, као и у другим ванпарничним стварима у којима нису уређена правила поступка, док у другом делу регулишу посебне ванпарничне поступке по групама и појединачно у оквиру сваке групе. Из тих разлога, у теорији и у пракси говори се о општем ванпарничном поступку и посебним ванпарничним поступцима.

---

²⁰³ Чл. 1 Закона о ванпарничном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл.гласник РС“, бр.46/95-др. закон, 18/2005-др. закон, 85/2012, 45/2013-др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015-др. закон (у даљем тексту: ЗВП)

6.3.1 Општи ванпарнични поступак

Општи ванпарнични поступак чине правила садржана у општим одредбама Закона о ванпарничном поступку по коме судови поступају и одлучују о личним, породичним, имовинским и другим правним стварима које се по томе закону или другом закону решавају у ванпарничном поступку. По општем поступку поступа се и у другим правним стварима из надлежности судова за које законом није изричито одређено да се решавају у ванпарничном поступку, ако се не односе на заштиту повређеног или угроженог права нити се због учесника у поступку могу применити одредбе Закона о парничном поступку. Ове одредбе судови примењују у свим посебним поступцима из тог закона, као и у другим ванпарничним стварима, за које посебним законима нису уређена правила поступка. Прописано је да се у свим ванпарничним поступцима сходно примењују одредбе ЗПП, ако тим или другим законом није другачије одређено.²⁰⁴

Ванпарнични поступак покреће се предлогом физичког лица или предлогом јавног органа одређеног законом ради заштите јавног интереса (јавни, односно државни тужилац, орган старатељства).²⁰⁵ У случајевима и под условима који су законом прописани, суд покреће поступак по службеној дужности. У појединим правним стварима поступак се покреће само на предлог заинтересованог лица. Неке радње у поступку могу предузимати и учесници који нису пословно способни, односно таквим учесницима суд може дозволити да предузимају одређене радње у поступку. Суд увек одлучује у облику решења, а поступак је двостепен, постоји могућност права жалбе као основног правног лека. Поводом жалбе првостепени суд може сам новим решењем укинути или преиначити жалбено решење, ако се тиме не вређају права других учесника која се на том решењу заснивају. Другостепени суд је овлашћен да одлучује и о неблагоприятној жалби ако се тиме не вређају права других лица која су заснована на том решењу. Питање ванредних правних лекова је одређено другачије у односу на парнични поступак. У статусним стварима ревизија је по правилу дозвољена по условима које предвиђа ЗПП. У вези за захтевом за заштиту законитости сходно се примењују одредбе ЗПП. У неким ванпарничним поступцима дозвољено је поновно расправљање и без улагања предлога за понављање поступка. Динамична структура тих ванпарничних ствари то оправдава, па се поновном расправљању на бази нових

---

²⁰⁴ Члан 30 став 2 ЗВП

²⁰⁵ Чл. 2 ЗВП

чињеница противи правило *не бис ин идем*, због чега понављање поступка није допуштено.

У ванпарничним поступцима постоји правило да свака странка сноси своје трошкове поступка. Ако у поступку учествује више странака (јер ванпарнични поступак, за разлику од парничног који је увек двостраначки, може бити једностраначки, двостраначки и вишестраначки) са подударним интересима, трошкови се међу њима деле сразмерно. У статусним стварима о трошковима поступка суд одлучује водећи рачуна о околностима сваког случаја и о исходу спора. И у ванпарничном поступку суд је овлашћен да о трошковима поступка одлучује по начелу кривице (трошкове сноси учесник који их је проузроковао својом кривицом) или применом правила о случају који се учеснику десио (трошкове сноси учесник коме се случај десио). У ванпарничном поступку важе правила парничне процедуре као супсидијарни извор, ако ванпарничним поступком одређена питања нису регулисана на посебан начин.

6.3.2 Посебни ванпарнични поступци

Закон о ванпарничном поступку садржи одредбе којим уређује: лична стања (задржавање у здравственој организацији која обавља делатност у области неуропсихијатрије; проглашење несталог лица за умрло и доказивање смрти; давање дозволе за ступање у брак; проглашење детета за рођено у браку); имовинске односе (одређивање накнаде за експроприсану непокретност; уређење управљања и коришћења заједничке ствари; деоба заједничких ствари или имовине; уређење међа); исправе (састављање и потврђивање садржине исправе, чување исправе и поништавање исправе и судски депозит).

Лишење пословне способности. Пунолетно лице које због болести или сметњи у психофизичком развоју није способно за нормално расуђивање те због тога није у стању да се само стара о себи и о заштити својих права и интереса може бити потпуно лишено пословне способности. Пунолетно лице које због болести или сметњи у психофизичком развоју угрожава непосредно своја сопствена права и интересе или права и интересе других лица, својим поступцима, може бити делимично лишено пословне способности.

Судском одлуком о делимичном лишењу пословне способности одредиће се правни послови које лице делимично лишено пословне способности може самостално предузимати. Ако лице лишено пословне способности има непокретности, одлука се уписује и у јавни регистар права на непокретностима.²⁰⁶ Централни део поступка лишења пословне способности јесте медицинска експертиза коју врше најмање два лекара специјалиста – психијатри.

Овај поступак води општински суд у ванпарничном поступку према **домицилу – пребивалишту или боравишту** лица које треба лишити пословне способности. Лицу лишеном пословне способности може се вратити пословна способност када престану разлози због којих је оно било потпуно или делимично лишено пословне способности.²⁰⁷ Правоснажна судска одлука о лишењу и враћању пословне способности уписује се у матичну књигу рођених.²⁰⁸

Вештачење пословне способности односи се на питање да ли је некој особи, која је већ психички болесна или се оправдано сумња у неки психички поремећај, потребно одузети пословну способност и то потпуно или делимично. Одлуку о лишавању пословне способности доноси суд у ванпарничном поступку, уз сарадњу органа старатељства, након што проведе психијатријско вештачење. У поступку одузимања и враћања пословне способности суд испитује да ли је пунолетно лице према степену способности за нормално расуђивање у стању да се само брине о својим правима и интересима и одлучује о потпуном или делимичном враћању пословне способности кад престану разлози за потпуно, односно делимично одузимање пословне способности. Пунолетна особа која због душевне болести, душевне заосталости или неког другог узрока није способна да се сама брине о својим правима и интересима потпуно се лишава пословне способности. Пунолетна особа која својим поступцима непосредно угрожава своја права и интересе или права и интересе других особа због своје душевне болести, душевне заосталости, прекомерног уживања алкохола или опојних дрога, сенилности или других узрока делимично се лишава пословне способности. Психијатријски вештак треба да утврди постоји ли код испитиване особе неки психички поремећај или не. Уколико постоји, онда треба утврдити природу, врсту, степен и трајност психичког поремећаја. Након спроведене анализе психичког стања вештачене особе, он треба да да одговор на друго, форензичко-психијатријско питање: да ли нађени психички поремећај индицира одузимање пословне способности

---

²⁰⁶ Члан 34 ЗВП

²⁰⁷ Члан 42.

²⁰⁸ Члан 44.

и постављање старатеља. Код просуђивања другог питања, вештак треба да сагледа у ком степену су права и интереси психички поремећене особе угрожени, затим у ком степену психички поремећена особа угрожава права и интересе других лица и да ли је степен социјалних потреба такав да је оправдано приступити одузимању пословне способности и постављању старатеља.²⁰⁹

Старатељство може бити у случајевима одузимања пословне способности пролазна мера, која се примењује када је и колико то потребно, а укида се када за њим више нема потребе. Међутим, то се не односи на нека стања која имају трајни карактер – душевна заосталост, прогресивни органски психички поремећаји, као што је деменција и сл. код којих се не може очекивати неко значајно побољшање. Лице према коме се поступак за лишење пословне способности води мора бити прегледано од најмање два лекара одговарајуће специјалности, који ће дати налаз и мишљење о стању менталног здравља и способности тог лица за расуђивање. Вештачење се врши у присуству судије, сем када се обавља у здравственој установи.²¹⁷ Суд може одредити решењем да лице према коме се води поступак буде смештено у здравствену установу ради опсервације његовог менталног стања, али не дуже од 30 дана.²¹⁰ Када су у питању алкохоличари и зависници о дрогама, суд може одложити доношење решења о делимичном одузимању пословне способности због злоупотребе алкохола или других опојних средстава, ако се с обзиром на све околности случаја, основано може очекивати да ће се лице у односу на које се води поступак уздржати од злоупотребе алкохола или других опојних средстава.²¹¹ Дакле, суд може застати са поступком делимичног одузимања пословне способности и одложити доношење одлуке ако се та особа подвргла лечењу у одговарајућој здравственој установи. Проблеми зависника о алкохолу од посебног су значаја и интереса за старатељство. Психичке промене су честе и изразите код алкохоличара услед токсикоманске зависности. Неопходно је испитати какве промене изазива алкохолизам у понашању: колико то понашање садржи антисоцијалног, преступничког или криминалног, колико угрожава властита права, интересе, колико својим поступцима угрожава права и интересе својих сродника, изазива немир, троши зарађени новац на штету својих и најближих итд.²¹² Потребно је анализирати прилике и односе те особе, социјалне околности у којима је таква особа, те анализирати колико би одузимање пословне способности допринело томе да

---

²⁰⁹ Више о томе: Станко Милић, *Судска психијатрија*, Подгорица, 2014, стр. 92.

²¹⁷ Члан 38 став 1 и 2

²¹⁰ Став 3.

²¹¹ Члан 41.

²¹² Више о томе: Станко Милић, *оп. цит.*, стр.94.

психијатријски болесник не учини нешто што је психопатолошки мотивисано и на његову или штету других лица. Алкохоличари представљају групацију код које сврха старатељства посебно може доћи до изражаја када је у питању пружање помоћи таквој особи у лечењу и рехабилитацији.

Поступак за враћање пословне способности може покренути суд по службеној дужности или на предлог органа старатељства, јавног тужиоца, старатеља, брачног друга итд. Поступак за враћање пословне способности може покренути и сама особа која је лишена пословне способности, осим ако је баш очито да није способна за расуђивање. Вештак психијатријске струке у том случају даје свој налаз и мишљење о психичком стању штићеника, те да ли се стање толико побољшало да се пословна способност може вратити делимично или потпуно. На темељу спроведеног вештачења суд доноси одговарајућу одлуку.

Задржавање у здравственој организацији која обавља делатност у области неуропсихијатрије је ванпарнични поступак у коме суд одлучује о смештају и задржавању душевно оболелог лица у одговарајућој здравственој установи кад је због природе болести неопходно да то лице буде ограничено у слободи кретања и општења са спољним светом. Овај суд води поступак по службеној дужности. Услови за задржавање у здравственој организацији утврђују се на начин прописан за поступак лишења пословне способности. Суд је дужан да у прописаном року од пријема пријаве, односно од дана задржавања, донесе решење о томе да ли се лице примљено на лечење треба задржати у здравственој организацији. Против решења дозвољена је жалба.

Проглашење несталог лица за умрло је ванпарнични поступак у коме суд проглашава нестало лице за умрло у складу и под условима прописаним одредбама ванпарничног поступка.

Доказивање смрти је ванпарнични поступак у коме се утврђује смрт лица за које о чињеници смрти нема доказа предвиђених законом. Законом о матичним књигама, свако лице које има непосредни правни интерес, као и јавни тужилац, може поднети предлог суду да решењем утврди смрт тог лица.

Продужење родитељског права је ванпарнични поступак у коме суд одлучује о продужењу родитељског права после пунолетства детета, кад оно због душевне болести, заосталог душевног развоја, телесних мана, или других разлога, није у стању да се само стара о својим правима и интересима, као и својој личности. Поступак покреће родитељ или орган старатељства предлогом пре пунолетства детета, али суд

може донети решење о продужењу родитељског права и кад је предлог поднесен касније (неблаговремено), али само кад су разлози за продужење постојали у време наступања пунолетства детета. Детету се обавезно одређује посебан старалац, а њега може одредити суд или орган старатељства. Поступак је по закону хитан. Утврђивање душевног и физичког стања детета суд врши по службеној дужности, применом правила прописаних у поступку за лишење пословне способности. Обавезно се заказује и одржава рочиште на које се позивају: орган старатељства, дете, посебни старалац детета и његови родитељи. Родитељи се обавезно саслушавају, а орган старатељства је дужан дати своје мишљење о потреби продужења родитељског права. Особа постаје пунолетна са 18 година. Међутим, ако је реч о особи која услед телесних или душевних недостатака није способна да се сама брине о својој личности, правима и интересима, може се продужити, односно наставити старатељско право и то по одлуци суда. У душевне недостатке се убраја душевна болест, душевна заосталост или из неког другог разлога неспособност за расуђивање. Уколико један родитељ „због душевне болести, душевне заосталости, прекомерног уживања алкохола или опојних дрога или другог узрока“ није способен да се сам брине о својим правима и интересима, тада он није способен пружити адекватну правну заштиту ни свом детету. У таквом случају такав се родитељ ставља под старатељство, а функцију законског заступника може вршити само други родитељ.

Одредбе о лишењу и враћању пословне способности сходно се примењују и на поступак за продужење родитељског права.²¹³

Давање дозволе за ступање у брак је ванпарнични поступак у коме суд својом одлуком одобрава склапање брака, отклањањем брачних сметњи.

Да би судија био сигуран у ваљаност одлуке, мора прибавити одговарајуће мишљење о животној зрелости особа које су поднеле захтев. То се може обезбедити путем стручног мишљења Центра за социјални рад и лекара. Након добијања ових мишљења и саслушања малолетног предлагача и његових родитеља, суд одлучује да ли је особа психофизички зрела да ступи у брак. Одлука се не може ваљано донети без прибављања ових стручних мишљења. Закон забрањује закључивање брака особама које су теже душевно оболеле, теже душевно заостале или неспособне за расуђивање, а ако до закључења брака ипак дође, проводи се процена психичког стања те у судском поступку може доћи до поништења брака.

---

²¹³ Члан 74 ЗВП

Породични закон говори о заблуди која утиче на ваљаност брака и због које се брак може такође поништити судским путем. Заблуда о битној особини брачног друга постоји када се ради о особини, односно околности која би другог брачног друга одвратила од закључивања брака да је за њу знао, а нарочито у случају трајне или опасне тешке болести, противприродне навике, полне немоћи, трудноће жене од друге особе, нечасног занимања, раније осуде због кривичног дела учињеног због нечасног мотива.²¹⁴

Одређивање накнаде за експроприсану непокретност је ванпарнични поступак у коме суд одређује накнаду за експроприсану непокретност кад корисник експропријације и ранији сопственик пред надлежним општинским органом управе нису закључили пуноважан споразум о накнади за експроприсану непокретност. Експропријација је принудно лишавање својине ради друштвено-државног интереса, односно општег интереса и један вид ограничавања својине.²¹⁵ Непокретности се могу експроприсати или се својина на њима може ограничити само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која се одређује према тржишним ценама.²¹⁶

У овом ванпарничном поступку суд одређује накнаду за експроприсану непокретност кад корисник експропријације и ранији сопственик пред надлежним општинским органом управе нису закључили пуноважан писмени споразум о накнади за експроприсану непокретност.²²⁵ Ако корисник експропријације и ранији сопственик не закључе споразум о накнади за експроприсану непокретност у року од два месеца од дана правоснажности решења о експропријацији, или ако је јавни правобранилац оценио да је њихов споразум закључен на штету друштвене заједнице, општински орган управе надлежан за имовинскоправне послове дужан је да правоснажно решење о експропријацији са списима без одлагања достави надлежном суду.²¹⁷ Ако надлежни орган управе тако не поступи, суд, на иницијативу учесника, сам прибавља правоснажно решење и све остале списе предмета о експропријацији. Поступак одређивања накнаде покреће се и води по службеној дужности. Поступак је хитан.²¹⁸ Суд заказује рочишта да би странкама дао могућност да се изјасне о облику и обиму,

---

²¹⁴ Члан 30 став 4 ПЗ

²¹⁵ Милена Трговчевић-Прокић, Вештачење у ванпарничном поступку, у: Вештачења-примена новог Закона о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др. Небојша Шаркић, Београд, 2010. 95–109, стр. 96

²¹⁶ Члан 1 Закона о експропријацији, „Службени гласник РС“ бр. 40/84, 53/87 и 15/90

²²⁵ Члан 132 ЗВП

²¹⁷ Члан 61 Закона о експропријацији РС

²¹⁸ Члан 134 ЗВП

односно висини накнаде, као и доказима о вредности непокретности који се прибављају по службеној дужности. На рочиште се позива и јавни правобранилац ако је оценио да је споразум учесника о накнади у поступку пред надлежним органом управе закључен на штету друштвене заједнице, уколико корисник експропријације није општина.²¹⁹

Пошто утврди све важне чињенице, суд решењем одређује облик и обим, односно висину накнаде. Ако се о томе споразумеју странке, суд ће своје решење засновати на том споразуму ако није у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала. Ово решење суд доставља јавном правобраниоцу и кад није учествовао у поступку његовог доношења.²²⁰ Ако се странке споразумеју да се накнада за експроприсану непокретност одреди у облику давања друге непокретности, споразумом ће се одредити рок узајамних обавеза. Ако се тај рок не одреди, одредиће га суд решењем о накнади.²²¹

Све трошкове поступка сноси корисник експропријације, изузев трошкова који су изазвани неоправданим поступцима ранијег власника. Закон о експропријацији предвиђа да се висина накнаде у новцу одређује према тржишној цени, а према околностима у моменту закључења споразума о висини накнаде, а ако споразум није постигнут, према околностима у моменту доношења правоснажне одлуке о накнади. Да би се ова накнада остварила, неопходно је обавити одређена вештачења. У поступку одређивања накнаде за експроприсану непокретност суд је везан садржином решења о експропријацији.

Судски вештак треба да утврди тржишну вредност земљишта водећи рачуна о свим околностима. При томе, такође треба имати у виду и друге законске одредбе које се односе на одређивање ове накнаде. На пример, сопственику експроприсане непокретности, поред накнаде према тржишној цени обрачунатој у складу са чл. 42, припада накнада за експроприсани виноград или воћњак уколико исти постоји на експроприсаној некретности, коју је корисник експропријације дужан да му исплати.²²²

---

²¹⁹ Члан 136 ЗВП

²²⁰ Члан 137.

²²¹ Члан 138.

²²² Накнада за експроприсани виноград или воћњак који даје плодове одређује се тако што се одреди обештећење за земљиште према члану 42. овог закона, па се том износу дода тржишна цена неамортизованих инвестиција уложених за подизање и одржавање таквог винограда или воћњака и износ чистог приноса који би тај виноград или воћњак дао, с обзиром на своју старост и плодност, за онолико година колико је потребно да се подигне и да ступи у пуну родност нов виноград или воћњак. Накнада за експроприсани млад виноград или воћњак који не даје плодове одређује се тако што се

Уређење управљања и коришћења заједничке ствари је ванпарнични поступак у коме суд одређује начин управљања и коришћења заједничке ствари сувласника, сукорисника и других садржаоца исте ствари.²²³

Деоба заједничке ствари или имовине је ванпарнични поступак у коме суд одлучује о деоби и начину деобе једне или више ствари или имовине, као заједничких и неподељених предмета права својине.²²⁴

Поступак се покреће предлогом на захтев једног од сувласника.

Ако међу заједничарима настане спор о предмету деобе и о величини заједничке ствари или имовине или о праву сувласништва појединих сувласника, односно о величини њихових делова, суд прекида ванпарнични поступак и упућује предлагаче да у одређеном року покрену парницу. Ако предлагач то не учини, сматра се да је предлог за деобу повукао.²²⁵ У току поступка суд је обавезан покушати да се учесници поравнају. Ако се у томе не успе, суд доноси решење о деоби и начину деобе заједничке ствари или имовине. Решење о деоби се доноси пошто се изведу и правилно оцене потребни докази (саслушање странака, вештачење, исправе, сведоци), те правилно примени материјално право. Вештачење ће се спровести када је то потребно.²²⁶ Често се одређује грађевинско вештачење у поступцима за деобу непокретних ствари. Диспозитив решења садржи и одлуку о начину и остваривања стварних права на деловима ствари подељеној између учесника. Ако се деоба некретнина врши судском продајом заједничке ствари, а учесници се не сагласе да се продаја изврши по правилима ванпарничног поступка о добровољној продаји, продаја се дозвољава и спроводи сходно правилима извршног поступка о принудној јавној продаји. Правоснажно решење ванпарничног суда о деоби представља извршну исправу, па се на основу ње може покренути извршни поступак.

Уређење међа је ванпарнични поступак у коме суд утврђује границу између суседних непокретности кад су међашки знаци оштећени или померени, а суседи не

одреди накнада за земљиште према члану 42. овог закона, па се томе дода вредност инвестиција уложених за његово подизање и износ чистог приноса који би се остварио за онолико година колико је тај виноград или воћњак стар до тренутка експропријације. По одредбама ст. 1 и 2 овог члана одређује се накнада и за поједина стабла воћака и чокота винове лозе који се налазе на експроприсаном земљишту (члан 45 Закона о експропријацији РС).

²²³ Члан 141 ЗВП

²²⁴ Члан 148.

²²⁵ Члан 150.

²²⁶ Члан 153, став 11.

могу споразумно да утврде границу.²²⁷ Предлог може поднети сваки од власника, односно корисника тих парцела.²²⁸ Ако споразум не буде постигнут, суд заказује рочиште на лицу места на које позива вештака геометра, а по потреби и сведоке.²²⁹ На рочишту за уређење међа суд на лицу места утврђује граничну линију између земљишних парцела учесника и ту линију обележава граничним знацима.²³⁰ У решењу о уређењу међа суд описује граничну линију, позивајући се на скицу успостављеног стања, која чини саставни део решења.²³¹ Против решења другостепеног суда ревизија није дозвољена.²³² У случају у коме вредност те површине прелази одређени износ (800.000,00 динара), а учесници не постигну споразум, суд упућује предлагача на парницу и обуставља ванпарнични поступак.²³³

Поништење исправе је ванпарнични поступак који има за циљ да повериоцу омогући остварење неког материјалног права из уништене или нестале исправе, коју он мора поднети дужнику да би своје право остварио. Истовремено се овим поступком жели постићи да неовлашћено лице, коме је исправа дошла у посед, не може наплати износ који је наведен у исправи.

Судски депозит је предаја суду новца, хартија од вредности или других исправа које се могу уновчити, племенитих метала, драгоцености и других предмета кад је то законом или другим прописом предвиђено, односно кад дужник може за повериоца положити код суда ствар коју дугује.

---

²²⁷ Члан 155.

²²⁸ Члан 156.

²²⁹ Члан 157.

²³⁰ Члан 161.

²³¹ Члан 162.

²³² Члан 163.

²³³ Члан 159.

6.4. Вештачење у извршном поступку

У науци постоје три схватања о односу парничног и извршног поступка. По првом схватању, извршни поступак је само логичан наставак парничног поступка. По другом, извршни поступак је самосталан и независан поступак. По трећем, њихов однос је двојак: са нормативног становишта, то су одвојени поступци, а са телеолошког, они чине једну цјелину, јер служе истом циљу – остварењу заштите и остварењу грађанских потраживања. Прво схватање није одрживо, јер се извршни поступак не наставља увек окончањем парничног поступка. Поред тога, у извршном поступку се остварују и грађанско-правна потраживања утврђена у управном, прекршајном, кривичном или неком другом поступку. Друго схватање је делимично тачно, јер извршни поступак не чини сасвим нову самосталну и независну процесну целину, већ је органски везан са парничним поступком. Ово и због чињенице да суд по службеној дужности не обезбеђује континуирани наставак извршног поступка након окончања парничне процедуре, већ то чини по предлогу странака.

Због свега наведеног, најприхватљивије је треће становиште, јер је несумњиво да су извршни и парнични поступак регулисани посебним и самосталним нормама, а једном и другом поступку крајњи је циљ исти – остварење потраживања повериоца и заштита објективног поретка. Извршни поступак представља последњу, али изузетно значајну, фазу у реализацији одређеног субјективног права. Поступак извршења представља логични наставак парничног, ванпарничног или неког другог поступка у коме је претходно донета извршна исправа. Кроз поступак извршења судске одлуке правна норма се претаче у реалан циљ, а крајњи циљ извршног поступка је да у најкраћем року извршни поверилац обезбеди испуњење онога што је суд наложио извршном дужнику извршном исправом.²³⁴

Постоји читав низ животних ситуација у којима суд мора консултовати стручна лица ради ваљане реализације судских одлука. Упркос томе, Закон о извршењу и обезбеђењу нису детаљно уредили положај лица која вештаче у извршним предметима. Према ранијем Закону о извршењу и обезбеђењу („Сл. гласник РС“, бр. 31/2011). који је мењан чак три пута, вештачење у поступку извршења није било дозвољено. Зато је

---

²³⁴ Видети: Небојша, Шаркић, Младен, Николић, *Вештачење у извршном поступку*, У: *Вештачења – спорна питања*, Зборник радова, , стр. 72–82, Београд, 2008.

донесен потпуно нови Закон о извршењу и обезбеђењу број 106/2015 „Службени гласник РС“, који је ступио на снагу 1. јула 2016. године. Питање вештачења је овим законом детаљније регулисано и по њему је вештачење сада дозвољено у поступку извршења. Дакле, концепција извршног поступка није у доношењу одлуке између странака, већ само у реализацији извршне исправе која представља извршни наслов. Иако се сматра да се све спорне чињенице расправљају и утврђују у поступку који претходи доношењу извршне исправе (најчешће парнични поступак), ипак у одређеним случајевима је могуће и неопходно да се одређене чињенице морају утврдити или разјаснити путем вештачења у извршном поступку.²³⁵ На пример, може се појавити спорно међу странкама да ли је извршни дужник своју новчану обавезу измирио у целости и колико она износи по питању главног дуга и законске камате. Или, на пример, у поступку извршења на покретним стварима као обавезна извршна радња појављује се процена покретних ствари. Приликом пописа и процене покретних ствари које се морају продати у извршном поступку судски извршитељ процениће њихову вредност. То није компликовано кад се ради о уобичајеним предметима (покућство и др.), међутим, ако је предмет пописа нека специфична ствар (на пример, неки уметнички предмет и сл.), у тим случајевима суд се не може ослонити на знање судског извршитеља и његову компетентност. Уместо тога, мораће да ангажује лице које располаже додатним знањима, односно прибавити мишљење посебних стручњака који ће проценити одређене вредности.²³⁶ Није исто да ли се ради о оригиналу или репродукцији (када је у питању нека уметничка слика), о старом предмету или антиквитету и сл. Такође, у поступку извршења на непокретности обавезна извршна радња је утврђивање вредности непокретности, којој суд приступа по службеној дужности. Суд вредност непокретности утврђује решењем и то као почетну вредност за јавно надметање, а у висини тржишне цене на дан процене. Та вредност се може утврдити на основу налаза и мишљења вештака грађевинске струке. Пре доношења одлуке којом суд утврђује вредност непокретности, странке могу изнети примедбе на налаз и мишљење вештака о којима се вештак мора изјаснити и које суд мора расправити. Решење о утврђивању вредности непокретности може се побијати жалбом.

---

²³⁵ Више о томе видети: Никола, Бодирога, *Однос парничног и извршног поступка*, У: Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2018, стр. 45-76.

²³⁶ Мишљења или извештаји која дају друга стручна лица – кустос, нумизматичар, златар, орган старатељства, пореска управа, агенција за промет непокретности), не спадају у круг судских вештака. Радње које обављају ова лица су такве да помажу суду у поступку утврђивања или разјашењења неких чињеница за које је потребно посебно стручно знање.

Осим путем вештачења, вредност непокретности може се утврдити и на други погодан начин. То може бити на начин што ће суд или јавни извршитељ прибавити извештај о вредности непокретности од Пореске управе за територију на којој се налази непокретност или извештаја од најмање две реномиране агенције које се баве прометом непокретности на подручју на којем се налази непокретност. У том случају, странке ипак могу ставити примедбе и предложити да се ипак обави вештачење, јер је реч о стручној процени стручних органа, односно лица, а не вештачењу у класичном смислу те речи. Такође, потреба за ангажовањем вештака грађевинске струке ће се појавити када је у поступку извршења извршном исправом наложено извршном дужнику да изгради неку непокретност, обави грађевинске радове, отклони недостатке на грађевини и слично. Потреба ангажовања вештака ове струке је због тога што се странке често споре око чињенице да ли је извршни дужник поступио у целости по извршној исправи, односно да ли је поступио сагласно извршној исправи у погледу квалитета радова и потребног материјала.²³⁷

Вештачење од стране вештака геодетске струке биће увек неопходно када се обавеза извршног дужника састоји у предаји одређене парцеле или дела парцеле. Судски извршитељ не располаже стручним знањима да би могао са сигурношћу потврдити и констатовати приликом спровођења извршења да је извршни дужник поступио у складу са извршном исправом. Због наведеног, вештак геодетске струке (геометар) који присуствује спровођењу извршења, и у складу са правилима своје струке, обележава границе парцеле или дела парцеле који је предмет продаје, на основу чега се записнички констатује да је извршење спроведено у складу са извршном исправом.

Ако се обавеза извршног дужника састоји у томе да отклони недостатак или квар који се појавио на возилу или некој машини, односно уређају, за време трајања гарантног рока, као спорно међу странкама може се појавити питање да ли је извршни дужник отклонио недостатак или квар. За правилан одговор биће потребно ангажовање вештака одговарајуће струке. Најчешће се одређује вештачење по вештаку машинске струке и то када треба вештачити разна возила или машине, односно електротехничке струке када су у питању различити електротехнички уређаји.

Такође, суд мора приликом спровођења неких специфичних извршења, као што је одузимање или предаја детета, да ангажује стручни тим који се састоји од дечијег психолога, педагога, социјалног радника. За овакву врсту извршења је искључиво

---

²³⁷ О овом питању видети: Небојша, Шаркић, Младен, Николић, *оп.цит.*, стр. 72-82.

надлежан суд, а не јавни извршитељ. Конвенција о правима детета гарантује сваком детету поступање које је у његовом најбољем интересу (што је правни стандард), па суд с обзиром на то да не располаже стручним знањем из ове области, мора ангажовати стручњаке који ће му помоћи у доношењу одлуке и консултовати их у начину спровођења извршења, у циљу брижљивог и стручног спровођења поступка извршења, са што мање траума и последица по дете.²³⁸

Закон о извршењу и обезбеђењу (2011) прописује да орган старатељства и у процесу извршења има активну легитимацију. Наиме, он може да као странка у поступку – извршни поверилац, покрене поступак за предају и одузимање детета на основу одлуке суда о вршењу родитељског права.²³⁹ У том поступку дете се принудним путем одузима од лица код кога се налази и предаје лицу коме је поверено на чување и васпитање. Поред овога, орган старатељства у извршном поступку може имати улогу извршног дужника (на пример, у поступку извршења одлуке која је донесена у поступку за накнаду штете коју је штићенику причинио старатељ). Такође, улогу законског заступника штићеника орган старатељства ће имати у свим оним поступцима у којима је штићеник извршни поверилац или извршни дужник. У поступку извршења орган старатељства може имати улогу помоћног органа суда. У поступку када се врши предаја и одузимање детета, одређено стручно лице центра за социјални рад учествује у поступку извршења, а његово суделовање у поступку треба да омогући заштиту најбољег интереса детета, да би дете са што мање психичких траума прошло кроз поступак спровођења извршења. Када је у питању извршење одлуке ради одржавања личних односа са дететом, ЗИО прописује само упућујућу норму којом предвиђа сходну примену одредаба које се односе на предају и одузимање детета. Стручно лице из центра за социјални рад треба да омогући да се успостави однос блискости и поверења између родитеља и детета, посебно уколико је због протеча времена дошло до емоционалне отуђености детета од родитеља са којим треба да одржава личне односе.²⁴⁰

---

²³⁸ Више о томе видети: Небојша, Шаркић, Младен, Николић, *Вештачење – грађанско-правни аспект*, Београд, 2014. стр. 189.

²³⁹ Видети: Г. Станковић, В. Боранијашевић, *Извршно процесно право*, Правни факултет, Косовска Митровица, 2012, стр. 227

²⁴⁰ О томе више: Г. Станковић, (2013), Процесни положај центра за социјални рад као органа старатељства у грађанском судском поступку, реферат са Стручног скупа: „Процесни положај центара за социјални рад пред судовима“, Дивчибаре, 26. и 27. септембар 2013.г.

6.5 Вештачења у споровима за накнаду штете

У свим правним системима постоји општа забрана проузроковања штете другоме која се најчешће изриче посредно кроз наметање обавезе лицу које је штету проузроковало да исту надокнади. Међутим, у нашем праву се забрана проузроковања штете изриче не само посредно, већ и непосредно, јер се предвиђа да је свако дужан да се уздржи од поступка којим се може другоме проузроковати штета.²⁴¹ Закон о облигационим односима садржи дефиницију штете, иако не потпуну, прописујући да је штета умањење нечије имовине (обична штета) и спречавање њеног повећања (измакла корист), као и наношење другоме физичког или психичког бола или страха (нематеријална штета).²⁴² Дакле, у нашем праву појам штете односи се на повреду не само имовинских већ и неимовинских добара.

Врсте одговорности за проузроковану штету су: неуговорна и уговорна одговорност.

Неуговорна одговорност настаје без посебног правног основа између штетника и оштећеног, а због повреде опште (апсолутне) забране проузроковања штете другоме. Обавеза накнаде штете код неуговорне одговорности је једина и основна обавеза штетникова.

Уговорна одговорност претпоставља постојање посебног правног односа између штетника и оштећеног и повреду обавезе која произлази из тог правног односа, односно посебне – релативне забране проузроковања штете другоме. Код уговорне одговорности, обавеза накнаде штете представља секундарну обавезу коју дужник дугује поред основне обавезе; неуговорна одговорност је регулисана прописима императивног карактера, тако да се не може споразумом између штетника и оштећеног унапред искључити или ограничити. У погледу застаревања, рокови застарелости почињу тећи од тренутка када оштећени сазна за штету и штетника код неуговорне, док код уговорне у року од доспелости потраживања за исплату. За неуговорну општи застарни рок је три године од дана када је оштећени сазнао за штету и штетника, док потраживање накнаде штете настале повредом уговорне обавезе застарева за време одређено за застарелост те обавезе.

---

²⁴¹ Чл. 16 Закона о облигационим односима Сл. лист СФРЈ бр.29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93 и Сл. лист СЦГ бр. 1/2003 Уставна повеља (у даљем тексту: ЗОО)

²⁴² чл. 155 ЗОО

Основи одговорности. Под основом одговорности подразумева се разлог због којег се одговара за штету, односно идеја која одговорност за штету разумно и уопштено оправдава. У савременом праву грађанско-правна одговорност заснива се на више основа, то су: кривица, створени ризик и правичност, одговорност због кривице, одговорност због створеног ризика и одговорност због правичности.

За разлику од одговорности по основу кривице, која у савременом праву представља основно правило, објективна одговорност чини изузетак. Подручје објективне одговорности представљају штете од опасних ствари и опасних делатности и други случајеви у којима се законом предвиђа да се одговара без обзира на кривицу.²⁴³ Ако се ради о штети која је настала у вези са опасном ствари или опасном делатношћу, постоји законска претпоставка да штета потиче од те ствари, односно делатности, изузев ако се докаже да оне нису биле узрок штете.²⁴⁴

Одговорност привредних друштава за своје запослене

Штету коју запослени на раду или у вези са радом проузрокује трећем лицу, одговорно предузеће у којем је запослени радио у тренутку проузроковања штете.²⁴⁵

Следећи услови за настанак ове одговорности треба да буду кумулативно испуњени:

1. да је штету проузроковао запослени који је засновао радни однос,
2. да је штета проузрокована трећем лицу и на раду или у вези са радом.

Предузеће које је исплатило накнаду оштећеном има право регреса према запосленом само у случају да је запослени проузроковао штету намјерно или крајњом непажњом.

Накнада штете због неиспуњења или закашњења

Поверилац је овлашћен да од дужника захтева испуњење обавезе, а дужник да је испуни у свему онако како она гласи.²⁴⁶

Дужник који добровољно не испуни своју обавезу или закасни са њеним испуњењем, дужан је да изврши не само оно што је првобитно дуговао, већ и да накнади штету коју је проузроковао повериоцу повредом своје обавезе.²⁴⁷

---

²⁴³ Члан 154.

²⁴⁴ Члан 173.

²⁴⁵ Члан 170 став 1.

²⁴⁶ Члан 262 ст 1.

²⁴⁷ Члан 262 ст. 2.

Дужник се може ослободити одговорности за штету ако докаже да није могао испунити своју обавезу, односно да је закаснио са испуњењем обавезе због околности насталих после закључења уговора које није могао спречити, отклонити или избећи.²⁴⁸

Обим накнаде и кривица повериоца

Одговорност дужника због кршења преузете обавезе ограничена је само на тзв. предвидљиву штету. У том смислу Закон о облигационим односима прописује да поверилац има право на накнаду обичне штете и измакле користи, које је дужник у време закључења уговора морао предвидети као могуће последице повреде уговора, а с обзиром на чињенице које су му тада биле познате или морале бити познате.²⁴⁹ Међутим, у случају намере или крајње непажње или преваре, поверилац има право да захтева од дужника наплату целокупне штете која је настала због повреде уговора, без обзира на то што дужник није знао за посебне околности због којих је она настала.²⁵⁰ У случају да на страни дужника има кривице за насталу штету или њен обим, накнада коју дужник дугује повериоцу смањује се сразмерно (том доприносу).²⁵¹

Затезна камата. Новчане облигације карактерише то што је накнада у виду исплате одређене суме новца (камата) због закашњења у њиховом испуњењу одређена законом. У том смислу се и прописује да дужник који закасни са испуњењем новчане обавезе дугује, поред главнице, и затезну камату по стопи утврђеној законом.²⁵² Одредба којом се одређује стопа затезне камате принудног императивног карактера, тако да уговорне стране не могу изменити њен износ, нити се унапред могу одрећи права да захтевају плаћање затезне камате.²⁵³

Врсте штета.

Обзиром на карактер повређеног добра, штета може бити:

1. Материјална – представља повреду материјалних добара неког лица (уништење нечије ствари, издаци проузроковани оштећењем здравља, повредом или смрћу неког лица

итд.);

---

²⁴⁸ Члан 263.

²⁴⁹ Члан 266 ст. 1.

²⁵⁰ Члан 266 ст. 2.

²⁵¹ Члан 267.

²⁵² Члан 277 ст. 1.

²⁵³ Висина стопе затезне камате одређена је Законом о затезној камати који је објављен у „Службеном гласнику РС“, бр. 119/2012 од 17. 12. 2012.

2. Нематеријална или неимовинска штета која представља повреду личних добара неког лица (повреда нечије слободе, части, угледа или доношење некоме физичких или душевних болова и страха).

6.5.1 Материјална штета

Под накнадом материјалне штете подразумева се отклањање штетних последица по оштећеног на рачун неког трећег. То се постиже одговарајућим давањем или чињењем, којим се отклањају штетне последице по оштећеног. Циљ ове накнаде је да се оштећеном врати оно што је изгубио те да се на његовим правно заштићеним добрима успостави стање које је било пре повређивања, па накнада треба да буде еквивалентна претрпљеном губитку.

Накнада материјалне штете може да се изврши на два начина:

1. путем натуралне накнаде – натурална реституција и
2. давањем новчане накнаде – новчана репарација.

Натурална реституција. Овај облик накнаде остварује се стварним успостављањем оног стања оштећеног добра које је постојало пре него што је штета настала.²⁵⁴ То се постиже или давањем друге ствари уместо уништене, која је исте врсте и исте вредности, или повраћајем исте ствари, или оправком оштећене ствари, а код оштећења здравља или губитка радне способности давањем или чињењем које је потребно ради поновног успостављања здравља или радне способности.

Новчана накнада. Овај облик накнаде остварује се исплатом одређене суме новца која представља вредност оштећеног добра у новчаном облику. Њоме се успоставља стварно стање које би било да штета није причињена, већ стање једнаких или барем приближно једнаких новчаних вредности.²⁵⁵ Закон о облигационим односима даје предност натуралној реституцији, јер прописује да је одговорно лице дужно да успостави стање које је било пре него што је штета настала, а када успостављање ранијег стања не уклања штету у потпуности или није могуће, као и кад суд сматра да није дужно да то чини одговорно лице, Закон о облигационим односима допушта и новчану накнаду. Оштећеник има право на стварну штету и изгубљену

---

²⁵⁴ чл. 185 ст. 1 ЗОО

²⁵⁵ Однос између натуралне реституције и новчане накнаде – однос између ова два облика накнаде штете различит је у разним правима. На новчаној накнади инсистирају енглеско и француско право, док предност натуралној реституцији даје немачко и аустријско право.

добит. Висина штете се утврђује према ценама у време доношења одлуке о захтеву тужиоца као оштећеног. Дакле, вештак штету обрачунава према ценама које важе у време вештачења, тј. давања налаза и мишљења. Надаље, када је у питању изгубљена зарада, на тужиоцу је терет доказивања основа ове штете, те да се добитак могао основано очекивати према редовном току ствари или према посебним околностима, а чије је остварење спречено штетниковом радњом или пропуштањем.²⁵⁶

Рента. Новчана рента се досуђује у случају смрти и случају телесне повреде или оштећења здравља. У облику новчане ренте, накнада се досуђује за губитак издржавања у случају смрти даваоца издржавања. Такође, досуђује се за губитак зараде у случају губитка посла због штетног догађаја или трајне неспособности за рад. Поверилац има право да захтева потребно обезбеђење за исплату ренте. Поверилац, такође, има право да захтева укупну суму, чија се висина одређује према висини ренте и вероватном трајању повериочевог живота. Оваква накнада означава се као капитализирана рента.

Обим накнаде. Потпуна накнада као принцип ЗОО полази од принципа потпуне накнаде штете прописујући да ће суд узимајући у обзир и околности које су наступиле после проузроковања штете, досудити накнаду у износу који је потребан да се оштећеникова материјална ситуација доведе у оно стање у коме би се налазила да није било штетне радње или пропуштања.²⁵⁷ У случају када је оштећеник допринео да штета настане или да буде већа него што би иначе била, основно је правило да се накнада штете у том случају сразмерно умањује. Изричито се прописује да такав оштећеник има право на сразмерно смањену накнаду.²⁵⁸ Да би утврдио штетникову обавезу, суд мора да утврди колико износи штета чија се накнада захтева. Обим штете, по правилу, треба да докаже оштећени. Иначе, при утврђивању обима накнаде штете искрсавају многа питања, као што су она која се јављају у вези са тренутком према коме се утврђује штета, мерилом за утврђивање штете, обимом накнаде и могућношћу њеног снижења.

Што се тиче утврђивања висине штете, меродаван је тренутак доношења судске пресуде, према Закону о облигационим односима који прописује да се висина накнаде

---

²⁵⁶ Чл.189 ЗОО.

²⁵⁷ Чл. 190.

²⁵⁸ Чл. 192 ст. 1.

штете одређује према ценама у времене доношења судске одлуке, изузев случаја кад закон наређује нешто друго.²⁵⁹

Накнада материјалне штете у случају смрти блиског лица

У случају протиправног лишења живота неког лица, надокнађују се ови облици штете:

1. Трошкови лечења и изгубљена зарада који долазе у обзир када смрт није наступила одмах већ после извесног времена.
2. Уобичајени трошкови сахране члан који обухватају трошкове транспорта умрлог лица, трошкове уобичајене сахране, трошкове уобичајеног послуживања, трошкове црнине блиских сродника, трошкове подизања надгробног споменика.²⁶⁰

У овој врсти спорова суд ће, уколико друга страна оспорава писмене доказе које је у вези са трошковима сахране поднео тужилац, на његов предлог одредити вештака комисионара са задатком да достави налаз и мишљење о висини трошкова сахране који, према општим одредбама Закона о облигационим односима, припадају члановима породице. Суд ће донети решење о вештачењу вештака комисионара. Његов задатак је да утврди који су трошкови сахране били нужни. Није спорно да тужилац има право на ову врсту трошкова, али они морају бити детерминисани само просечним трошковима сахране који су уобичајени према обичајима средине у којој је преминули живео, боравио, односно где се врши сахрањивање. Подносиоцу захтева – тужиоцу могу бити признати само уобичајени трошкови сахране који се досуђују имајући у виду месне прилике и обичаје. Није спорно да тужилац има право на ову врсту трошкова, али они морају бити детерминисани само просечним трошковима сахране који су уобичајени према обичајима средине у којој је преминули живео, боравио, односно где се врши сахрањивање.

У налазу вештака треба утврдити и да ли је трошкове сахране сносио фонд пензијског и инвалидског осигурања, односно у ком обиму. Уколико су ови трошкови накнађени од, на пример, фонда здравственог осигурања, тада би тужилац имао право само на евентуалну разлику између покривених трошкова по основу здравственог или пензијског осигурања у односу на настале трошкове. Позитивна разлика би се морала

---

²⁵⁹ Чл. 189 ст. 2.

²⁶⁰ Чл. 193.

посебно исказати, уколико постоји, и она би заправо представљала коначни налаз вештака према којем би суд одредио и висину тужбеног захтева у овоме делу.

Штета због изгубљеног издржавања или помоћи која припада свим лицима које је погинули издржавао или трајно помагао, као и оним лицима која су по закону имала право захтевати издржавање од погинулог. Ова штета надокнађује се плаћањем новчане ренте, чији се износ одмерава с обзиром на све околности случаја, а који не може бити већи од онога што би оштећени добијао од погинулог да је остао у животу.²⁶¹ Право на новчану ренту због изгубљеног издржавања или помоћи је привременог карактера, јер траје само за оно време за које би погинули вероватно живео, с тим што се гаси и кад издржавано лице буде у стању да се само издржава.

Накнада материјалне штете у случају телесне повреде или оштећења здравља

Под телесном повредом или оштећењем здравља подразумева се свако нарушавање телесног или психичког интегритета личности човека које је имало за последицу неку штету.²⁶²

Код телесне повреде или оштећења здравља надокнађују се следећи облици материјалне штете:

1. Трошкови лечења који обухватају средства неопходна за интервенцију лекара, набавку лекова, протеза и других помагала, као и средства за надокнаду трајног повећања потреба повређеног (нпр. појачана исхрана, туђа нега, бањско лечење). Вештак мора да објасни суду да ли је особи стално или привремено потребна туђа помоћ и нега. У зависности од тога суд ће наравно касније одлучити о томе да ли ће тужиоцу признати право на туђу помоћ и негу, било да се та туђа помоћ и нега остварује преко стручних лица (медицинска сестра, пратилац), или преко неког члана породичног домаћинства – супруг, деца, родитељи. као правни основ за то мора нам послужити медицинска документација, те мишљење лекара одређене струке који ће утврдити да ли је заиста оштећени у таквој ситуацији да није у стању да обавља основне функције и у којем обиму је дошло до ограничења ових функција. Уколико је тужилац таквог здравственог стања да му је туђа нега и помоћ неопходна зато што не може да обавља

---

²⁶¹ Чл. 194 ст. 2.

²⁶² Видети: Здравко, Петровић, *Накнада материјалне штете настале услед телесне повреде, оштећења здравља или смрти блиског лица*, Правни информатор, 2008, год. 11, бр. 6, стр. 28-36.

виталне функције (отежано се креће, облачи, храни, не може да обавља одређене животне функције и сл.) и то искључиво као резултат штетног догађаја, онда ће се суд одредити за одређивање вештачења на околност накнаде материјалних трошкова за овај вид. Дакле, када суд утврди да постоји правни основ одредиће вештака финансијске струке на околност колики су трошкови неопходни на име туђе помоћи неге. Тако ће вештак ће утврдити да је због тога морала бити ангажована медицинска помоћ у виду повремене медицинске помоћи или терапија (давање инјекција, масаже, замена катетера, специфични медицински захвати и сл), те транспортни трошкови одвођења до здравствене помоћи. Ове трошкове вештак финансијске струке израчунава на бази приложених потврда или исказа сведока, на основу приложених рачуна или других исправа, ако је вештак утврдио да су нужни и оправдани.

2. Зарада изгубљена услед неспособности за рад за време лечења, тј. због привремене неспособности за рад која обухвата сваку имовинску корист која се постиже радом, без обзира на то да ли се ради о редовном радном односу или о допунском или привременом раду. У случају да се ради о привременом умањењу радне способности или да се ради о отклоњивом умањењу радне способности, радник ће остваривати сва права која му проистичу на основу разлике између остварених примања за време док није радио или док је радио на пословима који су мање плаћени с обзиром на то да није могао да обавља своје послове.

3. Зарада изгубљена због потпуне или делимичне неспособности за рад, тј. неспособности за рад која је трајног карактера, као и штета коју повређени трпи због тога што су његове потребе трајно повећане или су могућности његовог даљег развијања и напредовања уништене или смањене. Наведени видови штета представљају будућу штету повређеног која му се надокнађује у виду новчане ренте.²⁶³

У случају да радник не може да поврати радну способност – да је трајно наступила последица умањења радне способности или губитке исте, а сходно општим правилима из Закона о облигационим односима, обавеза је послодавца или трећег лица које је изазвало штету да му накнади сва права која пре свега подразумевају разлику између остварених примања по основу зараде или будућих примања по основу пензије која ће свакако бити мања него да је радио на пословима на којима је радио пре повређивања

---

²⁶³ Чл 195 ЗОО

Суд путем вештака медицинске струке најпре мора да одреди врсту умањења радне способности, односно да ли се тако настало умањење радне способности може отклонити. Дакле, прва врста вештачења је она која ће нам према правилима медицинске струке прецизирати о каквој врсти повреде или болести се ради, односно да ли се ради о трајном умањењу радне способности или је оно привременог карактера, односно неотклоњивом умањењу радне способности или је оно можда отклоњиво. Тек након тога суд ангажује вештака финансијске струке који ће утврдити висину изгубљене зараде оштећеног.

Измена досуђене накнаде и непреносивост права

С обзиром да накнада штете у виду новчане ренте услед смрти блиског лица или услед повреде тела или оштећења здравља представља будућу штету, могуће је да се у вези са њеном исплатом постави утицај промењених околности, тако да суд може, на захтев оштећеника за убудуће повећати ренту, а може је на захтев штетника смањити или укинути, ако се знатније промене околности које је суд имао у виду приликом своје одлуке.²⁶⁴ Право на накнаду штете у виду новчане ренте услед смрти блиског лица или услед повреде дела или оштећења здравља је лично право повређеног тако да се не може пренети на другога, осим појединих доспелих потраживања која су утврђена писменим споразумом странака или правоснажном судском одлуком.²⁶⁵

Накнада материјалне штете у случају повреде части и ширења неистинитих навода

Повреда части. У случају повреде части једног лица, односно услед умањења његовог угледа у друштву, оно може претрпети и материјалну штету (нпр. губитак зараде због губитка запослења).

Штета може бити проузрокована и ширењем неистинитих навода о другоме, који се могу тичати његове прошлости, знања, способности или нечег другог. Да би настала ова одговорност потребно је да је онај ко неистините наводе износи или проноси крив, тј. да зна или да је морао знати да су ти наводи неистинити. Међутим, није одговоран за штету онај ко учини неистинито саопштење о другоме не знајући да

---

²⁶⁴ Чл. 196.

²⁶⁵ Чл. 197 ст 1 и 2.

је оно неистинито, иако је он или онај коме је саопштење учинио имао у томе озбиљног интереса.²⁶⁶

6.5.2 Нематеријална штета

Поред материјалне штете, а и независно од ње, неком лицу може бити проузрокована и нематеријална штета, чија накнада представља сложен проблем, јер је реч о повреди личних добара неког лица. Највећи број нематеријалних штета не може се отклонити натуралном реституцијом. Ова накнада не представља накнаду вредности повређеног личног добра, јер лична добра немају новчану вредност, већ се даје ради задовољења (сатисфакције) оштећеног.²⁶⁷ Досуђивањем одређене новчане суме омогућује се оштећенику да прибави себи неко задовољство, како би се код њега успоставила извесна психичка и емоционална равнотежа и ублажили душевни болови.

Закон о облигационим односима прописује да ће суд досудити накнаду неимовинске штете у следећим случајевима:

1. за претрпљене физичке болове,
2. за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица и
3. за претрпљен страх.

Приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, законодавац налаже суду да води рачуна о значају повређеног

---

²⁶⁶ Чл. 198.

²⁶⁷ Медицинска вештачења су међу најчешће заступљеним вештачењима у судским поступцима, како парничним, тако и кривичним. У парничним поступцима медицинска вештачења често се одређују када се поступак води ради накнаде нематеријалне штете. Медицинско вештачење обавља се у парници прегледом оштећеног, прегледом пратеће медицинске документације, на основу података у судским списима, података који се сазнају од оштећеног и других. Предмет вештачења су најчешће постојање, интензитет и трајање последица које је оштећени трпео због настале повреде или болести. То претпоставља утврђивање узрочне везе између повреде и штетних последица које су правно релевантне. Врсте насталих последица зависе од карактера саме повреде, а на њихов интензитет могу утицати додатне компликације током лечења, као и лична својства повређеног и ранија обољења и дегенеративне промене. Потребно је велико стручно искуство вештака да определи врсту штетних последица, јер свака оштећена особа субјективно доживљава промене свог здравственог стања у односу на стање пре повреде.

добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

Неимовинска штета се досуђује само ако је знатна. У том смислу ЗОО суд ће досудити правичну новчану накнаду за неимовинску штету „ако околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава“.²⁶⁸ Потраживање накнаде неимовинске штете је строго лично право, тако да по правилу не прелази на наследнике повериоца, нити може бити предмет уступања, пребијања и принудног извршења. Међутим, оно губи лични карактер ако је признато правоснажном одлуком или писменим споразумом, после чега се њиме може слободно располагати на било који начин.²⁶⁹ Обим штетних последица у виду нематеријалне штете код сличних повреда различитих особа варира у зависности и од њиховог животног доба, психичког и друштвеног статуса, образовног нивоа и професије, животних навика и слично.²⁷⁰

Потребно је последице повреде или оболевања индивидуално проценити у односу на раније психофизичке карактеристике и животну активност оштећеног. Због тога се предузимају детаљни клинички прегледи оштећеног како би се у мери у којој је то могуће постигла објективизација последица повреде, а потом установило постојање умањења животне активности и интензитет других облика нематеријалне штете (претрпљених физичких и душевних болова или страха).²⁷¹ Експертиза доступне медицинске документације, као и непосредни преглед оштећеног, се може вршити директно на рочишту, након чега вештак даје налаз и мишљење, на начин што врши објективно степеновање функционалног оштећења и инвалидности са душевним патњама, интензитетом физичких болова, примарним и секундарним страхом и наруженошћу и др.

Према одредбама Закона о облигационим односима предвиђени су видови нематеријалне штете и призната је следећа накнада:

- претрпљени и будући физички болови;
- претрпљени и будући страх;
- претрпљени и будући болови због умањења животних активности;
- претрпљени и будући душевни болови због наружености;
- претрпљени и будући душевни болови због повреда угледа и части;

---

²⁶⁸ Чл. 200 ЗОО

²⁶⁹ Чл. 204 ст. 1 и 2.

²⁷⁰ Видети: Наташа Мрвић-Петровић, Јован Ћирић, Милан Почуча, *Медицинска вештачења у кривичном и парничном*, Војносанит Прегл 2015; 72(8): 729–735

²⁷¹ Више о томе: Наташа Мрвић-Петровић, Јован Ћирић, Милан Почуча, *оп. цит.*, стр. 729–735.

- претрпљени и будући душевни болови због повреде слободе;
- претрпљени и будући душевни болови због повреде права личности;
- претрпљени и будући душевни болови због смрти блиског лица;
- претрпљени и будући душевни болови због нарочито тешког инвалидитета блиског лица;
- претрпљени и будући душевни болови због повреде полне слободе.²⁷²

При одлучивању о захтеву за накнаду нематеријалне штете, те о висини њене накнаде, суд ће водити рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме одговара тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом. У случају смрти неке особе суд може досудити члановима њене уже породице (брачни друг, деца, родитељи), новчану накнаду за њихове душевне болове. Таква накнада се може досудити и браћи и сестрама, ако је између њих и умрлог постојала трајнија животна заједница. У случају нарочито тешког инвалидитета неке особе, суд може досудити њеном брачном другу, деци и родитељима правичну новчану накнаду за њихове душевне болове.

Накнада штете је само делимична сатисфакција за настало стање промене друштвеног и материјалног положаја, психолошке равнотеже, социјалне сигурности и уопште умањења квалитета живота. Оштећеном се новчана накнада може досудити само када јачина и трајање душевних болова и страха или друге околности случаја то оправдавају да би се код оштећеног успоставила психичка равнотежа.

Судска пракса је истакла видове нематеријалне штете проузроковане повредама за које се може вршити новчана надокнада, а које се у највећој мери састоје од непријатних трпљења, тегоба које су последица поремећеног функционисања организма. Медицински супстрат нематеријалне штете чине физички бол, страх, душевни болови, као пропратне појаве уз догађаје који доводе до права на накнаду нематеријалне штете која се признаје у нашем праву.

Дакле, нематеријална штета се своди на три основна емоционална облика:

1. страх,
2. физички бол и
3. душевни бол.

---

²⁷² Чл. 201, 202 и 203 ЗОО

Страх

Доживљај страха спада у најнепријатније човекове доживљаје; изазван је субјективним доживљајем и свести о непосредној угрожавајућој опасности, или у околностима које особа доживљава као стресогене. Према дефиницији, код душевно здраве особе страх се доживљава у околностима када јој је угрожен живот, телесни интегритет и здравље. Код страха постоји читава лепеза осећаја која се креће од непријатних расположења која доводе до забринутости и бојазности, као афективних стања јаког интензитета код непосредне животне угрожености (смртни страх), препасти.²⁷³ Такође, доживљавање страха се односи у околностима психосоцијалних стресора, као вид егзистенцијалног страха од губитка посла, или код неких околности мобинга и других. У интензитету доживљавања страха постоји скала доживљавања, од страха који је узрокован јаким афектима у виду „смртног страха“, ужаса (препасти), беспомоћности, па до блажих облика у виду забринутости и бојазности.

Вештак даје одговор на питање о начину манифестације садржаја емоционалног поремећаја који се у конкретном случају назива страхом, узроцима његове појаве, његовом интензитету, трајању, евентуално пропратним појавама, мери психичког оптерећења и његовом значењу у животу дотичне особе.²⁷⁴

Накнада нематеријалне штете досуђује се само у случају када је страх нарочито интензиван, а поремећај њиме изазван трајније природе, односно уколико претрпљени страх снажније и трајније оптерећује психички живот повређеног, односно ако је нарушио психичку равнотежу оштећеног. Колико ће бити интензиван и колико ће трајати зависи од природе претње по здравље са једне стране и личности повређеног са друге стране.

Страх се у поступку вештачења класификује као:

1. примарни,
2. секундарни и
3. терцијарни (накнадни) страх.²⁷⁵

---

²⁷³ Више о томе: Душко, Медић, *Значај вештачења у парницама за накнаду нематеријалне штете*, у: Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете, стр. 549–563.

²⁷⁴ Више о овоме видети: Станко Милић, *Судска психијатрија*, Подгорица, 2014, стр.116.

²⁷⁵ Подела на примарни и секундарни страх нема никакво практично значење, јер је и један и други страх основа за досуђивање сатисфакције, а оправданост и висина таквог захтева процењује се према околностима конкретног случаја, а при томе се води рачуна о интензитету и претрпљеног страха и трајања поремећаја који је њиме изазван, односно околности случаја и када јачина и трајање страха то оправдавају, односно ако је претрпљени страх у дужем временском периоду нарушио психичку равнотежу.

1. Примарни страх настаје као израз непосредне, очигледне угрожености. Интензитет и трајање овог страха могу бити различити, у зависности од околности које су га изазвале. По интензитету такав страх може бити слаб, средње интензиван и веома интензиван.²⁷⁶ Најинтензивнији израз примарног страха јесте тзв. смртни страх који изазива очигледна смртна опасност од повреде, траје колико и околности претње или угрожености, по правилу је без трајних последица, али код претходно психички лабилних особа може изазвати стање посттрауматског стресног поремећаја, као што код особа са органским обољењем срце може проузроковати спазам крвних судова срца са последицама у смислу срчане смрти или инфаркта срца. Примарни страх јавља се коинцидентно повреди, њоме је изазван. Примарни страх представља непосредни афективни одговор особе која је била изложена трауматском догађају (доживела, била сведок или се конфронтирала са догађајем у једној непосредно угрожавајућој ситуацији), виталној угрожености, са претњама физичком интегритету. У претње које угрожавају живот, тзв. психосоцијалне стресоре, спадају: страх који трпи особа у околностима саобраћајне несреће, повреде на радном месту, код физичког насиља над особом, код лишавања слободе итд. Одговор особе на трауматске догађаје укључује интензиван страх, беспомоћност, ужас. Примарни страх, односно афект у ужем смислу, може бити: 1. јаког, 2. средњег и 3. благог интензитета.

2. Секундарни страх се развија у каснијем временском периоду, након претрпљене повреде и има карактер забринутости за исход лечења. Секундарни страх је репродукција читаве ситуације, односно опасности и јавља се спонтано у будном стању или у сну у виду кошмарних снова, у току ситуација које подсећају на трауматизовани догађај. Страх од исте или сличне ситуације у којој се догодило повређивање (страх од вожње аутомобилом, бициклом, страх од одређеног пута, серпентина или неке машине или апарата). И овај страх бледи током времена и не траје дуже од неколико месеци или две године. Ова врста страха је у извесном смислу специфичан страх који је везан за околности које особу која је доживела трауму подсећају на трауматизовани догађај.

Секундарни страх се јавља као одложена афективна реакција на стрес, не представља директни афективни (емоционални) одговор на опасност, већ настаје из комплексног односа у којем учествује целокупна личност, исти се квалификује као забринутост, неизвесност за будућност због последица повреде. Секундарни страх,

---

²⁷⁶ Видети: Владимир, Чарапић, *Медицинско вештачење умањења животне активности након повреда екстремитета и кичме*, у: MEDICAL CG – год.7, бр. 74 (5. јун 2015), стр.64–65.

односно афект у ширем смислу (расположење) као дуготрајније афективно стање можда би било најбоље назвати забринутост и оно се не степенује. Познато је да особе које су доживеле стресогени догађај, претрпеле страх јаког интензитета, могу још у дужем временском периоду преживљавањем трауматског догађаја (*flash-back*), трагичног догађаја на разне начине трпети страх. Секундарни страх је мањег интензитета од примарног страха, али дужег трајања. Интензитет овог страха се не степенује.

3. Накнадни терцијарни страх се јавља као последица менталне, психолошке репродукције сећања на трауматски догађај или у ситуацији која повређеног подсећа на околности повређивања. Увек је слабог интензитета и временом ишчезава. Обзиром на то да страх представља емоционални поремећај, стање страха и његове последице компетентан је да вештачи само неуропсихијатар. Он треба да се изјасни како се страх манифестовао, о интензитету и трајању страха, о узроцима појаве страха, те о последицама које је страх оставио на психу оштећеног.

Вештачење физичких и душевних болова

Конкретно постојање штете која је последица нанетог физичког бола или страха утврђује се вештачењем. Вештак оцењује интензитет и трајање физичког бола и страха, као и умањење животне активности. Медицинска документација и неспоредни преглед тужиоца је основно упориште којим се оцењује претрпљена нематеријална штета, а давање налаза без прегледа особе која је предмет вештачења доприноси погрешним закључцима, мањкавом закључку у непотпуности, нејасности или противуречности у налазу.

Вештачење интензитета и трајања душевног бола најчешће обавља вештак психијатар. Вештачењем је потребно показати и образложити постојање душевног бола, а онда истаћи симптоме, интензитет и трајање бола. Неопходно је спровести и у експертизи нагласити својства личности испитиване особе, јер емоционално реаговање на догађај је код сваке особе индивидуално. Доживљај бола, било физичког било душевног, јесте субјективни феномен који није могуће објективно измерити или му интензитет одредити и ова околност отежава вештачење. Не постоји један мождани центар за бол, већ је осећај бола коначан резултат бројних симултаних, међузависних, биохемијских, физиолошких и психолошких механизма, који обухватају активности у деловима централног нервног система, саображених сензорним, мотивационим и

когнитивним процесима и психодинамским механизмима.²⁷⁷ Душевни бол, такође и физички бол, могу изазвати умањење опште животне способности, због чега оштећена особа може улагати веће напоре него што је нормално потребно, па се с тим у вези у вештачењу може поставити питање природе, врсте, степена појачаних напора које таква особа мора улагати у свом животу. Код тога се мора имати у виду врста звања, раније испољене посебне склоности у културном и уметничком смислу, губитак одређених перспектива, посебно код младих особа итд.

Душевни бол се може одредити као стање нарушене емоционалне равнотеже испољене као снижено основно расположење, доживљај незадовољства, напетости, патње, жалости различитог интензитета у краћем или дужем временском периоду. Поред осталог, старосно доба оштећеног је битан аспект у процени степена нематеријалне штете код душевног бола због последица повреде, пошто ће код млађе особе такве последице трајати дуже, а тиме и психичка патња због њих. Потребно је установити трајање повредом изазване последице, да ли је у питању коначна, непромењива или временски ограничена последица. Постоје неке индикације да је у случају претрпљеног психичког бола и страха заиста реч о могућим објективним, биохуморалним последицама на нивоу измењене неуротрансмитерске функционалности мозга. Интензиван стрес може довести до формулисања измењеног биохуморалног обрасца реаговања на будуће догађаје и оваква измена је у основи посттрауматског стресног поремећаја, а који може довести и до депресије, поремећаја личности, па чак и трајне измене личности повређеног. Из тога произилази да и нематеријална штета има материјални аспект који тек треба да буде даљим истраживањима неуронске трансмитерске комуникације ближе дефинисан.²⁷⁸

Код вештачења физичког бола потребно је одредити његов интензитет, ритам испољавања и утицај на живот пацијента. Доживљавање бола је субјективни осећај, а праг бола, односно осетљивост је индивидуална код сваке особе, те према томе не постоје објективна мерила за процену интензитета и трајања бола. Имајући у виду да је осећај бола једно субјективно искуство, које захтева и индивидуалну процену основа штете, на које битно утиче и индивидуална осетљивост, структура личности и сл., које није могуће измерити, потребно је одредити интензитет бола индиректно, на пример, кроз утицај бола на ритам сна (буђење из сна имплицира јак бол), аналгетике које болесник узима. Код процене интензитета и трајности физичког бола важно је

---

²⁷⁷ Милан, Спаић, *Вештачење последица краниоцеребралних повреда*, у: Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете, стр. 75–89.

²⁷⁸ Видети: Милан Спаић, *оп. цит.*, стр. 181–191.

установити трајање бола од повређивања до вештачења, али и трајање бола у будућности, одредити какав је субјективни доживљај бола.

Физички бол се најчешће дели на: јак, средњи и благог интензитета, оцењује се да ли је трајан или повремен. Може бити спонтан или провоциран покретима.²⁷⁹

У судској пракси вештачења физичког бола спадају у домен специјалиста неуропсихијатара – неуролога или специјалиста хируршке струке – ортопеда, како је пракса у појединим судовима. Вештак треба имати у виду све нелагодности којима је оштећени био изложен у току лечења које су узроковале бол. У нелагодности у току лечења могу се сврставати: оперативни захвати, везаност за кревет, имобилизација, инфузије, трансфузије ињекције, превијања, физиотерапија. Различити делови тела и структуре ткива код повређивања различито реагују на болне подражаје. На пример, повређивање лица, прстију, коренова живаца или самих нерава узрокује бол јаког интензитета. Из тога разлога су неоправдани ставови да лака телесна повреда не узрокује код неких особа и трајан бол. Познато је да је код оштећења најосетљивији нервни систем, као и пругасти мишићи, спољно ткиво крвних судова, покосница, поребрица, плеура, лигаменти, затим поједини мождни нерви. Мождана маса, бубрези, плућа и јетра не реагују на болне подражаје. Код вештачења физичког бола потребно је имати у виду личност повређене особе, природу, локализацију и карактер повреде, примену средстава за сузбијање бола и могућност ублажавања и санирања бола, као и чињеницу да је потребан индивидуални приступ код оцене интензитета и трајности бола код особе која се вештачи. Трајање и јачина претрпљених физичких болова су околности које треба имати у виду када се одлучује о накнади за овај облик нематеријалне штете, а исказ вештака на те околности везане за лечење је од пресудне важности за правилно и потпуно утврђивање чињеничног стања.

Умањење општеживотне активности

Умањена животна активност постоји код губитка, битног оштећења и знатне онеспособљености појединих органа или делова људског тела, што отежава нормалну активност, изискујући веће напоре у остваривању животних функција. Умањење општеживотне способности дефинише се као процес смањивања виталних функција којима се потпуно или у знатној мери отежавају одређене животне активности, као што

---

²⁷⁹ Видети: Владимир, Чарапић, *оп. цит.*, стр. 64–65.

су ходање, вид, слух, покретљивост одређених органа и сл.²⁸⁰ Лице које је преживело болест или повреду која се одразила на умањење општеживотне способности, имаће право на све облике накнаде штете (како нематеријалне, тако и материјалне), који могу бити признати у зависности од конкретног случаја (разлика између примања која би остваривао, накнада трошкова лечења и других здравствених услуга, туђа помоћ и нега, разлика између остварене пензије и зараде коју би остваривао, рента и сл). Претрпљени и будући душевни болови због умањења животне активности, као посебан основ накнаде нематеријалне штете, обухвата сва ограничења у животним активностима оштећеног које је имао или ће их имати у будућности.²⁸¹ Под ограничењем се подразумева и вршење активности уз повећане напоре или под посебним условима.

Задатак вештака је да детаљно и прецизно опише у чему се састоји умањење животне активности, односно да ли се ограничења која трпи оштећени односе на улагање појачаних физичких или психичких напора, повећане потребе, ограничења у свакодневним активностима. Вештак треба да се изјасни које активности оштећени не може остваривати, а које може остваривати само уз појачане напоре, као и да прецизира да ли се ради о привременим или трајним последицама повређивања. Утврђивање субјективних и објективних клиничких симптома врши се тимским усаглашавањем налаза и мишљења ангажованих специјалиста медицинске струке у конкретном предмету. Субјективни налази се односе на жалбе и сметње оштећеног, дате путем непосредног интервјуа – саслушања у својству странке, а објективни знаци су поремећаји држања тела, ограничења покрета зглобова, ампутације, могућност самосталног устајања, извођење чучња, могућност естетике хода, деформитети итд., што се све обавезно евидентира при непосредном клиничком прегледу на главној расправи, у присуству судије, парничних странака, њихових пуномоћника и вештака.

Специфичности ортопедског клиничког прегледа на судском рочишту морају се поштовати да се избегле непотребне грешке објективног валоризовања медицинске процене, правне квалификације и судске одлуке. Вештачењем је потребно показати и образложити постојање душевног бола због умањења животне активности, а након тога истаћи симптоме интензитета и трајности душевног бола. Неопходно је спровести у

---

²⁸⁰ Више о томе видети: Здравко, Петровић, *Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањене животне активности*, У: Накнада штете и уговор о осигурању: зборник радова на Саветовању одржаног на Златибору од 18.02.-20.02.2004.године, Нови Сад: Привредна академија, 2004, стр. 161-169.

²⁸¹ Видети: Станко, Милић, *оп.цит.*, стр.124.

експертизи и нагласити својства личности испитиване особе, јер је познато индивидуално реаговање на штетни догађај. Квалификација степена оштећења, навођење термина завршетка активног медицинског лечења, са медицинском рехабилитацијом и дефинисаност утврђеног чињеничног стања на рочишту, обавезе су судског вештака при одређивању степена умањења животне активности.

Може се говорити о психичким патњама за време лечења и од самог лечења и о психичким патњама услед евентуалних трајних последица повреде. Код умањење животне активности због оштећена особа мора улагати веће напоре у кретању и обављању свакодневних активности, него што је нормално потребно код здраве особе њене животне доби. Код вештачења се може поставити питање природе, врсте, степена појачаних напора које таква особа мора улагати у свом животу. Код тога се мора имати у виду врста звања, раније испољене посебне склоности у културном и уметничком смислу, губитак одређених перспектива и напредовања, неспособност за рад, сметње због здравља. Умањење животне активности процењује се у односу на последице повреде, па је у поступку вештачења превасходно потребно утврдити све последице повреде због којих је нормална активност повређеног онемогућена или ограничена, како у области радне делатности, тако и у области других животних активности. Неопходно је установити које је све могућности активног живота и рада повређени изгубио као последицу повреде у поређењу са могућностима које су му биле доступне пре повреде. Тако установљени степен умањења животне активности надаље се вреднује у односу на дужину трајања последица, доб, професију оштећеног, а са циљем одређења укупне висине нематеријалне штете.

Особа са телесним оштећењем улаже појачане напоре у свакодневним активностима у животу и раду. Умањење животне активности се исказује процентуално на темељу медицинског вештачења. Међутим, за новчану накнаду за умањење животне активности није пресудан само проценат телесног оштећења повређене особе, већ које су трајне последице повређивања и како се оне манифестују, односно како и колико утичу на умањење животне активности. При томе је потребно имати у виду степен инвалидитета, јачину и трајање последица, занимање и старост одређене особе.²⁸² Код вештачења умањења животне активности у судској пракси се од вештака медицинске струке различитих специјалности захтева у процентима изражавање овог умањења, ако је у питању нека телесна озледа, као и процена трајности, односно да ли је реч о трајном умањењу животне активности или се стање временом може побољшати применом медицинских поступака у лечењу. Процент

---

²⁸² Више о томе видети: Станко, Милић, *оп.цит.*, стр. 125.

умањења опште животне активности код вишеструких телесних повреда не може се утврдити простим механичким сабирањем и не представља једино мерило релевантно за одређивање накнаде неимовинске штете. Стога вештак који утврђује умањење животне активности или више вештака увек треба да усагласе своје налазе и мишљења, колико је због вишеструких телесних повреда дошло до укупног процента умањења душевне активности, који ће бити основ за накнаду штете због претрпљених душевних болова за овај вид штете.

Када постоје два или више функционалних оштећења, укупни проценат умањења животне активности не одређује се простим сабирањем појединачних процената умањења животне активности, него се највећи проценат оставља као водећи, а други смањује за једну половину, а трећи за једну четвртину специјалистичке оцене вештака.²⁸³ Суд прво мора да утврди узрочну везу, те евентуални допринос других околности како би могао да утврди да ли на страни туженог постоји неки допринос настанку штетног догађаја. Може да се деси да је и сам оштећени својим радњама допринио настанку штете (на пример, није користио сигурносни појас када је дошло до саобраћајне незгоде). Након тога, суд ће утврдити да ли лице о чијим се правима ради може обављати општеживотне активности, затим да ли их може обављати отежано или ограничено, односно да ли неке активности уопште не може да обавља. У случајевима да суд расправи правни основ, те утврди одговорност туженог без обзира о којој врсти одговорности се ради, суд ће на предлог странке, одредити извођење доказа вештачењем, преко вештака одговарајуће струке, на околност остваривања животних функција оштећеног под датим околностима. Задатак вештака је да објасни суду о каквој врсти умањења општеживотне активности се ради, које животне функције лице може да обавља (комуникација уз помоћ слушног апарата, кретање уз помоћ ортопедских помагала, штака, инвалидских колица, ходалица и сл.). Уколико се у појачаним напорима налазе елементи физичког и душевног бола, у налазу и мишљењу вештак треба колико је могуће више дефинисати и разграничити све релевантне елементе на којима ће суд засновати своју одлуку о накнади штете. Потребно је истаћи да се не смеју мешати појмови телесне инвалидности и умањења животне активности, јер се ради о различитим појмовима иако се оба процентуално исказују. Код овог вештачења вештак се служи објективним критеријумима и објективним мерилима који произлазе из приложене медицинске документације и непосредног прегледа.

Вештак неуропсихијатар (неуролог и психијатар) је обично део тима вештака других клиничких специјалности, када се усаглашава заједничко мишљење и из домена

---

²⁸³ Више о томе: Владимир, Чарапић, *оп. цит.*, стр.64–65.

своје струке износи процентуални износ умањења животне активности. Вештачењем душевних болова због умањења животних активности, а које се односе на психичке патње (туге, потиштености, депресије, анксиозности), поред приложене медицинске документације психијатријског лечења, интервјуом, вештак оцењује интензитет и трајност ових душевних сметњи. С обзиром на то да се ради често о субјективним мерилима, користећи искуство савремених достигнућа психијатрије, вештак неуропсихијатар (психијатар) даје своје мишљење.

Треба правити разлику између општеживотне способности и остваривања права на накнаду штете по основу умањења радне способности. Питање губитка радне способности (способност за привређивање) се процењује одвојено од губитка опште животне способности.

Пример (из образложења судске одлуке): „Конкретно да би се одлучило о накнади нематеријалне штете за душевни бол због умањења животне активности, потребно је утврдити које повреде је оштећени задобио и које су трајне последице задобијених повреда, односно да ли се и како оне манифестују на умањење животних активности оштећеног. Те активности су: кретање, обављање свакодневних радњи везано за исхрану, бављење спортом, читање, обављање послова у кући, дакле, то су радње у задовољавању обичних, редовних, свакодневних потреба и интереса. Овакве радње лице код кога постоји умањење животне активности обавља уз појачане напоре, који су већи или мањи и управо зависе од тежине последица које је повреда оставила. Дакле, због губитка или оштећења, или пак онеспособљености појединих органа или делова тела, код оштећеног долази до ограничења покретљивости или отежане нормалне активности организма, па он не може да врши или само уз појачане напоре може да врши опште животне активности. Ово проузрокује душевни бол и због тога се оштећеном досуђује новчана сатисфакција. Умањење животне активности се најчешће исказује процентуално, али је још важније од тога описати у чему се оно огледа. Накнада нематеријалне штете због умањења животне активности је нешто сасвим различито од накнаде штете због умањење радне способности. Ово друго је вид накнаде материјалне штете и огледа се у умањењу стицања зараде, коју би оштећени остваривао по редовном току ствари да није повређен.“²⁸⁴

---

²⁸⁴ Видети: Пресуда Основног суда П 1020/10 од 16. 02. 2011. год и решење Апелационог суда у Новом Саду Гж.3021/11 од 09. 02. 2012. Године

Наруженост

Телесне повреде могу имати за последицу трајну измену спољашњег изгледа, главе, лица и тела, оштећење или губитак слуха, мириса, вида, поремећај говора, при чему такве последице имају карактер наружености, јер проузрокују неповољне емоционалне и психичке ефекте код повређеног. Душевне патње због наружености су релевантне за право само у случају ако је ријеч о психичким патњама и последицама трајније природе и већег степена.²⁸⁵ Дакле, основно питање при вештачењу овог вида нематеријалне штете је да ли особа трпи душевне болове због наружености и какав утицај трпљење има на његов живот, односно квалитет живота. Такође, вештак треба да се изјасни о постојању, трајности и интензитету душевних болова које су последице наружења. Код овог вида нематеријалне штете, осим што се узима у обзир приликом одмеравања ове накнаде, у којој мери измењена спољашњост оштећеног изазива у околини, гађење, сажаљење или друге негативне реакције, такође се узимају у обзир и субјективна мерила о утицају свих елемената (измењена спољашњост, обим, приметност итд.), на психичку равнотежу оштећеног, односно на његово психичко стање у целини.

Душезни бол који настала наруженост неизбежно производи предмет је вештачења у надокнади нематеријалне штете. Степен душевне патње еквивалентан је обиму и карактеру измењеног спољашњег изгледа особе или изгубљених телесних функција. При томе се субјективне особине оштећеног узимају у обзир у разумној мери. Од степена такве наружености и места на коме се налази зависи и степен психичких патњи и њихова оправданост.

За трајну, изразиту и упадљиву естетску измењеност главе, посебно лица, која изазива неповољне утиске на посматрача као што су нелагодност, одбојност, сажаљење, а у најтежем случају – згражавање, користи се израз унакаженост као највећи степен наружености, док измена изгледа која умерено мења естетски изглед и исто тако изазива умерене неповољне реакције представља нагрђеност. За измену изгледа благог степена, која не изазива неповољне утиске, користи се израз естетска измењеност.²⁸⁶ Душезни бол код наружености услед телесног повређивања код оштећене особе се састоји у нелагодном осећају (осећање мање вредности, патњи, депресије), што код наружене особе настаје посебно због реаговања и понашања у

---

²⁸⁵ Здравко, Петровић, *Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због наружености*, Билтен, 2007, бр. 1, стр. 83-89.

²⁸⁶ Више о томе: Владимир, Чарапић, *оп.цит.*, стр.64–65.

околини (сажаливо, одбојно, презриво, гађење). Дакле, основ за признавање наружености није само у томе у којој мери измењена спољашњост оштећеног изазива у околини негативне реакције, већ се узимају у обзир и субјективна мерила о утицају свих елемената (измењена спољашност, приметност, обим) на психичку равнотежу оштећеног, његово субјективно доживљавање, односно његово психичко стање у целини. Емоционална патња због наружености се најчешће испољава у комплексу ниже вредности и различитих видова депресије. Само сазнање о наружености код оштећеног ако је примећује околина, изазива код оштећеног осећај нелагодности. При томе су субјективна мерила измена спољашњости оштећеног, њихова уочљивост, обим и могућности покривања, доб, занимање и друга. На пример, нека ожиљна промена на лицу која се не може кориговати има другачије значење код естрадног уметника него код оних који нису јавне личности, или видљиво храмање код младе особе, функционални дефицит који је онемогућава да се бави рекреацијом и спортом, ограниченост у хобијима, глувоћа код наставника има другачије значење него код особе која се не бави тим позивом итд. Због развоја пластичне хирургије постоји могућност корекције наружења, козметички дефекти се могу ублажити, па је потребно вештачење провести након детаљно спроведеног лечења како би се објективно утврдио степен наружености. Та врста бола зависи од индивидуалних својстава личности, па то може најбоље проценити вештак неуропсихијатар.

Душевни болови због повреде слободе

Душевни болови због неоправдане осуде, односно неоснованог лишења слободе, представљају једну од тежих повреда у сфери неимовинских права. Овај тип вештачења се у пракси ретко обавља од стране психијатра, једино у случајевима када одступају од уобичајених стандарда, посебно у психичкој сфери поремећаја, а при томе се прилаже и медицинска документација.

Вештак психијатар треба да има у виду углед који је оштећени уживао у својој средини, однос средине према њему после осуде, период лишења слободе, околности штетног догађаја, специфичне услове у којима је оштећени био (боравак у самици или у ћелији са већим бројем осуђених), губитак угледа у породици, радној организацији, тешкоће приликом поновног укључивања у живот на слободи, да ли је хапшење и боравак медијски пропраћен итд. Наравно, потребно је имати у виду медицинску документацију која се односи на ранија обољења, посебно психичке сметње за време боравка и након изласка. Предмет вештачења су претрпљени душевни и будући

болови, страх, а некада и физички болови.²⁸⁷ Ако се има ово у виду, не може се прихватити да вештачење неуропсихијатра (психијатра) у овим случајевима није неопходно. Ако вештак неуропсихијатар (психијатар) вештачи, треба имати у виду код процене душевних болова да ослобађајућа пресуда или одустанак јавног тужиоца представља моралну сатисфакцију окривљеног, али исто тако да је код неоснованог лишења слободе и неоправдано вођеним судским поступком повређено достојанство човека.²⁸⁸ У судској пракси најчешћи су захтеви вештачења нематеријалне штете који се односе на трпљење душевних болова током боравка у притвору или на издржавању казне који се испољавају осећајем несигурности, страха од исхода поступка, са симптомима психомоторног немира, те штете због повреде части и угледа због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе.²⁸⁹

Осим права на нематеријалну штету због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе оштећени има право и на накнаду материјалне штете у виду изгубљене зараде, која се по редовном току ствари могла очекивати да није дошло до неоснованог лишења слободе, а коју вештачи по правилу вештак економско-финансијске струке. Код вештачања потребно је имати у виду евентуално погоршање душевног здравља због услова боравка у притвору, нарушено достојанство личности, нпр. провођење са лисицама на јавном месту, праћење у медијима и штампи, нарушавање породичних односа и промена односа околине, углед који је имао у околини, ранији положај у друштву на радном месту, као и податке да ли се налазио у самици, у соби са особама које су починиле тежа кривична дела.²⁹⁰ Потребно је анализирати да ли је постојао страх за личну безбедност. Психичке патње су разноврсне, испољавају се у виду депресивног неуротског реаговања, потиштености, осећаја беспомоћности, сметњи сна. Судска пракса је заузела став да не треба посебно утврђивати поједине видове нематеријалне штете због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе, већ да постоји јединствени вид штете која обухвата све штете везане за личност осуђеног, околности случаја, углед који је оштећени уживао у својој средини, однос средине према њему после осуде, односно лишење слободе,

²⁸⁷ Више о томе видети: Зоран, Ђурић, *Неуропсихијатријско разматрање нематеријалне штете*, У:

Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете, стр. 273–287.

²⁸⁸ О том питању видети: Здравко, Петровић, Наташа Мрвић-Петровић, *Право на накнаду нематеријалне штете по Закону о облигационим односима Републике Србије*, у: Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете, стр. 76–79. —

²⁸⁹ Више о томе: Здравко Петровић, *Околности битне за одмеравање висине новчане накнаде нематеријалне штете*, Избор судске праксе, 2000, бр. 1, стр. 7–13.

²⁹⁰ Видети: Д. Вујаклија, *Накнада штете у случајевима неоправдане осуде или неоснованог лишења слободе и друштвена рехабилитација*, Београд, 1986, стр. 169–175.

тежину и природу кривичног дела, дужину трајања лишења слободe и све друге околности које су утицале на природу и трајање психичких сметњи. Психичке сметње односе се на поремећај психичке и емоционалне равнотеже која је последица акутног или посттрауматског стресног поремећаја изазваног лишењем слободe, угледа и других права повреде личности.

Пример

(из образложења пресуде Апелационог суда у Београду Гж. бр.2573/2014 од 10. 07. 2014. године):

„...Утврђено је, на основу исказа тужиоца саслушаног у својству парничне странке, да је тужилац у време притварања имао 31 годину живота, да је због притвора изгубио посао којим се бавио, као и да по изласку из притвора наредне две године није могао да се запосли, а уколико би добио посао увек се радило о послу на одређено време јер због немогућности да прибави потврду да није осуђиван није могао да заснује стални радни однос. Тужилац је детаљно описао како су његови родитељи и он доживели чињеницу да се нашао у притвору као и какви су услови били у притвору...

Првостепени суд није правилно применио одредбу члана 200 Закона о облигационим односима. Правилан је закључак првостепеног суда да је тужена у обавези да тужиоцу накнади штету коју је претрпео због неоснованог лишења слободe, односно боравка у притвору у периоду од 23. 04. 2004. до 20. 12. 2004. године, прецизније у периоду од 242 дана, међутим, приликом одмеравања и досуђивања износа накнаде нематеријалне штете која тужиоцу припада на основу члана 200 Закона о облигационим односима, првостепени суд није правилно применио материјално право садржано у одредби става 2 члана 200 Закона о облигационим односима која обавезује суд да приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, води рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

Из наведених разлога, основано жалба тужене указује да је због погрешне примене материјалног права првостепени суд превисоко одмерио накнаду коју је досудио тужиоцу.

Накнада неимовинске штете не представља успостављање пређашњег стања јер је немогуће изменити чињеницу да је тужилац претрпео душевне болове због повреде

слободе и права личности до којих је дошло због лишења слободе тужиоца дана 23. 04. 2004. године и боравка у притвору све до 20. 12. 2004. године, а слобода и права личности су добра која законодавац штити на основу Устава и члана 200 став 1 Закона о облигационим односима. Накнада нематеријалне штете, по својој правној природи, представља материјалну сатисфакцију за тужиоца и омогућиће му да прибави извесну пријатност, односно неко задовољство у најширем смислу речи, и тиме, што је могуће потпуније, успостави психичку равнотежу, а накнада која се досуђује треба да представља правичну накнаду према тежини трпљења која се цени узимајући у обзир све објективне и субјективне околности, као што су, пре свега, дужина трајања лишења слободе (у конкретном случају 242 дана), тежина и природа кривичног дела које је стављено на терет тужиоцу, углед који је тужилац уживао у својој животној средини, године живота тужиоца, као и друге околности које утичу на природу, тежину и трајање психичких болова изазваних лишењем слободе. Поред ових околности морају се имати у виду и чињенице да тужилац раније није био осуђиван, али и да је тужиоцу на терет стављено извршење више дела прикривања, да је пресудом Другог општинског суда у Београду, тужилац оглашен кривим за извршење истих и осуђен на казну затвора, а да је касније до обустављања кривичног поступка дошло услед наступања апсолутне застарелости кривичног гоњења за једно дело (дело по оптужници бившег Другог општинског јавног тужилаштва у Београду Кт. бр. 320/04 од 12. 07. 2004), као и услед одустанка јавног тужиоца од кривичног гоњења за друго дело које се односило на возило.. _.

Ценећи све ове околности Апелациони суд налази да правична новчана накнада за душевне болове које је тужилац претрпео због лишења слободе, односно због повреде слободе и права личности, износи 1.694.000,00 динара, па како је тужена одлуком првостепеног суда обавезана на исплату износа од 2.783.000,00 динара, то је та одлука, у ставу I изреке, преиначена и тужена обавезана на исплату износа од 1.694.000,00 динара, док је захтев тужиоца за исплату износа од још 1.089.000,00 динара са припадајућом каматом, одбијен јер је у том делу превисоко постављен.

Досуђена накнада одговара околностима случаја и сврси ради које се досуђује, а истовремено је у складу са друштвено-економским могућностима друштва. Усвајањем тужбеног захтева у већем износу погодвало би се тежњама које нису спојиве са природом и друштвеном сврхом правичне новчане накнаде, о чему је суд у смислу члана 200 став 2 Закона о облигационим односима дужан да води рачуна. Истовремено, исплаћивањем ниже накнаде не би се могла постићи друштвена сврха коју је

законодавац имао у виду утврђујући у корист оштећеног лица право на правичну новчану накнаду за претрпљену нематеријалну штету.

Из ових разлога, Апелациони суд је усвојио жалбу тужене, па је на основу члана 394 тачка 4 ЗПП ожалбену пресуду преиначио у ставу првом изреке и одлучио као у ставу првом изреке ове пресуде јер је нашао да је првостепени суд на правилно утврђено чињенично стање погрешно применио материјално право када је обавезао тужену да тужиоцу исплати износ од 2.783.000,00 динара са припадајућом каматом.²⁹¹

Претрпљени и будући душевни болови због повреде угледа и части и права личности

Част се дефинише као субјективна категорија, као мишљење које сваки човек има о себи као припадник одређене друштвене средине, заједнице, групе, а углед представља мишљење које има средина и јавно мњење о личности, што је објективна категорија. Све је чешће ангажовање вештака од стране судова која се односе на повреду угледа и части или права личности у предметима објављених неистинитих информација у средствима јавног информисања које вештак неуропсихијатар прихвата нерадо и сматра их непотребним. Има више смисла када се располаже медицинском документацијом која упућује на постојање неког душевног поремећаја.

Суд цени секундарне последице у виду душевних патњи, интензитет и трајање, које су изазване повредом. При томе се морају имати у виду својства личности особе, углед који има у својој средини, ранија и каснија медицинска документација, те карактеристика симптома душевног поремећаја, односно трајање и интензитет душевних патњи.

Душевни болови због смрти блиског лица

Право на накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед смрти блиског лица има само узан круг његових сродника. То су чланови његове уже породице. Поред деце, његов брачни друг, родитељ, браћа и сестре (за браћу и сестре важи услов да су живели у заједничком домаћинству), имају право на накнаду за претрпљене душевне болове. Браћи и сестрама, као и ванбрачном другу може се

---

²⁹¹ Видети: пресуда Апелационог суда у Београду Гж. бр. 2573/2014 од 10. 07. 2014. године

досудити таква накнада само уколико је између њих постојала трајнија заједница живота.²⁹²

Не постоје објективни и мерљиви критеријуми којима би се проценили душевни бол особе која је изгубила блиског сродника, осим код евидентних случајева са психичким болестима (депресије, посттрауматског стресног поремећаја).²⁹³ Накнада за душевне болове детета због смрти родитеља представља накнаду за душевну бол изазвану сазнањем за смрт, као и касније душевне болове које узрокују одсуство љубави, неге и пажње коју би му родитељ пружао у виду подршке, савета, одгоја. Код сваког детета губитак родитеља са којим је емоционално повезан представља тешко животно искуство, без обзира на доб. У каснијим годинама када дете схвати да нема једног родитеља, начин на који је изгубило родитеља, трпеће душевне болове, јер нема његову моралну и одгојну подршку, заштиту, бригу, надзор, љубав и помоћ које родитељ пружа детету. Без обзира на старост детета, психички поремећаји детета се испољавају у будућности. Вештак психијатар, поред процене личности, треба да има у виду да ли је између умрлог и њих постојала трајнија заједница, блиски емотивни односи. Општепознато је да бол родитеља за дететом је највећи, да деца због смрти родитеља доживљавају психичку трауму јаког интензитета, а да ће због своје младости дуже патити, да је бол родитеља трајнији него брачног друга, нарочито ако се ради о младом брачном партнеру и могуће је успостављање нове брачне заједнице. У овим случајевима препоручује се изузетно вршење психијатријског вештачења, а иначе се ретко практикује, и то по предлогу странака, и то када се посумња да је због саме структуре личности и личних својстава организма поред душевног бола смрт блиског сродника проузроковала и психичко обољење. Код вештачења, параметри који се оцењују су: интензитет и трајност стресогеног догађаја, околности које су пратиле штетни догађај, својства личности на психичком плану (медицинска документација са приложеним претходним и текућим лечењима код психијатра), животна доб и емоционална повезаност са особом која је смртно страдала.²⁹⁴

---

²⁹² чл. 201 ЗОО

²⁹³ У судској пракси су присутни различити ставови, од оних да је вештачење непотребно, до оних који га сматрају неопходним, нарочито када се сумња на присуство душевних поремећаја тежег степена и трајнијег карактера.

²⁹⁴ Више о овом питању видети: Здравко, Петровић, *Накнада нематеријалне штете настале услед телесне повреде, оштећења здравља или смрти блиског лица*, Избор судске праксе, 2008, год. 16, бр. 4, стр. 13-20.

Судска пракса стоји на становишту да се овим предмети не вештаче, а психијатри их из поменутих разлога нерадо прихватају. Међутим, случајеви који одступају од просека требало би да буду вештачени, поготово ако се сумња на тежи облик душевних поремећаја (депресије, хроничног посттрауматског стресног поремећаја) за које се прилаже медицинска документација .

Претрпљени душевни болови због нарочито тешког инвалидитета блиског лица

Право брачном другу, деци и родитељима у случају тешког инвалидитета блиског лица признаје се када су физичке и психичке последице телесних повреда такве да у суштини значе уништење личности повређеног.²⁹⁵ Предуслови и основи за накнаду су нарочито тешки инвалидитет и нарочито тешка унакаженост. При томе се подразумева да су последице повреде оштећеног ткива такве да изазивају душевну бол и сажалење блиских сродника, а да инвалид стално живи са тражиоцем накнаде. У овим случајевима вештак неуропсихијатар заједно са осталим вештацима процењује тежину, трајност функционалног дефицита, односно телесног оштећења које је предметни штетни догађај узроковао на његовом телесном и психичком подручју. Обично се ради о тиму вештака који индивидуално процењује оштећења и на крају усаглашавају став о процентуалном износу претрпљених и будућих душевних болова због нарочито тешког инвалидитета. У судској пракси најчешће се ради о последицама тешког оштећења након повреда главе и мозга, оштећењима кичмене мождине и слично.

6.6 Вештачење у породичним споровима

У нашем процесно-правном систему доказивање у породично-правним стварима је заједнички задатак свих процесних субјеката, како суда, тако странака, али и других могућих учесника (центра за социјални рад, јавног тужилаштва, министарства унутрашњих послова, медицинске службе или других стручних институција).

---

²⁹⁵ Видети: Став саветовања грађанских судија опште надлежности у СР Словенији, 1973.

Деоба заједничке имовине. Вештачење у овим поступцима може бити одређено на околност утврђивања висине удела супружника приликом поделе заједничке имовине. С тим у вези, важно је напоменути да је посебна имовина она имовина коју један супружник има у тренутку закључења брака, као и она имовина која је стечена током трајања брака на основу бестеретног стицања (поклоном или наслеђем или другим правним послом којим се стичу само права) или на основу деобе заједничке имовине.²⁹⁶ Заједничка имовина је имовина коју су супружници стекли радом током трајања брачне заједнице.²⁹⁷ Из ове законске дефиниције једноставно је утврдити да је појам заједничке имовине конституисан од два елемента: рада и брачне заједнице живота. Рад као конститутивни елемент појма заједничке имовине може бити заједнички или одвојен, а други конститутивни елемент је постојање заједнице живота као суштински елемент брака. Деобу заједничке имовине могу тражити супружници, њихови наследници и поверилац једног брачног друга који је претходно покушао да се наплати из посебне имовине дужника.²⁹⁸ Деоба се може тражити и током трајања брака, мада је у пракси најчешће овај захтев датиран по престанку брака.

Што се поступка тиче, могућа су два модалитета:

1. Споразумна деоба – у писаној форми брачни другови могу да поделе своју заједничку имовину;
2. Судска деоба – може да буде извршена у ванпарничном поступку, уколико нема спора у погледу удела брачних другова, и парничном, уколико постоји спор о висини појединачног удела супружника у заједничкој имовини.

Код судске деобе постављају се као релевантна два питања: критеријум деобе и начин деобе. Што се критеријума деобе заједничке имовине тиче, као основни принцип прихваћена је претпоставка једнаких удела.²⁹⁹ Допуштено је доказивати и супротно, што подразумева да је наведена претпоставка оборива уколико се докаже већи удео једног од супружника у стицању заједничке имовине. Удео сваког брачног друга у заједничкој имовини одређује се према његовом доприносу, тј. висини прихода супружника, степену међусобне помоћи, старању о деци, начину вођења послова домаћинства, као и о сваком другом облику ангажмана у погледу управљања, одржавања и увећања заједничке имовине. Што се начина деобе тиче, удео брачних

---

²⁹⁶ Члан 168 ПЗ

²⁹⁷ Члан 171 ст. 1 ПЗ

²⁹⁸ Чл. 181 ПЗ

²⁹⁹ Чл. 180 ПЗ

другова одређује се у истој сразмери у свим стварима и правима која чине заједничку имовину према доприносу у њиховом стицању. Од овог начела да се деоба односи на целокупни састав заједничке имовине постоји изузетак, уколико је у појединој ствари, односно праву у стицању те ствари у знатнијем обиму учествовао један супружник приходима из своје посебне имовине.³⁰⁰ Такође, поједине ствари из састава заједничке имовине имају посебан режим. На захтев брачног друга у његов део приликом деобе ће се унети они предмети који му служе за вршење његовог заната или занимања, покретне ствари у чијој мирној државини је био један супружник најмање три године, ствари које служе искључиво за његову употребу, док ће ствари које служе само детету, бити додељене оном брачном другу коме је дете поверено на самостално вршење родитељског права.

Одлука о поверавању деце у поступку развода брака. У поступку развода брака у надлежности је суда да одлучи о поверавању деце на чување и васпитање, тј. да ли ће сва деца бити на чувању и одгоју код једног родитеља на самостално вршење родитељског права (искључиво права старатељства), да ли ће нека бити код мајке, а нека код оца, да ли је дете можда потребно поверити некој другој особи или установи за децу. Вештачење би требало да пружи стручне основе за одговоре на питања: којем од родитеља доделити дете на самостално вршење родитељског права, висину алиментације другог родитеља, те начин одржавања личних контаката детета с оним родитељем с којим дете не живи.³⁰¹

Вештачења те врсте су деликатна и сложена, као и стручна мишљења. Она су толико посебна да их могу обављати само они стручњаци који имају потребно знање и искуство у том подручју. Садржај мишљења не може бити само психичка обрада и интерпретација својства личности брачних партнера. Треба имати у виду да је најбољи интерес детета најважнији, због чега се и спроводи вештачење, те је неопходна психолошка и психијатријска обрада детета, а онда целокупна анализа породичне психодинамике. Правни интерес детета је правни стандард који гарантује Конвенција о правима детета. Начело посебне заштите конкретизовано је обавезом сваког субјекта (пре свега суда, органа старатељства и родитеља) да у свим активностима које се односе на дете примењују принцип најбољег интереса детета.³⁰² Ово је у складу са Конвенцијом о правима детета из 1985. године којом се прописује и налаже државама

---

³⁰⁰ Чл.180 став 5

³⁰¹ Чл. 90 ПЗ

³⁰² Чл. 6 ст. 1 ПЗ

уговорницама да своје законодавство ускладе на начин да у свим активностима које се тичу деце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела, најбољи интереси детета биће од првенственог значаја.³⁰³ Посебно је нормирана обавеза државе да предузима све мере заштите детета од занемаривања, физичког, сексуалног и емоционалног злостављања и сваке врсте експлоатације. Законом је нормирано право детета на обезбеђење најбољих могућих животних и здравствених услова за правилан и потпун развој.³⁰⁴

Вештаци у стручном мишљењу доделе деце брачним партнерима у поступку развода брака требало би да се суздржавају од поступака који би могли изазвати или продубити већ поремећене односе, те да настоје да што више помогну позитивном решавању односа. И поред тога, вештак у својој експертизи мора изнети све оно што може бити од користи суду при доношењу одлуке. Задатак стручног тима треба да буде усмерен на препознавање емоционалних потреба детета, на његове тежње и тенденције.

Суд је у обавезан да пре доношења одлуке о вршењу родитељског права затражи налаз и стручно мишљење од органа старатељства, како би од одговарајућих стручњака, прије свега од психолога, педагога, социјалног радника, а по потреби и од психијатра, добио стручно мишљење о томе какве су личности један и други родитељ и колико су спремни да одговорно преузму бригу о свом детету, а да по потреби исте и саслуша непосредно на рочишту. Суд може одлучити да један родитељ самостално врши родитељско право када родитељи не воде заједнички живот, а нису закључили споразум о вршењу родитељског права, али и када су закључили споразум о заједничком или самосталном вршењу родитељског права, али је суд проценио да тај споразум није у најбољем интересу детета.

Приликом одлучивања о томе ком родитељу ће поверити вршење родитељског права, суд је дужан да испита све околности објективне природе (економске, стамбене и имовинске услове), као и околности субјективног значаја (узраст детета, однос родитеља према детету, њихове емоционалне односе, досадашњу негу и бригу о детету и др.), процењујући их у њиховој укупној повезаности и укупности и руководећи се првенствено најбољим интересом детета, а не потребама родитеља. Приликом доношења одлуке о томе који ће родитељ вршити родитељско право, односно који ће

---

³⁰³ Чл. 3 Конвенције о правима детета 1985. год.

³⁰⁴ Чл. 62 ст. 1 ПЗ

родитељ са дететом водити заједнички живот и вршити непосредну бригу о њему, суд мора првенствено водити рачуна о најбољем интересу детета. У нашем праву конкретизација принципа правног стандарда – „најбољи интерес детета“ поверена је судији, који критеријуме цени сходно слободном судијском уверењу у сваком конкретном случају. Када се конкретизација принципа најбољег интереса детета повери суду, пред суд се поставља врло озбиљан задатак – којим критеријумима поклонити пажњу приликом одлучивања о вршењу родитељског права. У таквим ситуацијама, поред помоћи коју пружа законодавац, од великог је значаја и судска пракса, на основу које су се изградили критеријуми, као што су узраст и пол детета, жеља детета, понашање и брига родитеља за дете, њихове имовинске прилике, здравствено стање, интегрисаност детета у одређену социјалну средину, међусобна емотивна повезаност деце, и посебно, наклоност према једном родитељу или трећем лицу. У тежњи да се донесе одлука која ће бити у најбољем интересу детета суд ће посветити велику пажњу и утврђивању чињеница, као што су материјално и стамбено питање родитеља, здравствено стање истих, као и здравствено стање детета. Такође, интерес детета је најважнији критеријум при одлучивању хоће ли у ситуацији када родитељи имају више деце сва деца живети са једним родитељем или ће нека од њих живети са мајком, а нека са оцем. При томе је неопходно посебно водити рачуна да ли ће раздвојеност малодобне деце имати негативан утицај на њихов даљи емоционални развој. Иако постоји законска могућност да нека деца буду поверена мајци, а нека оцу, Суд мора да води рачуна о најбољем интересу деце, посебно што раздвајање деце која су претходно живела у истој породичној заједници може да угрози њихов интерес, будући да се у том случају дете не раздваја само од једног од родитеља већ и од браће или сестара. По правилу, међусобно раздвајање деце није у њиховом најбољем интересу, поготову када су она међусобно јако емоционално везана, јер би се то могло негативно одразити на њихов даљи развој.³⁰⁵ Колико год раздвајање деце понекад може олакшати живот родитељу, толико може бити штетно за децу. Ради тога, кад год је то могуће, одређује се да сва деца живе код једног родитеља.

Дакле, може се уочити да и судска пракса стоји на становишту да судови приликом доношења одлуке о поверавању деце, избегавају њихово раздвајање, односно да су у малом броју случајева донели такву одлуку. Судови поступају са великом опрезношћу када одлучују о раздвајању деце и обично такву одлуку доносе када то желе и родитељи и деца, када је фактичко стање већ такво и када се ради о старијој деци. Разлози због којих се такве одлуке доносе јесу фактичко стање раздвојености које

---

³⁰⁵ Видети: Решење Округног суда у Ваљеву, Гж. 1019/03

добро функционише, пол (женска деца се поверавају мајци, а мушка оцу), као и постојање могућности да се деца редовно виђају.

Пре доношења одлуке, суд је дужан да мишљењу детета посвети дужну пажњу, у складу са узрастом и зрелошћу детета, водећи при томе рачуна да дете буде испитано на адекватан начин, са свом обазривошћу коју такав разговор налаже. У нашем праву ово није признато као апсолутно, безусловно право, већ се цијени у складу са узрастом и зрелошћу детета, а у циљу поштовања дететовог права на обликовање властитог живота, у складу са Конвенцијом о правима детета.³⁰⁶ Дете које је за то способно има право да слободно и непосредно изрази своје мишљење у свим поступцима у којима се одлучује о његовим правима, као и право да благовремено добије сва обавештења која су му потребна за формирање свог мишљења. Мишљење детета се утврђује у неформалном разговору, у сарадњи са психологом, односно органом старатељства, породичног саветовалишта или друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима, у присуству лица које дете само изабере. Дакле, суд, односно орган старатељства узмеће у обзир и жеље детета ако је способно да их изрази.³⁰⁷ Мишљењу малодобног детета о томе којем родитељу жели да буде поверено не мора се посветити дужна пажња и узети у обзир, али суд није у обавези да прихвати мишљење детета, већ исто треба да цени у склопу свих околности случаја.³⁰⁸ Будући да је детету признато право на слободно и непосредно изражавање свог мишљења, то значи да исто не би смело да трпи никакав притисак или утицај који би могао да га спречи или утиче на њега да изнесе мишљење против своје воље, већ треба то да учини потпуно слободно без утицаја спољних. Иако постоји начелна сагласност о томе да би требало прихватити жељу старијег детета, постоје приметне разлике у конкретним решењима. Суд и орган управе утврђују мишљење детета у неформалном разговору који се обавља на прикладном месту, у сарадњи са дечијим психологом, односно органом старатељства, породичним саветовалиштем или другом установом специјализованом за посредовање у породичним односима, у присуству лица које дете изабере.³⁰⁹

---

³⁰⁶ Члан 12 Конвенције о правима детета коју је наша земља ратификовала, предвиђа да ће стране уговорнице обезбедити детету које је способно да формира своје мишљење, право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, с тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са старосним узрастом и зрелошћу.

³⁰⁷ Члан 90 ПЗ

³⁰⁸ Видети: Решење Врховног суда Србије, Рев. бр.123/07, 19. 04. 2017. године, преузето са интернет странице Врховног суда Србије, www.vrhovni.sud.srbije.rs – сајт посећен 12.12.2018.године.

³⁰⁹ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 2393/07 од 12. 09. 2007. године. Преузето са интернет странице Врховног суда Србије, www.vrhovni.sud.srbije.rs, сајт посећен 12. 12. 2018. год.

Центри за социјални рад тимски делују, чиме је обезбеђена или би требало да буде обезбеђена њихова мултидисциплинарна активност. У процесном смислу, центри за социјални рад, у поступку доношења одлуке о поверавању деце након развода брака, имају улогу судског вештака. Вештачко мишљење, односно став центра за социјални рад о садржају одлуке о поверавању деце након развода брака, суд слободно оцењује у контексту свих изведених доказа. Одлука суда не сме бити прејудицирана ставом центра за социјални рад. У том смислу, мишљење центра за социјални рад не може се потцењивати, али ни прецењивати.³¹⁰ Осим улоге у процесу развода брака приликом одлуке о поверавању деце, орган старатељства има и друге важне улоге, о чему ће бити више речи у тексту који следи.

6.6.1 Процесни положај органа старатељства у парничном поступку

Улоге и процесни положај центра за социјални рад – органа старатељства у парничном поступку могу бити различити. Стварно надлежан за обављање послова старатељства је центар за социјални рад општине, а надзор над радом органа старатељства врши министарство надлежно за породичну заштиту.³¹¹

Старатељство је законом уређено старање, применом правне заштите и других облика помоћи над малолетником без родитељског старања, над пунолетним лицем које није у стању да се брине о својим правима и интересима, као и над лицима која су привремено спречена да се брину о својим правима и интересима.³¹² Старалац је пословно способно физичко лице које има потребна лична својства и способности, постављено од органа старатељства, по свом пристанку, да се самостално, брижљиво и савесно стара о личности, правима и интересима штићеника, прибавља средства за издржавање и да управља и располаже његовом имовином, под надзором органа старатељства. Осим физичког, старалац може бити и правно лице, тј. сам орган старатељства. Орган старатељства може имати процесни положај странке, тужиоца или туженог. Орган старатељства може у парничном поступку имати улогу јединственог супарничара, од почетка парнице, а може да заснује супарничарску заједницу и накнадно, до закључења главне расправе, ако приступи тужиоцу који је покренуо

---

³¹⁰ Михаило Митић, *Поверавање деце након развода брака*, Зборник радова Правног факултета у Нишу XXVI, стр. 5–26.

³¹¹ члан 12 и 14 ПЗ

³¹² Видети: Слободан, Панов, *Породично право*, Београд 2010. стр. 65.

конкретан парнични поступак, ради заштите свог права.³¹³ Орган старатељства се може наћи и у улози законског заступника детета или пословно неспособног лица. Осим тога, у парничном поступку орган старатељства може да се јави и у улози умешача.

Процесни положај тужиоца може да има у оним предметима када је породичноправним прописима овлашћен да у интересу одређеног субјекта породичноправног односа покрене парнични поступак ради заштите одређених права тог лица и истовремено ради заштите општих друштвених интереса.³¹⁴ Орган старатељства може да се појављује као странка у парницама за накнаду штете коју покреће у име штићеника против старатеља који је ту штету проузроковао на имовини штићеника својим неправилним радом.³¹⁵ Пошто штићеник, као лице под старатељством, не може самостално да штити своја права, орган старатељства је дужан да то учини у његово име. У појединим случајевима орган старатељства може да се јави и у улози туженог у парници, када је привремени старатељ покренуо парницу, уколико је током обављања послова старатељства старатељ причинио штету штићенику.

Старатељ одговара за штету коју проузрокује штићенику намерно или крајњом непажњом током обављања послова старатељства, осим ако не докаже да је штета настала без његове кривице. За штету солидарно одговара заједно са старатељем и орган старатељства.³¹⁶ Имајући у виду да постоји солидарна одговорност на страни органа старатељства и старатеља – пасивна легитимација за штету коју штићенику причини старатељ, закон је предвидео да тужба треба да буде поднесена против органа старатељства и старатеља. Такође, у случају исплате орган старатељства има право регреса према старатељу које може остварити у посебној парници као тужилац.

Орган старатељства има законску могућност да покреће судске поступке, односно има активну процесну легитимацију која му омогућава да покреће низ посебних породичних парничних поступака ради заштите права и интереса детета, у којим поступцима се орган старатељства јавља у улози тужиоца. Орган старатељства је странка у функционалном смислу, јер штити туђа субјективна права и овлашћен је да

---

³¹³ Члан 205 ст. 2 ЗПП

³¹⁴ Видети: Гордана, Станковић, *Орган старатељства у грађанском судском поступку*, У: Социјално право, 1991 – бр. 15 (1991), стр. 38–50.

³¹⁵ О томе више: Г. Станковић, (2013), Процесни положај центра за социјални рад као органа старатељства у грађанском судском поступку, реферат са стручног скупа: „Процесни положај центара за социјални рад пред судовима“, Дивчибаре, 26. и 27. септембар, 2013.г.

³¹⁶ Чл. 141 ст. 3 Породични Закон Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015 (у даљем тексту: ПЗ)

подигне тужбу у своје име, али у туђем интересу, тако да ефекти парнице не „погађају“ орган старатељства него лице чија се права штите у поступку.

У парницама које се тичу издржавања, активну легитимацију може имати, поред повериоца и дужника издржавања, и орган старатељства, који је овлашћен да може у име детета и у његовом интересу да покрене парницу за одређивање висине доприноса, као и промене висине доприноса (уколико су се промениле меродавне околности) за издржавање малолетног детета ако родитељ са којим дете живи као његов заступник из неоправданих разлога не тражи издржавање за дете или ако је дете поверено другом лицу или установи.³¹⁷ Осим тога, орган старатељства има активну легитимацију за покретање парнице за заштиту од насиља у породици, ради одређивања мере заштите од насиља или за продужење трајања мере заштите које је суд одредио, када је орган старатељства такође странка у процесном смислу. Ако се орган старатељства јавља као тужилац, дете је у том случају објект заштите, а не странка у поступку, иако је орган старатељства покренуо поступак у интересу детета.³¹⁸ Такође, тужбу за заштиту свих права детета, у погледу свих права која су детету призната Породичним законом, могу поднети дете, родитељи детета, јавни тужилац и орган старатељства. Орган старатељства такође има законско овлашћење да покрене парницу за заштиту права детета, у погледу свих права која су детету призната одредбама Породичног закона, уколико су иста повређена.³¹⁹

Орган старатељства такође је законски овлашћен да поднесе тужбу за вршење, односно лишење родитељског права.³²⁰ Поред органа старатељства, тужбу за вршење родитељског права, такође активно су легитимисани да подигну и дете, као и родитељи детета. Доношењем Породичног закона 2005. године у Републици Србији законодавац се дефинитивно определио за парницу, па је као метод правне заштите прописан искључиво парнични поступак, а стављене су ван снаге одредбе Закона о

---

³¹⁷ Члан 278 став 2 и ст. 3 ПЗ

³¹⁸ Члан 284 ПЗ

³¹⁹ То су следећа права: право детета да зна ко су му родитељи, право детета да живи са родитељима и да се родитељи старају о њему пре свих других, право детета да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, право детета на развој – обезбеђење најбољих могућих животних и здравствених услова за правилан и потпун развој, право на образовање у складу са својим способностима, жељама и склоностима, право на слободно изражавање свог мишљења и право на предузимање правних послова у складу са законом (којима се не стичу ни права ни обавезе, послове малог значаја, као и послове којима прибавља искључиво права до навршене 14. године, односно након 14. године и све остале правне послове уз накнадну сагласност родитеља, односно органа старатељства, док са навршених 15 година може предузимати све правне послове којима управља и располаже имовином и зарадом коју је стекло сопственим радом (члан 59–65 ПЗ)

³²⁰ Члан 264 ПЗ

ванпарничном поступку којима је до тада био уређен поступак у правним стварима лишења и враћања родитељског права. У парницама за потпуно или делимично лишење родитељског права суд може изрећи најтежу санкцију према родитељу, чиме се задире у веома осетљиво питање какав је статус родитеља и његова права. То је поступак у коме суд лишава родитељског права родитеља који то право злоупотребљава или грубо занемарује родитељске дужности, односно у коме се враћа родитељско право када престану разлози због којих је лишење извршено. Поступак лишења покреће други родитељ, орган старатељства и јавни тужилац, а када се покреће поступак за враћање родитељског права – предлог подносе родитељ коме је то право одузето и орган старатељства. Кад поступак није покренуо орган старатељства, суд је дужан да га без одлагања обавести и позове да у поступку учествује у оквиру својих права и дужности. Поступак се води по службеној дужности и суд је дужан утврдити по службеној дужности све чињенице и околности релевантне за доношење одлуке. У том циљу, суд је обавезан заказати и одржати рочиште. Орган старатељства је обавезан да суду помаже у прикупљању процесне грађе и да суду саопшти своје мишљење о потреби лишења родитељског права. Родитељи се обавезно саслушавају, а дете ако то суд одреди узимајући у обзир потребу да се саслуша, а посебно имајући у виду да ли је то опасно за његово душевно стање односно здравље. Ако је дете старије од 10 година, може се позвати на рочиште и саслушати само, уз претходно прибављено мишљење органа старатељства. Ако суд не одреди да жалба на решење одлаже извршење, жалба нема суспензивно дејство. Време трајања лишења се не одређује, јер се родитељско право може вратити увек, то јест чим престану разлози који су га условили.

Орган старатељства може да покрене парницу за вршење родитељског права у своје име, а у интересу детета, у следећим случајевима:

- када није донета одлука о вршењу родитељског права, иако родитељи не живе заједно;
- када је умро родитељ који је до тада самостално вршио родитељско право, а родитељски однос другог родитеља је познат или је утврђен;
- кад треба одузети дете које се налази код трећег лица;
- када се једном од родитеља ускраћује право на одржавање личних односа са дететом, што је чест случај у пракси.

Осим тога, орган старатељства може да покрене парницу за вршење родитељског права и у циљу промене начина вршења родитељског права или поверавања детета другом родитељу или трећем лицу, ако сматра да је родитељско

право вршено на неодговарајући начин.³²¹ У овим парницама које покреће орган старатељства против једног или оба родитеља или трећих лица која ометају родитеље у вршењу родитељског права, дете није странка у поступку, иако се у парници штите његова права и интереси. Процесно гледано, странка у поступку је орган старатељства.

Орган старатељства може да има и улогу специфичног истражног органа у парничном поступку у одређеним случајевима када по налогу суда прибавља доказе. Орган старатељства је специфичан истражни орган кад на захтев и по налогу суда прикупља чињенице о личним и породичним приликама странке које треба да представљају основ за судску одлуку. Ова процесна улога органа старатељства редовно се остварује у адхезионим поступцима које сам парнични суд покреће уз брачне, патернитетске и матернитетске парнице да би заштитио интересе малолетне деце кад један од родитеља, као законски заступник детета, не врши своја законска овлашћења. У тим поступцима одлучује се о издржавању детета, његовом поверавању на чување, васпитавање и издржавање или смештају, или се одређују различите привремене мере уколико један од родитеља који врши функцију законског заступника детета, пропусти да истакне захтев, односно не покрене одговарајући поступак у коме би се одлучило о правима малолетног детета која се тичу његовог издржавања или смештаја.³⁷³

Орган старатељства, захваљујући својој стручности, и оперативности, може ефикасно да прибави потребан процесни материјал за одлучивање и да помогне суду у вршењу његове функције. Због тога суд налаже органу старатељства да прикупи потребне релевантне податке о личним и породичним приликама странака (супружника и деце). Кад прикупља потребне податке по налогу суда, орган старатељства се јавља у улози помоћног истражног органа, јер предузима радње уместо самог парничног суда.

Орган старатељства се може јавити у парничном поступку и улози вештака. Орган старатељства је специфичан вештак, јер су му доступни подаци о околностима које се тичу породичноправних односа и личности странака којима суд не располаже, нити по природи ствари до тих података може да дође. Суд је дужан да затражи налаз и стручно мишљење од органа старатељства у свим оним поступцима у којима је то законом предвиђено. Обавезно је вештачење органа старатељства у поступку у парници за заштиту од насиља, у којима се од њега тражи мишљење о оправданости

---

³²¹ Видети: Г. Станковић, *Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право*, Правни факултету у Нишу, Ниш, 2010, стр. 562. ³⁷³ Видети: Гордана Станковић, *Орган старатељства у грађанском судском поступку*, У: Социјално право, 1991 – бр. 15 (1991), стр. 38–50.

тражене мере заштите од насиља или одређеним питањима која се односе на чињенице које су спорне, а које суд утврђује по службеној дужности у оквиру својих истражних овлашћења.³²² Процесни положај вештака орган старатељства има и у поступцима развода брака, у којима се одлучује о поверавању малолетне деце на старатељство једном од родитеља, као и начину одржавања личних контаката детета са другим родитељем коме дете није поверено на искључиво вршење родитељског права. Његово мишљење је тада обавезно ако парничне странке нису постигле договор у погледу вршења родитељског права, или ако тај споразум није у најбољем интересу детета.

Пошто је вештачење органа старатељства обавезно у одређеним случајевима по самом закону, суд је дужан да по службеној дужности одређује вештачење органа старатељства приликом одлучивања о вршењу родитељског права, као и о лишењу, односно враћању родитељског права. Пре него што донесе одлуку о заштити права детета или о вршењу, односно лишењу родитељског права, суд је дужан да затражи налаз и стручно мишљење од органа старатељства, породичног саветовалишта или друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима.³²³ Ако родитељи нису закључили споразум о вршењу родитељског права, или процени да њихов споразум није у најбољем интересу детета, одлуку о поверавању заједничког детета једном родитељу, о висини алиментације и начину одржавања личних односа детета са другим родитељем доноси суд.³²⁴ Након што проучи све околности везане за предмет спора, обави консултације са парничним странкама, те интервјује са децом, уз учешће дечијег психолога и педагога, орган старатељства, односно центар за социјални рад даје свој налаз и мишљење које мора бити стручно образложено и засновано на околностима које је вештак претходно опазио и утврдио по налогу суда.

Орган старатељства у парничном поступку има и друге улоге, па тако може да се јави и као посебан правосудни орган који учествује у поступку пружања правне заштите у току бракоразводног поступка, на начин што спроводи поступак посредовања – медијације за покушај мирења, споразумног окончања спора, или евентуалног постизања споразума о вршењу родитељског права и о деоби заједничке имовине. У поступку посредовања и мирења, орган старатељства по налогу суда суделује у поступку за решавање бракоразводног спора. Поступак посредовања и мирења супружника обавезно се спроводи у бракоразводној парници, па се тако на самом почетку поступка заказује рочиште на које се позивају обе странке. У случају да

---

³²² Члан 286 ПЗ

³²³ Члан 270 ПЗ

³²⁴ Члан 279 став 3 ПЗ

медијација не успе, парнични поступак се наставља, а у случају да се нека странка не појави, а свој изостанак не оправда, сматра се да поступак мирења није успео. Орган старатељства такође има задатак да покуша да посредује да би супружници на миран начин решили бракоразводни спор и да их припреми да споразумно уреде сва питања која се тичу њихове заједничке деце, за случај да његово посредовање у санирању поремећених брачних односа не успе. Споразум који би супружници постигли у поступку посредовања у погледу вршења родитељског права уколико је у најбољем интересу детета може представљати основ за судску одлуку.³²⁵

У парничном поступку, орган старатељства може да се нађе у улози помоћног органа суда. Орган старатељства се налази у овој улози кад, вршењем својих редовних задатака, омогућава суду да он пружи тражену правну заштиту, односно, кад по налогу суда поставља странци колизијског старатеља, сталног законског заступника или привременог заступника (тужиоцу) јер је парнични суд надлежан да у току поступка постави привременог законског заступника само туженом. Орган старатељства може да се нађе у улози помоћног органа суда кад сарађује са судом и помаже суду да утврди мишљење детета да би оно могло да га слободно изрази. Парнични суд је дужан да мишљење детета утврђује у сарадњи са одговарајућим стручњаком центра за социјални рад (дечијим психологом), који је обучен за вођење разговора са дететом одређеног узраста.

Орган старатељства врши контролну функцију у оним ситуацијама кад даје дозволу за покретање појединих судских поступака. Он тада не учествује непосредно у поступку, али својом активношћу ствара услове за пружање правне заштите у поступку који покрећу одређена лица као странке, или као законски заступници одређених категорија лица.

Старатељ малолетног или пословно неспособног супружника може поднети тужбу за поништење брака, тужбу за развод брака, тужбу у спору о материнству и очинству, само уз претходну сагласност органа старатељства.³²⁶ Дозвола органа старатељства којом он даје претходну сагласност да законски заступник покрене поступак за заштиту права, неопходна је, јер уколико нема дозволе органа старатељства, законски заступник не може у име странке и за њен рачун да са успехом покрене парнични поступак и суд ће одбацити тужбу.

---

³²⁵ Видети: Г. Станковић, *Грађанско процесно право*, прва свеска, *Парнично процесно право*, Правни факултету у Нишу, Ниш, 2010, стр. 562.

³²⁶ Члан 218 став 3, члан 220 став 3 и члан 254 став 3 ПЗ

6.6.2 Вештачења у поступцима утврђивања материнства и очинства

Парница која се води пред судом ради утврђивања порекла детета у циљу утврђивања чињенице ко му је отац или мајка, у смислу доказног поступка, је специфична у односу на друге парнице, јер улази у сферу интимних односа. У праву Републике Србије важи начело изједначавања брачне и ванбрачне деце према коме деца рођена у браку или ван брака имају иста права и дужности.³²⁷ Упркос начелу о изједначавању брачне и ванбрачне деце, постоји разлика у утврђивању родитељства брачног и ванбрачног детета (очинства и материнства).

Брачно дете. Статус брачног детета има дете које испуњава одређене услове који се захтевају, пре свих порекло из брака. Дете има брачно порекло ако је рођено у браку или зачето у браку, осим ако је рођено 300 дана по престанку брака, ако је брак престао смрћу мужа, а мајка детета није закључила нови брак у том року.³²⁸

Деца из ништавог брака се такође сматрају брачном, а ово из разлога што ништав брак производи све правне последице пуноважног брака до момента правоснажности пресуде о поништају.

У позитивном праву Србије тзв. сукоб брачног очинства регулише се на следећи начин. Наиме, оцем детета рођеног у браку, као и у року од 300 дана од престанка брака смрћу мужа, ако мајка није закључила нови брак у том року, сматра се муж мајке детета из тог брака. Оцем детета рођеног у новом браку сматра се муж мајке из тог брака.³²⁹ Дакле, оцем детета рођеног у браку сматра се актуелни муж мајке детета, осим ако је дете рођено 300 дана од престанка брака смрћу мужа, а мајка у том периоду није ступила у нови брак.

Оспоравање брачног очинства

Породични Закон изричито прописује правила о активној легитимацији код оспоравања очинства.

---

³²⁷ члан 6 став 4 ПЗ

³²⁸ члан 45 ст. 1 и 2 ПЗ

³²⁹ чл. 45 ст. 1–3 ПЗ

Активно легитимисана лица. Тужбу којом се оспорава брачно очинство, односно претпоставка да је муж мајке детета отац детета које је рођено у браку или 300 дана од престанка брака смрћу ако мајка није закључила нови брак у том периоду, могу поднети следећа лица:

1. Муж мајке детета: ако ово лице сматра да није отац детета, тужбу може поднети и у року од једне године од сазнања за чињеницу која доводи у сумњу његово очинство – субјективни рок, а најкасније у року од 10 година од рођења деча – објективни рок.
2. Мајка детета може поднети тужбу у року од годину дана од сазнања да муж није отац детета, односно 10 година од рођења детета. 3. Дете може поднети тужбу без обзира на рок.
3. Мушкарац који себе сматра оцем детета које је рођено у браку може оспорити очинство мужа мајке детета подношењем тужбе у року од једне године од сазнања да је он отац детета, а најкасније у року од 10 година од рођења детета под условом да оспоравајући мужевљево очинство захтева утврђење тог очинства.³³⁰

Оспоравање материнства

Ако жена која није родила дете није уписана у матичну књигу рођених као мајка детета, њено материнство се може утврђивати правоснажном судском одлуком, на основу тужбе жене која тврди да је мајка детета и на основу тужбе детета.

Код донације јајне ћелије Породични закон одређује да се мајком детета сматра жена која је родила дете. Материнство жене која је даровала јајну ћелију не може да се утврђује. Породични закон изричито прописује правила о активној легитимацији код оспоравања материнства.

Мајка детета јесте жена која роди дете. Ако је дете зачето донацијом јајне ћелије, мајком детета се сматра жена која је родила дете, с тим да се материнство „донорке,“ жене која је даровала јајну ћелију, не може утврђивати.³³¹ Ако жена која је родила дете није уписана у матичну књигу рођених као мајка, то се може утврдити правоснажном судском одлуком. Док тужбу за утврђивање материнства може поднети дете (без рока) и жена која тврди да је мајка детета (субјективни рок једна година,

---

³³⁰ Оцем детета код медицински потпомогнутог зачећа сматра се муж мајке, односно ванбрачни партнер који је дао пристанак у писаној форми за овај поступак зачећа. Очинство донора није дозвољено може утврђивати (58 став 5 ПЗ).

³³¹ чл. 57 ПЗ РС

објективни рок 10 година), право на подношење тужбе за оспоравање материнства имају следећа лица:

1. Жена која је уписана у матичну књигу рођених као мајка детета може поднети тужбу којом оспорава своје материнство у року од годину дана од сазнања за чињеницу да није мајка детета, односно у року од 10 година од рођења детета
2. Жена која себе сматра мајком детета може оспорити материнство другој жени која је уписана у матичну књигу рођених као мајка детета. Тужба се може поднети у року од једне године од сазнања да је она мајка тог детета, односно најкасније у року од 10 година од рођења детета.
3. Дете може оспорити материнство жени која је у матичној књизи рођених уписана као његова мајка. Тужбу дете може поднети без ограничења роком. До пунолетства детета и у случају када је дете лишено пословне способности тужбу може поднети старац са одобрењем органа старатељства.
4. Према Породичном закону тужбу може поднети и мушкарац који се по закону сматра оцем детета у субјективном року од једне године, у објективном од 10 година.³³²

Није допуштено оспоравање родитељства после смрти детета, после усвојења детета, као ни после правоснажне пресуде о утврђењу родитељства, као ни оспоравање властитог признања лица која су се сагласила са признањем.³³³

Ванбрачно дете. Очинство ванбрачног детета утврђује се признањем или одлуком суда.³⁸⁶ Признање ванбрачног очинства је строго лични правни акт, једнострана изјава воље која је дата у законом прописаној форми и усмерена ка заснивању родитељског односа. Признање ванбрачног очинства може бити иницирано вољом мајке или вољом оца ванбрачног детета. Мајка ванбрачног детета може у пријави рођења означити одређеног мушкараца оцем детета.³³⁴

---

³³² чл. 250 ПЗ

³³³ чл. 44 ст. 3–5; чл. 56 ст. 3–6 ПЗ РС

³⁸⁶ чл. 45 ст 4 ПЗ

³³⁴ (чл. 308 ПЗ) Матичар има обавезу да поучи мајку о овом праву. Пошто прими изјаву мајке детета, матичар ће на начин који поштује дискрецију позвати означено лице да се у року од 30 дана изјасни да ли признаје своје очинство. Ако означени мушкарац не одговори у овом року или негативно одговори,

Субјекти признања. За пуноважност признања ванбрачног очинства следећа лица морају дати своју сагласност:

1. мушкарац који себе сматра оцем детета,
2. мајка ванбрачног детета (услов ваљаности изјаве да је лице навршило 16 година и способно за расуђивање) и
3. ванбрачно дете (потребна је сагласност ванбрачног детета које је навршило 16 година и способно је за расуђивање).³³⁵

Утврђивање ванбрачног очинства судском одлуком

Ако у конкретном случају није било поступка признања или нису испуњене законске претпоставке за пуноважност признања ванбрачног очинства, ванбрачно очинство се може утврдити судском одлуком.

Тужбу за утврђивање очинства ванбрачног детета могу поднети следећа лица:

1. Мушкарац који себе сматра ванбрачним оцем може поднети тужбу у року од једне године од сазнања о несагласности мајке или старатеља детета, односно 10 година од рођења детета.
2. Мајка ванбрачног детета може поднети ову тужбу у року од годину дана од сазнања да мушкарац кога сматра оцем детета није признао очинство, односно у року од 10 година од рођења детета.
3. Дете рођено ван брака може поднети ову тужбу без ограничења рока.³³⁶

матичар ће о томе обавестити мајку ванбрачног детета и обавестити је о могућности подношења тужбе за утврђивање ванбрачног очинства судском одлуком. Ако означени мушкарац призна своје ванбрачно очинство, матичар ће то лице уписати у матичну књигу рођених и о томе обавестити мајку детета. Изјава о признању даје се пред органом старатељства, пред судом, или пред матичарем, у форми тестаментa. Изјава се не може дати преко пуномоћника, нити се иста може опозвати, може се само поништити из разлога апсолутне или релативне ништавости и ако је дата услед принуде, преваре или заблуде.

³³⁵ Ако дете није овог узраста, а мајка није жива, изјаву о сагласности даје старалац са одобрењем органа старатељства.

³³⁶ чл. 251 ст. 1 ПЗ РС

Поступак у матернитетским и патернитетским споровима

Поступак се покреће тужбом за оспоравање брачног очинства или материнства, тужбом за утврђивање ванбрачног очинства или материнства и тужбом за оспоравање признатог ванбрачног родитељства, као иницијалним актом у овим споровима. У овим поступцима јавност је искључена.

Доказна средства. Модерно право захваљујући савременим медицинским техникама располаже веома сигурним доказним средствима. У нашој судској пракси користе се следећа доказна средства:

- испитивање трајања трудноће;
- испитивање крвних група, подгрупа и крвних фактора (MN фактор, Rh pozitivni i negativni faktor, Duffu-Kell i P фактор);
- антропоморфолошко и антропогенетско вештачење (нпр. Хуманог леукоцитног антигена HLA Ag) и
- испитивање ДНК отиска (као најсигурнија и најмодернија метода).³³⁷

Најпоузданија метода (иако постоје и друге, на пример, антрополошка, анализа крвних група) је анализа ДНК отисака, односно ДНК метода која се темељи на генетском распореду човека који је непоновљив. Вероватноћа тачности утврђења очинства и материнства минимална је у одступању, а њена тачност је 99,8%, што практично чини непобитан доказ. Према нашем закону, странка у спору није обавезна да се подвргне овом медицинском вештачењу, а у том случају суд ће у склопу свих проведених доказа које ће ценити донети одлуку. Подвргавање медицинским вештачењима обавезно је у законодавству Немачке, Аустрије, Шведске, док се у Енглеској право одбијања подвргавања вештачењу сматра непоштовањем суда и странка која то чини углавном губи спор. У Француској, Италији и Шпанији такође није обавезно, али је одбијање особе да се подвргне тесту углавном релевантно при оцени доказа.

6.7 Вештачења у споровима из радног односа

Код вештачења материјалне штете у поступцима у којима је радник тужилац према послодавцу, накнада материјалне штете односи се на изосталу зараду и друга

---

³³⁷ Више о томе видети: Слободан, Панов, *Породично право*, Београд 2010. стр. 62

лична примања за време лечења и због губитка радне способности, на издатке поводом лечења, неге и опоравка, на издатке због губитка радне способности, на оштећење или уништење ствари повређеног радника и слично. Уколико утврди да су испуњени услови за одговорност, или подељена одговорност, суд ће у сваком случају најпре одредити (на предлог странке) вештачење вештака одређене медицинске струке на околност да ли се одређена професионална болест, односно повреда на раду са трајним последицама може отклонити и у ком временском периоду.

Повредом на раду сматрају се и повреде запосленог на путу од куће до посла и обрнуто, на путу који је предузет ради извршавања одређених радњи, као што су службена путовања, семинари, екскурзије и сл.³³⁸ Такође, правилима о накнади штете по основу умањења радне способности подлежу и све штете чији је узрок настанак професионалне болести. Професионалном болешћу сматра се болест која је настала у току осигурања, проузрокована дужим непосредним утицајем процеса и услова рада на радном месту, односно пословима које је осигураник обављао.³³⁹ У поступку доказивања суд ће најпре утврдити узрочност која постоји када се ради о повреди на раду или о професионалној болести. Када је штета настала услед повреде или професионалне болести, узроци леже у пропустима да се осигуранику обезбеде услови за рад и спрече последице професионалних поремећаја.

Осим горе наведених, имамо и спорове које послодавац између послодавца и радника покреће према запосленом, као резултат штете коју је радник учинио послодавцу или трећем лицу.

Према одредбама Закона о раду, уколико је радник учинио штету послодавцу, одговоран је само у случајевима намере или крајње непажње.³⁴⁰ За његову одговорност потребно је још и да не постоје разлози за њено искључење које утврђује Закон о

---

³³⁸ У споровима из радног права код појма повреда на раду, имамо једну правну фикцију да се под повредом на раду подразумева и све оно што је у вези са радом. Получасовни дневни одмор, уобичајени пут од куће до посла и од посла до куће, службено путовање, семинар, едукација ван седишта послодавца или ван радног времена, све су појмови које подразумевамо под појмом „у вези са радом“, за која послодавац одговара.

³³⁹ Члан 22, 23 и 24 Закон о пензијском и инвалидском осигурању, „Сл. Гласник РС“, бр. 34/2003, 64/2004 – одлука УСРС, 84/2004 – др. закон, 85/2005, 101/2005 – др. закон, 63/2006 – одлука УСРС, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014 и 73/2018

³⁴⁰ Намера постоји када је запослени био свестан свог поступка и када је хтео да наступи штетна последица. Крајња непажња постоји кад запослени у одређеној ситуацији није испољио ни минимум потребне пажње. Под потребном пажњом подразумева се уобичајено и нормално понашање, без намере или крајња непажња нема основ одговорности за радника.

облигационим односима, као што су на пример виша сила, принуда, претња, заблуда итд. Закон о раду предвиђа и услове одговорности, а то су да је штета настала, да постоји узрочна веза између радње запосленог и штете и да не постоје разлози за искључење одговорности запосленог.

Ређе се одређују вештачења у поступцима у којима је послодавац тужилац према раднику. Изузетно, може се одредити вештачење на околности намере, крајње непажње, те обичне непажње.

Ипак, далеко највећи број предмета у којима је као тужилац послодавац су они кад се радник није раздужио са опремом или је намерно или из крајње непажње нанео штету послодавцу у погледу средстава рада, алата и слично. Осим вештака комисионара, суд у појединим случајевима може ангажовати и вештака финансијске струке на околност утврђивања висине штете коју је радник нанео послодавцу на било који други начин, на пример, ако је подигао аконтационе дневнице за службено путовање које није оправдао или ако је преузео већи износ новца ради набавке неке опреме или обављања других послова за послодавца, а које није у целости или делимично испунио.

6.7.1 Вештачење мобинга

Мобинг је енглески израз за злостављање на радном месту. Мобинг је специфични облик понашања на радном месту, којим једна особа или група њих систематски психички, морално злоставља и понижава другу особу, с циљем угрожавања њеног угледа, части, људског достојанства и интегритета, све до елиминације с радног места.³⁴¹ Злостављана је особа беспомоћна, у немогућности да се одбрани. Мобинг је ушао у правну и медицинску терминологију новијег датума, а све више се појављују и у судским случајевима вештачења нематеријалне штете у виду душевних болова због повреде права личности, те угледа и части. Мобинг постаје распрострањена појава, најчешће проучавана на радним местима, а последице се одражавају на социјално окружење, радну средину и на појединца, па се проблем

---

³⁴¹ Владимир, Боранијашевић, *Процесноправни аспект мобинга*, у: Правни живот, број 11/2011, стр. 917–931.

промотра са медицинског, социолошког, правног и форензичко-психијатријског аспекта. Код вештачења предмета који се односе на мобинг, односно душевних болова, потребно је утврдити узрочну повезаност између трауматског психостресора, као и последице на социјалном и здравственом плану. При томе, потребно је имати у виду професију особе, функционисање на радном месту, процену личности која се тиче психолошког, медицинског и социјалног функционисања личности. Код мобинга присутни су: угроженост од губитка посла, стрес који је узрокован преоптерећеношћу на радном месту, поремећеност и конфликти на радном месту.

Последице мобинга на радном месту могу бити разноврсне, од смањивања продуктивности на радном месту, потешкоћа и ометања у напредовању, учесталог изостанка са посла, боловања (бег у болест), до напуштања радног места и добијања отказа. Физички поремећаји могу бити: синдром хроничног умора, гастроинтестинални поремећаји, прекомерна телесна тежина или мршављење, неурастенија – неуротски симптоми, несаница, различити болни синдроми, смањен имунитет, повећана потреба за алкохолом, седативима, цигаретама.

Бихевиорални симптоми (поремећај понашања) могу бити: иритабилност, пројективност, некритично ризично понашање, губитак концентрације, заборавност, експлозивност, грубост, претерана осетљивост на вањске стимулусе, безосећајност, ригидност, стална окупираност послом, породични проблеми, некада развод брака или суицидне тенденције. Емоционални поремећаји су: депресија, бурн-оут синдром, емоционална празнина, осећај губитка животног смисла, анксиозност, губитак мотивације и ентузијазма, апатија или хипоманија, поремећај прилагођавања.³⁴²

Експертиза која чини вештачење мобинга садржи:

Напад на професионални статус, напад на лични интегритет, изолацију, прекомерни рад и дестабилизацију. Анализирају се интензитет и дужина трајања изложености, те узрочна повезаност са насталим здравственим проблемима, утицај на породично и социјално функционисање.

---

³⁴² Бурн оут (исцрпљеност)-прогресивни губитак идеализма, енергије и смислености властитог рада који доживљавају људи у професијама као резултат фрустрација и стреса на послу. Изгарање на послу није исто што и умор. Умор не укључује промене ставова према послу и понашање према клијентима; изгарање се такође повезује с многим негативним емоцијама, нпр. депресијом, недостатком снаге, незадовољством, страхом, неодговарајућим квалитетом живота и незнањем, губитком самопоуздања, немогућности просуђивања и доношења одлука; емоционалном исцрпљеношћу, осећањем немогућности владања емоцијама због сталне и дуготрајне изложености стресним ситуацијама, деперсонализацијом.

Мобинг је препознат и у Међународној класификацији болести, а последице мобинга могу бити, у зависности од фазе у којој се жртва мобинга налази, следеће:

- први степен: нерешен сукоб међу сарадницима, који ремети међуљудске односе, уз присутно понижење на радном месту; међутим, особа задржава контролу нормалног функционисања и поред присутних симптома поремећаја сна, нервозе, концентрације и других психосоматских сметњи.

- Други степен се односи на дужу изложеност на радном месту која узрокују психосоматске сметње са повишеним крвним притиском, аритмијом срца, те гастроинтестиналне сметње, метаболичке поремећаје, дебљање или мршављење. Психички поремећаји су од неуротских сметњи, депресије, посттрауматског стресогеног поремећаја, злоупотребе алкохола, анксиозности, избегавања радног места.

- Трећи степен је када жртва није у стању да извршава своје обавезе на радном месту, уз присуство тежих душевних поремећаја од депресије или суицида.

Из тих разлога у циљу превенције потребно је рано препознавање мобинга, едукација о последицама, као и поступци у различитим видовима терапије, као и законодавним нормама које спречавају мобинг. Важно је препознати мобинг, а неки од знакова који могу упућивати да је ријеч о мобингу могу бити следећи: непрестана сумња у одлуке и решења запосленог; додељивање послова и задатака, штетних за здравље или оних послова који умањују самопоштовање особе; уплитање у полни живот; омаловажавање, оговарање, ширење неистина итд. Најгори облик је, свакако, полно узнемиравање, којем је, нажалост, изложено све више жена.

6.8 Вештачења у осталим споровима

6.8.1 Вештачење ваљаности тестаментa

Вештачења психичких способности код особа које су извршиле неку правну радњу, па се у судском поступку иде за побијањем те радње с наводом да та радња није правно ваљана због недостатка посебних психичких способности, може се приказати на примеру завештања – тестаментa. Тестамент је вољни акт, он представља једнострану, личну и увек опозиву изјаву воље за то способног лица, којом оно

распоређује своју имовину за случај смрти, у законом одређеном облику.³⁴³ То је, дакле, изјава последње воље којом оставилац одређује коме ће припасти његова заоставштина у случају његове смрти.

У законодавству Републике Србије ништавно је завештање лица које није навршило петнаест година живота и које је због неспособности за расуђивање потпуно лишено пословне способности. Дакле, за разлику од неких других, не захтева за сачињење тестаментa пунолетност од осамнаест година, већ је довољан узраст од петнаест година. Завештаочева воља за сачињавање завештања мора бити озбиљна, стварна и слободна.³⁴⁴ Намера завештаоца за сачињавање завештања мора бити одређена и безусловна.³⁴⁵ Сматра се да воља у правном смислу речи не сме бити „мањкава“. Мањкавост воље постоји у случају претње, принуде, преваре или заблуде, па ако се утврди да су исте постојале код тестатора, повлаче ништавост тестаментa због недостатка у вољи оставиоца. Рушљиво је завештање лица које је у тренутку његовог сачињења било неспособно за расуђивање. Рушљиво је завештање сачињено под утицајем принуде, претње, преваре или у заблуди о чињеницама које су завештаоца побудиле да сачини завештање. Рушљивост одредаба завештања које су сачињене у заблуди не повлачи рушљивост преосталог дела завештања ако оно може опстати без рушљиве одредбе или ако та одредба није била одлучујућа побуда због које је завештање сачињено.

За прављење тестаментa потребна је „специфична пословна способност“ која се разликује од опште пословне способности. То значи да иако је одређеној особи одузета пословна способност за склапање правних послова, упркос томе постоји могућност да сачини тестамент. Тада се може спровести одговарајуће психијатријско вештачење путем којег се утврђује да је она за тако нешто способна. Тестамент, дакле, у принципу може учинити и пословно неспособна особа.

Вештачењем је потребно доказати да је особа којој је одузета пословна способност била у моменту сачињења тестаментa психички „способна за расуђивање“ да на ваљан начин сачини тестамент. Треба имати у виду да губитак способности за расуђивање после сачињеног завештања не утиче на пуноважност тестаментa.

---

³⁴³ Члан 78 ЗОН-а Службени Гласник РС, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015

³⁴³ Члан 79 ЗОН

³⁴⁴ Члан 81 ЗОН

³⁴⁵ Члан 82 ЗОН

Само у изузетним случајевима, кад се битно измене прилике које су у време завештања биле завештаочева одлучујућа побуда, суд може на захтев заинтересованог ставити ван снаге одредбе завештања или цело завештање ако завешталац то није могао учинити због губитка способности за расуђивање.³⁴⁶ Код вештачење ваљаности тестаментa психијатријски вештак вештачи особу коју није сам прегледао, та чињеница сама по себи знатно отежава вештачење. Он вештачи на темељу медицинске документације, уколико иста постоји, као и на темељу исказа сведока.

Стања која на несумњив начин искључују способност за расуђивање су: узнапредовали органски психосиндроми (деменције), тежа душевна заосталост, психозе, актуелне сметње свијести и алкохолизирана стања.

Процену тестаторске способности треба заснивати у првом реду на медицинској документацији, уколико постоји, затим на исказима сведока и коначно на критеријуму да ли се завештање на темељу најразличитијих околности из живота завештаоца указује као разуман акт. Медицинску документацију потребно је схватити као основну упоришну тачку. С обзиром на познату пристрасност сведока у грађанским парницама, искази сведока се морају процењивати са највећом опрезношћу. Посебно је потребно анализирати какви мотиви су утицали на тестатора, његову одлуку и опредељење за прављење тестаментa, те да је постојало „нормално опредељење по нормалним мотивима“, тј. да тестамент на схватљив и логичан начин произлази из живота оставиоца, као и из његових односа са потомцима. Да би се тестамент прогласио правно неваљаним, потребно би било да се докаже, односно да вештак констатује да су психичке способности оставиоца биле у тој мери оштећене да „није био способан појмити смисао свог конкретног опоручног располагања и обликовати своју вољу“. То би подразумевало да психичку способност треба процењивати у вези са имовинским приликама, сложеношћу породичних односа, те наравно у вези са конкретним правним послом, његовом сложеношћу и тежином. Потребно је сагледати да ли тестамент на логичан начин произлази из целокупног живота опоручиоца, и да ли је у питању „нормално опредељење по нормалним мотивима“. Вештак може наћи и да та особа с обзиром на своје психичко стање за то није била способна, у конкретном случају, па ће дати мишљење у том правцу.

---

³⁴⁶ Члан 80 ЗОН

6.8.2 Вештачење ваљаности уговора

Судови могу да на предлог странке одреде да се изврши психијатријско вештачење неке особе с обзиром на уговор који је сачинила: уговор о доживотном издржавању, уговор о поклону или уговор о купопродаји. У таквим случајевима вештак процењује психичко стање особе која је закључила спорни правни посао, управо способност за расуђивање у моменту закључења правног посла. Он то може учинити биолошко-психолошком методом процене. У првом реду вештак треба да утврди нарав, врсту, степен и трајност болести, односно психичког поремећаја код испитиване особе, затим да процени утицај истог на интелектуалне и афективно-вољне функције.

6.8.3 Саобраћајно вештачење

На околност узрока настанка саобраћајне незгоде надлежан је да вештачи једино вештак саобраћајне струке. Саобраћајно вештачење је једно од најчешћих врста вештачења у кривичном и парничном поступку. Саобраћајно-техничка вештачења подразумевају стручан преглед, тј. анализу и испитивања саобраћајних незгода од стране стручних лица саобраћајне области, која поседују и располажу стручним знањем и инструментима за решавање унапред дефинисаног проблема.

Ако се узме у обзир специфичност догађања саобраћајне незгоде, може се закључити да саобраћајно-техничка вештачења заузимају веома битно место у судском поступку. Од вештака се тражи да одреди брзине учесника незгоде и међусобне односе између њих на карактеристичним позицијама, најчешће кад један од њих произведе опасну ситуацију на коју је други требало адвекатно да реагује ради избегавања судара. Одговор на ова питања не може се дати без израде временско-просторне анализе незгоде, па зато она заузима централно место у налазу и мишљењу вештака саобраћајне струке. О томе како се формира и шта треба да садржи временско-просторна анализа незгоде постоје значајне разлике између вештака.

У временско-просторној анализи утврђују се карактеристични међусобни положаји учесника незгоде у појединим карактеристичним фазама саобраћајне незгоде. Ти међусобни положаји дефинишу се карактеристичним растојањем, временом и брзином учесника незгоде. На основу тога, дефинише се цели ток и динамика одвијања саобраћајне незгоде. На основу оцене тог тока и поступања учесника саобраћајне

незгоде у њему, утврђују се узроци незгоде.³⁴⁷ Сви расположиви подаци о настанку незгоде морају се пажљиво анализирати од стране вештака, а место где се сви изабрани релевантни подаци сажимају представља управо временско-просторну анализу (треба имати на уму да временско-просторна анализа није исто што и анализа могућности избегавања незгоде). Сви прорачуни, како у појединим тачкама налаза, тако и у временско-просторној анализи, морају бити јасно приказани и објашњени услови примене појединих образаца, а разлози за усвајање одређених коефицијената детаљно образложени.³⁴⁸

При обављању саобраћајног вештачења, вештаку се даје на проучавање судски спис који садржи:

- увиђајну документацију (записник, скицу, фото-документацију и др.);
- податке о учесницима незгоде и настрадалим лицима;
- податке о возилима и њиховом техничком стању;
- податке о путу и временским приликама;
- записнике о саслушању учесника и очевидаца незгоде;
- остале материјалне податке и доказе о саобраћајној незгоди.

Садржај налаза и мишљења вештака

За израду налаза и мишљења вештак користи основне податке из списка, а допунске прибавља сам или посредством суда и других органа. Применом одређене методологије вештак одређује основне параметре за даљу анализу тока и динамике незгоде која се може спроводити у више верзија, ако се анализа не заснива само на материјалним доказима, већ често и на противречним исказима учесника незгоде и сведока. Вештак проучава, критички анализира, вреднује и бира релевантне податке и факторе који су могли бити од утицаја на настанак саобраћајне незгоде, а то су: карактеристике пута и околине, карактеристике и стање исправности одређених уређаја моторних возила, постојање и карактеристике препрека на путањи возила, опрему и уређаје за регулисање саобраћаја, саобраћајну сигнализацију, психо-физичке

---

³⁴⁷ Иако сва истраживања и пракса показују да је временско-просторна анализа саобраћајне незгоде саставни део вештачења саобраћајне незгоде, и даље у пракси постоје вештаци који приликом израде саобраћајног вештачења не дају потпуну, или уопште не дају временско-просторну анализу незгоде. То потиче првенствено од различитих ставова вештака о томе и оспособљености да исту сачине, с обзиром на разлике у стручном оспособљавању вештака за обављање вештачења.

³⁴⁸ Видети: Борис, Антић, *Развој временско-просторне анализе и значај за квалитет налаза и мишљења вештака*, У: Вештачење саобраћајних незгода и преваре у осигурању, Београд, 2013.

и здравствене способности, степен обучености за безбедно учешће у саобраћају и друге карактеристике учесника незгоде.³⁴⁹

У наредној фази се одређују све вредности параметара значајних за реконструкцију тока и динамике саобраћајне незгоде, а то су: успорење у случајевима кочења моторног возила, дужина трагова кочења, димензије и карактеристике возила и пута у зони места незгоде, брзина возила и пешака, место судара и међусобни положај учесника на њему и у односу на коловоз, крајњи положај возила и пешака, локација и постојање других трагова и оштећења коловоза и возила, детаљан опис повреде пешака и путника из возила, видљивост и прегледност на путу у време настанка незгоде и друго. На основу података из списка и претходно изведених потребних прорачуна, вештак одређује међусобни положај учесника незгоде (возила и пешака или између два возила итд.) у моменту појаве опасне ситуације.

Код незгода са пешацима се на основу времена које је било потребно пешаку да пређе пут од места гдје се појавио у моменту настале опасности до места судара, одређује растојање које је аутомобил прешао за то време зависно од начина кретања (са или без кочења). На основу утврђеног међусобног положаја возила и пешака у моменту настале опасности, спроводе се анализе у циљу испитивања могућности за избегавање судара заустављањем возила.

Ако су питању судари возила, спроводи се анализа којом се утврђују међусобни положаји возила у тренутку када је због неадекватног поступања једног од возача створена опасност за судар и потреба да други на њу реагује кочењем. На основу утврђених временско-просторних односа возила у тим ситуацијама, врше се испитивања могућности избегавања судара од стране возача на чијој је путањи произведена опасна препрека на путу, односно опасност на коју је требало да реагује. У току испитивања незгоде вештак израчунава основне параметре да би на основу њих дао одговоре на следећа питања:

- 1) којом су се брзином учесници незгоде кретали пре настанка опасне ситуације;
- 2) да ли су возачи у тренутку настале опасне ситуације своја возила возили дозвољеном брзином (ако је била ограничена) и безбедном брзином за ситуацију која је постојала пре појаве опасности;

---

³⁴⁹ Видети: Милан, Вујанић, Крсто, Липовац, *Од процене до тврдње – начин изражавања ставова вештака при изради саобраћајно-техничког вештачења*, У: Вештачење саобраћајних незгоде и преваре у осигурању, зборник радова, XII Симпозијум, Универзитет у Београду – Саобраћајни факултет, стр. 1–30, Београд, 2013.

3) да ли су учесници незгоде пре судара у датој ситуацији благовремено и адекватно реаговали на створену опасност кад су је могли видети;

4) да ли су учесници незгоде имали техничке могућности да благовремено предузетим кочењем избегну међусобни судар.

Код незгоде са учешћем возила и пешака испитује се могућност заустављања возила благовременим дејством – кочењем, пре стицања аутомобила до путање пешака у кретању преко коловоза. Код ових незгода се испитује и могућност да ли би пешак у условима благовремено предузетог кочења имао могућност да у наставку кретања изађе из опасне зоне коју у кретању ствара аутомобил. Ако је судар настао при једнако успореном кретању (кочењу) аутомобила, од вештака се тражи одговор и на следећа питања:

5) да ли је постојала могућност за избегавање судара без кочења са или без скретања.

У случајевима незгода, када је опасност створена изненада, у ситуацијама које возач није могао да предвиђа, суд тражи одговор на питање:

б) којом би брзином (условно безбедном брзином) требало да буде вожен аутомобил да би у промењеној ситуацији, тј. при насталој изненадној опасности, возач могао кочењем да избегне судар, заустављањем аутомобила пре стицања до места судара.

У временско-просторној анализи одређује се поступање учесника незгоде при коме се незгода не би догодила. Суд најчешће интересује одговор на питање којом условно безбедном брзином, под условом да је том брзином возио, би возач могао да избегне судар у датој саобраћајној ситуацији. Одговор на ово питање условљен је карактеристичним елементима саобраћајне ситуације. Ако је опасност у промењеној саобраћајној ситуацији створена изненада, тј. ако ту промену возач није могао да очекује и предвиђа, па није имао разлога да возило вози условно безбедном брзином, већ безбедном брзином за реално текућу саобраћајну ситуацију на путу, он судар не би могао да избегне. Ако би возач имао разлоге да предвиђа и очекује појаву опасности (на пример, на путу где је знаком означена опасност „деца на путу“, на пешачком прелазу итд.), он би тада имао потребу да возило вози брзином која би била безбедна за те услове саобраћаја на путу, да би избегао судар са пешацима који се крећу путем или га прелазе на означеним местима.

На основу свих елемената утврђених у временско-просторној анализи, вештак формира мишљење и закључак у коме објашњава узрок, ток и последице незгоде, користећи се моделима одговарајућих графо-аналитичких поступака.

Одређивање релевантних брзина у поступку вештачења саобраћајних незгода

У поступку суд од вештака тражи да израчуна брзину кад за то постоји могућност употребом релевантних материјалних података (трагова, оштећења, повреда и др.). Када за то нема података, суд ће користити и оцењивати исказе испитаних лица – сведока незгоде која о томе могу да се изјашњавају. Од вештака суд тражи да одреди брзину кретања возила у моменту настанка опасности на коју је возач био дужан да реагује, заустављањем возила, ради избегавања судара. Вештак ће прорачуном одређену брзину упоредити са дозвољеном да би се изјаснио о томе да ли је она била дозвољена или није и да ли је била безбедна (прилагођена) за ситуацију која је претходила незгоди. Возач је дужан да брзину кретања возила прилагоди околностима, карактеристикама и стању пута, видљивости, прегледности, атмосферским приликама, стању возила и терета, фреквенцији саобраћаја и другим условима, тако да возило може благовремено да заустави пред сваком препреком коју, под датим условима, може да предвиди.³⁵⁰

Кад вештак одреди брзину, он треба да се изјасни и о томе да ли је она била дозвољена или већа од дозвољене. Поред тога, треба да да изјашњење о томе да ли је та брзина била безбедна (прилагођена) ситуацији на путу која је настала изненада и непосредно пре незгоде и да ли је била небезбедна, односно неприлагођена ситуацији која је постојала пре изненадне промене ситуације у којој се догодила незгода.

При томе вештак узима у обзир не само ограничење брзине већ и утицај других фактора на њен избор у вожњи од стране возача. Ако је непосредно пре незгоде дошло до изненадне промене ситуације на путу тако што се изненада на блиском одстојању појавила препрека (опасност) чију појаву возач није могао да предвиди, тад се одређује положај возила у односу на препреку и на основу тога израчунава брзина којом би возач могао возило да заустави пре доспевања до такве препреке да је тад своје возило возио том брзином и нашао се на истој позицији кад се препрека на путу испред његовог возила појавила (ушла у његово видно поље). За те промењене услове вештак израчунава условно безбедну брзину коју образлаже наводом да би се њом могла незгода избећи ако би возач имао разлога да пре појаве, тј. промене услова на путу своје возило вози том или мањом брзином. Овако одређена брзина из услова расположивог одстојања од препреке одговара расположивом зауставном путу који би

---

³⁵⁰ Чл. 42 Закон о безбедности саобраћаја на путевима, „Сл. гласник РС“, бр. 41/09, 53/10, 101/11, 32/13, 55/14 .

возач користио за реаговање кочењем у избегавању судара. Како суд од вештака тражи изјашњење о томе да ли је брзина којом је управљао возилом пре ове незгоде била безбедна (прилагођена) ситуацији на путу, вештак ће се изјаснити да је била безбедна ако је била дозвољена и ако је ситуација била изненадна, тј. непредвидива и неочекивана.

У случају кад је возач учествовао у незгоди реагујући кочењем, а при томе је возио већом брзином од дозвољене, вештак треба да испита и могућност избегавања незгоде за случај да се тад возило кретало дозвољеном брзином. Ако је пак возач продужено реаговао због алкохолисаности или је каснио у реаговању из других разлога, тад се прорачун спроводи да би се испитала могућност за избегавање незгоде са благовременим реаговањем.

Пропусти учесника саобраћајне незгоде

При анализи саобраћајне незгоде и њених узрока, важно је дефинисати пропусте и при томе правити разлику између саобраћајних узрока и саобраћајних околности под којима се догодила саобраћајна незгода. У околности саобраћајних незгода спадају: неприлагођена брзина, утицај алкохолисаног стања, мокар коловоз, магла, скретање или окретање на путу итд.

Узроци саобраћајне незгоде су: изненадно створена опасност на путу, погрешна процена саобраћајне ситуације, грешка у комуникацији учесника саобраћаја, погрешно изведен маневар, „виша сила“ – отказ возила или грешка пута и сл.³⁵¹ Из наведеног произлази да постоји разлика између околности и узрока који доводе до саобраћајних незгода. С тим у вези, брзина кретања неког возила може бити и једно и друго, дакле, и околност и узрок незгоде. За анализу незгоде и дефинисање пропуста веома важно је уочити разлику када је брзина околност, а када представља узрок саобраћајне незгоде. У највећем броју случајева брзина је околност, док је нека друга радња возача узрок саобраћајне незгоде. На пример, није ретка ситуација да возач на раскрсници (на којој је првенство пролаза дефинисано правилном „десне стране“) не уступи првенство у пролазу возилу које му долази са десне стране, те да при томе и вози и брзином већом од ограничене. У оваквој ситуацији неуступање првенства пролаза је пропуст возача који је у узрочно-последичној вези са настанком саобраћајне незгоде, док вожња брзином изнад ограничене може бити околност настанка незгоде.

---

³⁵¹ Видети: Милан, Вујанић, Крсто, Липовац, *оп. цит*, стр. 1-30..

Такође, постоје случајеви у којима је брзина узрок незгоде. На пример, ако би се возач кретао брзином која је већа од дозвољене, али би кретање у складу са ограниченом брзином довело до тога да би незгода била избегнута, тј. да до исте не би дошло, у тој ситуацији брзина би била пропуст на страни возача који је у узрочно-последичној вези са настанком саобраћајне незгоде. Налаз и мишљење вештака представљају заокружен и јасан став вештака саобраћајно-техничке струке о свим важним условима и околностима у којима је дошло до незгоде. Потребно је да вештак у свом налазу и мишљењу прецизно идентификује пропуст који је начинио сваки од учесника који су могли утицати на настанак незгоде.

Пропусти учесника незгоде се могу класификовати у три групе:

1. пропусти у вези са настанком незгоде – то су пропусти везани за стварање опасне ситуације, односно пропусти који су узрочно повезани са настанком незгоде;
2. пропусти везани за допринос настанку незгоде или пропусти везани за могућност избегавања незгоде су пропусти учесника који нису везани за стварање опасне ситуације од другог учесника која је претходила незгоди; ови пропусти су такође у узрочној вези са настанком незгоде, јер иако возач није учествовао у стварању опасне ситуације, ипак је допринео настанку незгоде, односно имао је могућност избегавања незгоде;
3. пропусти везани за тежину последица незгоде такође нису у узрочној вези, као ни претходни, са настанком незгоде и нису у вези са могућношћу избегавања незгоде, али је тежина последица незгоде већа, због таквог пропуста на страни учесника незгоде.³⁵²

---

³⁵² Велики значај за дефинисање пропуста учесника саобраћајне незгоде има поређење брзина које се заснива на анализи могућности избегавања незгоде (по просторном, временском или оба критеријума). За анализу је неопходно поређење брзина и то:

- брзине којом се кретао учесник непосредно пре незгоде (V_a);
- дозвољене (безбедне) брзине (V_b) – највећа брзина којом може да буде вожено возило за конкретне услове које возач може да види или има разлога да очекује, па да буде у могућности да благовремено заустави или безбедно вози возило; - условно безбедне брзине (V_u) – брзине при којој би незгода могла бити избегнута.

За анализу пропуста учесника саобраћајне незгоде веома је значајан однос брзина којом се кретао учесник непосредно пре незгоде, безбедне-дозвољене брзине и условне безбедне брзине, тј. брзине при којој би незгода могла бити избегнута.

На пример, уколико се возач пре настанка саобраћајне незгоде кретао брзином већом од условно безбедне брзине (при којој би незгода била избегнута), али у складу са безбедном (дозвољеном) брзином, тада на страни возача не би било пропуста.

Дакле, за правилну оцену битно је прво проверити да ли је брзина била узрок саобраћајне незгоде, што се не може учинити без правилног дефинисања ограничења брзине. Пропусте у вези са настанком саобраћајне незгоде и опасне ситуације важно је прецизно одредити приликом вештачења. Ако је учесник одступио од прописаног понашања и тиме допринео стварању опасне ситуације, та радња се може оквалификовати као пропуст везан за стварање опасне ситуације. Такође, од вештака се обично тражи да утврди пропусте везане за допринос настанку незгоде или могућност избегавања незгоде. Ови пропусти нису везани за настанак опасне ситуације у саобраћају, али су везани за допринос настанку исте. Наиме, независно од тога ко је проузроковао саобраћајну незгоду, сви учесници у саобраћају су дужни да предузимају мере у циљу избегавања саобраћајне незгоде. У складу са тим, вештак треба да анализира могућности избегавања незгоде, на начин који се може очекивати од учесника незгоде у датим условима. Осим пропуста везаних за узрок саобраћајне незгоде и пропуста везаних за могућности избегавања саобраћајне незгоде, вештак у свом налазу и мишљењу треба да утврди и пропусте везане за тежину последица саобраћајне незгоде. Међутим, веома је незахвално тврдити да би материјална штета била мања или да неко не би страдао или био повређен, да није било одређених пропуста учесника. Такве тврдње би требало научно добро образложити и поткрепити доказима, што ће суд ценити у сваком конкретном случају.

6.8.4 Машинско вештачење

Вештачења у области машинске струке израђују стручне особе са лиценцом. Ова вештачења користе се за одређивање вредности возила, машина, висину штете у

Уколико би се возач кретао брзином која је већа и од условно безбедне брзине (при којој би незгода могла бити избегнута) и од безбедне (дозвољене) брзине, на страни возача не би било пропуста везаних за настанак незгоде, јер би до незгоде дошло и уколико би се возач кретао безбедном брзином. (На пример, ако је вожено брзином 60 km на час, а ограничење је било 80, дакле, возио је брзином која је у оквиру ограничења брзине, а ако су вештаци прорачунали да би било потребно да је возио 50 километара на час да би незгода била избегнута, онда на страни возача не постоје пропусти у узрочној вези са настанком незгоде).

Ако би се возач кретао брзином која је већа и од дозвољене – безбедне (ограничене) и од условне безбедне брзине (при којој би незгода могла бити избегнута), па на страни возача стоји пропуст који је у узрочној вези са настанком саобраћајне незгоде, јер ако би се возач кретао безбедном – дозвољеном брзином до незгоде не би ни дошло и иста би била избегнута (пример: ако је ограничење 50 km, а возач је возио 100 km на сат; да је возио брзином мањом од 90, незгода би могла бити избегнута).

возилима насталим у саобраћајној несрећи и др. Вештак врши увид у записник о оштећењу возила са пропратном фотодокументацијом, након чега приступа изради свог налаза и мишљења.

Процена штете. У зависности од квалитета процене настале штете зависиће и поступак утврђивања основаности одштетног захтева у парници, висине материјалне штете настале на возилу и, у коначном, на одбијање или усвајање тужбеног захтева.

Поступак процене штете састоји се од низа радњи, међусобно повезаних, а то су:

- идентификација возила;
- констатација и оцена фактора који утичу на вредност возила;
- дефинисање начина настанка оштећења на возилу;
- опис оштећења и нормирање радног времена;
- сачињавање допунског записника о оштећењу возила за сва оштећења која су последица штетног догађаја, а нису обухваћена записником о оштећењу возила; - провера економске рентабилности поправке возила.

Све наведене радње дају одговор на низ питања која се објективно јављају приликом решавања одштетног захтева и утврђивања висине материјалне штете. Ове радње имају директан утицај на правилно утврђење висине материјалне штете на возилу. Оне се могу поделити на две фазе:

1. Прва фаза процене штете директно је везана за идентификацију возила, процену општег стања возила и оцену фактора који утичу на вредност возила, дефинисање начина настанка оштећења на возилу, опис оштећења и нормирање радног времена које је потребно за поправку и по потреби сачињавање допунских записника о оштећењу возила.

2. Друга фаза процене штете директно је везана за утврђивање економске оправданости поправке возила, а њен коначни резултат представља висина материјалне штете која се нуди оштећеном. Код тзв. „тоталне штете“ није рентабилно, тј. економски оправдано вршити поправку возила.³⁵³

---

³⁵³ Штета на возилима где је поправка технички неизводљива или економски неоправдана, односно где би трошкови поправке и евентуалне умањене вредности били већи или једнаки стварној тржишној вредности возила умањеној за процењену вредност остатка, представља тоталну штету на возилима.

Тотална штета представља разлику између вредности возила и вредност спасених делова (остатка возила), који остаје власнику возила и исти има право располагања истим. Вредност остатка возила се утврђује процентуално сходно степену и обиму насталих оштећења на возилу.

То чини на начин што врши калкулацију трошкова поправке возила, калкулацију вредности возила и вредност тоталне штете на возилу. На основу те калкулације доноси се одлука да ли се приступа

Непосредним прегледом оштећеног возила вештак утврђује да је управо прегледано возило, возило које је учествовало у пријављеном штетном догађају. У циљу правилне идентификације возила, потребно је извршити увид у број шасије предметног возила, фотографисати га и упоредити са подацима из саобраћајне књижице. Ово у циљу да би се спречиле евентуалне злоупотребе код наплате штете. Правилна идентификација возила је значајна и код утврђења висине штете у случајевима када се штета решава као економски неоправдана штета, тзв. тотална штета на возилу. Вредност возила у директној је повезаности са правилно извршеном идентификацијом возила, јер се тиме тачно дефинише тип возила, модел возила, број врата, серијска и додатна опрема. У том циљу је потребно извршити увид у фотографије са оштећењима возила, а затим да се обрати пажња на детаље битне за идентификацију типа и модела возила и опреме уграђене у возило.

Идентификација возила има утицај и код обрачуна економски оправдане штете, јер се правилном идентификацијом утиче на правилан избор делова за возило, по цени или технологији поправке коју прописује возач, чиме се утиче на висину обрачуна трошкова поправке возила.³⁵⁴

Оцена фактора који утичу на вредност возила. Поред општег стања, које вештак треба да дефинише, потребно је обратити пажњу и на друге факторе који могу бити од значаја, који такође утичу на вредност возила и исте навести у записнику о оштећењу возила:

1. Пређена километража возила – приликом читавања пређене километраже возила треба водити рачуна о томе да ли је очитана километража и реална километража возила, с обзиром на старост и стање возила.
2. Извршена инвестициона улагања у возило.
2. У инвестициона улагања се сматрају: замена мотора, замена шкољке, замена кабине, замена шасије, фарбање целог возила, замена делова каросерије, уз услов да извршена улагања не смеју бити старија од три године.
3. Начин експлоатације возила.

Навести да ли је возило било у режиму такси службе, *rent-a-car-a*, ауто-школе или се користило у друге сврхе и да ли је имало више власника.

поправци возила или не. Овде је битно тачно дефинисати реалну вредност предметног возила, па исту упоредити са очекиваном висином трошкова поправке возила.

³⁵⁴ Савремени софтверски програми као што је AUDATEX омогућавају да се преко броја шасије VIN упитом изврши идентификација возила са опремом која је уграђена у оштећено возило.

Сви ови наведени фактори имају значајан утицај на процену вредности возила, па самим тим утичу на висину тоталне штете и одлуку да ли ће се приступити поправци возила или не.

Дефинисање начина настанка оштећења на возилу. Приликом процене на возилу треба да се дефинише начин на који су оштећења настала. То подразумева логично повезивање насталих оштећења са самим током одвијања саобраћајне незгоде. Упоредивање насталих оштећења врши се у односу на сами ток саобраћајне незгоде, као и у односу на оштећења настала на другим возилима или објектима са којима је предметно возило имало физички контакт. Оштећења која су настала описују се по обиму, интензитету, висини и другим њиховим карактеристикама.

На пример, треба навести да ли су нека оштећења могла настати приликом контакта са другим возилом, да ли су иста настала приликом силаска са коловоза или удара у неку препреку, да је том приликом дошло до чеоног, бочног или неког другог типа судара, да ли је на основу оштећења могуће утврдити да ли је возило било у покрету или заустављено, да ли је исто било кочено или не, да ли на возилу постоје трагови ранијих оштећења и многе друге информације које се могу добити детаљном анализом насталих оштећења на возилу. Управо све те информације до којих вештак може да дође на основу насталих оштећења на возилу омогућавају лакшу реконструкцију штетног догађаја, спречавају евентуалне злоупотребе, при чему се елиминишу сва оштећења на возилу која нису последица предметног догађаја.

Правилна реконструкција догађаја је веома битна код доношења одлуке да ли ће се одштетни захтев прихватити у целисти, делимично или одбити, а такође утиче на висину материјалне штете.³⁵⁵ Опис оштећења се врши пописом оштећених делова и квалификацијом степена оштећења. У зависности од степена оштећења и могућности поправке, оштећени делови се класификују на: делове за замену, делове за поправку и делове за контролу и подешавање. Правилан опис насталог оштећења на возилу и нормирање радног времена потребног за поправку имају директан утицај на правилан обрачун висине трошкове поправке возила и брзину поправке возила, односно решавања одштетног захтева. Правилан опис оштећења утиче на то да обрачун висине трошкова оправке возила буде реалан и сразмеран насталој штети, па самим тим и одштета буде реално одмерена. Као почетни параметар за обрачун вредности возила

---

³⁵⁵ Видети: Бојан, Секулић, *Квалитетан приступ поступку процене штете као један од основних услова за решавање материјалних штета на моторним возилима*, у: XII симпозијум „Вештачење саобраћајних незгода и преваре у осигурању“, Београд, 2013.

користи се вредност новог возила.³⁵⁶ Вредност конкретног возила се утврђује на основу следећих фактора:

- старост возила (временска амортизација);
- пређена километража (функционална амортизација);
- опште стање возила;
- начин експлоатације;
- инвестициона улагања;
- понуда и тражња на тржишту.

Да би се у целости могла одредити висина штета, потребно је дефинисати очекиване трошкове поправке возила, односно сачинити калкулацију трошкова поправке возила. Калкулација трошкова поправке возила представља збир следећих трошкова:

- трошкови набавке делова;
- трошкови набавке фарбарског материјала и
- трошкови рада.³⁵⁷

6.8.5 Грађевински спорови

У судским споровима из области грађевинарства врло често суд у циљу утврђивања неких материјалних чињеница тражи стручно мишљење вештака – стручњака из ове области, а законска и друга правила, која уопштено важе за вештаке, могу се применити и на вештаке грађевинске струке. Потреба за вештачењем јавља се обично када се неко у ланцу пројектовања, изградње и коришћења објеката не придржава одговарајућих законских прописа и правила струке, па услед тога долази до појаве штете на изграђеном објекту, па самим тим и потребе за спровођењем стручног вештачења.³⁵⁸ Оно што је карактеристично за налазе и мишљења судских вештака грађевинско-архитектонске струке, за разлику од осталих струка је позната чињеница

---

³⁵⁶ У случајевима код којих није правилно извршена идентификација возила, није могуће ни утврдити новонабавну вредност возила. То има за последицу да почетни параметар за обрачун вредности возила буде потцењен, па самим тим и вредност тоталне штете на возилу.

³⁵⁷ Савремена софтверска решења у значајној мери олакшавају и нормирање радног времена потребног за поправку возила, јер користе нормативе које је прописао произвођач возила.

³⁵⁸ Више о томе: Драгомир, Пешић, *Грађевинско вештачење – улога и задатак вештачења*, у: Приручник о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др Небојша Шаркић, Београд, 2011, стр. 295–306.

да због карактера и ширине делатности укључују све аспекте градње и градитељства објеката. Појам градитељства обухвата веома комплексне, разнородне и изузетно сложене дјелатности, која у себи укључује преко 150 занимања, а односи се на све објекте, како испод тако и изнад земље, што пред судске вештаке ставља често сложене задатке и обавезе. Због своје ширине у природи дјелатности, конфликтне ситуације и спорови у градитељству су по свом карактеру веома сложени.

По правилу, тако комплексне поступке прате обимна судска вештачења, која у значајном и опредељују не само ток доказног поступка, него и доношење коначне судске одлуке. Судија, као правни стручњак, у таквим ситуацијама тешко може донети одлуку без помоћи судских вештака. За израду налаза и мишљења вештак разматра веома обимну, комплексну материју, па често ни сваки судски вештак није способан да одговори у свему, у таквим споровима и таквим задацима. Знатан број спорова који се воде пред привредним судовима спада у тзв. грађевинске спорове. Ови спорови су облигационо-правног карактера и проистичу из уговора о грађењу и уговора о делу.³⁵⁹ Могуће су различите спорне правне ситуације у зависности од тога да ли се у улози тужиоца или туженог појављују наручилац радова или извођач радова, у којима се као доказно средство предлаже и одређује грађевинско вештачење, некада и комбиновано са економско-финансијским вештачењем.

Када се у улози тужиоца појављује извођач радова, његов захтев се углавном односи на исплату цене за изведене радове. Полазећи од одредби члана 630, али и члана 600 Закона о облигационим односима, наручилац радова или дела је у обавези да извођачу радова, односно посленику исплати уговорену накнаду – цену за изведене радове. У оним ситуацијама у којима странке уговором јасно и прецизно дефинишу своје обавезе, када се уредно води грађевински дневник и грађевинска књига, те када извођач уредно испоставља привремене ситуације и на крају окончану ситуацију, а које контролише и овери надзорни орган наручиоца, спор може да се реши и релативно брзо и најчешће без вештачења. Али и ако буде предложено и одређено грађевинско вештачење у наведеним случајевима, оно ће бити обављено без посебних тешкоћа. Наиме, вештак ће имати на располагању сву потребну документацију – доказе, на основу којих ће моћи да да налаз и мишљење о количини, квалитету и цени изведених радова. Дакле, у оним случајевима у којима постоји уредно вођена документација, те посебно ако је сачињен записник о примопредаји изведених радова, могуће је спор решити и без вештачења. Нажалост, у пракси се то ретко дешава. По правилу недостаје одређена писмена документација о којој је било речи или се неуредно води. Осим

---

³⁵⁹ Чл. 630 и 600 ЗОО

наведеног наручилац може да оспорава привремену или окончану ситуацију иако је исту оверио именовани надзорни орган, што онда не ослобађа суд обавезе да по предлогу неке од странака судски вештак грађевинске струке провери тачност привремене или окончане ситуације.

Углавном ће тужилац бити тај који ће предложити вештачење вештака грађевинске струке, како би се из налаза и мишљења утврдиле спорне чињенице које се односе на обим изведених радова, квалитет радова и с тим у вези висине накнаде – цене за изведене радове. Пре евентуалног вештачења, суд је тај који, на основу предложених и изведених доказа мора да има јасан закључак да ли су примедбе које наручилац истиче на квалитет радова који су изведени (указује на недостатке), благовремене, а у складу са роковима које прописује Закон о облигационим односима. Наравно да рокови за истицање примедби зависе од тога да ли је реч о видљивим или скривеним недостацима, па ће у неким случајевима, када је међу странкама спорно о којој врсти недостатака се ради, одговор на ово питање дати вештак. Налаз и мишљење вештака грађевинске струке у оним ситуацијама у којима странке нису водиле уредну документацију, па је изостала окончана ситуација, ће фактички, у конкретном случају у поступку пред судом, надоместити коначни обрачун (окончану ситуацију) из ког ће се моћи утврдити да ли су странке и у ком обиму и квалитету извршиле своје уговорне обавезе. Некада ће, међутим, у цену – накнаду коју потражује извођач, бити укључени и накнадни или додатни радови, те ће у случају спора, да ли су и ти радови изведени, или ако су изведени, да ли спадају у накнадне или додатне радове, бити неопходна помоћ вештака грађевинске струке. Треба указати да су накнадни рокови они који нису били предвиђени основним уговором који су странке закључиле, али су накнадно уговорени или је за неке од њих сагласност дао наручилац. С друге стране, додатни радови су такви да је њихово извођење било неопходно, како би се извели радови који су уговорени, јер су у њиховој функцији, а нису се могли предвидети у тренутку закључења уговора. За ове радове није потребна сагласност наручиоца, јер су такви, да је извођач био дужан да их изведе како не би била угрожена сама грађевина, тј. извођење уговорених радова на самој грађевини.

Грађевинско вештачење се по правилу, у случају спора око цене, тј. вредности изведених радова, комбинује са вештачењем вештака економско-финансијске струке. Учешће вештака економско-финансијске струке је неопходно, како би се у вези са спорним чињеницама које се односе на висину новчаног потраживања тужиоца, односно цену за изведене радове, добило мишљење стручног лица из наведене области. Само грађевинско вештачење не сматра се адекватним доказним средством, када се

међу странкама појаве и спорне чињенице које се односе на цену и с тим у вези на висину новчаног потраживања. Накнада – цена, за изведене радове, укључује цену различитих грађевинских материјала, одговарајуће порезе, цену радних сати, обрачунавање и урачунавање онога што је евентуално већ плаћено и то је област, која припада економскофинансијским вештацима. Могућа је обрнута ситуација, да се у улози тужиоца појављује наручилац радова. Тужилац је исплатио цену извођачу (авансно или сукцесивно у тренутку извођења и окончања радова), а извођач није извео све уговорене, а плаћене радове, те наручилац тражи враћање дела исплаћене цене. Даље је могуће да је тужилац – наручилац платио уговорену цену, да су радови изведени, али нису квалитетно изведени, те тражи отклањање недостатака. Иако је овде реч о неновчаном захтеву, имајући у виду природу спора у коме је по правилу потребно грађевинско вештачење. У споровима у којима наручилац захтева од извођача да отклони недостатке, као последицу неквалитетно изведених радова, на грађевини, незаменљива је улога вештака грађевинске струке, јер његов налаз и мишљење треба да послужи тужиоцу као основ за постављање прецизног захтева који ће бити подобан за евентуално извршење. То подразумева да је вештак дужан, а на шта треба да у предлогу за вештачење укаже странка, да потпуно јасно идентификује све недостатке који постоје и које треба отклонити. Зато налазу и мишљењу обавезно треба да претходи непосредни увиђај вештака у грађевину, на лицу места. Вештак треба да у мишљењу тачно опише недостатке по месту где се налазе, по димензијама, по врсти материјала који треба уградити, а све у циљу да би пресуда коју би суд евентуално донео у корист тужиоца била и извршива.

Могуће је и да је цена плаћена, да радови нису квалитетно изведени (ако је уговорено), а извођач по захтеву наручиоца, није у одређеном року отклонио недостатке, те је наручилац ангажовао треће лице које је то учинило, па потражује накнаду штете од извођача.

У свим наведеним случајевима, вештачење вештака грађевинске струке (некада и вештака економско-финансијске струке), а по предлогу странке, даје одговор који се односи на спорне чињенице. Те спорне чињенице, као што смо већ назначили, односе се на утврђивање да ли је извођач, полазећи од уговора који су странке закључиле, испунио своју обавезу у обиму како је она уговорена. Од правилног утврђења ових чињеница, зависи и основаност захтева тужиоца за повраћај преосталог износа на име цене. Најчешће заступљени задаци вештака у поступцима могу бити утврђивање следећег: - да ли је објекат изграђен у складу са издатим решењем о одобрењу за

изградњу, потврдом о предаји документације и да ли поседује комплетну градилишну документацију;

- да ли су изведени радови на постојећем објекту у домену адаптација, реконструкције, доградње или надоградње, односно да ли су радови изведени у складу са издатом документацијом надлежног органа;
- утврђивање степена изграђености – завршености објекта кроз физичко-финансијске параметре;
- утврђивање квалитета изведених грађевинских радова (фасаде, унутрашње и спољне столарије, комплетних занатских радова) уз прилагање комплетне атестне документације за уграђени материјал и опрему;
- утврђивање узрока настанка штете као и вредности радова за санацију исте;
- утврђивање техничке могућности поделе објекта (стана или куће) на две или више засебних целина, где вештак даје свој налаз и мишљење на околност и могућност поделе сразмерно власничком уделу;
- уређење начина коришћења заједничке непокретности, при чему вештак мора утврдити функционалност стана или куће и у свом налазу дати мишљење који начин коришћења би био најцелисходнији за кориснике сходно његовим идеалним деловима и уједно одредити који део и на који начин ће свако од њих користити (уз сагласност странака вештак може дати предлог да се изведе одређена адаптација и доградња у циљу остварења бољих услова становања);
- утврђивање структуре и површине стана;
- утврђивање тржишне и грађевинске вредности непокретности (куће, стана или земљишта) на лични захтев заинтересоване стране.

Уговорна и радна документација представља материјалне доказе и она као таква служи као основа за извођење закључка и формирање одговора. За вештака су примарни следећи документи, без чијег детаљног проучавања не може дати свој налаз и мишљење, под условом да исти постоје. То су:

- планска документација;
- пројектна документација;
- листови непокретности;
- уговори о грађењу;
- грађевинске књиге;
- грађевински дневници;

- грађевинска дозвола, одобрења, записници и решења надлежних инспекцијских и општинских органа;
- записници надлежних и надзорних лица са контрола, на лицу места; - налази других вештака у истом предмету.

Судски вештак се у изради свог налаза и мишљења ослања на своје знање и искуство, а овом документацијом доказује и поткрепљује своја уверења и закључке. Својим стручним налазом и мишљењем, без улажења у правна питања, која су искључива ингеренција суда, вештак треба да помогне суду и странкама да правилно сагледају све елементе судског предмета кроз правила и законитости струке. На тај начин он помаже суду и странкама да отклоне све дилеме и нејасноће, притом водећи рачуна да стил и начин презентирања мора бити јасан, недвосмислен и сажет на тему задатка, како би одговорио на сва питања која су прецизирана решењем, односно задатком суда.

У изради налаза и мишљења постоји више методологија. За вештаке ове струке налаз у суштини представља неки прорачун – процену или скупину прорачуна.

Међутим, некада се од вештака тражи да израчуна вредност нечега за шта нема ни пројектних, ни применљивих типских вредности, нити доказа у предмету на основу којих он може темељити свој прорачун или процену. У том случају вештак сам мора израђивати скице, цртеже, таблице, премере и прорачуне, па уз помоћ објективних понуда са тржишта, упоређујући их са грађевинским нормама, егзактним ценама аналогних или сличних позиција радова темељити свој прорачун или процену. При позивању на те доказе мора приложити све понуде и њихове доказе о плаћању, те узети средњу вредност карактеристичних понуда и потом детаљно образложити евентуалне разлике у односу на случај који вештачи. Тек на бази таквог прорачуна вештак може исте податке калкулисати у свој прорачун. Уколико постоје уговорне понуде страна, па се њихове јединице цене много разликују од тржишних реалних, вештак ће се држати уговорених цена, с тим што ће указати на њихову нелогичност, али у свом прорачуну неће их нипошто игнорисати и замењивати са реалним понудама тржишта (уговорна воља је неприкосновена). Најчешће присутан проблем код грађевинског вештачења у судским споровима је недостатак комплетне законом прописане документације.

Врсте методологија у изради налаза и мишљења

Постоји више различитих метода у изради налаза, односно прорачуна које вештак може користити у свом налазу. То су:

1. прорачун на основу уговорене понуде и ситуације изведених радова;
2. прорачун на основу више аналогних објективних тржишних понуда;
3. прорачун на основу типизираних утрошака материјала, опреме и рада на изради одређене позиције радова;
4. прорачун на основу података из грађевинских норми.³⁶⁰

1. Прорачун вредности на основу уговорених или изведених количина или цена.

У пракси постоје три варијације извођења радова:

- делимично извођење;
- извођење додатних количина и накнадних позиција радова у склопу уговорених;
- другачије изведени радови од уговорених, по врсти, обиму и квалитету.

У изради оваквог прорачуна вештак користи уговорене податке из прихваћене понуде, контролом на лицу места процењује које позиције радова су изведене у складу са уговорном понудом, а које нису и за исте коригује цене у зависности од задатка суда који се од њега тражи.

2. Прорачун вредности изведених, а неугворених радова или делимично неугворених без: уговорених позиција радова, количине и цене тих радова, или без неке од ових вредности.

У изради оваквог прорачуна вештак користи аналогне објективне тржишне понуде, које су временски приближне изради спорних радова или користи податке из грађевинских норми којим долази до потребног времена за извођење тих радова. Израчунато време касније претвара у новчани износ и добија цену рада. Потом додаје цене материјала и опреме на цену рада и на тај начин формира цену коштања целе позиције.

3. Прорачун умањења уговорених вредности, због неквалитетно изведених пројектних или грађевинских радова.

У изради оваквог прорачуна вештак користи постојећу понуду, контролом на лицу места контролише квалитет изведених радова, критички преспитује истинитост навода обе стране. На бази формираног објективног суда о квалитету, вештак уз помоћ

---

³⁶⁰ Више о томе: Драган, Жарковић, *Методологија и форма налаза и мишљења судског вјештака за техничке струке*; у: Улога и значај професионалних судских вјештачења у доношењу праведних судских одлука, Зборник радова, Удружење судских вјештака, Будва, 2013., стр. 259–270.

аналогних објективних тржишних понуда, из времена које је приближно изради радова или уз помоћ података из грађевинских норми којим долази до потребног времена за извођење тих радова, које касније претвара у новчани износ, што представља цену рада, рачуна тражене вредности трошкова рада. Потом на то, додаје цене материјала и опреме и на тај начин формира цену коштања целе позиције.

4. Прорачун штете коју је претрпела једна страна због неизвршења обавеза друге стране.

Ово су најсложенији случајеви, између осталог, зато што имају највише додира са правним питањима у којима се вештаци по правилу најтеже оријентишу. У изради оваквог прорачуна вештак користи постојећу понуду, контролом на лицу места контролише квалитет изведених радова, критички преиспитује исинитост навода обе стране. Вештак мора добро познавати: са једне стране све правне предуслове који морају бити обезбеђени да би постојала легалност рада, а са друге стране техничко-технолошке аспекте који такође морају бити обезбеђени, да би постојала испуњеност техникотехнолошких норматива. При том, вештак контролише оправданост захтева једне стране да се одређени посао заврши у року и квалитетно без додатних и накнадних трошкова. Такође, контролише оправданост захтева друге стране да се признају трошкови застоја због нередовног плаћања ситуација, постојања пројектно-техничког проблема или нпр. чекања неког одобрења итд.

Којом методологијом ће се вештак послужити при изради налаза и мишљења зависи и од: врсте уговора и начина уговарања; задатка вештаку из решења суда, односно питања на која треба одговорити; расположивих материјалних доказа из предмета и оних које стране нуде током самог поступка вештачења; могућности и способности самог вештака да понуди најбоље и нове необориве доказе и чињенице. При избору метода рада и избора методологије прорачуна веома је важно имати на уму да вештак свој налаз мора прилагодити суду и странкама, сачинити га на јасан, недвосмислен и разумљив начин за некога ко нема посебних стручних знања ни вештина из те области; треба бирати начин изражавања и образложити примењену методологију на начин који је разумљив странкама и суду.³⁶¹ Осим напред наведеног,

---

³⁶¹ Да би судски вештак израдио квалитетан налаз и мишљење, осим што мора поседовати многа стручна знања и вештине, он мора поседовати и знања о процесним правилима, о законској и подзаконској регулативи, како актуелној, тако и оној која је важила у време трајања уговорног односа странака или у време догађања конфликтне ситуације.

Вештак, осим основних базичних стања из струке, мора познавати још и важеће норме, правила, поступка грађења и узансе о грађењу. Дакле, вештак мора стално учити и усавршавати своја знања.

често се у поступцима јавља потреба и за проценом непокретности, коју такође врше вештаци грађевинске струке. Непокретностима се сматрају земљишта, стамбени објекти, помоћни објекти, пословни, индустријски и објекти јавне намене са пратећом инфраструктуром у друштвеном или приватном власништву.

Тржишна вредност непокретности представља вредност која се за такву врсту, намену, стање и положај и локацију непокретности може добити на тржишту у зависности од заинтересованих учесника у евентуалном поступку јавног надметања, јер је то једино мерило које показује заинтересованост тржишта за конкретну непокретност.

Поступку процене непокретности претходи прикупљање података:

- шта је предмет процене (идентификација предмета процене – стан, кућа, пословни – производно индустријски објекти, земљиште итд.);
- локација и адреса непокретности са комплетним подацима;
- власник непокретности
- по чијем захтеву, односно за чије потребе се ради процена
- подаци о власништву и укњижби (власнички лист, копија плана, кат. Парцела, КО, купопродајни уговори, потребне дозволе и сл.);
- година изградње;
- година последње адаптације – реновирања или реконструкције (са описом изведених радова).

Узимајући у обзир систематску анализу елемената који утичу на вредност саме некретнине, врши се израда њене процене. При процени вредности некретнине, користи се скуп знања којима судски вештак располаже и на основу свог искуства, користећи научне приступе и методологије, одређује тржишну цену непокретности.³⁶²

6.8.6 Спорови у вези са службеностима

Право службености је стварно право на туђој ствари које овлашћује њеног титулара да туђу ствар на одређени начин користи. Зависно од чињенице да ли се службености успостављају у корист свакодобног власника непокретности или у корист означеног физичког лица све службености се деле на стварне и личне. Стварна

---

³⁶² Видети: Драгомир, Пешић, *Грађевинско вештачење-улога и задатак вештачења* у: Приручник о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др Небојша Шаркић, Београд, 2011., стр. 295-306.

службеност је право власника једне непокретности (повласног добра) да за њене потребе предузима одређене радње на непокретности другог власника (послужног добра) или да од њега захтева да не предузима радње на својој непокретности на које би имао право.³⁶³ Право стварне службености је правни однос који настаје између свакодобних власника двеју непокретности, па она не престаје ако је промењен власник послужног или повласног добра. Личне службености су стварна права на туђој ствари која су установљена у корист одређеног титулара, а овлашћују га да на одређени начин искоришћава или употребљава послужно добро. То су: право плодуживања, право употребе и право становања. Везују се за тачно одређено лице, па је карактеристика личних службености ненаследивост и непреносивост на друга лица.

Ималац права службености може бити ометан на различите начине у вршењу свог права, од тога да буде ограничен у вршењу свог права до онемогућавања вршења истог. Доказивање да је неко лице ималац права службености могуће је пре свега јавним исправама, када је непокретност уписана у земљишне књиге, али и другим доказним средствима: сведоцима и саслушањем странака. То се односи и на доказивање да је тужени својим радњама ограничио или онемогућио тужиоца у вршењу свог права службености. Како је овде реч о парцелама као повласном и послужном добру, у случају спора у вези са чињеницама које се односе на обим и границе службености, неопходно је извођење доказа вештака геометра. Потребно је извршити идентификацију непокретности, обим и границе службености, уз вршење увиђаја, да би се тачно утврдило чињенично стање и да то да одговор на питање да ли постоји сметање права службености. Такође, у споровима у којима се захтев односи на установљење права службености, неопходно је провести вештачење, како би се утврдили обим и границе службености на некој парцели као послужном добру, што ће послужити суду као основ за доношење пресуде.³⁶⁴

---

³⁶³ Члан 49 став 1 Закон о основама својинскоправних односа, „Службени лист СФРЈ“, бр. 6/80 и 36/90, „Сл.лист СРЈ“ бр. 29/96 и „Сл. Гласник РС“, бр.115/2005-др. закон (у даљем тексту: ЗОСПО).

³⁶⁴ У пракси се често помиње и право нужног пролаза које се одређује као право власника једне непокретности која нема потребну везу са јавним путем да захтева пролаз преко суседног земљишта, уз одговарајућу накнаду. Право нужног пролаза представља право службености које суд установљава својој одлуком, у складу са чланом 53 став 1 ЗОСПО. На захтев власника послужног добра суд утврђује и одговарајућу накнаду коју је власник повласног добра дужан да плати власнику послужног добра (члан 53 став 3 ЗОСПО).

6.8.7 Државински спорови

Државина је правно заштићена фактичка власт на ствари неког лица, која је независна од постојања имовинског субјективног права на ствари и која се разликује од правне власти коју има титулар субјективног права (нпр. права својине). Фактичка власт на ствари је заштићена самостално и не извире из права на ствар. Најчешће са правна и фактичка власт преклапају, али то не мора да буде увек тако. Сметање државине представља сваки акт којим се неко лице омета у несметаном вршењу фактичке власти, док одузимање државине представља акт којим се неко лице у потпуности лишава државине, тј. вршења фактичке власти. Приликом расправљања суд не улази у правни основ државине, а тужбом која се подноси у року од 30 дана тражи се заштита фактичке власти коју држалац има на ствари. У овој врсти спорова могу се јавити спорне чињенице које се односе на идентификацију ствари поводом које је извршено сметање државине или одузимање. Такође, може бити спорно и да ли је уопште дошло до сметања државине, односно у ком обиму је сметање извршено. Када говоримо о идентификацији, потребно је да вештак, најчешће геоматар (геодетске струке), када су у питању непокретности (зграда, стан или пословни простор), у потпуности идентификује непокретност у односу на коју је извршено сметање или одузимање државине. Вештак, је у том случају, дужан да потпуно и тачно определи структуру, димензије и положај непокретности. Када се спор односи на неку парцелу, где је тужилац ометан у државини те парцеле или му је државина одузета, онда се чин сметања може односити на целу или део парцеле. Када је реч о суседним парцелама и када тужени грађењем заузима и део парцеле тужиоца, у овим случајевима се само вештачењем може дати одговор на питање да ли заиста постоји заузеће и дела парцеле тужиоца и ако постоји у којим димензијама.

У овој врсти спорова готово незаобилазно доказно средство је и увиђај и он се по правилу, када је одређено и вештачење, обавезно спроводи уз присуство судског вештака. Потпуна и правилна идентификација непокретности у односу на коју се тражи државинска заштита је неопходна да би се правилно поставио тужбени захтев и да би одлука суда у случају усвајања захтева касније била подобна за извршење.

6.8.8 Вештачење потписа, рукописа и бројева

Проблем фалсификовања исправа (када неко друго лице у нечије име сачини неку исправу, потпише ту исправу или изврши исправку на неком документу), представља по правилу кривично дело фалсификата, привредни преступ или евентуално кривично дело учињено од стране правног лица. Ипак, за наш рад припремили смо спорна питања која се односе на ситуације када суд мора да утврди аутентичност одређеног рукописа, потписа или бројева. У пракси овакве ситуације најчешће настају код фалсификовања потписа код тестамена или других изјава воље, фалсификовање рукописа ради остваривања неког права, или исправљање бројки. У наведеним ситуацијама задатак суда је да утврди да ли је потпис, рукопис или својеручно написана садржина у складу са оним што је била воља онога ко ју је сачињавао. У савременом свету постоје различити облици исправљања или преправљања садржине, па самим тим и могућности разних злоупотреба (на пример, могуће је два или више пута фотокопирати одређени текст или одређеним механографским или компјутерским радњама добити садржину другачију од оне која је жељена и која је стварна).³⁶⁵

Питање фалсификата први пут се помиње још 300. године пре нове ере у Закону цара Константина, у коме се наводи да је „неопходно предузети оштре и свеобухватне истраге у случају да се постави питање да ли неки документ представља фалсификат, изводећи доказе наводним сведочењем, употребљавајући рукопис или свим другим средствима ради доказивања истине“. Још 539. године пре нове ере, када се говорило о новели цара Јустинијана о вештачењу и мишљењу вештака наводи се следеће: „Разликовање рукописа за нас је веома сумњива ствар; то је аргумент који нас је хиљаду пута преварио. На њега се нећемо моћи ослонити све док не видимо бољих доказа.“

Законик о судском поступку у грађанским парницама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1928. године предвиђа посебне одредбе о упоређивању рукописа. Закон предвиђа, између осталог, да се истинитост или неистинитост исправе може доказивати и упоређивати. Суд може рукопис сам упоређивати или ако је у сумњи може затражити мишљење вештака. Озбиљнија вештачења рукописа почињу да се разматрају тек када

---

³⁶⁵ Више о томе: Небојша, Шаркић, Младен, Николић, *Вештачење-грађанско-правни аспект*, Београд, 2014, стр. 133.

се поставило питање фалсификованог потписа. Шарл IX, краљ Француске, оснива удружење вештака рукописа у чијој компетенцији је било да утврђује аутентичност потписа и рукописа. Нешто касније у Француској 1727. године основана је Академија за вештачење постојаности потписа и рукописа.³⁶⁶ У пракси су се користили различити појмови за исте облике вештачења. Тако се назив графологија доста распрострањено, а води порекло од грчке речи *grafo*, што значи пишем, и *logos*, што значи вештина. Неки аутори користили су и друге изразе, као што су графоскопија, овографија и сл. Данас се научно испитује фалсификат рукописа, а при томе се користе бројне методе и сазнања.³⁶⁷

Суд ће, на предлог странке, одредити вештака који ће покушати да најпре проучи опште и посебне карактеристике спорног потписа рукописа или бројева, те да донесе закључак на бази одређених знања и вештина о аутентичности текста. Поузданост вештачења потписа из рукописа искључиво зависи од стручности и етичности судског вештака, као и од адекватности спорног или неспорног материјала за вештачење. Постоје нека правила којих се треба придржавати када је у питању ова област вештачења. У првом реду, потребно је да се прикупи што је могуће више материјала са неспорним потписима, који су или већ верификовани или имају аутентичност (потпис код суда, пред органом управе или код јавног бележника – нотара). Такође, потписи морају да садрже примерке потписа писаних истим средством писања као и онај који се оспорава (оловка, пенкало, хемијска оловка, графитна оловка и сл.). Примери неспорних потписа морају да потичу из периода који је временски близак потпису који се налази на спорном документу, односно и спорни и неспорни потписи би требало да буду из приближно истог периода, како не би могло да дође до утицаја других фактора, као што су болест, слабовидост и сл. Уз неспорне потписе за потребе вештачења неопходно је да се прибави и неки неспорни потпис ван спорног периода, како би се и они могли упоређивати. Поштовањем ове процедуре омогућава се да налаз буде поуздан и тачан.

---

³⁶⁶ Видети: Живојин, Алексић, *Идентификациона експертиза рукописа*, у: Проблеми вештачења у кривичном, парничном и ванпарничном поступку, Београд, 2010, стр.87-103.

³⁶⁷ Више о томе: Љубан, Лончаревић, *Вештачење докумената из области графоскопије (Графоскопска вештачења)*, у: Приручник о вештачењу (зборник радова), Београд, 2011, стр. 307-333.

7. ВЕШТАЦИ У СУДСКОЈ ПРАКСИ

Обрада теоријских питања нужно намеће потребу истраживања делатности вештака у правосудној пракси. Емпиријски основ за истраживање вештака у судској пракси представља случајни узорак који је адекватан циљу и предмету истраживања, који садржи различите врсте правоснажно окончаних предмета у привредним, породичним, радним и кривичним поступцима.

7.1 ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ ИСТРАЖИВАЊА

Методологија истраживања се заснивала на дескриптивном приступу. Тиме се настојало да се утврде одређене тзв. слабе тачке система учешћа судских вештака у поступку, да би се на основу њих погли извести одговарајући закључци. Сакупљање података који се тичу елемената неопходних за остваривање циљева студије се вршила, осим коришћења званичних статистичких података правосудних органа, доступних на њиховим званичним интернет презентација, и путем интервјуа који су вођени са одређеним лицима директно упознатим са предметом истраживања (судским вештачењем), као што су: судије, вештаци, адвокати, а све у циљу добијања одговарајућих резултата и препорука. Интервју је обављен на основу сопственог ангажовања аутора.

7.2 ПРЕЗЕНТАЦИЈА УЗОРКА

У истраживању је примењена је метода случајног узорка анализираних предмета у различитим врстама спорова. Узорак сачињава 100 предмета пред основним и 100 предмета пред привредним судовима у Републици Србији (укупно 200 предмета), док су статистички подаци прикупљени за 2015, 2016. и 2017. годину, доступни на званичним интернет презентацијама судова.

Као допунски извор података коришћени су резултати интервјуа³⁶⁸, као и подаци су прикупљани и из књига, претходних истраживања, штампе и научних часописа који су били на располагању, осим тога коришћена је и глобална информациона мрежа (интернет).

У погледу метода и инструмената истраживања коришћене су анализа података издвојених из списка предмета, затим анализа званичних статистичких података, као и анализа података добијених интервјуом на основу упитника отвореног типа. Обављени су интервјуи са укупно 75 лица, од којих су тридесет судије, петнаест су стручњаци за ванправне области који су вештачили на подручју судова у Републици Србији, док су тридесет адвокати.

У даљем тексту врши се презентација резултата овако спроведеног истраживања и то кроз приказ статистичких података са коментарима и закључцима. На основу резултата целокупног истраживања извршиће се компарација теоретских ставова и практичног искуства у вези са вештацима и вештачењем, извести закључак о томе како се у пракси решавају одређени проблеми у вези са вештачењем, са акцентом на она питања која су у теорији спорна.

Предмет истраживања је, дакле, делатност вештака у судској пракси. Циљ овог истраживања је сагледавање практичних проблема у спровођењу вештачења према садашњем стању и на основу тога изношење предлога за корекције актуелног нормирања вештачења у домаћем законодавству. У вези са тим, широко је распрострањено мишљење да се извођење доказа вештачењем одређује чешће него што је неопходно и да се судови прекомерно поуздају у рад вештака. Такође, уобичајено се сматра да су проблеми са вештачењем главни разлог дуготрајности и неефикасности поступка. Ове тезе ће такође бити предмет провере у истраживању.

У нашој судској пракси, вештаци неретко предају своје налазе и мишљења на рочишту уместо да налазе припреме и поднесу унапред, пре рочишта. Овакво поступање је распрострањено иако је ЗПП-ом јасно прописано да би налаз и мишљење вештака требало да се поднесу најмање 15 дана пре рочишта. Ова пракса доводи до

---

³⁶⁸ Интервјуи које је аутор водио са наведеним лицима, садржао је питања која се тичу рада и ангажовања судских вештака у поступцима, па се разликовао уколико је вођен са судских вештацима, адвокатима односно судијама у том смислу, да су питања модификована у односу на њихов положај у поступку. Нпр. судијама се постављало питање колико често се одлучује, у зависности од предмета спора, на ангажовање судског вештака, затим, да ли чешће одређује физичка или правна лица као судске вештаке, да ли њихов налаз и мишљење буде предат у одређеном року, да ли и колико често странке оспоравају одређено вештачење и сл. Дакле, интервјуи су били управљени на добијање одговора који су предмет истраживања овог рада, и као такви уочени као одређени проблем, те су из тог разлога мишљења лица која су интервјуисана веома важна за укупне резултате истраживања.

честих одлагања рочишта, јер странке имају оправдан разлог да од суда траже да се одложи рочиште како би могле да прегледају налаз и мишљење и изјасне се о налазу.

Из извештаја: *Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета*, од јуна 2018.године, који је сачинио Тим светске банке, анализом свих разлога за одлагање рочишта који су последица рада вештака (укључујући и прекорачење рокова од стране вештака, изостанак вештака са рочишта и друго), утврђује се да су захтеви за одређивањем додатног рока за изјашњавање о налазу и мишљењу вештака довели до одлагања у преко 50% случајева.³⁶⁹

У већини случајева прекорачење рокова пролази без одговарајуће реакције суда, опомене и казне се изричу само у тешким и поновљеним случајевима кршења рокова, али се исте ретко или готово уопште не спроводе. Статистички подаци указују на то да судови не реагују на прекорачење рокова од стране вештака нити кажњавају такво поступање. Већина прекорачења рокова пролази непримећено, што је случај са 80% свих евидентираних прекорачењ Већина одлагања рочишта односе се на руковођење вештачењем, прекорачење рокова за подношење налаза и мишљења, изостанак вештака са рочишта, прекорачење рока за уплату предудјма. Такође, вештаци најчешће предају налазе и мишљења на рочишту уместо да исти доставе пре рочишта. Из тог разлога странке оправдано траже одлагање рочишта и додатни рок за изјашњење на налаз и мишљење, што доводи до одлагања у 50% случајева.

Међутим, генерално гледано, трајање вештачења није разлог за одуговлачење поступака. Ако се трајање вештачења упореди са укупним трајањем судског поступка, утврдиће се да вештачење у просеку траје 7,8% укупног трајања судског поступка.

Задатак вештака је често нејасан или чак погрешан, што утиче на садржину налаза и мишљења. Судије вештацима често дају нејасне, прешироко постављене или чак погрешне задатке.

Поднети налази и мишљења вештака подложни су изменама. Статистички подаци показују да постоји значајан број налога за допуну, односно исправку налаза и

---

³⁶⁹ Тим Светске банке анализирао је укупно 445 предмета. Случајни узорак је конструисан тако да садржи различите врсте спорова, укључујући радне, породичне, парничне и кривичне поступке пред основним судовима и парничне поступке и привредне преступе пред привредним судовима. Статистички подаци су прикупљени за 2015, 2016. и 2017. годину. Извештај је доступан на сајту: www.mdftjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf

мишљења. Судије су наложиле допуну, односно исправку налаза и мишљења вештака у 27,5% укупно анализираних предмета. Допуне налаза и мишљења вештака чешће су пред основним него пред привредним судовима.

У пракси се ретко санкционишу вештаци који крше прописе и не поступају у складу са својим обавезама, иако закони прописују више врста санкција за вештаке који не поступају у складу са својим обавезама и одговорностима. Према Закону о парничном поступку, суд може да изрекне новчану казну вештаку због непоштовања процесних одредби (неоправданог изостанка, одбијања да поднесе налаз и мишљење и слично). Према Закону о судским вештацима, Министарство правде може да разреши вештака због неуредног, несавесног или нестручног рада. Међутим, сви ови механизми у пракси се ретко или готово никако не користе.

Према подацима Министарства правде, судови су током 2016. године изrekli мање од 20 казни вештацима на целој територији Србије. Ако се у обзир узме да се у Србији сваке године воде стотине хиљада поступака у којима се докази изводе вештачењем и да у сваком поступку постоје бројни рокови које треба испоштовати, овако мали број казни упућује на закључак да судови пропуштају да прате рад вештака, односно да их санкционишу за изостанке и непоштовање процесних одредби у току суђења.³⁷⁰

Када је у питању одређивање вештачења, кроз праксу судова запажа се да судови по аутоматизму уважавају предлог странке за одређивањем вештачења, а да при том не воде много рачуна о томе да ли је оно заиста неопходно, руководећи се мишљењем да је лакше одредити вештачење него образложити одбијање предлога.

У судској пракси запажа се да је прекомерно ослањање на вештаке уобичајено, а проузроковано је страхом међу судијама да апелациони судови неће подржати одлуку неког судије да одбије експертизу вештака, чак и када тај вештак додаје малу вредност поступку.³⁷¹

Стиче се општи утисак да се извођење доказа вештачењем одређује чешће него што је неопходно и да се судови прекомерно поуздају у налазе вештака, чак и у случајевима када они нису нарочито корисни нити уопште потребни за судски поступак. Имајући ово у виду анализирана је учесталост ангажовања вештака у поступцима, па је анализом званичних статистичких података утврђено да, насупрот

---

³⁷⁰ www.mdtfjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf, сајт посећен 11.11.2018.године

³⁷¹ Извор: https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Funkcionalna%20analiza%20pravosudja%20u%20Srbiji_0.pdf, сајт посећен 06. 11. 2018. године.

устаљеном мишљењу, није било могуће потврдити тезу да се вештачења користе исувише често. Статистички подаци показују да су вештаци ангажовани у просеку у свега 13,5% таквих предмета. У преосталом броју предмета вештачење није одређивано, него су спорне чињенице утврђиване другим доказним средствима, као што су сведоци, увиђај, јавне исправе, саслушање странака.³⁷²

Мишљење вештака представља стручну оцену вештака о запаженим чињеницама. Налаз и мишљење вештака морају бити утемељени на провереним чињеницама, те изнесени прецизно и јасно, а закључак заснован на правилима струке и науке. У налазу се наводе основни подаци о предмету вештачења и затеченом стању, па је налаз својеврсни опис предмета вештачења, док дато мишљење представља одговор који је суд тражио од вештака.

Судови би требало да квалитетније прате рад судских вештака. Механизми за адекватно руковођење радом вештака прописани су Законом о парничном поступку, али их судови ретко користе. Требало би примењивати једноставне методе за управљање током судског поступка у циљу унапређења ефикасности и јачања одговорности судских вештака. Судија би требало да одреди тачан датум за подношење налаза и мишљења вештака. У решењу којим одређују вештачење, судија не би требало просто да препише одредбе ЗПП-а о роковима за достављање налаза и мишљења. Ефектније је да се тачно одреди дан до кога вештак мора да поднесе налаз и мишљење. Ако му је јасно до када треба да поднесе налаз и мишљење, вештак ће управљати својим временом те је мање вероватно да ће се налаз и мишљење доставити на самом рочишту. Судије би требало да прате поштовање рокова и захтевају оправдања у случају прекорачења. случају да је остављен довољан рок, а ипак дође до одлагања, судије би требало да утврде разлог за то и, према потреби, изрекну опомену, односно казну. Судије би вештаку требало да предају само део списка предмета који је релевантан за вештачење. Требало би унапредити техничку опремљеност судова да би се вештацима омогућило да преузму одштампану или електронску копију дела списка предмета. Вештаку би требало предати само копију, а никако оригинал списка предмета.³⁷³

Накнада трошкова и награда за рад судских вештака уређене су Правилником о накнади трошкова у судским поступцима. Правилником о накнади трошкова прописују се врсте трошкова који се надокнађују судским вештацима и утврђује начин обрачуна

---

³⁷² www.mdtfjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf, сајт посећен 11.11.2018.године

³⁷³ *Оп. цит.*

награде за рад вештака.³⁷⁴ Према члану 14 овог Правилника, на име непосредних трошкова вештачења, вештаку, правном лицу или државном органу се надокнађују издаци за утрошени материјал и други стварни издаци. Суд о висини трошкова одлучује на основу поднетог захтева за накнаду трошкова вештачења и приложених доказа.³⁷⁵ У складу са чланом 17 поред трошкова поступка, вештаку преводиоцу, тумачу и стручном саветнику припада и награда, док је чланом 18 прописано да се награда вештаку одређује тако што се основица за обрачун награде дели бројем радних часова у месецу који је претходио вештачењу, па се тако добијени износ множи бројем часова који су били неопходни за вештачење.³⁷⁶ За вештачење које је неопходно обавити у отежаним условима (ноћу, у изузетно неповољним временским приликама и сл.) и за вештачење које је неопходно обавити недељом и празником, награда се увећава до 100 %. Кад је вештачење поверено правном лицу или државном органу, суд о висини награде одлучује на основу образложеног поднетог захтева за награду за обављено вештачење. Стручни саветник има право на награду од 50% награде вештака. Награда стручном лицу одређује се сходном применом одредаба о одређивању награде вештаку.³⁷⁷

Постојећа правила о награди судских вештака се не примењују у пракси. Износ награде зависи од тога колико судија сматра да је прикладно платити налаз вештака.³⁷⁸ Пошто вештак поднесе свој налаз и мишљење, судија би требало да без одлагања наложи исплату накнаде вештаку. Пошто је по подношењу налаза и мишљења новац већ доступан на рачуну депозита суда, не постоји разлог за одлагање исплате вештацима. Судије и странке би требало да унапред траже процену трошкова и награде за ангажовање вештака и тако разреше могуће неспоразуме о накнади пре израде налаза и мишљења. Често се дешава да различити вештаци наплаћују различите износе награда за исту врсту вештачења. Постоје значајне разлике у наградама које наплаћују вештаци, а оне, према наводима, утичу на одабир и квалитет рада вештака. Према статистичким подацима, разликују се просечни износи награда које плаћају пред различитим судовима, а највећа несразмера се јавља између привредних и основних судова.³⁷⁹

---

³⁷⁴ Видети: Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, „Службени гласник РС“, бр. 9 од 5. фебруара 2016, 62 од 13. јула 2016.

³⁷⁵ Члан 14 Правилника о накнади трошкова у судским поступцима

³⁷⁶ Члан 18 Правилника о накнади трошкова у судским поступцима

³⁷⁷ Члан 19 Правилника о накнади трошкова у судским поступцима

³⁷⁸ Извор: <http://www.mdtfjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>, сајт посећен 08. 11. 2018.

године

³⁷⁹ Извор: <http://www.mdtfjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>, сајт посећен 07.11.2018.године

Правилник о накнади трошкова, којим је уређена и награда за рад вештака, у пракси се готово и не примењује. Судија одлучује о адекватности награде за рад вештака. Награде не зависе од сложености предмета или трајања посла, већ од износа који странке, а нарочито судија, сматрају адекватном накнадом за вештака. Судије једнострано доносе одлуке о награди за вештачења, а понекад и износу стварно насталих трошкова. Веома се ретко дешава да судија затражи од вештака да по изрази налаза и мишљења поднесе захтев за накнаду, односно награду, иако је то прописано Правилником о накнади трошкова. Не постоје посебна правила којима се уређују услови за утврђивање трошкова.

Правилник о накнади трошкова би требало изменити и допунити, да би се детаљније уредили:

- прецизни рокови за плаћање вештака;
- поступак за подношење захтева вештака за исплату накнаде трошкова и награде за рад;
- критеријуми под којима судије разматрају захтеве вештака за исплату накнаде трошкова и награде за рад;
- право на улагање приговора на додељени износ награде и трошкова.

Када је у питању одговорност вештака, за штету коју причини у вршењу своје делатности вештак одговара према правилима опште одговорности грађанског права, за ону штету коју је проузроковао намерно или крајњом непажњом. Другим речима, наше законодавство санкционише само оно понашање које представља очигледну злоупотребу права. Међутим, када је у питању нехат, а не само намера, вештаци треба да снесу професионалне ризике, дакле, не само када раде са намером против интереса правде, него и када су њихова мишљења резултат научне неспособности. Када доводе у заблуду суд и странке, мада ненамерно, таква понашања вештака би требало санкционисати.

Међутим, вештак је лице са посебним знањима и самим тим не може одговарати само за намеру или крајњу непажњу, него би требало да одговара за сваки облик штете према правилима професионалне одговорности. По угледу на остале правосудне професије (јавни бележници, извршитељи, адвокати), требало би прописати обавезу да вештак закључи уговор о осигурању са осигуравајућом кућом, да би се трећа лица заштитила од евентуалне грешке у вршењу професионалне делатности вештака.

Под *професионалном грешком* се сматра грешка или пропуст осигураника која настаје обављањем професионалног позива, док је *стручна грешка* кршење или одступање од постојећих правила струке, утврђених стандарда или установљених правила пажње, важећих за одређену професију за коју осигураник одговара у складу са позитивним прописима. При томе треба правити разлику између појмова *стручна грешка*- грешка која настаје услед обављања професионалног позива из његове струке и појам *велика немарност - крајња непажња*- која представља занемаривање пружања пажње и бриге која се очекује од сваког стручњака. Према условима осигурања од професионалне одговорности, када су у питању друге професије (адвокати, јавни бележници, извршитељи) и искуства са њима, пружа се осигуравајућа заштита осигуранику за одштетне захтеве наручиоца услуге који су последица стручне грешке осигураника у вршењу регистроване делатности и за које осигураник одговара на основу закона, док сви осигуравачи искључују из осигурања штете које су последица стручне грешке до које је дошло услед намере или грубе непажње осигураника или код њега запослених лица, услед преваре, присиле, претње, злоупотребом информација или извршењем кривичног дела.³⁸⁰

Такође, Министарство правде не води систематску евиденцију о разрешењу вештака због неуредног, несавесног или нестручног вештачења. Чини се да Министарство ретко разрешава вештаке из тих разлога, ако то уопште и чини. Законом о судским вештацима је прописано да вештака разрешава Министарство правде на образложени предлог суда или странке, односно учесника у поступку. Према подацима Министарства правде, током 2017. године Министарству је поднето 65 предлога за разрешење, али ниједан вештак није разрешен због неуредног, несавесног или нестручног вештачења. Нису доступни јединствени и систематизовани подаци за раније године. Министарство правде не поседује стручна знања нити има утврђене поступке за оцену рада вештака и њихово разрешење, нити има органе задужене за овај поступак. То је разлог зашто би законским прописима требало осигурати да професионалне организације ефикасно прате етичке стандарде који се примењују од стране вештака у судским поступцима.

Удружења вештака треба да буду обавезна да обезбеде адекватне санкције за кршење професионалних стандарда понашања. Такве санкције могу бити опомена, протеривање из чланства у организацији, што може бити праћено губитком лиценце за

---

³⁸⁰ Иванчевић, Катарина, *Осигурање од професионалне одговорности адвоката, извршитеља и јавних бележника*, У: *Осигурање и накнада штете*, Удружење за одштетно право и Правосудна академија, XVI Међународни научни скуп, стр. 125-158.

рад. Санкционисањем таквог понашања које представља злоупотребу права превентивно би се деловало и на друге вештака да не крше етичка и друга правила у вршењу своје дужности .

Вештачење које се доставља суду подлеже критичкој оцени странака у поступку, односно њихових пуномоћника и суд ће га ценити као и све друге доказе по принципу слободног судијског уверења. Вештачење треба да се подвргне логичкој анализи, па у том контексту суд ће ценити да ли су у налазу вештака дати одговори на постављена питања, да ли у самом налазу има нелогичности и контрадикторности и слично. Коначан исказ вештака суд може да прихвати или не прихвати, али такав став мора да образложи у својој одлуци. Дакле, у складу са начелом слободне оцене доказа, налаз и мишљење вештака не обавезују судију, иако потичу од стручњака којег је ангажовао у поступку управо због тога што му недостаје стручност за утврђивање одређених чињеница. Одсуство стручног знања не подразумева да суд а priori треба да прихвати налаз вештака, без његове критичке оцене, јер би то ставило суд у потчињен положај у односу на вештака, већ суд изводи логички став о налазу и мишљењу вештака и подвргава га својој оцени, као и било које друго доказно средство. Осим тога, критичка анализа налаза и мишљења није само дужност суда, већ она треба да буде предмет и странака и њихових пуномоћника у поступку.³⁸¹

Став суда према исказу вештака у пракси се огледао кроз учесталост поновних и допунских вештачења с обзиром на то да суд ни у једном случају није одбацио мишљење вештака и заменио га сопственим закључком, већ је у таквим ситуацијама одређивано допунско или поновно вештачења, односно тражено је усаглашавање мишљења вештака. Значајан број пресуда укида се због недостатака у налазима и мишљењима вештака. У основним судовима 12% побијаних пресуда је укинута по жалби због недостатака у налазима и мишљењима, а у привредним судовима 8% пресуда је укинута по жалби. У обзир су узети подаци о броју свих жалби које су изјављене на пресуде, број свих уважених жалби, по којима је пресуда укинута због недостатака у налазима и мишљењима вештака. Међутим, генерално гледано, трајање вештачења није разлог за одуговлачење поступака. Ако се трајање вештачења упореди

---

³⁸¹ У судској пракси је често да странка која приговара на налаз и мишљење обично то чини на начин што се изјашњава да „приговара налазу у целисти“, те да је „налаз и мишљење нестручан, нејасан, контрадикторан“ и слично. Међутим, уопштене констатације би требало избегавати, а странка која приговара дужна је да изнесе и конкретне примедбе, а не само уопштене. Осим тога, суд треба избегавати уопштене формулације као што су, на пример: „суд прихвата у целисти налаз и мишљење као објективан, уверљив, логичан, дат у свему у складу са правилима струке и науке“ (при чему је нејасно која су то правила и које струке у питању, а још мање је компетентан да цени правила те струке), већ уместо тога суд свој став треба образложити конкретном аргументацијом.

са укупним трајањем судског поступка, утврдиће се да вештачење у просеку траје 7,5% укупног трајања судског поступка³⁸²

Поједини вештаци се ангажују чешће него остали. Запажа се да странке чешће предлажу, односно судови чешће одређују одређене вештаке. То је утврђено из статистичких података прикупљеним из судова. У чак 62% свих предмета у којима је одређено вештачење, у основним судовима, ангажовано је 10 најчешће одређених вештака. У анализираним предметима у Основном суду у Ужицу истих 10 најчешће одређених вештака ангажовано је у 94% свих анализираних предмета, затим Основни суд у Нишу 71,30% предмета, Основни суд у Суботици 44% предмета, и најмање Први основни суд у Београду, у 41,22% свих предмета ангажовано је 10 најчешће одређених вештака.

---

³⁸² Извор: <http://www.mdtfjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>, сајт посећен 08. 11. 2018. године

8. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Након теоријске анализе института вештачења, а посебно након спроведеног истраживања где се приказао и анализирао положај судских вештака у пракси Републике Србије, може се приступити потврђивању, односно оповргавању постављених хипотеза на почетку рада. Основна хипотеза на којој се заснивао научни и истраживачки рад јесте да се већина спорова у предметима, у којима је неопходно стручно знање, које превазилази ниво знања које судија достиже образовањем и животним искуством, решава уз помоћ вештачења, иако то није увек неопходно, па тиме у пракси заправо вештаци постају централне фигуре грађанског судског поступка, често изнад других доказних средстава, па и самог суда (општа хипотеза) и да ли су вештачења толико често заступљена у споровима (процентуално изражено) као што се то претпоставља (помоћна хипотеза). . Овако постављена општа и помоћна хипотеза, иако је постојао одређени општи утисак да су тачне, овим радом нису потврђене, већ напротив, утврђено је да се у судским поступцима веома често користе друга доказна средства као што су сведоци, увиђај, исправе, саслушање странака. Дакле, општа и помоћна хипотеза су оповргнуте анализом рада вештака у пракси, коришћењем званичних статистичких података посматраних судова опште надлежности и привредних судова у Републици Србији, односно на основу анализе 100 предмета пред основним и 100 предмета пред привредним судовима(укупно 200 предмета), док су статистички подаци прикупљени за 2015, 2016. и 2017. годину, доступни на званичним интернет презентацијама судова.

Друга хипотеза, коју је на почетку поставио аутор, а која гласи: да налази вештака нису непогрешиви и необориви и да би, уколико би се то испоставило као тачно, у складу са тим, требало подићи одговорност вештака на један виши ниво, те прописима јасно одредити као обавезу вештака да буду осигурани од професионалне одговорности, у циљу заштите странака од евентуалних намерних или ненамерних грешака вештака које им могу нанети велику штету, показала се као делимично тачна. Наиме, резултати истраживања су показали да због широког спектра области из којих се може тражити стручни налаз и мишљење сведока, испоставило се да неки налази и мишљења судских вештака, посебно оних који произилазе из стандардизованих послова вештачења (лабораторијски налази, нпр.), у највећем броју случајева буду тачни и необориви. Међутим, истраживање у раду је такође показало да веома често

суд нејасно и неодређено постави своје захтеве према судским вештацима и да то буде разлог оборивости и мањкавости налаза и мишљења судских вештака. Дакле, узрок нејасног или мањкавог налаза и мишљења судских вештака јесте најчешће непрецизан и нејасан захтев суда, а не лош рад или нестручност самих ангажованих судских вештака.

Међутим, иако је претходно утврђено као такво, не може се рећи да и сами судски вештаци не направе грешку или не поседују одговарајућа стручна знања која се захтевају у одређеном предмету. Баш због тога, постоји простор унапређивања и додатне обуке вештака која би додатно пружила гаранцију да ће се послови вештачења обављали у складу са правилима струке и постављеним међународним стандардима. Осим тога, изградња прецизних и јасних механизма контроле и праћења рада судских вештака, допринели би још бољем функционисању института вештачења у судском поступку. Наиме, Законом о судским вештацима прописани су услови за обављање послова вештачења којима би требало да се обезбеди да судски вештаци поседују одговарајућа стручна знања у тренутку именовања. Међутим, та стручна знања се не проверавају нити се проверава усавршавање тих знања. Новоименовани вештаци немају ни знања о потребама судског поступка нити могућности да их науче, осим кроз праксу. То доводи до још једног проблема у току судског поступка којим се значајно сужава круг вештака које судови желе да ангажују. У прилог изнетој тврдњи иде и истраживање у пракси, које је показало да се судски вештаци који познају потребе судских поступака ангажују чешће и самим тим су оптерећенији послом. Судови непрестано изнова ангажују искусне судске вештаке, па због тог значајног оптерећења предметима вештаци касне са израдом налаза и мишљења и тако узрокују бројна кашњења у судским поступцима. Истовремено, други вештаци су ангажовани веома ретко и имају мање прилика да се појављују пред судовима, тиме и мање могућности за учење из искуства. Све то ствара утисак о недовољној транспарентности у избору судских вештака у поступцима, јер се поједини вештаци непрекидно ангажују, а други не. Као што је истраживање показало, у чак 62% свих предмета у којима је одређено вештачење, у основним судовима, ангажовано је 10 најчешће одређених вештака. У анализираним предметима у Основном суду у Ужицу истих 10 најчешће одређених вештака ангажовано је у 94% свих анализираних предмета, затим Основни суд у Нишу 71,30% предмета, Основни суд у Суботици 44% предмета, и најмање Први основни суд у Београду, у 41,22% свих предмета ангажовано је 10 најчешће одређених вештака. У

привредним судовима ситуација је таква да је 10 најчешће одређених вештака ангажовано у укупно 40.20% предмета, од чега Основни суд у Нишу највећи проценат у 92% предмета, Основни суд у Ужицу 71,10% предмета, Основни суд у Суботици 63% предмета и најмање Први основни суд у Београду 34.20% предмета. Можда би решење овог проблема могла предупредити одређена допуна Закона о судским вештацима којом би се прописале као обавезне посебне обуке и након њих, полагање стручног испита за пријем у професију, те би онда и новоизабрани судски вештаци били упознати са потребама суда и судског поступка, па самим тим и чешће ангажовани. Ово би допринело и њиховом стицању неопходног практичног искуства, а уједно и растеретило посла поједине, искусније судске вештаке које суд чешће ангажује из разлога сигурности и поверења у њихове налазе и мишљења, што би опед допринело унапређивању ефикасности судских поступака.

Кроз детаљну анализу свих аспеката института вештачења, недвосмислено је утврђена комплексност овог позива. Она креће од самог избора на листу сталних судских вештака, па све до конкретног ангажовања за одређени предмет и израда налаза и мишљења. Међутим, посао судског вештака не би требао да се заврши презентацијом налаза и мишљења, већ би требао да има и одређено тзв. продужено дејство, односно да сваки вештак сноси одговорност за свој рад. Једна од одговорности је свакако достављање налаза и мишљења у року који је оставио суд. Истраживањем у пракси, анализом доступних статистичких показало се да у великом броју случајева вештаци прекораче рок за достављање свог налаза и мишљења, што утиче на ток и трајање поступака. Исто тако, пракса је показала да судови ретко санкционишу таква понашања вештака, мада за то имају законске могућности. Друга врста одговорности судских вештака била би њихова одговорност за садржај налаза и мишљења. Практика је показала да судови најчешће ангажују физичка лица као судске вештаке, док је ангажовање правних лица готово реткост. Можда би се ова друга врста одговорности могла лакше установити ако би судски вештаци били уједно и запослени у правном лицу, које би било одговорна институција. Наиме, уколико би судови ангажовали правна лица за одређено вештачење, правно лице би морало да одреди конкретно физичко лице да изради налаз и мишљење. Формално, одговорност за налаз и мишљење би била на правном лицу, али и на физичком лицу које је запослено код правног лица, те би постојала два нивоа одговорности за налаз и мишљење. Дакле, организовање послова вештачења преко правних лица, појачала би одговорност свих судских вештака. Тиме би се и перманентно и континуирано усавршавање, као и посебне обуке могли организовати преко правних лица у којима раде стручњаци који би били

лиценцирани за послове вештачења. Таква измена, која би свакако била веома велики корак у ревизији института вештачења, могла би пружити решења за већину утврђених проблема који постоје у данашњем правном систему, а која регулишу послове вештачења у судском поступку.

Такође, код саме одговорности вештака, требало би дефинисати вештачење као правосудну професију и нагласити посебно питање професионалне одговорности, јер би вештак као стручно лице требало да одговара за највиши облик одговорност, а не само за намеру и крајњу непажњу. Пожељно би било императивним нормама наложити закључивање уговора са осигуравајућим друштвима приликом ступања у професију, којим ће вештаци осигурати своју делатност до одређеног износа, као што је то случај са јавним бележницима, приватним извршитељима и стечајним управницима. У том смисли, неопходна би била израда измена и допуна Закона о судским вештацима којима би се јасно дефинисало право на подношење тужбе за накнаду штете против судског вештака, као и начин на који се то чини. Вештак за штету коју причини у вршењу своје делатности одговара према правилима опште одговорности грађанског права, за ону штету коју је проузроковао намерно или крајњом непажњом. Другим речима, наше законодавство санкционише само оно понашање које представља очигледну злоупотребу права. Међутим, када је у питању нехат, а не само намера, вештаци треба да сносе професионалне ризике, дакле, не само када раде са намером против интереса правде, него и када су њихова мишљења резултат научне неспособности. Када доводе у заблуду суд и странке, мада ненамерно, таква понашања вештака би требало санкционисати. Наиме, Вештак је лице са посебним знањима и самим тим не може одговарати само за намеру или крајњу непажњу, него би требало да одговара за сваки облик штете према правилима професионалне одговорности. По угледу на остале правосудне професије (јавни бележници, извршитељи, адвокати), требало је прописати обавезу да вештак закључи уговор о осигурању са осигуравајућом кућом, да би се трећа лица заштитила од евентуалне грешке у вршењу професионалне делатности вештака. Све наведено јесте разлог зашто би законским прописима требало осигурати да професионалне организације ефикасно прате етичке стандарде који се примењују од стране експерата у судским поступцима.

Анализом предмета истраживања овог рада обухваћен је и проказ рада и ангажовања различитих удружења судских вештака, те све активности које та удружења имају и на који начин утичу на унапређење овог института. Ова удружења би требала, за своје чланове, поред кодекса професионалне етике у којем не постоји део који се тиче санкција за његово непоштовање, обезбедити и адекватне санкције за

кршење професионалних стандарда понашања. Такве санкције могу бити опомена, протеривање из чланства у организацији, што може бити праћено губитком лиценце за рад. Санкционисањем таквог понашања које представља злоупотребу права превентивно би се деловало и на друге вештака да не крше етичка и друга правила у вршењу своје дужности. Са тим у вези, приметна је неусклађеност важећег Закона о судским вештацима Републике Србије са смерницама ЦЕПЕЈ које се примењују на територији ЕУ. Та неусклађеност је посебно видљива код дужности вештака. Тако су те дужности вештака у позитивном праву РС да се придржава рокова одређених одлуком суда, да вештачење обавља савесно, стручно и непристрасно, те да чува тајност података. Према смерницама ЦЕПЕЈ, дужности вештака су шире постављене и подељене на личне и процесне дужности, где у личне спадају лично оцењивање, независност и непристрасност, дужност вештака да чува све поверљиве информације које је сазнао у вези са вештачењем, дужност полагања заклетве и дужност редовног стручног усавршавања. У процесне дужности вештака спадају обавеза давања стручног мишљења, правилан поступак, припрема стручног мишљења у разумном року, обавеза појављивања пред судом, предвидљиви трошкови стручног мишљења, комуникација и документација/обавеза обавештавања и обавеза закључивања осигурања. Дакле, очигледно је да су Европске смернице ЦЕПЕЈ много више пажње посветиле не само вештацима, већ укупном развоју делатности вештака, кроз прецизирања њихових дужности, где се посебно истиче дужност вештака да се редовно стручно усавршава. Иако, лаички гледајући, делатност вештака подразумева континуирано стручно усавршавање, правно посматрајући, уколико таква дужност није таксативно наведена у прописима, она се као таква не може подразумевати.

Иако је Република Србија препознала значај судских вештака у стратегијама развоја правосуђе, простора за даљи развој и унапређивање свакако има, те је неопходно само пратити потребе како правосуђа, тако и читавог друштва. Тако, на пример, Стратегијом реформе правосуђа за период од 2013. до 2018. године су предвиђене измене и допуне Закона о судским вештацима ради увођења нових критеријума за именовање судских вештака. Тим изменама би требало да буду унапређени професионалност, стручност и одговорност судских вештака. Међутим, у Радном тексту Националне стратегије развоја правосуђа за период 2019-2024. године, донетог 2019. године, констатовано је да „...улога судских вештака није на нивоу који би омогућио ефикасније поступање“. Ако се овоме дода чињеница да актуелни Закон о судским вештацима у Републици Србији није ревидиран од када је усвојен (2010), онда је јасно да предлози из претходне стратегије нису реализовани, па се у наредном

периоду поново приступа њиховој анализи и евентуалним изменама и усклађивању са европским стандардима и смерницама.

9. ЛИТЕРАТУРА

- Алексић, Живојин, *Идентификациона експертиза рукописа*, у: Проблеми вештачења у кривичном, парничном и ванпарничном поступку, Београд, 2010, стр.87-103.
- Антић, Борис, *Развој временско-просторне анализе и значај за квалитет налаза и мишљења вештака*, У: Вештачење саобраћајних незгода и преваре у осигурању, Београд, 2013.
- Бабић, Илија, *Увод у грађанско право*, Београд, 2009.
- Бествина, Мелита, *Судски вјештаци и процјенитељи у Републици Хрватској прије уласка у ЕУ 2013. године и данас*, у: Улога и значај професионалних судских вјештачења у доношењу праведних судских одлука, стр.73–74, Други конгрес удружења судских вјештака Црне Горе, Будва, октобар 2017.
- Бодирога, Никола, *Грађанско процесно право: практикум*, Правни факултет Универзитета Београд, 2011.
- Бодирога, Никола, *У сусрет новом Закону о парничном поступку*, У: Билтен судске праксе привредних судова, Бр.4 (2011), стр. 303-338.
- Бодирога, Никола, *Саслушање странака у парничном поступку*, У: Гласник Адвокатске Коморе Војводине, Год. 79, књ. 67, бр. 6 (2007), стр. 180-193.
- Бодирога, Никола, *Однос парничног и извршног поступка*, У: Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима , Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2018, стр. 45-76.
- Боранијашевић, Владимир, *Процесноправни аспект мобинга*, у: Правни живот, број 11/2011, стр. 917– 931.
- Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, <http://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>, стр. 17, сајт посећен 08. 11. 2018. године.
- Водинелић, Владимир, *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права (део трећи)* Београд, 2012.

- Вујаклија, Душан, *Накнада штете у случајевима неоправдане осуде или неоснованог лишења слободe и друштвена рехабилитација*, Београд, 1986, стр. 169–175.
- Вујанић, Милан, Липовац, Крсто, *Од процене до тврдње – начин изражавања ставова вештака при изради саобраћајно-техничког вештачења*, У: Вештачење саобраћајних незгоде и преваре у осигурању, зборник радова, XII Симпозијум, Универзитет у Београду – Саобраћајни факултет, стр. 1–30, Београд, 2013.
- Giannelli, Paul C, *Understanding Evidence*, Newark, NJ: LexisNexis, 2003.
- Greyerz, Christoph von, *Der Beweis negative Tatsachen*, Verlag Staempfli und Cie, Bern, 1963.
- Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe’s Member States, Document adopted by CEPEJ-European Commission for the Efficiency of Justice at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11–12 December 2014).
- Грубач, Момчило, *Вештачење у кривичном поступку*, У: Приручник о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др Небојша Шаркић, Београд 2011, стр. 46–60.
- Decreto Del Presidente della Repubblica 30 maggio 2002, n. 115, *Testo unico delle disposizioni legislative e regolamentari in materia di spese di giustizia, (Testo A)*", pubblicato nella *Gazzetta Ufficiale* n. 139 del 15 giugno 2002 - Supplemento Ordinario n. 126 (*Rettifica G.U. n. 286 del 6 dicembre 2002*)
- Дика, Михајло, Чизмић, Јозо, *Коментар Закона о парничном поступку Федерације Босне и Херцеговине*, Сарајево, 2000.
- Ђурић, Зоран, *Неуропсихијатријско разматрање нематеријалне штете*, У: Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете, стр. 273–287.
- Ђуричин, Биљана, *Утврђивање истине у парничном поступку*, Подгорица, 1998.
- Жарковић, Драган, *Методологија и форма налаза и мишљења судског вјештака за техничке струке*; у: Улога и значај професионалних судских вјештачења у доношењу праведних судских одлука, Зборник радова, Удружење судских вјештака, Будва, 2013., стр. 259–270.
- Ивановић, Александар Б., *Европски стандарди код судских вештачења – савремени аспекти*, Зборник радова и сажетака, Удружење судских вјештака Црне Горе, Други конгрес УСВЦГ са међународним учешћем, Будва 20-22.10.2017. године, стр. 55-69.

- Иванчевић, Катарина, *Осигурање од професионалне одговорности адвоката, извршитеља и јавних бележника*, У: *Осигурање и накнада штете*, Удружење за одштетно право и Правосудна академија, XVI Међународни научни скуп, стр. 125-158.
- Justizvergütungs- und –entschädigungsgesetz (Gesetz über die Vergütung von Sachverständigen, Dolmetscherinnen, Dolmetschern, Übersetzerinnen und Übersetzern sowie die Entschädigung von ehrenamtlichen Richterinnen, ehrenamtlichen Richtern, Zeuginnen, Zeugen und Dritten, in Kraft getreten am 01.07.2004, zuletzt geändert durch Gesetz vom 11. 10. 2016.
- Кеча, Ранко, *О терету доказивања у парничном поступку*, у: *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*.
- Колунџић, Дубравка, Свичевић, Растко, Ковачевић, Весна, *Вештачење нематеријалне штете*, Београд, 2010.
- Lilly, Graham C., *An Introduction to the Law of Evidence*, -3rd ed.-St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1996.
- Лончаревић, Љубан, *Вештачење докумената из области графоскопије (Графоскопска вештачења)*, у: *Приручник о вештачењу (зборник радова)*, Београд, 2011, стр. 307-333.
- Марковић, Божидар, *О Доказима*, Београд, 1908.
- Милић, Станко, *Судска психијатрија*, Подгорица, 2014.
- Милошевић, Милан *Стручна лица у кривичном поступку*, Београд, 1996.
- Митић, Михаило, *Поверавање деце након развода брака*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу XXVI*, стр. 5–26.
- Мрвић-Петровић, Наташа, Ћирић, Јован, Почуча, Милан, *Медицинска вештачења у кривичном и парничном поступку*, *Војносанитетски преглед 2015*, број 72(8), стр. 729–735.
- Медић, Душко, *Значај вештачења у парницама за накнаду нематеријалне штете*, у: *Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете*, стр. 549–563.
- Панов, Слободан, *Породично право*, Београд 2010.
- Петровић, Здравко, *Накнада материјалне штете настале услед телесне повреде, оштећења здравља или смрти блиског лица*, *Правни информатор*, 2008, год. 11, бр. 6, стр. 28-36.

- Петровић, Здравко, *Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањене животне активности*, У: Накнада штете и уговор о осигурању: зборник радова на Саветовању одржаног на Златибору од 18.02.-20.02.2004.године, Нови Сад: Привредна академија, 2004, стр. 161-169.
- Петровић, В, Трговчевић – Прокић, М, Шаркић, Н, Обрадовић, Д. Вујанић, М, Алексић, Ж, Дуњић, Б, Марић, Ј, и Симовић, М, *Проблеми вештачења у кривичном, парничном и ванпарничном поступку*, у Зборнику радова, Глосаријум, Београд, 2002.
- Петровић, Здравко, *Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због наружености*, Билтен, 2007, бр. 1, стр. 83-89.
- Петровић, Здравко, Мрвић-Петровић, Наташа, *Право на накнаду нематеријалне штете по Закону о облигационим односима Републике Србије*, у: Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете.
- Петровић, Здравко, *Околности битне за одмеравање висине новчане накнаде нематеријалне штете*, Избор судске праксе, 2000, бр. 1, стр. 7–13.
- Петровић, Здравко, *Накнада нематеријалне штете настале услед телесне повреде, оштећења здравља или смрти блиског лица*, Избор судске праксе, 2008, год. 16, бр. 4, стр. 13-20.
- Пешић, Драгомир, *Грађевинско вештачење – улога и задатак вештачења*, у: Приручник о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др Небојша Шаркић, Београд, 2011, стр. 295– 306.
- Познић, Боривоје, Ракић-Водинелић, Весна, *Грађанско процесно право*, Београд, 1999.
- Познић, Боривоје, Коментар Закона о парничном поступку, Београд, 2009.
- Питања и одговори са Двадесет другог саветовања судија привредних судова РС са Златибора, септембар 2014.
- Равчић, Т, Танасковић, В, *Закон о парничном поступку са коментарима и судском праксом*, Београд, 1971.
- Ракић – Водинелић, Весна, *Судско организационо право*, Београд, 1998.
- Рашовић, Зоран, *Грађанско право*, Подгорица, 2009.
- Секулић, Бојан, *Квалитетан приступ поступку процене штете као један од основних услова за решавање материјалних штета на моторним возилима*, у:

XII симпозијум „Вештачење саобраћајних незгода и преваре у осигурању“, Београд, 2013.

- Слијепчевић, Драгиша, *Вештачење у поступку стечаја*, у: Вештачења, редактор Небојша Шаркић, Београд, Глосаријум, 2010, стр. 82-94.
- Слијепчевић, Драгиша, *Вештачење у функцији уновчења имовине стечајног дужника*, у: Вештачења – спорна питања, редактор Небојша Шаркић, Београд, Глосаријум, 2008, стр. 60-71.
- Спаић, Милан, *Вештачење последица краниоцеребралних повреда*, у: Судскомедицинско вештачење нематеријалне штете, стр. 75–89.
- Став саветовања грађанских судија опште надлежности у СР Словенији, 1973.
- Станковић, Гордана, *Орган старатељства у грађанском судском поступку*, У: Социјално право, 1991 – бр. 15 (1991), стр. 38–50.
- Станковић, Гордана, *Процесни положај центра за социјални рад као органа старатељства у грађанском судском поступку*, реферат са стручног скупа: „Процесни положај центара за социјални рад пред судовима“, Дивчибаре, 26. и 27. септембар, 2013.г.
- Станковић, Гордана, *Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право*, Правни факултету у Нишу, Ниш, 2010.
- Станковић, Гордана, *Орган старатељства у грађанском судском поступку*, У: Социјално право, 1991 – бр. 15 (1991), стр. 38–50.
- Станковић, Гордана, Боранијашевић, Владимир, *Извршно процесно право*, Правни факултет, Косовска Митровица, 2012, стр. 227
- Станковић, Гордана, *Процесни положај центра за социјални рад као органа старатељства у грађанском судском поступку*, реферат са Стручног скупа: „Процесни положај центара за социјални рад пред судовима“, Дивчибаре, 26. и 27. септембар 2013.г.
- Соковић, Снежана, *Вештачење као доказ у кривичном поступку*, Крагујевац, 1997, стр. 19. и 20.
- Станковић, Драго, *Експертиза вјештака и истина*, Вјештак – 1, 1993.
- Трива, Синиша, Белајац, Велимир, Дика, Михајло, *Грађанско парнично процесно право*, Загреб, 1986, стр. 395.
- Трива, Синиша, *Грађанско-процесно право*, Загреб, 1993, стр. 372.
- Трива, Синиша, *Грађанско парнично процесно право*, 1980, Загреб, стр. 434.

- Трговчевић-Прокић, Милена, *Вештачење у ванпарничном поступку*, у: Вештачења-примена новог Закона о вештачењу, Зборник радова, редактор проф. др. Небојша Шаркић, Београд, 2010. 95–109, стр. 96
- Case of Mantovanelli v. France (Application no 21497/93), Judgment, European Court of Human Rights, Strasbourg, 18 March 1997.
- Coulthard, Malcolm, Johnson, Alison, *An introduction to forensic linguistics: language in evidence*, Routledge, New York, 2009.
- Craig, Adam, *Forensic Evidence in Court: Evaluation and Scientific Opinion*, 2016, pp.67-77., доступно на:
https://books.google.rs/books?id=KU6QDAAAQBAJ&pg=PA61&lpg=PA61&dq=ISO+17025+court+experts&source=bl&ots=5whjlcDfxp&sig=ACfU3U1EU8CRV6HtaRyv6rHmbD9cqVjoVg&hl=sr&sa=X&ved=2ahUKEwiogNSn6_nAhXEmFwKHXdKD3EQ6AEwCXoECAoQAQ#v=onepage&q=ISO%2017025%20court%20experts&f=false – сајт посећен 05.02.2019.године.
- Чарапић, Владимир, *Медицинско вештачење умањења животне активности након повреда екстремитета и кичме*, у: MEDICAL CG – год.7, бр. 74 (5. јун 2015), стр.64–65.
- Шаркић, Небојша, Николић, Младен, *Вештачење у извршном поступку*, У: *Вештачења – спорна питања*, Зборник радова, , стр. 72–82, Београд, 2008.
- Шаркић, Небојша, Николић, Младен, *Вештачење-грађанско-правни аспект*, Београд, 2014.
- ПРАВНИ АКТИ:
  - Домаћи правни извори:
    - Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 98/2006)
    - Закон о парничном поступку, закон је објављен у: „Службени лист СФРЈ“, бр. 4/77, 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90 и 35/91 и „Службени лист СРЈ“, 27/92, 31/93, 24/94, 12/98, 15/98 и 3/2002.
    - Закон о парничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр.125/04 и 111/09.
    - Закон о парничном поступку објављен у „Службеном гласнику РС“, бр. 72/2011, 49/2013, 74/2013, 55/2014, 15/2015.

- Закон о парничном поступку са коментаром и прилозима републичких прописа, Савремена администрација, Београд, 1983.
- Закон о наслеђивању, „Сл. гласник РС“, бр.46/95, 101/2003, одлука УСРС и 6/2015.
- Закон о облигационим односима „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89.
- Закон о судским вештацима „Сл. гласник РС“, бр. 44/10 од 8. 7. 2010. године. Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, „Службени гласник РС“, бр. 9 од 5. фебруара 2016, 62 од 13. јула 2016.
- Кривични Законик, „Сл. гласник РС“, бр.85/2005, 88/2005, испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
- Законик о кривичном поступку, „Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.
- Породични Закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011, др. закон и 6/2015.
- Закон о експропријацији, „Службени гласник РС“, бр. 40/84, 53/87 и 15/90
- Етички кодекс судских вештака усвојен на Скупштини Удружења судских вештака Београда на седници одржаној дана 30. 09. 2010. године. Текст Кодекса је доступан на: <http://www.sudski-vestaci.org.rs/kodeks.php> - сајт посећен 11.11.2018. године.
- Национална стратегија реформе правосуђе доступан је на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacionalna-Strategija-reforme-pravosudja-za-period2013.-2018.godine.pdf>., сајт посећен 06. 11. 2018. године.
- Радни текст Националне стратегије развоја правосуђа за период 2019-2024. године доступан на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/radni%20tekst%202019%202024.pdf> , стр. 8, сајт посећен 11.11.2019. године.

Страни правни извори:

- Code de procédure civile (2007), France, Code de procédure civile, France, 2007, доступно на сајту: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do?idArticle=JORFARTI00001772731>

[6&cidTexte=JORFTEXT000017727195&categorieLien=id](https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000017727195&categorieLien=id) – сајт посећен

09.09.2019.године.

- Code de procédure pénale, France, 1959. , доступно на сајту:
[https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000688948&cat
egorieLien=id](https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000688948&categorieLien=id) – сајт посећен 09.09.2019.године.
- Codice di procedura civile, Italy, 1940, доступно на сајту:
<https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-civile/> - сајт посећен 09.09.2019. године..
- Zivilprozessordnung, ZPO, 1877, Germany, доступно на сајту: [https://www.deutscher-
reichsanzeiger.de/rgbl/strafprozessordnung/](https://www.deutscher-reichsanzeiger.de/rgbl/strafprozessordnung/) - сајт посећен 09.09.2019.године.
- Rule 702, Federal Rules of Evidence, SAD, доступно на сајту:
https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702 сајт посећен 09. 10. 2018. године.
- Rule 705, Federal Rules of Evidence, SAD,
https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_705 сајт посећен 09. 10. 2018. године.
- Rule 706 Federal Rules of Evidence, доступно на сајту:
https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_706, сајт посећен 09. 10. 2018. године.
- U.S. Code SAD, Title 18, Part I, Chapter 79, § 1621, доступно на сајту:
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-79> - сајт посећен
09.09.2019.године.
- Смернице о улози судских вештака у правосудним поступцима држава чланица
Савета Европе које је донела Европска комисија за ефикасност правосуђа (*Council
of Europe European Commission for the efficiency od justice-CEPEJ*) на свом
пленарном заседању од 12. децембра 2014. године у Стразбуру.
- Case of Mantovanelli v. France (Application no 21497/93), Judgment, European Court of
Human Rigts, Strasbourg, 18 March 1997, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int>

Међународни уговори:

- Конвенција о правима дјетета 1985. године.
- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода.

Подаци са интернета и других електронских извора:

- https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/Guidelines_en.pdf, 10. 11. 2018.

- <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeei-guide-to-goodpractices-egle-en-brochure.pdf>, 10. 11. 2018.
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519211/IPOL_IDA\(2015\)5192_11_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519211/IPOL_IDA(2015)5192_11_EN.pdf) 10. 11. 2018.
- https://static1.squarespace.com/static/534f89eee4b0aedbe40ae270/t/558a6d15e4b0dfba0a2a fcc8/1435135253774/3rev_2014_CEPEJ-GT-QUAL_RoleExperts_en.pdf. 10. 11. 2018.
- https://aks.org.rs/aks/wpcontent/uploads/2016/02/pravilnik_o_naknadi_troškova_u_sudskom_postupku.doc. 10. 11. 2018.
- <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacionalna-Strategija-reforme-pravosudjaza-period2013.-2018.-godine.pdf>. 10. 11. 2018.
- <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/2963/akcioni-plan-zasprovodjenje-strategije.php>. 10. 11. 2018.
- http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Funkcionalna%20analiza%20pravosudja%20u%20Srbiji_0.pdf. 10. 11. 2018.
- <http://www.mdftjss.org.rs/archive//file/Vestacenje%20Vestaka.pdf>. 10. 11. 2018.
- <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/Comparative-study-on-expert-witnesses-in-court-proceedings>. 10. 11. 2018.
- https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_706. 10. 11. 2018.
- <https://www.testifyingtraining.com/expert-witness-can-legally-asked-cross-examination/>. 10. 11. 2018. год.
- <https://procenitelji.org.rs/sudski-vestaci/> - сајт посећен 11.11.2019. године.
- <http://www.sudski-vestaci.org.rs/kodeks.ph> - сајт посећен 11.11.2019. године,
- <https://www.mpravde.gov.rs/files/radni%20tekst%202019%202024.pdf> , стр. 8, сајт посећен 11.11.2019. године.
- <http://eclan.eu> – сајт посећен 05.02.2019. године.
- http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/doc/pressdata/en/jha/126875.pdf – сајт посећен 05.02.2019. године.
- https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/projects/HOME_2013_ISEC_MO_ENFSI_4000005962_en - сајт посећен 05.02.2019.године
- <https://www.iso.org/ISO-IEC-17025-testing-and-calibration-laboratories.html> - сајт посећен 05.02.2019.године.
- <https://euroexpert.org/> - сајт посећен 10.11.2019.године.

Судска пракса – извори:

- Пресуда Врховног суда Србије, рев. бр. 2393/07 од 12. 09. 2007. године.
- Решење Врховног суда Србије, Рев. бр.123/07, 19. 04. 2017. године
- Пресуда Основног суда П 1020/10 од 16. 02. 2011. год и решење Апелационог суда у Новом Саду Гж. 3021/11 од 09. 02. 2012. године.
- Пресуда Апелационог суда у Београду Гж. бр. 2573/2014 од 10. 07. 2014. године. Питања и одговори са Двадесет другог саветовања судија привредних судова РС са Златибора, септембар 2014.
- Став саветовања грађанских судија опште надлежности у СР Словенији, 1973.